

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**«Ελευθερία και ασφάλεια στα blogs.
Προβλήματα της ψηφιακής πραγματικότητας
και της κοινωνικής ιδιωτικότητας στο εθνικό
και υπερεθνικό δίκαιο.»**

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια:
Μαρία Παπαδάκη (Α.Μ. 0909Μ037)

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:
Πηνελόπη Φουντεδάκη, αν. Καθηγήτρια

Αθήνα, 2012

*Στη μνήμη του θείου μου,
Νικολάου Παπαδάκη*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Από τη θέση αυτή, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές και τους συμφοιτητές μου του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Δίκαιο και ευρωπαϊκή ενοποίηση: κατεύθυνση δημοσίου δικαίου» του Παντείου Πανεπιστημίου, για τη συνδρομή τους στην ολοκλήρωση του προγράμματος σπουδών, τις γνώσεις που μου προσέφεραν και τη συνεργασία.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζω στην αν. καθηγήτρια Συνταγματικού Δικαίου του Παντείου Πανεπιστημίου, κα Πηνελόπη Φουντεδάκη, για την πολύτιμη υποστήριξη, καθοδήγηση και τα κίνητρα που μου παρείχε ως επιβλέπουσα καθηγήτρια, καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Ευχαριστώ, επίσης, οφείλω και στα λοιπά δυο μέλη της εξεταστικής μου επιτροπής, το λέκτορα Συνταγματικού Δικαίου κ. Κουτνατζή Στυλιανό-Ιωάννη, για τις αρχικές προτάσεις και παρατηρήσεις του και για την – πάντα άμεση - βοήθεια που μου προσέφερε, τόσο ως προς την οργάνωση του υλικού όσο και καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας, την επίκουρη καθηγήτρια Συνταγματικού Δικαίου κα Νέδα Κανελλοπούλου-Μαλούχου καθώς και στην επ. καθηγήτρια Πληροφορικής κα Νινέτα Πολέμη, για την προθυμία και τις πολύτιμες παρατηρήσεις της.

Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση και ενθάρρυνση που μου προσέφερε όλα αυτά τα χρόνια για την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών μου, τους φίλους μου για την υπομονή και υποστήριξή τους καθώς και την «εργοδοσία» μου για την κατανόηση και τη στήριξη σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	7
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΤΑ ΝΕΑ ΜΕΣΑ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ BLOGS ΩΣ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ	
I. Η «κοινωνία των πολιτών», τα νέα μέσα έκφρασης και επικοινωνίας και η συμμετοχική δημοσιογραφία, σε αντιδιαστολή από τα παραδοσιακά ΜΜΕ	28
II. Blogs: Έννοια, ορισμοί και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά	31
A. Ιστορική εξέλιξη και ορισμοί	33
B. Η ανάδυση της μπλογκόσφαιρας	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΣΤΑ BLOGS	
I. Η ελευθερία της έκφρασης στα blogs σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο	39
A. Η δυνατότητα διάδρασης των επισκεπτών του blog μέσω της διατύπωσης σχολίων σε αναρτήσεις, ως ιδιαιτερότητα της ελευθερίας έκφρασης στα blogs	45
B. Η περίπτωση της εξύβρισης, δυσφήμισης ή συκοφαντικής δυσφήμισης στα blogs	47
Γ. Ο ανώνυμος/ψευδώνυμος λόγος στα blogs	48
Δ. Η λογοκρισία στα ιστολόγια	55
II. Το δικαίωμα της πληροφόρησης στα blogs.	58
III. Το ζήτημα της εφαρμογής ή μη κατ' αναλογία του νόμου περί Τύπου στα blogs	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΣΤΑ BLOGS, ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ» ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

I.	Η προστασία της ιδιωτικότητας	68
II.	Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου και η έννοια του εννόμου αγαθού της «κοινωνικής» ιδιωτικότητας στον ψηφιακό κόσμο	72
III.	Η σύγκρουση των δικαιωμάτων ελευθερίας της έκφρασης και πληροφόρησης στα blogs, με το ανταγωνιστικό δικαίωμα προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα	76
IV.	Η προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών στο διαδίκτυο	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΓΙΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΤΑ ΙΣΤΟΛΟΓΙΑ. ΣΤΑΘΜΙΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

I.	Η αναγκαιότητα ύπαρξης ασφάλειας στο διαδίκτυο, ενόψει του διαδικτυακού εγκλήματος και της ανάγκης προστασίας προσωπικών δεδομένων	90
A.	Ασφάλεια και διαδικτυακό έγκλημα	92
B.	Ασφάλεια και προστασία προσωπικών δεδομένων. Μπορεί να υπάρξει ένα «δικαίωμα στη διαδικτυακή λήθη»;	95
II.	Το ζήτημα της νομοθετικής ρύθμισης σε εθνικό επίπεδο ενόψει της φύσεως του μέσου	102

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η ΕΥΘΥΝΗ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΣΤΑ BLOGS ΓΙΑ ΠΑΡΑΝΟΜΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΕΠΑΡΚΕΙΑ Η ΜΗ ΤΟΥ ΙΣΧΥΟΝΤΟΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ

I.	Η ευθύνη στα ιστολόγια και η άσκηση των δικαιωμάτων των χρηστών	107
II.	Η συζήτηση περί νομοθετικής ταυτοποίησης των διαχειριστών blogs και διεύρυνσης του καταλόγου των εγκλημάτων για τα οποία θα επιτρέπεται η	114

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟ ΑΥΤΟΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΚΕΚΤΗΜΕΝΟ ΩΣ
«ΑΝΤΙΔΟΤΟ» ΣΤΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ**

I.	Η σημασία της αυτορρύθμισης/συρρύθμισης ενόψει της φύσεως του μέσου και του παγκοσμιοποιημένου χαρακτήρα του	120
II.	Οι βασικότερες αρχές ενός προτεινόμενου κώδικα δεοντολογίας στα blogs	127
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	135
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	141
	ABSTRACT	153
	ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΟΡΩΝ	156

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία, έχοντας ως πρωταρχικά δεδομένα, τη φύση του Διαδικτύου ως κατεξοχήν αποκεντρωμένο και παγκοσμιοποιημένο μέσο, τη μεταβλητότητα που χαρακτηρίζει την κοινωνία της πληροφορίας και το υπερεθνικό οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο έχει επίδραση - μεταξύ άλλων - και στην παραγωγή και ερμηνεία κανόνων δικαίου σχετικά με το Διαδίκτυο, πραγματεύεται, από το μεγάλο αριθμό των νομικών προβλημάτων που σχετίζονται με το διαδίκτυο, κάποια από τα ζητήματα που αφορούν στο δίπολο «ελευθερία και ασφάλεια», ιδιαίτερα στο χώρο των ιστολογίων (blogs)¹. Βεβαίως, δεν είναι εφικτό στο πλαίσιο της παρούσας να μελετηθούν όλα τα νομικά ζητήματα που ανακύπτουν στο διαδίκτυο και συνακόλουθα στα ιστολόγια (όπως είναι λ.χ. η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας στα ιστολόγια). Για το λόγο αυτό, η ανάλυση περιορίζεται, κατά κύριο λόγο, σε ζητήματα ελευθερίας της έκφρασης, ανωνυμίας, προστασίας της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων και στην σχέση των παραπάνω με το αίτημα για ασφάλεια στο διαδίκτυο. Η εργασία αυτή δεν δύναται, φυσικά, να δώσει λύση στο κρίσιμο ζήτημα της νομικής ρύθμισης του διαδικτύου και των blogs. Η φιλοδοξία της εξαντλείται στην επισήμανση ιδίως ορισμένων κρίσιμων ζητημάτων, τη θέση κάποιων καίριων ερωτημάτων και την επισήμανση των δεδομένων τα οποία οφείλει να λάβει υπόψη ο υποψήφιος ρυθμιστής του διαδικτύου.

Προσπαθώντας να χαρτογραφήσουμε το νομικό πλαίσιο που αφορά στην συμμετοχή και έκφραση των ιδιωτών μέσα από τα blogs, ερχόμαστε αντιμέτωποι με αρκετές δυσκολίες, καθώς εμπλέκεται σ' αυτή ένα πλήθος θεμάτων με νομικές προεκτάσεις. Τα βασικά ζητήματα που θα εξεταστούν στην παρούσα εργασία, είναι η εφαρμογή του ατομικού δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης στο διαδίκτυο, και το κατά πόσο αυτό παρέχει από μόνο του επαρκή προστασία στο άτομο που εκφράζεται δημόσια μέσα από τα blogs και τα νέα μέσα γενικότερα, το αν η δημόσια έκφραση του ατόμου στο διαδίκτυο αποτελεί Τύπο, και συνεπώς εμπίπτει στο Άρθρο 14 του Συντάγματος (που ρυθμίζει την έκφραση μέσω του Τύπου) ή αποτελεί εκπομπή και εμπίπτει στο Άρθρο 15 (που ρυθμίζει την έκφραση μέσα από τα μέσα δημόσιας εκπομπής), το δικαίωμα ανώνυμης/ψευδώνυμης έκφρασης στα ιστολόγια, το δικαίωμα πληροφόρησης, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικότητας και προστασίας των προσωπικών δεδομένων καθώς και η μεταξύ των δικαιωμάτων αυτών οριοθέτηση, ενόψει και της επιταγής για ασφάλεια και περιορισμό της ασυδοσίας στο διαδίκτυο.

¹ Οι οροι «blog» και «ιστολόγιο», χρησιμοποιούνται στην παρούσα εναλλακτικά, έχοντας την ίδια έννοια.

Η εργασία αποτελείται από έξι θεματικές ενότητες. Ακολουθείται μία μεθοδολογία από το γενικό προς το ειδικό, η οποία αποτελεί παράλληλα και μία χρονολογική εξελικτική πορεία για τα blogs: από τους συνταγματικούς κανόνες και το υπερεθνικό δίκαιο, το ζήτημα περί της εφαρμογής ή μη του νόμου περί Τύπου στα blogs και το θέμα της άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών, περνάει στην προσπάθεια οριοθέτησης των εννόμων αγαθών της προστασίας της ιδιωτικής ζωής, του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού και της ασφάλειας στο διαδίκτυο και ειδικότερα στα blogs, πραγματεύεται το σημαντικό ζήτημα της ευθύνης του διαχειριστή και του σχολιαστή ιστολογίου και καταλήγει στην ανάγκη υιοθέτησης ενός Κώδικα Δεοντολογίας Ιστολογίων.

Πιο συγκεκριμένα, στην πρώτη ενότητα της παρούσας μελέτης, προσεγγίζεται η έννοια της λεγόμενης «συμμετοχικής δημοσιογραφίας» ή «δημοσιογραφίας των πολιτών», όπως αυτή εκφράζεται μέσα από ένα νέο, μη αμιγώς δημόσιο και μη αμιγώς ιδιωτικό, χώρο, τα blogs, τα οποία μελετώνται σε αντιδιαστολή προς τα παραδοσιακά μέσα έκφρασης και επικοινωνίας, στο πλαίσιο του συμμετοχικού διαδικτύου και της κοινωνίας των πολιτών.

Στη δεύτερη ενότητα, εξετάζεται το νομικό πλαίσιο προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης και πληροφόρησης στα blogs, σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, με έμφαση στο διαδραστικό χαρακτήρα των blogs. Μελετώνται, ειδικότερα, οι περιπτώσεις προσβολών της προσωπικότητας, της τιμής και υπόληψης τρίτων προσώπων μέσω αναρτήσεων σε blogs, ως εξαιρέσεις και περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης. Τονίζεται το δικαίωμα ανώνυμης ή ψευδώνυμης έκφρασης μέσω των blogs, ως συνιστώσα της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος προστασίας της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο και επιχειρείται να καταδειχτεί για ποιο λόγο κάθε απόπειρα λογοκρισίας στο Internet είναι καταδικασμένη εν τη γενέσει της. Στη συνέχεια, επιχειρείται να απαντηθεί το κρίσιμο ερώτημα περί της υπαγωγής ή μη των ιστολογίων, αναλογικά, στις διατάξεις περί Τύπου, καταλήγοντας ότι μια τέτοια υπαγωγή δεν είναι δυνατή, αφενός γιατί δεν υφίσταται «κενό δικαίου» που να δικαιολογεί μια τέτοια αναλογική εφαρμογή, αφετέρου γιατί τα ιστολόγια, λόγω της φύσεως τους, δεν προσιδιάζουν προς τα παραδοσιακά μέσα μαζικής έκφρασης και επικοινωνίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο, μελετάται η σύγκρουση μεταξύ των δικαιωμάτων αφενός της ελεύθερης έκφρασης και πληροφόρησης στα blogs αφετέρου του δικαιώματος προστασίας της «κοινωνικής» ιδιωτικότητας και των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του ατόμου - χρήστη ή μη του διαδικτύου. Στο σημείο αυτό, επιχειρείται να οριοθετηθεί ένα νέο, υπό διαμόρφωση ακόμη, έννομο αγαθό, αυτό της κοινωνικής ιδιωτικότητας, ενός εννόμου αγαθού με ιδιαίτερη επικοινωνιακή διάσταση η οποία συνδέει το άτομο με το κοινωνικό του περιβάλλον, με τους τρίτους, εντός ενός μη αμιγώς δημόσιου και μη αμιγώς ιδιωτικού, ταυτόχρονα, περιβάλλοντος. Ο χώρος αυτός προσιδιάζει σε αυτό

που ο Έλληνας φιλόσοφος, οικονομολόγος και ψυχαναλυτής Κορνήλιος Καστοριάδης χαρακτηρίζει ως «δημόσια/ιδιωτική σφαίρα» ή αλλιώς «αγορά», κατά την αρχαιοελληνική της έννοια, σε αντιπαραβολή με την έννοια του «οίκου» που αντιστοιχεί στην «ιδιωτική/ιδιωτική σφαίρα» και της «εκκλησίας» που αντιστοιχεί στη «δημόσια/δημόσια σφαίρα».² Στη συνέχεια, ερευνάται ο κίνδυνος από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για το άτομο, με τη δυνατότητα, που παρέχει η ίδια η φύση του συμμετοχικού Διαδικτύου, της δημιουργίας ενός «ψηφιδωτού» της προσωπικότητας του χρήστη, μέσω της συμπεριφοράς και των επιλογών του στο διαδίκτυο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, επιχειρείται μια στάθμιση μεταξύ της πληροφοριακής ελευθερίας και της δημόσιας ασφάλειας, με έμφαση στην αναγκαιότητα προστασίας από το διαδικτυακό έγκλημα και την ανάγκη προστασίας των προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο και, βεβαίως, και στα ιστολόγια. Εξετάζεται αν θα μπορούσε να υπάρξει ένα δικαίωμα στη διαδικτυακή λήθη και, τέλος, μέχρι ποιο βαθμό επιτρέπεται να επέμβει ο εθνικός νομοθέτης, στο όνομα της ασφάλειας, περιορίζοντας το δικαίωμα της πληροφοριακής ελευθερίας, ζήτημα το οποίο μελετάται σε συνάρτηση με το κατά ποσό η πρόσβαση στο διαδίκτυο μπορεί να θεωρηθεί ως θεμελιώδες δικαίωμα.

Στην πέμπτη ενότητα, μελετάται το ζήτημα της νομικής ευθύνης στην κοινωνία της διακινδύνευσης. Συγκεκριμένα, διερευνάται η ευθύνη του φορέα παροχής υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας, η ευθύνη του blogger και η ευθύνη του σχολιαστή σε blog και, συνακόλουθα, το πώς μπορεί το θιγόμενο από ανάρτηση σε blog πρόσωπο να ασκήσει τα δικαιώματά του. Στη συνέχεια, επιχειρείται μια κριτική της εξαγγελθείσας πολιτικής πρόθεσης στην Ελλάδα, για διεύρυνση των όρων άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών και ταυτοποίησης των διαχειριστών ιστολογίων, στο όνομα της ασφάλειας και της πάταξης της παραβατικής συμπεριφοράς που εκδηλώνεται μέσα από τα blogs.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο, προτείνεται ως «αντίδοτο» στην παραδοσιακή «έξωθεν» νομοθετική ρύθμιση, το μοντέλο της αυτορρύθμισης ή της συρρύθμισης, ως μία εναλλακτική λύση, περισσότερο ευέλικτη και προσαρμοσμένη στις ανάγκες των «δικτυακών» επικοινωνιών, λαμβάνοντας υπόψη και τα προβλήματα ισχύος και εφαρμοσιμότητας του κρατικού δικαίου. Έπειτα, παρατίθεται μια προσπάθεια κωδικοποίησης ορισμένων - εν πολλοίς ήδη υφιστάμενων - κανόνων δεοντολογίας, τόσο των μέσων ενημέρωσης όσο και της ίδιας της χρήσης του διαδικτύου, όπου διακηρύσσονται ορισμένες από τις αρχές που θα πρέπει να διέπουν τη λειτουργία των blogs.

² Βλ. για τις διακρίσεις αυτές των ανθρώπινων δραστηριοτήτων σε τρεις σφαίρες, Κ. Καστοριάδης, Η άνοδος της ασημαντότητας, μετάφραση Κουρεμένου Κ., εκδόσεις Ψυλόν/Βιβλία, 2000, σελ. 271-272.

Στόχοι της εκπόνησης της παρούσας εργασίας είναι η επαλήθευση των υποθέσεων που προαναφέρθηκαν, η ουσιαστικότερη κατανόηση της λειτουργίας της έκφρασης των πολιτών μέσω των ιστολογίων, της ιδιαιτερότητας της ελευθερίας της έκφρασης μέσω των ιστολογίων λόγω του διαδραστικού χαρακτήρα αυτών, της έννοιας της «κοινωνικής ιδιωτικότητας» και του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου και η σχέση των ανωτέρω με το αίτημα για ασφάλεια στη διαδικτυακή δράση.

Για την εκπλήρωση των στόχων αυτών, θα στηριχθούμε σε υλικό που μας παρέχουν κυρίως δευτερογενείς πηγές. Με την εκπόνηση βιβλιογραφικής έρευνας και τη μελέτη της σχετικής αρθρογραφίας ακολουθείται μία μεθοδολογία που είναι δεκτική στα ερεθίσματα που η ίδια η κοινωνική, πολιτική και νομική πραγματικότητα καθώς και η φύση του Διαδικτύου μας εφοδιάζει, ώστε να εμπλουτιστεί το υπάρχον υλικό με επίκαιρα παραδείγματα και γεγονότα. Στο σημείο αυτό είναι αναγκαία, επίσης, η ακόλουθη διευκρίνιση: πολλές παραπομπές αναφέρονται σε κείμενα και πηγές από το διαδίκτυο. Η μεταβλητότητα και η ρευστότητα, εγγενή χαρακτηριστικά του κυβερνοχώρου, ενδέχεται να έχουν επιπτώσεις στο περιεχόμενο, στη μορφή ή και στην ίδια την ύπαρξη των κειμένων που αναφέρονται. Σε περίπτωση αναντιστοιχίας των παραπομπών με τις διευθύνσεις ή το περιεχόμενο ιστοσελίδων, γίνεται επίκληση στην κατανόηση των αναγνωστών-πλοηγών.

Λέξεις κλειδιά: Blogs, ιστολόγια, μπλογκόσφαιρα, συμμετοχικό διαδίκτυο, συμμετοχική δημοσιογραφία, ελευθερία έκφρασης, ελευθερία πληροφορείν, ελευθερία πληροφορείσθαι, ιδιωτικότητα, κοινωνική ιδιωτικότητα, προστασία προσωπικών δεδομένων, αυτορρύθμιση, προστασία απορρήτου, άρση απορρήτου, ευθύνη στα blogs.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- **Προεισαγωγικά για τη σχέση της Κοινωνίας της Πληροφορίας με την παγκοσμιοποίηση.**

Τα τελευταία χρόνια, περισσότερο από όσο ποτέ στο παρελθόν, σημειώθηκε ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, ιδιαίτερα στον τομέα της Πληροφορικής, των Επικοινωνιών και των Δικτύων. Η νέα αυτή τεχνολογία εφαρμόστηκε σε όλους σχεδόν τους ειδικότερους τομείς της κοινωνικής πραγματικότητας, μεταλλάσσοντας ριζικά τη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου. Η εισχώρηση της ηλεκτρονικής τεχνολογίας και της πληροφορικής, με τη γενίκευση της χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών ως μέθοδο επεξεργασίας πληροφοριών, επέτρεψε τη συλλογή και επεξεργασία δεδομένων, σε ποσότητες και ταχύτητες πρωτοφανείς για τα ως τότε δεδομένα και οδήγησε στην αξιοποίηση και την αυτονόμηση της πληροφορίας³ ως εννόμου αγαθού, δημιουργώντας νέα πεδία επικοινωνίας και οδηγώντας, τελικά, σε μετασχηματισμό της ίδιας της κοινωνίας.⁴

Οι ψηφιακές τηλεπικοινωνίες έχουν καταστεί σήμερα η κύρια υποδομή ανάπτυξης των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, υποδομή μάλιστα τόσο απαραίτητη πλέον, ώστε η παροχή της να θεωρείται από πολλούς ως ο τρίτος όρος επιβίωσης, μετά την παροχή ύδρευσης και την παροχή ενέργειας.⁵ Ο όρος «Κοινωνία της Πληροφορίας», περιγράφει την μακροχρόνια διαδικασία του μετασχηματισμού της βιομηχανικής κοινωνίας, σε μια κοινωνία της πληροφορίας και των δικτύων.⁶

³ Ο ορισμός της πληροφορίας είναι μάλλον δυσχερής. Από τους τέσσερις ορισμούς που απαντώνται στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Γ. Μπαμπινιώτης, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998, οι τρεις, ή μάλλον ο συνδυασμός τους, μπορεί να αποδώσει με μερική προσέγγιση την έννοια. Ως «πληροφορία» νοείται α) κάθε στοιχείο που έχει ενδιαφέρον για κάποιον, β) κάθε στοιχείο που μεταδίδεται από μια πηγή σε κάποιον δέκτη και γ) το περιεχόμενο των σημάτων που διαβιβάζονται μέσω των διαφόρων μέσων επικοινωνίας και ενημέρωσης. Ενοποιώντας τα διάφορα στοιχεία ορισμού, θα μπορούσαμε να πούμε ότι «πληροφορία» στο πλαίσιο της Κοινωνίας της Πληροφορίας είναι κάθε στοιχείο που έχει ενδιαφέρον, το οποίο μεταδίδεται μέσω ηλεκτρομαγνητικών μέσων επικοινωνίας, από κάποιον πομπό προς κάποιον δέκτη.

⁴ Βλ. Y. Pouillet, Basic Concept of Data Protection and new information technologies, στον τόμο νομοθετικά προβλήματα της προστασίας προσωπικών πληροφοριών, 1992, σελ. 325 επ.

⁵ Βλ. άρθρο Γ. Παππάς, «Η κοινωνία της πληροφορίας και των δικτύων», διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://mhmadass.blogspot.com/2011/02/blog-post.html>. Τελευταία πρόσβαση την 07/01/2012.

⁶ Η προσπάθεια ορισμού της έννοιας της Κοινωνίας της Πληροφορίας (ΚτΠ) καθίσταται αλυσισπλής. Κάθε προσπάθεια σύλληψης της έννοιάς της εκκινεί από την περιγραφή των βασικών χαρακτηριστικών της ΚτΠ, λαμβάνοντας πάντα υπόψη τον έντονα ρευστό και

Δεδομένα, εικόνες και οι ήχοι μπορούν πλέον να «μεταφραστούν» στη γλώσσα της ψηφιακής τεχνολογίας, με αποτέλεσμα να διευρύνεται η δυνατότητα αποθήκευσης, επεξεργασίας, διακίνησης και αναπαραγωγής των δεδομένων σε ψηφιακή μορφή.⁷ Στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο, η εισβολή των τεχνολογιών αυτών της πληροφορίας και της επικοινωνίας, αλλάζει ραγδαία τον τρόπο επικοινωνίας, ενημέρωσης, εργασίας, διασκέδασης και συναλλαγών, δημιουργώντας σε υπερεθνικό επίπεδο μια νέα κοινωνία, όπου η αέναη ροή κάθε είδους πληροφορίας επιδρά σε κάθε άτομο, στις διανθρώπινες σχέσεις αλλά και στην ίδια τη δομή και λειτουργία της κοινωνίας.

Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της εφαρμογής της ψηφιακής τεχνολογίας στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Εκεί παρατηρείται μια συνεχώς διευρυνόμενη τεχνολογική σύγκλιση, με άξονα την πληροφορική, η οποία οδηγεί στην διασύνδεση πληροφορικής, ΜΜΕ και τηλεπικοινωνιών σε ενιαίες τεχνολογικές δομές.⁸

Η ουσιαστική ιδιαιτερότητα της Πληροφορικής και του Διαδικτύου έγκειται στην ικανότητά τους να ενσωματώνονται στις εφαρμογές ποικίλων τεχνολογικών κλάδων, κατά τρόπο που να μεταβάλλει ριζικά τα δεδομένα της παραγωγής και της παροχής υπηρεσιών, αυξάνοντας την ταχύτητα μετάδοσης των πληροφοριών και, ουσιαστικά, καταργώντας κάθε χωροχρονικό περιορισμό. Βασικό χαρακτηριστικό, λοιπόν, της νέας πραγματικότητας που επέφερε η εξάπλωση των νέων αυτών τεχνολογιών και του Διαδικτύου (Internet) ιδίως, είναι η κατάργηση, ουσιαστικά, των αποστάσεων και των συνόρων μεταξύ των ανθρώπων.

ευμετάβλητο χαρακτήρα των συστατικών της Ο όρος ΚτΠ χρησιμοποιείται επίσημα ήδη από το 1971, όταν η κυβέρνηση της Ιαπωνίας έθετε την «κοινωνία της πληροφορίας» ως εθνικό στόχο για το έτος 2000. Περίπου κατά την ίδια εποχή ο όρος αρχίζει να χρησιμοποιείται και στις ΗΠΑ, όπου συνδέεται με την απελευθέρωση των τηλεπικοινωνιών. Το 1975 ο όρος υιοθετείται και από τον ΟΟΣΑ, ενώ ήδη από το 1979 το Συμβούλιο Υπουργών της (τότε) ΕΟΚ χρησιμοποιεί τον όρο και θεσπίζει και ένα πενταετές πειραματικό πρόγραμμα προς αυτήν την κατεύθυνση, το FAST: Forecasting and Assessment in the Field of Science and Technology. Βλ. και A. Mattelart, Histoire de la société de l'information, Repères, La Découverte, Paris 2001, σελ. 71 επ.

⁷ Βλ. την Πράσινη βίβλο της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, για την σύγκλιση των τεχνολογικών τομέων των Τηλεπικοινωνιών, των Μέσων Ενημέρωσης και της Πληροφορικής, COM (97) 632, 3-12-1997.

⁸ Η τεχνολογική σύγκλιση επέφερε σύμπτωση πολλών κλάδων δικαίου στο ίδιο ρυθμιστικό πεδίο βλ. Π. Ζέρη, Κρατική ρύθμιση και αυτορρύθμιση των υπερλεωφόρων των πληροφοριών, ΤοΣ, 1999, σελ. 418 επ., Τάκη Α., Κοινωνία της πληροφορίας και Σύνταγμα, ΝοΒ, 2002, σελ. 28 επ. και επίσης Grewlich K., Governance in Cyberspace, Access and Public Interest in Global Communications, Kluwer Law International, 1999, σελ. 19 επ.

Μέσα στην υπερεθνική αυτή πραγματικότητα στην εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας, κείριο ρόλο διαδραματίζει και το Διαδίκτυο⁹. Η Κοινωνία της Πληροφορίας, τόσο ως τεχνολογικό όσο και ως κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό φαινόμενο, τείνει σήμερα να ταυτιστεί με το Διαδίκτυο. Ενώ η «ψηφιακή βιομηχανική επανάσταση»¹⁰, στις αρχές του 1970, οδήγησε στην ψηφιοποίηση της πληροφορίας και την διάδοσή της σε επιμέρους γεωγραφικά τμήματα του κράτους και σε εξειδικευμένες επαγγελματικές ομάδες του πληθυσμού (ιδίως στην επιστημονική κοινότητα), το Διαδίκτυο, σε συνδυασμό με την απελευθέρωση της αγοράς των τηλεπικοινωνιών, αποτέλεσε τον καταλυτικό παράγοντα για τη διάδοση των πληροφοριών και τις συναλλαγές σε υπερεθνικό επίπεδο.

Η επιτυχία και, ταυτόχρονα, το κύριο χαρακτηριστικό του διαδικτύου, έγκειται στο γεγονός ότι έχει κατορθώσει να ενώσει σε ένα απέραντο και απεντοπισμένο δίκτυο πληροφοριακών συστημάτων, έναν τεράστιο αριθμό διασυνδεδεμένων δεδομένων, δίνοντας, έτσι, τη δυνατότητα στο χρήστη του Διαδικτύου να έχει θεωρητικά πρόσβαση, σε όλες τις πληροφορίες αλλά και να επικοινωνεί με όλους.¹¹ Η σύγκλιση πληροφορικής και τηλεπικοινωνιακών τεχνολογιών και η δικτύωση, οδήγησαν σε αναδιαπραγμάτευση των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών σχέσεων και δυνατοτήτων, κατανέμοντας δικαιώματα και επαναπροσδιορίζοντας τη θέση του ατόμου και των κοινωνιών, εντός ενός ραγδαία εξελισσόμενου υπερεθνικού

⁹ Το Διαδίκτυο ή Ίντερνετ είναι ένα επικοινωνιακό δίκτυο, που επιτρέπει την ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ οποιουδήποτε διασυνδεδεμένου υπολογιστή. Ονομάζεται εκτός από internet και net (δίκτυο) ή information superhighway (λεωφόρος των πληροφοριών) ή cyberspace (κυβερνοχώρος). Η τεχνολογία του είναι κυρίως βασισμένη στην διασύνδεση επιμέρους δικτύων ανά τον κόσμο και πολυάριθμα τεχνολογικά πρωτόκολλα. Στην πιο εξειδικευμένη και περισσότερο χρησιμοποιούμενη μορφή του, με τον όρο Διαδίκτυο, περιγράφεται το παγκόσμιο πλέγμα διασυνδεδεμένων υπολογιστών και των υπηρεσιών και πληροφοριών που παρέχει στους χρήστες του. Ο όρος Διαδίκτυο/Ίντερνετ ξεκίνησε να χρησιμοποιείται ευρέως την εποχή που συνδέθηκε το APRANET με το NSFNet και Ίντερνετ σήμαινε οποιοδήποτε δίκτυο χρησιμοποιούσε TCP/IP. Η μεγάλη άνθιση του Διαδικτύου όμως, ξεκίνησε με την εφαρμογή της υπηρεσίας του Παγκόσμιου Ιστού από τον Tim Berners-Lee στο ερευνητικό ίδρυμα CERN το 1989, ο οποίος είναι, στην ουσία, η πλατφόρμα, η οποία κάνει εύκολη την πρόσβαση στο Ίντερνετ, ακόμα και στη μορφή που είναι γνωστό σήμερα. Βλ. και <http://en.wikipedia.org/wiki/Internet>. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

¹⁰ Η «ψηφιακή βιομηχανική επανάσταση» έχει χαρακτηριστεί ως η τρίτη φάση της βιομηχανικής επανάστασης. Η πρώτη φάση (1780-1850) ξεκίνησε στην Αγγλία και χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη μαζικής παραγωγής στη βαμβακοβιομηχανία, τη χρήση του άνθρακα και του ατμού και η δεύτερη φάση (1850-1914) χαρακτηρίζεται από τη χρήση νέων πηγών ενέργειας, την ανάπτυξη της τεχνολογίας και τη μεγαλύτερη γεωγραφική εξάπλωση. βλ. και D. Aldcroft - S. Ville (επιμ.), Η Ευρωπαϊκή Οικονομία 1750-1914, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1994.

¹¹ Βλ. Ι. Καρακώστας, Δίκαιο και Internet – Νομικά ζητήματα του διαδικτύου, Αντ. Σάκκουλας, 3^η έκδοση, 2009, σελ. 2 επ., και από τη διεθνή βιβλιογραφία, Reidenberg J., Governing Networks and Rule-Making in Cyberspace, 45 Emory Law Journal 911, 1996, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://web.archive.org/web/19971119123936/http://www.law.emory.edu/ELJ/volumes/sum96/rideidn>. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

περιβάλλοντος. Η κοινωνία της πληροφορίας έχει δημιουργήσει, έτσι, τη δική της κουλτούρα και το δικό της τύπο ανθρώπου και με αυτή την προσέγγιση οφείλουμε να αντιμετωπίσουμε τα όποια προβλήματα ανακύπτουν.

Το Internet είναι, αναμφίβολα, ένα νέο πεδίο δημόσιας και ιδιωτικής δραστηριότητας, το οποίο παρουσιάζει δύο κρίσιμα για την κατανόηση και τη ρύθμισή του χαρακτηριστικά¹²:

α) Έχει παγκόσμια διάσταση, η οποία έχει ωστόσο έναν ιδιότυπο χαρακτήρα: «λόγω της υποδομής και της ταχύτητας της πρόσβασης, της μετάδοσης και ανταλλαγής πληροφορίας, η υπηρεσία που παρέχεται από φορείς εκτός των συνόρων είναι ταυτόχρονα προσιτή και άμεση. Παράλληλα όμως η υποδομή εμπεριέχει τα δικά της όρια: τα όρια των δικτύων που εν τέλει υποκαθιστούν τα εθνικά όρια. Ένα τέτοιο όριο είναι η αρχιτεκτονική των δικτύων. Ο σχεδιασμός του συστήματος επιβάλλει κανόνες λειτουργίας στην κοινωνία της πληροφορίας. Ο βαθμός της διαλειτουργικότητας προσδιορίζει τον ανοιχτό χαρακτήρα (openness) της κοινωνίας της πληροφορίας και προσδιορίζει υπό ποιους όρους και πώς μπορεί κανείς να διασχίσει τα όρια - σύνορα της αρχιτεκτονικής του δικτύου.»¹³

β) Διατηρεί μία αποκεντρωμένη αρχιτεκτονική. «Οι πρώτοι πλοηγοί είχαν αναπτύξει μία φιλοσοφία κυβερνοχώρου, ελεύθερου και κυρίαρχου - και ταυτόχρονα «άναρχου». Το Διαδίκτυο είναι εκτός από ένα νέο πεδίο της ανθρώπινης έκφρασης, ένα διεθνές πεδίο που υπερβαίνει τα σύνορα, ένα πεδίο όμως αποκεντρωμένο που κανένας φορέας παροχής υπηρεσιών και κανένα κράτος δεν μπορεί να ελέγξει εντελώς, ένα πεδίο ετερογενές όπου ο καθένας μπορεί να δράσει, να εκφραστεί ή να εργαστεί. Ο αποκεντρωμένος και «άναρχος» χαρακτήρας του διαδικτύου είχε – τουλάχιστον στις πρώτες φάσεις της ανάπτυξης και διάδοσής του – ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της αντίληψης μεταξύ των χρηστών του ότι κάθε έξωθεν επέμβαση συνιστά μη αποδεκτή λογοκρισία.»¹⁴

Από τη στιγμή που το Διαδίκτυο είναι ένα δίκτυο συνδεδεμένων υπολογιστών, κάθε χρήστης έχει την δυνατότητα να μοιραστεί πληροφορίες με άλλους χρήστες, γενόμενος, έτσι, συγχρόνως ο ίδιος δέκτης αλλά και δημιουργός και πάροχος πληροφοριών. Συναφής με αυτό, είναι και η χρήση του Διαδικτύου ως μέσο μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας και η επίδραση της χρήσης

¹² Βλ. Λ. Μήτρου, Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας, Σάκκουλα, 2002.

¹³ Βλ. Λ. Μήτρου, Παραδόσεις στο μάθημα «Κανονιστικό πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας», Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα πληροφοριακών και επικοινωνιακών συστημάτων, Παράδοση 1: το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας – Ι, σελ. 7-8, διαθέσιμο στον ιστό.

¹⁴ Βλ. Λ. Μήτρου, όπ.π.

αυτής στην παραγωγή και μετάδοση της είδησης.¹⁵ Η δημιουργία της είδησης παύει να είναι πλέον μονοπώλιο των λίγων, αφού ο κάθε χρήστης μπορεί - εάν το επιθυμεί - να δημιουργήσει πληροφορία ανά πάσα στιγμή και εντελώς ανέξοδα. Το πιο σημαντικό παράδειγμα της επίδρασης αυτής, είναι τα ιστολόγια (blogs), όπου μπορεί κανείς να εκφέρει απόψεις και να σχολιάσει γεγονότα πάσης φύσεως. Έτσι, τα όρια μεταξύ ενός απλού χρήστη του διαδικτύου και ενός επαγγελματία δημοσιογράφου γίνονται ολοένα και πιο δυσδιάκριτα. Σύμφωνα με τον Deuze, στο άρθρο του "The web and its journalism" ¹⁶, τα blogs θεωρούνται ως μία μορφή δημοσιογραφίας στο διαδίκτυο, καθώς παρουσιάζουν και τα τρία σημαντικά χαρακτηριστικά της δημοσιογραφίας - υπερκειμενικότητα, διαδραστικότητα και πολυμεσικότητα. Επιπρόσθετα, η λειτουργία τους είναι ταυτόσημη με τον κύριο σκοπό της δημοσιογραφίας, να παρέχει στους πολίτες τις πληροφορίες που χρειάζονται για να είναι ελεύθεροι και αυτοκυβερνώμενοι. Επίσης, μέσω των ιστολογίων μπορεί να ασκηθεί η λεγόμενη «συμμετοχική δημοσιογραφία» ή «δημοσιογραφία των πολιτών», αφενός γιατί ο καθένας μπορεί να δημιουργήσει ένα ιστολόγιο και μέσα από αυτό να συμβάλλει στην παραγωγή ειδήσεων και στη διανομή πληροφοριών και αφετέρου γιατί δίνουν τη δυνατότητα σχολιασμού κάθε δημοσίευσης από τον αναγνώστη της.

Το διαδίκτυο, επομένως, δεν είναι μία απλή υποδομή που υφίσταται ανεξάρτητα από τους συμμετέχοντες σε αυτό αλλά υπόκειται στις αλλαγές και στις εξελίξεις των ίδιων των χρηστών. Οι χρήστες του Διαδικτύου γίνονται ολοένα περισσότεροι, πιο ετερογενείς και λιγότερο «ειδικοί». Ταυτόχρονα, όμως, το διαδίκτυο αποτελεί την αντανάκλαση της παθολογίας και της παραβατικότητας στη σύγχρονη κοινωνία: από την εξύβριση, τη συκοφαντική δυσφήμιση και την παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων έως την ψηφιακή απάτη, το εμπόριο ναρκωτικών και την πορνογραφία κλπ. Παρόλο που, φαινομενικά, πλήθος ρυθμίσεων ορίζουν τα σχετικά με το διαδίκτυο ζητήματα, στην πραγματικότητα δεν υπάρχει στη χώρα μας ακόμη ένα ενιαίο σώμα νομοθεσίας που να ορίζει το πλαίσιο του δικαίου του διαδικτύου. Υπάρχουν κάποιοι μεμονωμένοι νόμοι, τροποποιήσεις παλαιότερων νόμων και συμπληρώσεις ήδη υφιστάμενων, υπουργικές αποφάσεις και προεδρικά διατάγματα, όλα αποσπασματικά όμως, έτσι ώστε μια συνολική άποψη της υπάρχουσας νομοθεσίας για το Διαδίκτυο να είναι σχεδόν αδύνατο να αποκτηθεί. Το αποτέλεσμα είναι ότι κάθε φορά ο ερμηνευτής και εφαρμοστής του δικαίου καλείται, ερμηνεύοντας παλαιές διατάξεις και εφαρμόζοντας

¹⁵ Ιδιαίτερης επισήμανσης χρήζει ο διαδραστικός χαρακτήρας της επικοινωνίας αυτής. Η επικοινωνία μέσω των δικτύων επαναπροσδιορίζει ταυτόχρονα και τη φύση της πληροφορίας: η πληροφορία τείνει να πάψει να είναι ένα «πράγμα» και να γίνει διαδικασία, καθώς κάθε «επικοινωνιακή συναλλαγή» παράγει νέα πληροφορία.

¹⁶ Βλ. M. Deuze, The Web and its Journalism: Considering the Consequences of Different Types of Newsmedia Online, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://nms.sagepub.com/content/5/2/203.abstract>.

επικίνδυνα την αναλογία δικαίου, να ανταποκριθεί στις νέες ανάγκες που προκύπτουν από τη χρήση του διαδικτύου, με «σκουριασμένα» εργαλεία.

Η ανασφάλεια ως προς την ισχύ του δικαίου επιτείνεται από τον παγκόσμιο χαρακτήρα των τηλεπικοινωνιακών δικτύων. Η υπερεθνική διάσταση των δικτύων ενισχύει τον ανταγωνισμό των νομικών συστημάτων και την πρακτική του forum shopping¹⁷, μία πρακτική που δεν επιφυλάσσεται πλέον μόνο στις επιχειρήσεις αλλά και σε κάθε μεμονωμένο χρήστη του Διαδικτύου, που μπορεί να φιλοξενήσει οπουδήποτε τις ιστοσελίδες του, υπάγοντας τις σε μία νομοθεσία διαφορετική από την εθνική. Η σύγχυση και η ανασφάλεια επιτείνεται, εν τέλει, και από το γεγονός ότι στο - αποκεντρωμένο και πολυκεντρικό - διαδίκτυο, πολλά διεθνή fora, μη κυβερνητικές οργανώσεις και παραδοσιακοί διεθνείς οργανισμοί, καθιερώνουν «προδιαγραφές», «οδηγίες» και «κώδικες συμπεριφοράς και δεοντολογίας» σε σχέση με το τι είναι «νόμιμο» και «ηθικό» και τι όχι στο Διαδίκτυο, υποκαθιστώντας πολλές φορές κατ' αποτέλεσμα την - ούτως ή άλλως ανεπαρκή - εθνική ρύθμιση.

Είναι, επομένως, ορατή η σχέση που υφίσταται μεταξύ της εξάπλωσης των νέων τεχνολογιών και του Διαδικτύου στην εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας και της έννοιας της παγκοσμιοποίησης. Το περιεχόμενό της κοινωνίας της πληροφορίας καθορίζεται και εξελίσσεται μέσα από τις συνεχείς αλλαγές που υφίστανται εντός ενός παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος, στο οποίο η οικονομία, η διοίκηση, η πολιτική και οι κοινωνικές σχέσεις έχουν μετασχηματιστεί, υπό την επίδραση ποικίλων παραγόντων.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμη μια συνοπτική επισκόπηση του οικονομικού και κοινωνικού μετασχηματισμού του υπερεθνικού περιβάλλοντος, που είναι απόρροια της παγκοσμιοποίησης, και ο οποίος έχει επίδραση μεταξύ άλλων και στην αντίληψη για το δίκαιο και τη δικαιοπαραγωγική διαδικασία. Ο νομοθέτης που θα κληθεί να ρυθμίσει το κατεξοχήν παγκοσμιοποιημένο αυτό μέσο, το διαδίκτυο, οφείλει να λαμβάνει υπόψη του το υπερεθνικό αυτό περιβάλλον, εντός του οποίου και για το οποίο καλείται να νομοθετήσει.

Από τις πρώτες δεκαετίες του περασμένου αιώνα, διατυπώθηκε από πολλούς θεωρητικούς η άποψη ότι η έννοια της κρατικής κυριαρχίας, όπως παραδοσιακά γινόταν νοητή, δεν ανταποκρίνεται πλέον στα δεδομένα και είναι εν πολλοίς πλασματική, δεδομένου ότι στον 21^ο αιώνα δεν υπάρχει - και δε δύναται άλλωστε να υπάρξει - κράτος πλήρως κυρίαρχο. Προτάθηκε, έτσι, η αντικατάστασή της είτε ακόμη και η κατάργησή της ως νομικής έννοιας.¹⁸

¹⁷ Βλ. για forum shopping στο http://en.wikipedia.org/wiki/Forum_shopping. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

¹⁸ Βλ. Α. Παπακωνσταντίνου, Κράτος και διεθνές δίκαιο. Η συνταγματική διαρρύθμιση των σχέσεων εσωτερικού και διεθνούς δικαίου, 2001, σελ. 130 επ.

Πράγματι, η κρατική κυριαρχία έχει υποστεί ουσιώδεις αλλοιώσεις λόγω της εκτεταμένης εμφάνισης υπερεθνικών θεσμών και δομών συνεργασίας, οι οποίοι τείνουν να υπερκεράσουν - εάν δεν έχουν ήδη υπερκεράσει - το εθνικό κράτος¹⁹. Πλέον, γίνεται λόγος για «σχετικοποίηση της κρατικής κυριαρχίας», λόγω του φαινομένου της «παγκοσμιοποίησης».²⁰ «Από δύναμη ασυμβίβαστη και ακαταγώνιστη, με δεδομένο και αμετάλλακτο νόημα και προκαταβολική λειτουργία, που επιβάλλεται αξιωματικά και καταναγκαστικά, τείνει να μετεξελιχθεί σε δύναμη ρευστή που διαχέεται και επιμερίζεται σε κέντρα εξουσίας, εθνικά και υπερεθνικά, κρατικά και ημι-κρατικά, δημόσια ή και ιδιωτικά και εκδηλώνεται μέσα από διαδικασίες, τυπικές ή άτυπες, επικοινωνίας και αλληλοεπίδρασης».²¹

Αρχικά, ο όρος «παγκοσμιοποίηση» χρησιμοποιήθηκε για την περιγραφή οικονομικών, κυρίως, φαινομένων, όπως η εξάπλωση των οικονομικών διαδικασιών ανταλλαγής προϊόντων και υπηρεσιών πέρα από εθνικά σύνορα και η δημιουργία υπερεθνικών αγορών κεφαλαίου. Σήμερα, χρησιμοποιείται για την περιγραφή διαφόρων κοινωνικών, πολιτιστικών, οικονομικών και εμπορικών φαινομένων, τα οποία έχουν ως βάση τους την επικοινωνία και την αλληλεξάρτηση μεταξύ των κοινωνιών, βάσει της οποίας συνδέονται απομακρυσμένες περιοχές και κοινωνικά σύνολα και διευρύνεται η επιρροή των σχέσεων εξουσίας σε διαφορετικές περιοχές και ηπείρους του πλανήτη.²²

Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί, αναμφίβολα, προϊόν της αλματώδους τεχνολογικής εξέλιξης, ιδίως στους τομείς των επικοινωνιών, της ηλεκτρονικής και της πληροφορικής και ιδιαίτερα της εξάπλωσης του Διαδικτύου. Η εξέλιξη αυτή, επέτρεψε, όπως προαναφέρθηκε, την αμεσότερη επικοινωνία και ανταλλαγή πληροφοριών και μηνυμάτων²³, με κύριο χαρακτηριστικό τη χωροχρονική συμπίκνωση²⁴. Η κατάρρευση του κομμουνισμού, η κυριαρχία

¹⁹ Πρβλ. Γ. Κασιμάτης, Προς μία νέα έννοια κράτους: Το σύγχρονο κράτος και η υπερκέρασή του, στο συλλογικό τόμο: Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Ευρωπαϊκή Ένωση. Πραγματικότητα, προβλήματα και προοπτικές μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, 1996, σελ. 11 επ. και Α. Μανιτάκης, Συνταγματική οργάνωση του κράτους, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., 2001, σελ. 156, όπου ο συγγραφέας κάνει λόγο για «υποχώρηση της κρατικής κυριαρχίας». Βλ. επίσης Απ. Παπακωνσταντίνου, ό.π., σελ. 134 επ., όπου γίνεται αναφορά σε «κρίση της κρατικής κυριαρχίας».

²⁰ Βλ. Κ. Χρυσόγονος, Συνταγματικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., 2003, σελ. 20-23.

²¹ Βλ. Α. Μανιτάκης, ό.π., σελ. 157. Πρβλ. Γ. Σωτηρέλης, Σύνταγμα και Δημοκρατία στην εποχή της «παγκοσμιοποίησης», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000, σελ. 59 επ.

²² Βλ. D. Held/A.McGrew, Globalization/Anti-Globalization, 2002, και σε ελληνική μετάφραση της Κ. Κιτίδη, Παγκοσμιοποίηση/Αντι-παγκοσμιοποίηση, 2004, σελ. 17.

²³ Κατά τον J. Habermas, Ο Μεταεθνικός Αστερισμός, μφρ Αναγνώστου Λ., εκδόσεις Πόλις, 2003, σελ. 101, η παγκοσμιοποίηση χαρακτηρίζει «την αυξανόμενη έκταση και ένταση των σχέσεων κυκλοφορίας, επικοινωνίας και ανταλλαγής πέρα από τα εθνικά σύνορα».

²⁴ Ήδη μάλιστα από το 1992 γίνεται λόγος, αν και με κάποια δόση υπερβολής, για το «τέλος της γεωγραφίας». Βλ. R. O' Brien, Global Financial Integration: The End of Geography, London 1992.

της ελεύθερης αγοράς, η εμφάνιση και η επιτακτική ανάγκη αντιμετώπισης προβλημάτων με υπερεθνική διάσταση (όπως τρομοκρατία, μόλυνση του περιβάλλοντος, μετανάστευση, οικονομική κρίση κ.ά.), καθώς και η ενδυνάμωση των τάσεων για υπερεθνική ή διακυβερνητική συνεργασία σε περιφερειακό ή και οικουμενικό επίπεδο²⁵, αποτελούν μερικούς καθοριστικούς παράγοντες για την ανάδειξη του φαινομένου.

Οι εξελίξεις αυτές ως προς την αλλοίωση της έννοιας της κρατικής κυριαρχίας και την παγκοσμιοποίηση, είχαν ως αφετηρία τη σκέψη ότι δεν μπορούμε να εναποθέσουμε την ευημερία των ανθρώπων και του πλανήτη στη λογική των εθνικών κρατών.²⁶ Εκφράστηκε, βέβαια, παράλληλα, προς την αντίθετη κατεύθυνση, η έντονη αμφισβήτηση για τις συνέπειες μιας παγκόσμιας κυβέρνησης στη θέση των εθνικών κρατών (χαρακτηριστικό σχετικό παράδειγμα αποτελεί το έργο του Aldus Huxley, «Θαυμαστός καινούργιος κόσμος», «Brave new world»).²⁷

Οι διαδικασίες που περιγράφηκαν παραπάνω μεταβάλλουν και το δίκαιο.²⁸ Το δίκαιο παραδοσιακά συνδεόταν με την έννοια του νόμου που τίθεται από τον εθνικό νομοθέτη, ο οποίος έχει και την ανάλογη δημοκρατική νομιμοποίηση. Όμως, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός ότι, ολοένα και περισσότερο, τίθενται κανόνες δικαίου από υπερεθνικά όργανα, όπως είναι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Ευρωπαϊκή Ένωση κλπ. Οι ανωτέρω οργανισμοί αυτοί ενεργούν στην ουσία ως *de jure* ή *de facto* νομοθέτες. Ιδιαίτερα μεγάλη επιρροή στις παγκόσμιες εξελίξεις ασκούν και οι διάφορες μη κυβερνητικές οργανώσεις που είναι οργανωμένες σε διεθνές επίπεδο (Διεθνής Αμνηστία, Greenpeace κλπ.).²⁹ Οι υπερεθνικές ή διακυβερνητικές αυτές μορφές συνεργασίας, εντάσσονται αναμφίβολα στο ευρύτερο πλαίσιο σχετικοποίησης της κρατικής κυριαρχίας που επιβάλλει η παγκοσμιοποίηση.³⁰

Επιπροσθέτως, δεν υφίσταται πλέον τομέας της εθνικής νομοθεσίας ενός κράτους που να μην υπόκειται σε – εντονότερη ή χαλαρότερη -

²⁵ Βλ. Π. Γκλαβίνης, Η νομική διάσταση της παγκοσμιοποίησης. Από το διεθνές στο διεθνικό και ήδη στο παγκόσμιο, Εκδ. Σάκκουλα, 2002, ιδίως σελ. 35 επ., 51 επ., 79 επ., 112 επ.

²⁶ Βλ. H. Kochler, Philosophical Aspects of Globalisation, σε Hans Kochler (ed.), Globalization versus Democracy? The Changing Nature of International Relations in the Era of Globalization. Studies in International Relations, XXV. Vienna: International Progress Organization, 2000, σελ. 3-18.

²⁷ Βλ. A. Huxley, Θαυμαστός καινούργιος κόσμος, Πάπυρος Εκδοτικός Οργανισμός, 1997.

²⁸ Βλ. T. Morley Michael, Globalization and the Law, διαθέσιμο στον ιστότοπο www.aworldconnected.org, Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

²⁹ Βλ. K. Woznicki, Die Globalisierung hat Recht, διαθέσιμο στον ιστότοπο www.heise.de/tp/deutsch/inhalt/buch/16934/1.html. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

³⁰ Βλ. B. Hettne, The double movement: Global market versus regionalism, στο συλλογικό έργο: R. Cox (ed.), The New Realism: Perspectives on Multilateralism and World Order, Tokyo 1998.

παρακολούθηση από διεθνείς οργανισμούς. Στη θέση της δημοκρατικά νομιμοποιημένης νομοθετικής εξουσίας, εμφανίζονται πλέον διάφοροι διεθνείς παράγοντες, χωρίς δημοκρατική νομιμοποίηση, χωρίς - ή με περιορισμένη - διαφάνεια. Αναπτύσσεται, με τον τρόπο αυτό, μια υπερεθνική διαδικασία παραγωγής κανόνων δικαίου, που τείνουν να ρυθμίσουν το σύνολο σχεδόν της νομοθετικής ύλης σε ποικίλα πεδία, όπως είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ασφάλεια, η υγεία, το περιβάλλον, η κοινωνική πολιτική, το διαδίκτυο κ.ο.κ, που αναδεικνύονται με τον τρόπο αυτό σε τομείς υπερεθνικού ενδιαφέροντος.

Αναπτύσσεται έτσι ένα σύστημα «πολυεπίπεδης περιφερειακής και παγκόσμιας διακυβέρνησης»³¹ με την καθιέρωση ενός δικτύου νέων μορφών παγκόσμιας πολιτικής, που περιλαμβάνει ένα σύνολο ετερογενώς δρώντων³², όπως κυβερνήσεις, διακυβερνητικούς οργανισμούς, υπερεθνικές ομάδες πίεσης, μη κυβερνητικές οργανώσεις, πολυεθνικές εταιρίες, οικονομικούς παράγοντες και στις οποίες επιδίδονται μεγάλα διεθνή φόρα χάραξης υπερεθνικής πολιτικής (όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου κ.ά.)³³ καθώς και σειρά λειτουργικών δικτύων ισχύος, τα οποία είναι εξειδικευμένα σε ποικίλα ειδικά πεδία δραστηριότητας³⁴. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, να διαμορφώνεται ένα υπερεθνικό δίκαιο της ασφάλειας για την καταπολέμηση των προβλημάτων που προκαλεί η παγκοσμιοποίηση (διακίνηση ναρκωτικών, ξέπλυμα χρήματος, παιδεραστία, πορνεία, εμπόριο ανθρώπων, παράνομη μετανάστευση, υπερσυννοριακή περιβαλλοντική εγκληματικότητα, εγκληματικότητα με χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών κ.α.). Για την καταπολέμηση των προβλημάτων αυτών, γίνεται συλλογή πληροφοριών και παρακολούθηση με ηλεκτρονικά συστήματα, πολλές φορές χωρίς κοινά αποδεκτούς κανόνες και έλεγχο. Τομείς του δικαίου, όπως το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, έρχονται, έτσι, αντιμέτωποι με ισχυρές πιέσεις.³⁵

Δημιουργείται, με τον τρόπο αυτό, ένας νέος δημόσιος χώρος, ο οποίος αποτελεί λειτουργικό τμήμα ενός δικτύου επιμέρους δημόσιων πολιτικών χώρων - τοπικών, περιφερειακών, εθνικών και υπερεθνικών - που συγκροτούν την πολιτική πραγματικότητα και την έννοια της παγκοσμιοποίησης στον 21^ο αιώνα. Σε μια τέτοια «παγκοσμιοποιημένη» πολιτική κοινότητα, «τα μέλη της δεν αυτοκαθορίζονται αλλά καθορίζονται

³¹ Βλ. D. Held /A. McGrew, όπ.π., σελ. 42.

³² Βλ. και Α. Σκόρδας, Το διεθνές δίκαιο την εποχή της παγκοσμιοποίησης, ΝοB 53/2005, σελ. 1537-1556.

³³ Πρβλ. J. Habermas, ό.π., σελ. 106-107.

³⁴ Βλ. D. Held, The transformation of political community: Rethinking democracy in the context of globalization, στο συλλογικό έργο: Shapiro I./ Hacker-Cordon C. (eds.), Democracy's Edges, Cambridge 1999.

³⁵ Βλ. R. Teitel, Global Rule of Law: Universal and Particular, στον τόμο Human Rights with Modesty: The Problem of Universalism, επιμ. András Sajó Κεφάλαιο 10^ο, 2004.

μέσω της κοινής συμμετοχής τους σ' αυτήν»³⁶ ή, ακριβέστερα, της συμμετοχής τους στους επιμέρους δημόσιους χώρους που τη συνθέτουν. Το άτομο, ο «πολίτης»³⁷ στην εποχή της παγκοσμιοποίησης συμμετέχει έτσι σε ποικίλους δημόσιους χώρους.

Μία όψη της νέας αυτής πραγματικότητας αποτελεί η ενεργητική συμμετοχή της αποκαλούμενης (αδόκιμα ίσως) «κοινωνίας των πολιτών»³⁸, η οποία υποστηρίζεται ότι μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την οικοδόμηση ενός νέου δημόσιου χώρου. Το πραγματικό φαινόμενο της αυξημένης διασύνδεσης και αλληλεξάρτησης των οικονομιών και των κοινωνιών αλλά και της ενίσχυσης του ρόλου της κοινωνίας των πολιτών, λέγεται ότι οδηγεί και στη δημιουργία μιας νέας νομικής πραγματικότητας, με δημοκρατικότερα χαρακτηριστικά, αφού τείνει να θεμελιωθεί σε αρχές όπως η διαφάνεια, η δημοσιότητα, ο δημοκρατικός έλεγχος, η ευθύνη, η διαβούλευση και η συμμετοχή, η οποία έρχεται να υποκαταστήσει τη διεθνή έννομη τάξη και τις σχέσεις της με τα εθνικά δίκαια, όπως τις γνωρίζαμε στο παρελθόν. Η έννοια του δημοσίου συμφέροντος προσλαμβάνεται πλέον σε ένα εξαιρετικά πολύπλοκο πλαίσιο πολλαπλών δημόσιων χώρων, δικτύων και συμφερόντων.

Το διαδίκτυο έχει την ιδιαιτερότητα ότι δημιουργεί εικονικούς "χώρους", εικονικές «κοινότητες», όπου παύουν να υφίστανται οι κοινωνικές και πολιτιστικές διαχωριστικές γραμμές που υπάρχουν στον πραγματικό κόσμο, καθιστώντας την επικοινωνία άμεση και αμφίδρομη. Οι χρήστες, έτσι, του διαδικτύου, αποκτούν μια νέα ταυτότητα και ένα νέο ρόλο: αυτόν του παγκόσμιου πολίτη.

Η ρυθμιστική ικανότητα του δικαίου αναμετράται, επομένως, όχι μόνο με την ικανότητα να «καθυποτάξει» τεχνολογικές δυνατότητες αλλά, ταυτόχρονα, να εκφράσει και τις κοινωνίες στις οποίες καλείται αυτό να εφαρμοστεί. Οι αποκλίσεις και οι αντιθέσεις είναι αναπόφευκτες. Η αναζήτηση μιας κοινής συνισταμένης σε υπερεθνικό επίπεδο, καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη υπόθεση, ειδικά όταν διακυβεύονται θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες. Η υπόθεση

³⁶ Βλ. Ch. Berry, Shared understanding and the democratic way of life, στο συλλογικό έργο: J.W. Chapman/I. Shapiro (eds), Democratic Community, New York 1993, σελ. 78.

³⁷ Σχετικά με την προβληματική χρήση του όρου "πολίτης", αντί των όρων άνθρωπος, υποκείμενο, πρόσωπο, άτομο και τις αρνητικές συνέπειες της χρήσης αυτής βλ. Π. Φουντεδάκη, Απόπειρα ανατομίας της προωθούμενης Αναθεώρησης: Σε αναζήτηση έρματος, Το Σύνταγμα, 3/2006, σελ. 812-818.

³⁸ Βλ. άρθρο Ν. Μουζέλης, Τι είναι η κοινωνία των πολιτών-Πολυσημικότητα και πολλαπλότητα, δημοσιευμένο 14/12/1997 στην εφημερίδα το Βήμα, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=94080>. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012. Βλ. επίσης Α. Μαρίνος, Το διαδίκτυο στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών, 2003, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα. Η ελληνική μετάφραση του όρου "civil society" είναι αναντίστοιχη του αυθεντικού λατινογενούς όρου, όπου civil βρίσκεται σε αντιπαράθεση και σύγκρουση με τον κρατικό χώρο και τον "επίσημο" δημόσιο χώρο. Βλ. σχετικό με αυτό Π. Φουντεδάκη, Απόπειρα ανατομίας της προωθούμενης Αναθεώρησης: Σε αναζήτηση έρματος, Το Σύνταγμα, 3/2006, σελ. 817.

YAHOO³⁹, για παράδειγμα, είναι ενδεικτική της δυσκολίας προσδιορισμού κοινών αρχών και αξιών ως προς την έννοια και το εύρος του αθέμιτου περιεχομένου στο διαδίκτυο. Έτσι, μπορεί μεν ο Παρισινός δικαστής J.-J. Gomez να αποφάνθηκε στην υπόθεση YAHOO ότι η διαφήμιση και πώληση ναζιστικών αντικειμένων είναι αντίθετη στην κείμενη ποινική νομοθεσία και προσβάλλει «τη συλλογική μνήμη μιας χώρας βαθιά πληγωμένης από τη ναζιστική κατοχή», όμως, αντίθετα, ο δικαστής στο San José της Καλιφόρνια αρνήθηκε την εφαρμογή της γαλλικής απόφασης στις ΗΠΑ, καθώς θεώρησε ότι αυτή παραβιάζει τα δικαιώματα που κατοχυρώνει το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών και συγκεκριμένα την ελευθερία του λόγου. Τίθεται έτσι το μείζον ερώτημα, εάν και με ποιον τρόπο, είναι δυνατός ο αποχωρισμός της αντιμετώπισης ενός ζητήματος από τις πολιτιστικές, κοινωνικές και δημοκρατικές ανάγκες μιας δεδομένης κοινωνίας.

Η έννομη τάξη οφείλει να αναζητήσει τις κατάλληλες κανονιστικές απαντήσεις ώστε να επιτύχει τη σύγκλιση ανάμεσα στην εποχή των θεσμών και την εποχή του Διαδικτύου. Δεδομένου του παγκοσμιοποιημένου και συνεχώς εξελισσόμενου χαρακτήρα του κυβερνοχώρου και της κοινωνίας της πληροφορίας, οι κανόνες που ρυθμίζουν τα νέα φαινόμενα παρουσιάζονται ήδη περισσότερο ως ένα προγραμματικό πλαίσιο παρά ως ένα *ius cogens* με άμεση εφαρμογή. Το δίκαιο εξελίσσεται αναγκαστικά σε ένα σύστημα λιγότερο ιεραρχικό και μετατρέπεται - προσαρμοζόμενο στην ίδια τη φύση του διαδικτύου - σταδιακά σε μία πολυεπίπεδη υπόθεση με πολλούς δρώντες - συμμετέχοντες.

- Τα blogs και οι προσπάθειες ρύθμισης της λειτουργίας τους

Επί σειρά ετών το διαδίκτυο θεωρούνταν ως ένας ελεύθερος χώρος προβληματισμού, όπου η ελευθερία της έκφρασης έβρισκε την απόλυτη εκδοχή. Χαρακτηριστικά, στην απόφαση «American Civil Liberties κατά Reno», ο Δικαστής των ΗΠΑ, χαρακτηρίζει το διαδίκτυο ως την πιο συμμετοχική μορφή συλλογικού λόγου που έχει ποτέ αναπτυχθεί και θεωρεί ότι αποτελεί ένα μέσο που βελτιώνει πολύ περισσότερο τη δημόσια έκφραση από ο,τιδήποτε άλλο τυπώνεται.⁴⁰ Τα blogs, ιδίως, εκπληρώνουν αυτή τη βελτιωτική της εκφράσεως λειτουργία, επιτρέποντας στα άτομα όχι απλώς να συμμετάσχουν αλλά και να συνδιαμορφώσουν το πληροφοριακό γίγνεσθαι.

Το γνώρισμα αυτό της συμμετοχής και συνδιαμόρφωσης, έχει όμως και αρνητικές προεκτάσεις. Εκτός από χώρο ελεύθερης έκφρασης και διάδοσης

³⁹ Βλ. M. Greenberg, A return to lilliput: the LICRA V. YAHOO! case and the regulation of online content in the world market, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.mg-km.com/art/18_04_05.pdf. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

⁴⁰ Απόφαση American Civil Liberties Union v. Reno, 929 F Supp. (1996), σελ. 824 (882-83)

των ιδεών και ανταλλαγής απόψεων, τα blogs συνιστούν σε πολλές περιπτώσεις, όπως προαναφέρθηκε, μια μορφή ηλεκτρονικής δημοσιογραφίας, φορείς της οποίας δεν είναι πάντοτε δημοσιογράφοι αλλά και απλοί πολίτες, χρήστες του διαδικτύου. Κατά το μέρος που ένα blog δεν επιτελεί μόνο τη λειτουργία της ανταλλαγής απόψεων, δικαιούται να χαίρει ενός ιδιαίτερου νομικού πλαισίου και να μην υπάγεται στις περιοριστικές του Τύπου διατάξεις. Επίσης, η ιδιωτικότητα (privacy) στο Διαδίκτυο ταυτίζεται, εν πολλοίς, με τη δυνατότητα και το δικαίωμα της ανωνυμίας, ζήτημα κρίσιμο, στο μέτρο ιδιαιτέρως που ο διαχειριστής ή ο σχολιαστής ενός blog αναρτήσει ανώνυμα πληροφορίες, οι οποίες προωθούν την ανεύθυνα φημολογία, τη συκοφαντία, τις απειλές και τις ύβρεις, θίγουν την τιμή και την υπόληψη τρίτων προσώπων ή αποκαλύπτουν προσωπικά τους δεδομένα χωρίς τη συγκατάθεσή τους.

Από το 1999, ιδίως, τα blogs έχουν γίνει ένα σημαντικό στοιχείο της διαδικτυακής κουλτούρας, συνιστώντας μια σημαντική νέα ανάπτυξη στον κόσμο των πληροφοριών, ένα νέο μέσο για τη διάδοση απόψεων και ιδεών μέσω του διαδικτύου, το οποίο έχει κατακτήσει το ενδιαφέρον των χρηστών και ανταγωνίζεται πλέον ισότιμα τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης. Έχουν χαρακτηριστεί από πολλούς ως οι νέοι φύλακες της δημοκρατίας, μια επαναστατική μορφή δημοσιογραφίας των πολιτών καθώς και ως ένας νέος τρόπος διαδικτυακής «αυτοπαρουσίασης» στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή. Τα ιστολόγια, δεν είναι μόνο ένα τεχνολογικό φαινόμενο που σχετίζεται με το διαδίκτυο. Πρόκειται για μια μείζονος σημασίας κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική εξέλιξη που απειλεί ν' αλλάξει ριζικά τα ΜΜΕ του πλανήτη και μαζί την ίδια την επικοινωνία, την ενημέρωση και την ψυχαγωγία των πολιτών.⁴¹

Στην Ελλάδα από το 2007, ιδιαιτέρως, τα blogs έστρεψαν το ενδιαφέρον του ευρύτερου κοινού επάνω τους. Η καρκινοπαθής Αμαλία Καλυβίνου, που μέσα από το διαδικτυακό της ημερολόγιο καταγγέλλει τις παθογένειες του εθνικού συστήματος υγείας, οι οποίες τελικά στοίχησαν την ίδια τη ζωή της, οι συγκεντρώσεις στο Σύνταγμα για τις πυρκαγιές του 2007 στην Πάρνηθα και την Πελοπόννησο, που διοργανώθηκαν μέσω SMS και blogs, τα βίντεο αστυνομικής βίας σε διαδηλώσεις πολιτών που αναδείχτηκαν μέσα από τα blogs και έγιναν αφορμή για ποικίλες συζητήσεις, καθώς και άλλα παρόμοια περιστατικά, έδειξαν καθαρά ότι τα blogs δεν είναι απλά ένα εργαλείο επικοινωνίας κι έκφρασης, αλλά ότι συνιστούν κι ένα νέο δημόσιο χώρο, μέσω του οποίου αποκτούν φωνή ομάδες του πληθυσμού, που μέχρι πρότινος ήταν αποκλεισμένες απ' τη δημόσια συζήτηση.

Επιπλέον, τα ιστολόγια στη χώρα μας, ολοένα και συχνότερα έρχονται αντιμέτωπα με τη δικαιοσύνη, αφού η εξάπλωση και η ολοένα και αυξανόμενη επιρροή τους επηρεάζουν και εκείνα το δημόσιο διάλογο, με ό,τι αυτό μπορεί

⁴¹ Βλ. Μ. Ανδριωτάκης, Blog. Ειδήσεις απ' το δικό σου δωμάτιο, Εκδόσεις Νεφέλη, 2007.

να συνεπάγεται. Παρατηρείται, ιδίως, το φαινόμενο, πολλά δημόσια πρόσωπα, κυρίως πολιτικοί, να προσφεύγουν στη Δικαιοσύνη κατά των διαχειριστών ιστολογίων, με κατηγορία συνήθως τη συκοφαντική δυσφήμιση και την προσβολή της προσωπικότητάς τους. Το πρόσφατο, επίσης, λυπηρό γεγονός της δολοφονίας διαχειριστή ιστολογίου στη χώρα μας⁴², επαναφέρει, πιο επίκαιρο ίσως από ποτέ, το ζήτημα της ελευθερίας των ιστολογίων και των ορίων αυτής.

Αφορμή της σχετικής προβληματικής για την παρούσα διπλωματική εργασία, αποτέλεσε η πρόσφατη, τον Αύγουστο του 2011, ανακοίνωση από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, για τη σύσταση επιτροπής, η οποία θα αναλάβει το νομοπαρασκευαστικό έργο του νόμου για την ταυτοποίηση των διαχειριστών των ιστολογίων και τη διεύρυνση του καταλόγου των εγκλημάτων για τα οποία θα επιτρέπεται η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών.⁴³ Η εξαγγελθείσα αυτή πολιτική απόφαση δεν προέκυψε βέβαια εν κενώ, αλλά αποτελεί συνέχιση αντίστοιχων δηλώσεων του τέως Υπουργού Επικρατείας κ. Θεόδωρου Ρουσόπουλου που ανατρέχουν στο 2006, στο πλαίσιο εκδήλωσης του Internet Government Forum στην Αθήνα.⁴⁴ Το 2009 κατατέθηκε μάλιστα και τροπολογία του τότε Υπουργείου Δικαιοσύνης, κατά την οποία ο κατάλογος των «ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων» που κατά το άρθρο 19 του Συντάγματος επιτρέπει την άρση του απορρήτου, όπως διατυπώνεται στον Ν. 2225/1994, διευρύνεται ώστε να αφορά όλα τα κακούργηματα.⁴⁵ Η εν λόγω τροπολογία αποσύρθηκε όμως, κατόπιν έντονων διαμαρτυριών της τότε αντιπολίτευσης του ΠΑΣΟΚ και σημερινής κυβερνητικής κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Η σημερινή ηγεσία του Υπουργείου, δίνει μια συνέχεια στις τότε εξαγγελίες, προβαίνοντας μάλιστα και σε δηλώσεις που χαρακτηρίζουν μερίδα χρηστών του Διαδικτύου ως «κουκουλοφόρους», σπεύδοντας όμως να μνημονεύσει και την ανάγκη προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης.⁴⁶

⁴² Βλ. <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=343947>.

⁴³ Δελτίο τύπου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων της 5/8/2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/%CE%95%CE%9D%CE%97%CE%9C%CE%95%CE%A1%CE%A9%CE%A3%CE%97/%CE%94%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CE%B1%CE%A4%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85/tabid/141/itemid/1881/amid/532/blogs.aspx>. Τελευταία πρόσβαση 07/01/2012.

⁴⁴ Διαθέσιμη στο ιστολόγιο του Αστέρη Μασούρα: <http://oneiros.gr/blog/2006/10/31/igfopennessblogregulation>. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

⁴⁵ Βλ. ενδεικτικά άρθρο Α. Αυλωνίτης, «Βάζουν κουκούλα στα δικαιώματα», ΕΘΝΟΣ, 19/3/2009, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=2714799&tag=8334>. Τελευταία πρόσβαση 07/01/2012.

⁴⁶ Βλ. δήλωση Μ. Παπαϊωάννου στην Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής : «Το Διαδίκτυο πρέπει να πάψει να φιλοξενεί κουκουλοφόρους», όπως δημοσιεύτηκε στην

Η σχετική προβληματική φαίνεται να έχει δύο όψεις: Από τη μία πλευρά, επιδιώκουμε την προστασία της ανωνυμίας στα blogs, ως ένα μέσο διασφάλισης και ενίσχυσης της ελευθερίας της έκφρασης και από την άλλη επιδιώκουμε, με κάθε δυνατό μέσο, την απαγόρευση στους «διαδικτυακούς» παραβάτες (χάκερ, κράκερ, συκοφάντη κ.λπ), να δρουν υπό την σκιά της ανωνυμίας και της ψευδωνυμίας, προκαλώντας βλάβη σε τρίτους. Αναζητούμε, επομένως, την ελευθερία της διαδικτυακής δράσης, την προστασία της ιδιωτικότητας ή την ασφάλεια στο διαδίκτυο από κακόβουλες ενέργειες; Προστασία της ιδιωτικότητας, ασφάλεια στο διαδίκτυο και ελευθερία της διαδικτυακής δράσης αποτελούν, όπως θα επιχειρηθεί να καταδειχθεί κατωτέρω, στόχους αλληλοσυμπληρούμενους, μολονότι σε πρώτη θεώρηση, ίσως, αντιφατικούς.

εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, καθώς και «Blog με...ονοματεπώνυμο», 2.8.2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.tanea.gr/ellada/article/?aid=4646825>. Τελευταία πρόσβαση 07/01/2012.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΤΑ ΝΕΑ ΜΕΣΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΑ BLOGS ΩΣ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ.

Ι. Η «κοινωνία των πολιτών», τα νέα μέσα έκφρασης και επικοινωνίας και η συμμετοχική δημοσιογραφία, σε αντιδιαστολή από τα παραδοσιακά ΜΜΕ.

Η επικοινωνία είναι η βασική δομή του κοινωνικού γίνεσθαι και χωρίς την ύπαρξή της δεν θα ήταν δυνατό να υφίσταται η κοινωνία. Έτσι «κάθε κοινωνική δραστηριότητα, είναι συγχρόνως μια επικοινωνιακή λειτουργία που συνίσταται στην παραγωγή μηνύματος, στην μετάδοση και στην κατανόηση».⁴⁷ Τα ΜΜΕ αναλαμβάνουν να μεταδώσουν και να επικοινωνήσουν μηνύματα και γεγονότα της κοινωνικής πραγματικότητας, ώστε να γίνουν γνωστά στο ευρύ κοινό. Ως Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ή Επικοινωνίας (ΜΜΕ) εννοούνται όλα τα διαθέσιμα μέσα, με τα οποία μπορεί να ενημερωθεί για προηγούμενα και τρέχοντα συμβάντα ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων.⁴⁸

Η ραγδαία εξάπλωση της χρήσης του Διαδικτύου και της, σύμφυτης με αυτό, διαδραστικότητας, επέφερε σημαντική μεταβολή στην ουσία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, μετασχηματίζοντας τις παραδοσιακές δομές τους και καταργώντας τα σύνορα και τα ολιγοπώλια τους. «Το διαδίκτυο χαρακτηρίζεται από παράλληλη ύπαρξη υψηλής ποικιλομορφίας αλλά και πληθωριστικής αναπαραγωγής περιεχομένου. Καθημερινά παρατηρείται αύξηση των ιστοσελίδων με ενημερωτικό χαρακτήρα ενώ η τηλεόραση και η έντυπη δημοσιογραφία άρχισαν να χάνουν το κύρος και τη δύναμη που είχαν παλαιότερα, με αποτέλεσμα να παίρνει τη σκυτάλη η διαδικτυακή ενημέρωση».⁴⁹ Το διαδίκτυο, επίσης, δίνει τη δυνατότητα για γενικευμένη ανωνυμία (ιστολόγια, σχόλια, πηγές όπως Wikileaks). Συνέπεια των παραπάνω είναι να γίνεται αναδιάρθρωση των προτιμήσεων του κοινού και έτσι τα παραδοσιακά ΜΜΕ⁵⁰ να χάνουν την πρωτοκαθεδρία⁵¹.

⁴⁷ Βλ. eparanis.blogspot.com, «Η επικοινωνία ως γενεσιουργό αίτιο των κοινωνικών συστημάτων. Μια αναφορά στο Luhmann», Ελληνική Κοινωνική Έρευνα. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

⁴⁸ Βλ. Βικιπαίδεια, Μέσα ενημέρωσης. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

⁴⁹ Βλ. Ν. Σμυρναίος, Διαδίκτυο, κρίση και κοινωνικο-οικονομικές μεταλλαγές στα ΜΜΕ, 13 Απριλίου 2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.slideshare.net/smyrnaio/ss-7588366>. Τελευταία πρόσβαση 07/01/2012.

⁵⁰ Ο όρος «παραδοσιακά» ΜΜΕ χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία για να αναφερθεί στις εφημερίδες, τα περιοδικά, την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τον ηλεκτρονικός Τύπος κατ' αντιδιαστολή από τα νέα μέσα έκφρασης και επικοινωνίας όπως είναι τα blogs, το twitter, το

Η επικοινωνία μέσω του διαδικτύου γίνεται άμεση και αμφίδρομη, καθώς δίνεται η δυνατότητα σε κάθε χρήστη ηλεκτρονικού υπολογιστή που διαθέτει σύνδεση στο διαδίκτυο, όχι μόνο να πληροφορηθεί αλλά και να πληροφορήσει ο ίδιος, ανταλλάσσοντας σκέψεις και απόψεις, γενόμενος πολλές φορές ο ίδιος δημιουργός και πάροχος πληροφόρησης. Οι χρήστες αποκτούν, έτσι, ολοένα και περισσότερο την ιδιότητα του παγκόσμιου πολίτη. Το πιο τρανταχτό παράδειγμα της επίδρασης αυτής είναι τα ιστολόγια (blogs), όπου μπορεί κανείς να εκφέρει απόψεις και να σχολιάσει γεγονότα πάσης φύσεως αλλά και να δέχεται με τη σειρά του τα σχόλια τρίτων.

Η έλευση των ιστολογίων και των άλλων κοινωνικών τεχνολογιών και μέσων, όπως είναι το facebook⁵², τα blogs⁵³, το twitter⁵⁴, η Wikipedia⁵⁵, τα podcast⁵⁶, τα ηλεκτρονικά forum, τα wikis⁵⁷, το social bookmarking⁵⁸ κλπ, έδωσαν στον

facebook, και άλλες συμμετοχικές εφαρμογές όπως η Wikipedia, τα podcasts κ.α., χωρίς αξιώσεις προγωνστικών ή διαχρονικότητας.

⁵¹ Βλ. Ν. Σμυρναίος, όπ.π.

⁵² Είναι ιστοχώρος κοινωνικής δικτύωσης που ξεκίνησε στις 4 Φεβρουαρίου του 2004. Οι χρήστες μπορούν να επικοινωνούν μέσω μηνυμάτων με τις επαφές τους και να τους ειδοποιούν όταν ανανεώνουν τις προσωπικές πληροφορίες τους. Όλοι έχουν ελεύθερη πρόσβαση στο να συμμετάσχουν σε δίκτυα που σχετίζονται μέσω πανεπιστημίου, θέσεων απασχόλησης ή γεωγραφικών περιοχών.

⁵³ Το ιστολόγιο, γνωστό συχνά με την άκλιτη ονομασία μπλογκ (blog), είναι μορφή ιστοχώρου. Είναι λίστα καταχωρήσεων από την πιο πρόσφατη καταχώρηση στην παλαιότερη. Αναλυτικότερη παρουσίαση του όρου γίνεται σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσας.

⁵⁴ Το Twitter δημιουργήθηκε ως μια κοινωνική πλατφόρμα micro-blogging. Κοινωνική επιτρέπει να έρθεις σε επαφή και να αλληλεπιδράσεις με άλλα μέλη του, που μπορεί να έχετε κάτι κοινό. Μικρο-blogging γιατί μπορείς να γράψεις την κατάστασή σου μέσα σε 140 χαρακτήρες και χωρίς εικόνες ή άλλα media. Έτσι γίνεται πολύ πιο εύκολο να γράψεις κάτι, από το να ετοιμάσεις ένα blog post για το wordpress ή το blogger.

⁵⁵ Είναι μία διεθνής, ελεύθερου περιεχομένου, εξελισσόμενη δια συνεργασίας εγκυκλοπαίδεια, η οποία βρίσκεται στη διεύθυνση <http://www.wikipedia.org> στο Διαδίκτυο. Γράφεται σε συνεργασία από εθελοντές με το λογισμικό wiki, κάτι που σημαίνει ότι άρθρα μπορεί να προστεθούν ή να αλλάξουν από τον καθένα.

⁵⁶ Το Podcasting αποτελεί μία κίνηση τόσο ερασιτεχνών όσο και επαγγελματιών στο διαδίκτυο ήχου "κατ' αίτηση" δηλαδή ήχου που μπορεί κανείς να ακούσει όποτε το ζητήσει. Ο όρος ραδιόφωνο έχει χαρακτηριστεί λανθασμένος για την περιγραφή ενός podcast καθώς τα podcast είναι ψηφιακά αρχεία και όχι ραδιοκύματα, και σε αντίθεση με το ραδιόφωνο έχουν διάρκεια στον χρόνο, και δεν απαιτούν εξοπλισμό μεγάλου κόστους. Τα podcast μπορούν να δημιουργηθούν από καθένα που διαθέτει μικρόφωνο, λογισμικό ηχογράφησης, και σύνδεση στο internet. Υπάρχουν επίσης πολλά podcast τα οποία έχουν δημιουργηθεί από οργανισμούς όπως το BBC, και την Deutsche Welle..

⁵⁷ Είναι ένας τύπος ιστοτόπου που επιτρέπει σε οποιονδήποτε να δημιουργήσει και να επεξεργαστεί τις σελίδες του. Σε ένα wiki, διάφορα άτομα μπορούν να γράφουν μαζί (όχι ταυτοχρόνως). Έτσι, διευκολύνεται η συνεργασία πολλών ατόμων για τη συγγραφή ενός έργου. Αν ένα άτομο κάνει κάποιο λάθος, το επόμενο μπορεί να το διορθώσει. Μπορεί επίσης να προσθέσει κάτι νέο στην σελίδα, πράγμα που επιτρέπει την συνεχή βελτίωση και ενημέρωση. Επίσης στα wiki μπορεί να γίνεται συζήτηση. Σε ορισμένα wiki όπως η Βικιπαίδεια, μάλλον το διασημότερο wiki, υπάρχουν οι σελίδες συζήτησης γι' αυτό, αλλά σε άλλα wiki, συζήτηση μπορεί να γίνεται σε όλες τις σελίδες..

κάθε απλό χρήστη του διαδικτύου, μη δημοσιογράφο, τη δυνατότητα να αξιοποιήσει το ψηφιακό αντίστοιχο της αρχαίας αγοράς, εκφέροντας δημόσιο λόγο για οποιοδήποτε θέμα τον απασχολεί. Τα «κοινωνικά» νέα αυτά μέσα (social media), είναι διαδραστικά εργαλεία που επιτρέπουν σε χρήστες χωρίς ιδιαίτερες τεχνικές γνώσεις, να δημιουργήσουν και να δημοσιεύσουν ψηφιακό περιεχόμενο, είτε σε μορφή κειμένου είτε πολυμεσικό, να το μοιραστούν και να το συνδιαχειριστούν με άλλους χρήστες του διαδικτύου. Από νομικής πλευράς, ενδιαφέρει φυσικά περισσότερο η ενημερωτική χρήση των εφαρμογών αυτών, ως μέσων μετάδοσης πληροφοριών που προκαλούν γενικότερο ενδιαφέρον σε ευρύ κοινό και όχι τόσο ως μέσων για διαπροσωπική ανταλλαγή μηνυμάτων.

Σημαντική παράμετρο της δημόσιας έκφρασης με τα νέα αυτά μέσα, αποτελεί η λεγόμενη συμμετοχική δημοσιογραφία.⁵⁹ Ο όρος εννοιολογήθηκε από τον Dan Gillmor στο βιβλίο του «We the media».⁶⁰ Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι διαδραματίζεται μια μεταμόρφωση της δημοσιογραφίας, από τα κυρίαρχα ΜΜΕ του 20ου αιώνα σε κάτι βαθύτερο και πιο δημοκρατικό. Παλαιότερα η ροή των ειδήσεων ήταν μονόπλευρη, από τα μέσα προς το κοινό, με ελάχιστη δυνατότητα παρέμβασης από αυτό. Μέσω της δημοσιογραφίας των πολιτών όμως, η ροή αυτή γίνεται αμφίδρομη και τα όρια μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή ειδήσεων δυσχερώς θα μπορούσαν να προσδιοριστούν. Η βασική ιδέα επί της οποίας εδράζεται η έννοια της συμμετοχικής δημοσιογραφίας είναι ότι πρέπει να δοθεί «βήμα» να ακουστούν απόψεις ανθρώπων που δεν είχαν αυτή τη δυνατότητα έως τώρα. Η συμμετοχική δημοσιογραφία είναι λοιπόν ένα φαινόμενο έκφρασης από «κάτω προς το πάνω», κατά το οποίο ένας χρήστης του Διαδικτύου ή μια ομάδα χρηστών, διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη συλλογή, ανάλυση και διάχυση των πληροφοριών και ειδήσεων, χωρίς να χρειάζεται να υπόκεινται στις επιταγές της κλασικής δημοσιογραφικής εργασιοροής.⁶¹

Η σημαντικότερη διαφορά που παρουσιάζουν τα νέα από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης και επικοινωνίας, είναι ότι τα νέα μέσα αναπτύσσονται μέσω τηλεπικοινωνιακών εφαρμογών. Ενώ η εφημερίδα, η τηλεόραση και το ραδιόφωνο χρησιμοποιούν κανάλια, όπως το δίκτυο διανομής και οι ραδιοσυχνότητες, που δεν ταυτοποιούν ένα μεμονωμένο φυσικό πρόσωπο, η

⁵⁸ Υπηρεσίες επισημείωσης και προβολής διαδικτυακών συνδέσμων.

⁵⁹ Αναφέρεται συχνά και ως δημοσιογραφία των πολιτών ή λαϊκή δημοσιογραφία. (participatory journalism – citizen journalism – grassroots journalism) και έχει προκύψει ως πολιτικοκοινωνικό κίνημα και τεχνολογική εξέλιξη, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία με τη ραγδαία ανάπτυξη του παγκόσμιου ιστού.

⁶⁰ Διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://oreilly.com/openbook/wemedia/book/index.html>. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

⁶¹ Βλ. και Α. Μασούρας, Νομικό πλαίσιο, ηθική και δεοντολογία στα blogs και στη δημοσιογραφία των πολιτών, Διπλωματική εργασία - ΔΔΠΜΣ "Προηγμένα Συστήματα Υπολογιστών και Επικοινωνιών", Θεσσαλονίκη, 2007.

χρήση του διαδικτύου προϋποθέτει σύνδεση και η σύνδεση με τη σειρά της προϋποθέτει συνδρομητή. Ο χρήστης των νέων μέσων ενημέρωσης, τόσο ως πομπός όσο και ως δέκτης πληροφορίας, ασκεί ταυτόχρονα δύο θεμελιώδη δικαιώματα, ήτοι τόσο την ελευθερία της έκφρασης (στην οποία εντάσσεται και το δικαίωμα πληροφόρησης) όσο και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικότητάς του. Τόσο ο blogger, όσο και ο αναγνώστης του, είτε αυτός είναι επώνυμος είτε ανώνυμος (ή ακριβέστερα «ψευδώνυμος»), είτε ως σχολιαστής είτε ως απλός αναγνώστης, είναι φορείς των δικαιωμάτων στην ελεύθερη συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας, αλλά και στην προστασία της ιδιωτικότητάς τους. Αυτό το στοιχείο της ιδιωτικότητας, το οποίο αναλύεται σε προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών, απαγόρευση δημιουργίας «προφίλ» της διαδικτυακής συμπεριφοράς του χρήστη από τρίτους, σεβασμό της προσωπικότητας όχι μόνο του blogger αλλά ακόμη και του αναγνώστη του μέσου, ως «επισκέπτη», είναι στοιχεία τα οποία συνυπάρχουν με την ελευθερία της έκφρασης στα νέα μέσα. Αυτά είναι και τα στοιχεία που «διπλασιάζουν», σε επίπεδο συνταγματικού δικαίου, τη νομική βάση τόσο της ελευθερίας όσο και των περιορισμών των νέων μέσων στην κοινωνία της πληροφορίας, όπως θα επιχειρηθεί να παρουσιαστεί σε επόμενα κεφάλαια της παρούσας ανάλυσης.

II. Blogs: Έννοια, ορισμοί και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Τα blogs (ιστολόγια) είναι από μία από τις υπηρεσίες του συμμετοχικού Διαδικτύου, του Web 2.0⁶² ή social web, όπως έχει επικρατήσει να ονομάζεται, η οποία μετασχηματίζει ριζικά το παγκόσμιο επικοινωνιακό τοπίο, διευρύνοντας τη δημόσια σφαίρα, ενώ παράλληλα αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό φαινόμενο που έχει κερδίσει την προσοχή των ΜΜΕ, των επιστημόνων, της αγοράς και κυρίως των απλών ανθρώπων που βλέπουν στα blogs ένα μέσο αυτοέκφρασης, κοινωνικοποίησης και αυτο-ενδυνάμωσης του λόγου τους. Τα ιστολόγια, όπως και τα μικρο-ιστολόγια (microblogs), αποτελούν μια κατάκτηση της κοινωνίας των πολιτών και για αυτό είναι χρήσιμο να μελετηθούν τα όρια της ελευθερίας έκφρασης και της ιδιωτικότητας στο πλαίσιό τους, καθώς και η οριοθέτηση των δύο αυτών, με γνώμονα την ασφάλεια στο διαδίκτυο.

Τα blogs είναι μια δωρεάν και εύχρηστη «πλατφόρμα», ένα είδος ιστοσελίδας η οποία δίνει τη δυνατότητα σε οποιονδήποτε χρήστη του διαδικτύου να δημοσιεύσει περιεχόμενο οποιασδήποτε ψηφιακής μορφής, δυνητικά σε

⁶² Ο όρος Web 2.0 (Ιστός 2.0), χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη νέα γενιά του Παγκόσμιου Ιστού η οποία βασίζεται στην όλο και μεγαλύτερη δυνατότητα των χρηστών του Διαδικτύου να μοιράζονται πληροφορίες και να συνεργάζονται online. Αυτή η νέα γενιά είναι μια δυναμική διαδικτυακή πλατφόρμα στην οποία μπορούν να αλληλεπιδρούν χρήστες χωρίς εξειδικευμένες γνώσεις σε θέματα υπολογιστών και δικτύων.

ολόκληρο τον κόσμο και να φτιάξει έναν δικό του προσωπικό δημόσιο χώρο, χωρίς να απαιτούνται προς τούτο ιδιαίτερες τεχνικές γνώσεις περί κατασκευής ιστοσελίδων. Σε αυτόν τον προσωπικό χώρο μπορεί να εκφραστεί δημιουργικά, γράφοντας τις απόψεις του, τις εμπειρίες του, σχολιάζοντας γεγονότα της καθημερινής του ζωής, εκφράζοντας τις ανησυχίες του, δημοσιεύοντας φωτογραφίες ή βίντεο από την καθημερινή του ζωή, ή συνδυάζοντας όλα τα παραπάνω. Σημαντική μερίδα blogs, αφιερώνεται στον σχολιασμό της επικαιρότητας, αποτελώντας έτσι ένα εναλλακτικό μέσο ενημέρωσης. Παράλληλα, ο blogger⁶³ έχει τη δυνατότητα να κατασκευάσει τον προσωπικό αυτό χώρο του σύμφωνα με την αισθητική και την κοσμοθεωρία του, γεγονός άκρως εξατομικευτικό του συγκεκριμένου δημιουργού. Ο δημιουργούμενος αυτός χώρος έχει την ιδιαιτερότητα ότι είναι ταυτόχρονα προσωπικός αλλά και δημόσιος: ναι μεν δηλαδή ο blogger είναι ελεύθερος να διαμορφώσει τον προσωπικό του χώρο, εκφράζοντας ελεύθερα την προσωπικότητά του, τις απόψεις και την αισθητική του, αλλά την ίδια στιγμή οφείλει να είναι έτοιμος να δεχτεί κριτική, καλοπροαίρετη ή μη, σχόλια και αντιρρήσεις μιας ευρύτερης από τον στενό του κύκλο ομάδας. Παράλληλα, οφείλει να έχει συναίσθηση του γεγονότος ότι δρα σε δημόσιο χώρο, με ό,τι αυτό μπορεί να συνεπάγεται.

Τα blogs είναι εξίσου αναλυτικά στην καταγραφή των γεγονότων όσο και οι παραδοσιακές εφημερίδες και ταυτόχρονα τόσο άμεσα στη μετάδοση του μηνύματος όσο η τηλεόραση. Το κρίσιμο εκείνο στοιχείο που διαφοροποιεί τα blogs από άλλες παραδοσιακές μορφές έκφρασης της γνώμης, είναι ο διαδραστικός τους χαρακτήρας, η δυνατότητα δηλαδή που παρέχουν στον blogger να αλληλεπιδράσει με τους αναγνώστες του μέσω σχολίων στην αρχική του ανάρτηση. Κάθε διαχειριστής ιστολογίου γίνεται καταρχάς ο πομπός ενός συγκεκριμένου μηνύματος, το οποίο ακούγεται δημοσίως και προκαλεί αντιδράσεις από άλλους ιστολόγους ή απλούς διαδικτυακούς αναγνώστες. Τα ιστολόγια που απαντούν το ένα στο άλλο, αλλά και οι σχολιαστές τους, που καταγράφουν αυτόματα την αντίδρασή τους, πυροδοτούν συχνά αλληλοδιαπλεκόμενες συζητήσεις. Πολλές φορές, μάλιστα, λέγεται ότι τα σχόλια αυτά έχουν μεγαλύτερη αξία και από την αρχική ανάρτηση καθ' αυτή. Ακόμα, ο κάτοχος του ιστολογίου μπορεί να επέμβει ανά πάσα στιγμή και να διορθώσει ή να συμπληρώσει τις απόψεις που έχει εκφράσει σε αυτό.

Μέσα από την αλληλεπίδραση αυτή στα ιστολόγια, γεννήθηκε μια νέα μορφή έκφρασης της κοινωνικότητας, μιας απεντοπισμένης δικτυωμένης αλληλόδρασης, η οποία δεν υπόκειται σε γεωγραφικούς περιορισμούς, δεν εμφανίζει ομοιογένεια ή ομοιομορφία και εξ αυτού του λόγου δυσχερώς θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «κίνημα» ή ως «κοινότητα». Ο καθένας έχει πλέον τη δυνατότητα να εκφράσει δημόσια την άποψή του, να επιδιώξει και να

⁶³ Ο διαχειριστής του ιστολογίου.

επιτύχει, ενδεχομένως, κοινωνική παρέμβαση και να αναπτύξει συλλογική δράση, στη βάση ιδίως του κινήματος του «κυβερνοακτιβισμού», να βρει ομοϊδεάτες του ή απλώς και μόνο να βρει ένα βήμα για να εκφράσει τις απόψεις, την προσωπικότητα και τη δημιουργικότητά του.

A. Ιστορική εξέλιξη και ορισμοί

Το 1994 ένας φοιτητής αμερικανικού κολεγίου, ο Justin Hall, δημοσίευσε στον διαδίκτυο το προσωπικό του ημερολόγιο. Η έννοια weblog άρχισε λοιπόν να σχηματίζεται σχεδόν τρία χρόνια μετά, από την κοινότητα των χρηστών του που διατηρούσαν ιστοσελίδες, για να περιγράψει μια καινοτόμο πρακτική ανανέωσης των ιστοσελίδων αυτών, με χρονολογημένες και σύντομες εγγραφές που, συνήθως, περιείχαν σχόλια και links (συνδέσμους) προς άλλους ενδιαφέροντες ιστοτόπους. Ο όρος καθεαυτός λέγεται ότι αναφέρθηκε για πρώτη φορά στις 17 Δεκεμβρίου του 1997 από τον John Barger⁶⁴, ιδιοκτήτη του website “robot wisdom”⁶⁵ και προέρχεται από τη σύντμηση των λέξεων web (=ιστός) και log (=όρος που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει μια μεμονωμένη χρονολογημένη εγγραφή συνήθως σε ημερολόγια καταστρώματος), αναφερόμενος ακριβώς σε αυτήν την πρακτική: logging the web, δηλαδή ημερολόγιο της πλοήγησής στο web.

Η απαρχή της έκρηξης των blogs έγινε όταν, το Μάρτιο του 1999, έκανε την εμφάνισή του το LiveJournal⁶⁶, τον Ιούλιο το Pitas⁶⁷, τον Αύγουστο το Blogger⁶⁸ και έπειτα πολλές άλλες εταιρείες-blog hosting providers, που ανέπτυξαν πλατφόρμες οι οποίες επέτρεπαν, μέσω απλών και εύχρηστων λογισμικών (softwares), σε οποιονδήποτε, εντελώς δωρεάν, ανώνυμα και με ελάχιστες έως καθόλου γνώσεις κατασκευής ιστοσελίδων, να δημιουργήσει μέσα σε ελάχιστο χρόνο ένα δικό του blog.

Οι ορισμοί και οι εννοιολογήσεις των blogs ποικίλλουν, καθώς αναπτύσσονται παράλληλα με την επιστημονική θεώρηση του διαδικτύου συνολικά. Παρακάτω παρατίθεται ενδεικτικά ένα φάσμα ορισμών:

⁶⁴ Βλ. T. J. Johnson & B. K. Kaye, (2004), Wag the blog: How reliance on traditional media and the Internet influence credibility perceptions of weblogs among blog users. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 81 (3), 622–642 καθώς επίσης και R, Blood, (2004). “How blogging software reshapes the online community”, *Communications of the ACM*, December 2004. Vol. 47, No 12.

⁶⁵ Βλ. <http://robotwisdom.com/log1997m12.html>, τελευταία πρόσβαση 05/01/2012.

⁶⁶ Βλ. <http://www.livejournal.com/>

⁶⁷ Βλ. <http://www.pitas.com/>

⁶⁸ Βλ. <http://www.blogger.com/> από την Pyra Labs, που τον Φεβρουάριο του 2003 εξαγοράστηκε από την Google

«Blog είναι μια σειρά από αρχειοθετημένες ιντερνετικές εγγραφές που συνήθως χαρακτηρίζονται από συνοπτικά κείμενα, που αναρτώνται με αντίστροφη χρονολογική σειρά και, εν γένει, εμπεριέχουν υπερκειμενικούς συνδέσμους (hypertext links) προς άλλα websites που ο συγγραφέας προτείνει.»⁶⁹

«Ένα blog αποτελείται τυπικά από συνήθως χρονολογημένες εγγραφές, ποικίλει ως προς το μέγεθος και τη συχνότητα ανανεώσεων και είναι οργανωμένο σε αντίστροφη χρονολόγηση, έτσι ώστε οι αναγνώστες να βλέπουν πάντα πρώτο το πιο πρόσφατο δημοσίευμα.»⁷⁰

«Blog είναι ένα ημερολόγιο που βασίζεται στο web στο οποίο οι εγγραφές αναρτώνται με αντίστροφη χρονολογική σειρά.»⁷¹

«Blog είναι ένα website που περιέχει συχνά ανανεωνόμενες δημοσιεύσεις με την πιο πρόσφατη στην κορυφή και τις προηγούμενες να εμφανίζονται με αντίστροφη χρονολογική σειρά.»⁷²

Το χαρακτηριστικό στο οποίο όλοι οι ορισμοί που έχουν δοθεί συγκλίνουν, αποτελεί ότι blog είναι κάθε συχνά ανανεωνόμενος ιστότοπος, με χρονολογικά αντίστροφα διαταγμένες εγγραφές, ήτοι από την πιο πρόσφατη στην παλαιότερη.

Παρά την ποικιλομορφία τους, υπάρχουν τρία δομικά στοιχεία που συνθέτουν ένα τυπικό blog⁷³:

⁶⁹ Βλ. B. A. Nardi et al., (2004). Blogging as social activity, or, would you let 900 million people read your diary? *Proceedings of the 2004 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work*, New York, USA, σελ. 222–231.

⁷⁰ Βλ. T. Mortensen & J. Walker (2002), Blogging thoughts: personal publication as an online research tool. In A. Morrison (Ed.), *Researching ICTs in Context*. InterMedia report 3/2002, σελ. 249-278.

⁷¹ Βλ. S.C. Herring et al., (2005). Conversations in the Blogosphere: An Analysis “From the Bottom Up”. *Proceedings of the Thirty-Eighth Hawaii International Conference on System Sciences*. Los Alamitos, USA, σελ. 107-118, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://csdl2.computer.org/comp/proceedings/hicss/2005/2268/04/22680107b.pdf>. Τελευταία επίσκεψη 03/01/2012.

⁷² Βλ. M. Brady, (2005) ‘Blogging, personal participation in public knowledge-building on the web’, Chimera Working Paper 2005-02>. Colchester: University of Essex, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.essex.ac.uk/chimera/content/pubs/wps/CWP-2005-02-Blogging-in-the-Knowledge-Society-MB.pdf>. Τελευταία επίσκεψη 03/01/2012.

⁷³ Βλ. Ζ. Καραμπάσης, Το blogging στην Ελλάδα: προφίλ, κίνητρα και πρακτικές των ελληνόφωνων bloggers, Διπλωματική εργασία - Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Ψυχολογίας, ΠΜΣ "Δυνητικές Κοινότητες: Κοινωνιοψυχολογικές προσεγγίσεις και τεχνικές εφαρμογές", 2008.

1) Ο τίτλος, το όνομα του blog, βρίσκεται κατά κανόνα στην κορυφή της σελίδας και πολύ συχνά αντικαθίσταται ή συνοδεύεται από ένα banner, δηλαδή μια εικόνα ή μια γραφική αναπαράσταση του τίτλου ή μια μίξη αυτών.

2) Το κυρίως μέρος του αποτελείται από μεμονωμένες, τιτλοφορημένες και χρονολογημένες εγγραφές (δημοσιεύσεις/άρθρα) ή posts, που αναρτώνται με αντίστροφη χρονολογική σειρά (με την πιο πρόσφατη δηλαδή να εμφανίζεται πρώτη). Κάθε τέτοια εγγραφή μπορεί να είναι πολυμεσική, δηλαδή να περιλαμβάνει κείμενο, video, φωτογραφίες, ήχο και βέβαια το δομικό αρχιτεκτονικό στοιχείο του web: τον υπερ-σύνδεσμο ή link.

3) Η πλάγια στήλη (sidebar) συνήθως περιέχει πληροφορίες για το blog, για τους διαχειριστές του, το αρχείο στο οποίο κανείς μπορεί να ανατρέξει σε προηγούμενες εγγραφές που παρατίθενται κατηγοριοποιημένες χρονολογικά και μια συλλογή από συνδέσμους/links (blogroll)⁷⁴ προς άλλους ιστοτόπους και κυρίως άλλα blogs που προτείνονται ως αξιόλογα και που, σε ένα βαθμό, η επιλογή τους προσδιορίζει ηθελημένα την ταυτότητα του υπό αναφορά blog.

Με την εμφάνιση όμως των πρώτων blog providers και τη διάδοση των blogs, το κέντρο βάρους μετατοπίστηκε σε μια ημερολογιακού τύπου πρακτική στην οποία οι άνθρωποι βλέπουν ένα όχημα επικοινωνίας, αυτοέκφρασης και αυτο-ενδυνάμωσης του λόγου τους, ένα μέσο για να επικοινωνεί κανείς τις απόψεις του, τους προβληματισμούς του, τον ψυχισμό του και το έργο του.

B. Η ανάδυση της μπλογκόσφαιρας

Αυτό που έκανε πολλούς να μιλούν για τα blogs, όχι ως ένα σύνολο προσωπικών πομπών μίας κατεύθυνσης αλλά ως ένα σύνολο που συγκροτεί αυτό που έχει επικρατήσει να ονομάζεται μπλογκόσφαιρα, μια νέα δηλαδή δημόσια σφαίρα, μια ζωντανή κοινότητα αέναου διαλόγου και συνεργασίας, είναι τέσσερις συγκεκριμένες προσθήκες στα ιστολόγια, που μαζί με το

⁷⁴ Ο όρος προέρχεται από την πρακτική του "logrolling" δηλαδή της ανταλλαγής πολιτικών χαρών και επιρροής. Πρόκειται για μια νόρμα που σε πολλές περιπτώσεις (LiveJournal, Xanga κτλ) έγινε και δομικό τεχνικό χαρακτηριστικό των αντίστοιχων πλατφορμών, μια λίστα από άλλα blogs που ο διαχειριστής του blog επισκέπτεται τακτικά, προτείνει ή θεωρεί ότι οι συγγραφείς τους μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα ή σπτική με αυτόν. Σε μεγάλο βαθμό η επιλογή αυτών των blogs προέρχεται και από μίαν ανάγκη του συγγραφέα να ετεροπροσδιορισθεί απέναντι στον αναγνώστη/επισκέπτη αλλά κατ'ουσίαν πρόκειται για μια μορφή κοινωνικής αναγνώρισης και ενός είδους πλοηγητικό εργαλείο.

blogroll που αναφέρθηκε ανωτέρω, αναπτύσσουν την κοινωνικότητα και ενθαρρύνουν τη σύναψη κοινωνικών δεσμών.⁷⁵

1) Η δυνατότητα σχολιασμού των εγγραφών ενός blog από άλλους bloggers ή από απλούς αναγνώστες, αποτελεί την τυπικότερη εφαρμογή κοινωνικής αλληλεπίδρασης, η οποία σε μεγάλο βαθμό διακρίνει το blog από ένα τυπικό website ή μια προσωπική ιστοσελίδα, παρά το γεγονός ότι δεν εμφανίζεται στους ορισμούς του, και παρά το γεγονός ότι επρόκειτο για μια λειτουργία που δεν υπήρχε εξ αρχής αλλά ενσωματώθηκε στην πορεία.⁷⁶ Μολονότι η ύπαρξη ή όχι καθώς και η ελεύθερη ή ελεγχόμενη (moderated) δυνατότητα σχολιασμού της αρχικής ανάρτησης, έγκειται στη διακριτική ευχέρεια και την επιλογή του διαχειριστή του κάθε blog, ο σχολιασμός των αναρτήσεων θεωρείται κατά κανόνα ίδιον της φύσης και της πρακτικής του blogging. Μέσω της δυνατότητας αυτής, δημιουργείται ένα πεδίο αλληλεπίδρασης με κεντρικό άξονα το περιεχόμενο του κάθε post, στο οποίο ο καθένας μπορεί να επικοινωνήσει άμεσα με τον συγγραφέα, αφήνοντας σχόλια, κάνοντας ερωτήσεις, εμπλουτίζοντας ή αμφισβητώντας το περιεχόμενο της υπό αναφορά ανάρτησης αλλά και ανοίγοντας διάλογο με τους υπόλοιπους σχολιαστές και αναγνώστες. Επιπλέον, εάν ο σχολιαστής είναι και αυτός με τη σειρά του blogger, τότε το σχόλιό του αυτό αποτελεί ταυτόχρονα και έναν κοινωνικό δεσμό με αντικειμενική υπόσταση, καθώς το σχόλιό του εμπεριέχει ταυτόχρονα και σύνδεσμο προς το δικό του blog.⁷⁷

2) Τα permalinks, αναφέρονται σε μια δυνατότητα που επίσης δεν είχε προβλεφθεί από την αρχή αλλά σύντομα η προσθήκη της έγινε επιτακτική.⁷⁸ Ο όρος προκύπτει από τη σύντμηση των λέξεων permanent και link (=μόνιμος σύνδεσμος) και αναφέρεται στη δυνατότητα κάθε μεμονωμένης ανάρτησης να έχει τη δική της μόνιμη και αυτόνομη διεύθυνση (URL), ούτως ώστε να μπορεί κανείς να παραπέμπει ευθέως σε αυτό κι όχι απλώς στο σύνολο του blog που το φιλοξενεί. Με τον τρόπο αυτό, δημιουργείται ένα νέο πεδίο αλληλεπίδρασης. «Αν τα σχόλια σχηματίζουν μέσα σε ένα blog μια κάθετη κοινότητα διαλόγου και συζήτησης πάνω σε μίαν ιδέα, τα permalinks επιτρέπουν το σχηματισμό μιας οριζόντιας κοινότητας όπου ο διάλογος αυτός μπορεί να μεταφερθεί από post σε post και από blog σε blog με την προσθήκη

⁷⁵ Βλ. D.W. Drezner & H. Farrell, (2004). The power and politics of blogs. Paper presented at the American Political Science Association, Chicago. August. Διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.uts.utoronto.ca/~farrell/blogpaperfinal.pdf>. Τελευταία πρόσβαση 03/01/2012.

⁷⁶ Βλ. R. Blood, (2004), How blogging software reshapes the online community, Communications of the ACM, December 2004. Vol. 47, No 12.

⁷⁷ Βλ. και Ζ. Καραμπάσης, ο.π.

⁷⁸ Βλ. A. Dash, Interview with Paul Bausch 2003, cited March 24 2004. Διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.sixapart.com/log/2003/09/interview_with_.shtml. Τελευταία πρόσβαση 02/01/2012.

ενός απλού συνδέσμου-παραπομπής».⁷⁹ Με την προσθήκη αυτή, το κέντρο βάρους μετατοπίστηκε από τον παραγωγό και πομπό της πληροφορίας, στο περιεχόμενο και την ιδέα.

3) Τα trackbacks και τα feeds αποτελούν συμπληρωματικές στα permalinks τεχνικές εφαρμογές, τόσο χρονολογικά όσο και λειτουργικά. Τα trackbacks αναφέρονται στην αυτοματοποιημένη ενημέρωση που μπορεί να λάβει ο συγγραφέας ενός post για την αναφορά του post αυτού σε κάποιο άλλο blog. Με τον τρόπο αυτό, ο συγγραφέας μιας ανάρτησης ενημερώνεται για τις συζητήσεις ή αναφορές που το έργο του έχει προκαλέσει και ως εκ τούτου δύναται να τις ακολουθήσει ή και να παρέμβει. Μέσω των feeds⁸⁰ ο κάτοχος ενός blog μπορεί να καταστήσει το feed του δημόσιο δίνοντας έτσι στους αναγνώστες τη δυνατότητα να εγγραφούν σε αυτό και έτσι να ενημερώνονται αυτόματα για οποιαδήποτε νέα του δημοσίευση. Με τον τρόπο αυτό, κάθε χρήστης του διαδικτύου μπορεί να κάνει μια συλλογή από feeds διαφορετικών blogs και να ενημερώνεται κάθε φορά που κάποιο από αυτά ανανεώνεται, παραλαμβάνοντας την περιγραφή - ή και το περιεχόμενο ολόκληρο - του νέου άρθρου. Η συνάθροιση αυτή μιας συλλογής από feeds ονομάζεται aggregation.⁸¹ Συσσωρευτές ή συναθροιστές ροών (feed aggregators) αποκαλούνται οι τεχνολογίες λογισμικού εκείνες που επιτρέπουν στον αναγνώστη πολλών ιστοσελίδων να παρακολουθεί τις επικεφαλίδες τους χωρίς να τις επισκέπτεται.

4) Οι υπερσύνδεσμοι κειμένου (hypertext links) είναι μια δυνατότητα που δίνει το Internet για παράθεση πηγών και έλεγχο τους από τον αναγνώστη. Ειδικά όσον αφορά τα blogs που σχολιάζουν την ειδησεογραφία, η σύνδεση με τις πηγές κατά την αναφορά στα γραφόμενα τρίτων και η αναγραφή της πηγής κατά την παράθεση αποσπασμάτων, αποτελεί δημοσιογραφική, νομική αλλά και ακαδημαϊκή υποχρέωση, η οποία αυξάνει την εγκυρότητα των γραφομένων και της τεκμηρίωσης της έρευνας. Η άμεση αυτή αναφορικότητα σε πηγές μέσω των συνδέσμων υπερκειμένου είναι, ίσως, και το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό των blogs που τα διαφοροποιεί από τις στήλες των χρονογραφημάτων στον Τύπο.⁸²

Οι εφαρμογές αυτές και οι πρακτικές που απορρέουν από τη χρήση τους, δομούν έναν πλήρως διασυνδεδεμένο διάλογο, ένα σύστημα από διασυνδεδεμένες πληροφορίες και ανθρώπους, ένα πεδίο κοινωνικής αλληλεπίδρασης που συντίθεται από το σύνολο των διασυνδεδεμένων blogs.

⁷⁹ Βλ. D. Li. (2005). Why do you blog: A uses-and-gratifications inquiry into bloggers' motivations. Master's thesis, Marquette University.

⁸⁰ Rss, atom κτλ.

⁸¹ Συνάθροιση

⁸² Βλ. Α. Μασούρας, Νομικό πλαίσιο, ηθική και δεοντολογία στα blogs και στη δημοσιογραφία των πολιτών, Διπλωματική εργασία - ΔΔΠΜΣ "Προηγμένα Συστήματα Υπολογιστών και Επικοινωνιών", Θεσσαλονίκη, 2007, σελ, 10-11.

Το κοινωνικό αυτό δίκτυο που βασίζεται στην αμφίδρομη επικοινωνία, επικράτησε να ονομάζεται μπλογκόσφαιρα.⁸³

Θα ήταν παρακινδυνευμένο, ωστόσο, να χαρακτηρίσουμε την μπλογκόσφαιρα στο σύνολό της ως μια δυναμική κοινότητα, πολλώ δε μάλλον την πρακτική του blogging ως κίνημα. Σύμφωνα με τον Rheingold⁸⁴ μια δυναμική κοινότητα ανακύπτει στον κυβερνοχώρο «όταν αρκετοί άνθρωποι αλληλεπιδρούν για αρκετό χρονικό διάστημα με επαρκείς συναισθηματικούς δεσμούς ώστε να σχηματίσουν δίκτυα διαπροσωπικών σχέσεων». Το γεγονός ότι οι bloggers χρησιμοποιούν το ίδιο μέσο, δεν σημαίνει αυτόματα ότι μοιράζονται κάποιου άλλου είδους κοινό σκοπό ή κίνητρο κι ότι αποτελούν κοινότητα-community.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι τα ιστολόγια, αποτελούν διαδραστικά μέσα επικοινωνίας αόριστου αριθμού προσώπων και διαφέρουν από τις ιστοσελίδες που διατηρούν τα ΜΜΕ στο διαδίκτυο, καθώς η διαμόρφωση του περιεχομένου τους καθορίζεται δυναμικά από το σύνολο των χρηστών του διαδικτύου που μπορεί να είναι αναγνώστες του ιστολογίου. Διαφέρουν, επίσης, τα ιστολόγια από τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης, χαρακτηριστικό γνώρισμα των οποίων είναι η κοινωνικοποίηση του χρήστη.⁸⁵ Αντιθέτως, τα ιστολόγια εδράζονται στην ανάρτηση δημοσιεύσεων από τον ιστολόγο και τη δυνατότητα διάδρασης των αναγνωστών πάνω σε αυτήν. Βασική λειτουργία των ιστολογίων, επομένως, είναι η ελευθερία της έκφρασης μέσω της ανάρτησης σκέψεων, απόψεων και πληροφοριών.⁸⁶

Στα κεφάλαια που ακολουθούν, θα εστιάσουμε στο νομικό πλαίσιο περί ελευθερίας της έκφρασης στα ιστολόγια ως νέα μέσα έκφρασης και επικοινωνίας, περί ελευθερίας πληροφόρησης και πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου, προστασίας της ιδιωτικότητας, υπό την νέα μορφή με την οποία αυτή εμφανίζεται στα νέα μέσα, και προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Όλα τα ανωτέρω σε συνάρτηση με την ολοένα επιτακτικότερη ανάγκη για ασφάλεια και διαφάνεια στη διαδικτυακή δράση.

⁸³ Ο όρος blogosphere λέγεται ότι αναφέρθηκε για πρώτη φορά το 2001 από τον blogger William Quick στο blog instapundit.com για να περιγράψει τον «διανοητικό κυβερνοχώρο που καταλαμβάνουν οι bloggers».

⁸⁴ Βλ. H. Rheingold, *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. New York: Addison-Wesley, 1993.

⁸⁵ Βλ. Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Οι ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης ως εθνική, ευρωπαϊκή και διεθνής πρόκληση της προστασίας της ιδιωτικότητας*, Αθήνα, 2010.

⁸⁶ Βλ. Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, *Περί της ελευθερίας των ιστολογίων (blogs)*, Εκδ. Σάκκουλα, 2010.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΣΤΑ BLOGS

I. Η ελευθερία της έκφρασης στα blogs σε εθνικό και υπερεθνικό εθνικό επίπεδο

Συστατικό στοιχείο της προσωπικότητας του ανθρώπου στα σύγχρονα κοινωνικοπολιτικά συστήματα, είναι η ελευθερία έκφρασης της γνώμης⁸⁷, η οποία αποτελεί ένα από τα βασικά θεμέλια μίας δημοκρατικής κοινωνίας⁸⁸. Η ελευθερία της έκφρασης περιλαμβάνει το δικαίωμα διαμόρφωσης γνώμης⁸⁹, λήψης γνώμης, κατοχής, έκφρασης και διάδοσης γνώμης, καθώς και την αρνητική έκφραση του δικαιώματος αυτού, δηλαδή το δικαίωμα αποσιώπησης γνώμης, με όποια μορφή και αν τα παραπάνω εμφανίζονται, δηλαδή είτε ως έργα λόγου, εικόνας και δηλώσεων, είτε με την ενάσκηση της ελευθερίας της τέχνης και της επιστήμης. Περιλαμβάνει, επίσης, και την ελευθερία επιλογής της γλώσσας εκφράσεως.⁹⁰ Στην ελευθερία αυτή περιλαμβάνονται, επίσης, τα δικαιώματα πρόσβασης, συμμετοχής και δράσης στην κοινωνία της πληροφορίας, λήψης πληροφοριών και εκπομπής του δημόσιου σχολιασμού.

Η ελευθερία της έκφρασης και διάδοσης στοχασμών είναι ένα ανθρώπινο δικαίωμα που αναγνωρίζεται από όλους τους καταλόγους δικαιωμάτων, όχι μόνο για τους φορείς των μέσων ενημέρωσης αλλά και για κάθε άτομο. Κατοχυρώνεται, σε εθνικό συνταγματικό επίπεδο, στο άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος, ως αναφαίρετο δικαίωμα κάθε ανθρώπου και αποτελεί εξειδίκευση του θεμελιώδους δικαιώματος του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας. Το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος αναφέρεται στην προφορική, γραπτή και δια του Τύπου έκφραση και διάδοση των στοχασμών, αυτό όμως δε σημαίνει ότι δεν κατοχυρώνεται και η ελευθερία έκφρασης μέσω του διαδικτύου.⁹¹ Η έκφραση, επομένως, της γνώμης μέσω του διαδικτύου, εμπίπτει στην έννοια της

⁸⁷ Ο όρος «ελευθερία της έκφρασης» είναι ίσως χρησιμότερος, καθώς δεν περιορίζεται μόνο στην προφορική έκφραση αλλά περιλαμβάνει και τη γραπτή, την έντυπη και την ηλεκτρονική.

⁸⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, Απόφαση Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 7.12.176.

⁸⁹ Η έννοια της γνώμης και του στοχασμού αφορά όχι μόνο μία διανοητική εργασία, αλλά και αισθήματα, ιδέες, γεγονότα, μηνύματα, ειδήσεις, απόψεις που εκφράζονται με ιδεολογικά και κερδοσκοπικά κίνητρα ή ακόμη και για ψυχαγωγία ή ικανοποίηση της περιέργειας του αποδέκτη. Βλ. Ι. Καρακώστας, Προσωπικότητα και Τύπος, 3^η έκδοση, Σάκκουλας Αντ. Ν., 2000, σελ. 23 επ. καθώς και του ίδιου, Δίκαιο και Ίντερνετ – Νομικά ζητήματα του Διαδικτύου, 3^η έκδοση, 2009, σελ 41-42, Δαγτόγλου Π., Ατομικά δικαιώματα, Τόμος Α', 2^η έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005, σελ. 490.

⁹⁰ Βλ. Π. Δαγτόγλου, όπ.π., σελ. 495.

⁹¹ Βλ. Β. Καρακώστα – Γεωργοπούλου – Ε. Αθανασούλη, «Το Σύνταγμα Ερμηνευτικά σχόλια – νομολογία», Άρθρα 11-16, εκδ. Νομικής Βιβλιοθήκης.

παραπάνω διάταξης του Συντάγματος και συνεπώς χαίρει της ίδιας προστασίας.⁹²

Το Σύνταγμα ανάγει σε προστατευόμενο δημόσιο συμφέρον την προάσπιση όχι μόνο του ατομικού δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης αλλά και του θεσμού της ελευθεροτυπίας, που συνεκπορεύονται από το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος, ενώ η θεσμική εγγύηση της ελευθεροτυπίας εξασφαλίζεται δια της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου.

Το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος περιέχει μια γενική επιφύλαξη νόμου, καθώς υπάγει την ελευθερία της έκφρασης στην υποχρέωση τήρησης των νόμων του κράτους, θέλοντας να τονίσει με τον τρόπο αυτό ο συντακτικός νομοθέτης ότι η ελευθερία της έκφρασης δεν μπορεί να οδηγήσει σε ασυδοσία, υπό την έννοια της πρόκλησης βλάβης σε τρίτο πρόσωπο.

Το άρθρο 10 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)⁹³, κατοχυρώνει αντίστοιχη ελευθερία εκφράσεως, συνοδευόμενη από τη ρήτρα της παραγράφου 2 του άρθρου αυτού, ότι δηλαδή περιορισμού του δικαιώματος αυτού είναι, καταρχήν, δυνατοί, εφόσον αποτελούν αναγκαία μέτρα σε μία δημοκρατική κοινωνία. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), έχει κρίνει ότι η ελευθερία της έκφρασης καλύπτει και περιεχόμενα που δύνανται να θίξουν συγκεκριμένο άτομο ή ομάδα προσώπων ή ακόμη και το ίδιο το κράτος.⁹⁴ Το ΕΔΔΑ έχει, επίσης, επανειλημμένως υπογραμμίσει τον κορυφαίο ρόλο τον οποίο διαδραματίζει ο Τύπος, ως “watchdog” (σκύλος-φύλακας) σε κάθε δημοκρατική κοινωνία⁹⁵. Υπό τη θεώρηση αυτή του Τύπου και της ελευθερίας της έκφρασης που υιοθετεί το ΕΔΔΑ, η ελευθερία της έκφρασης δύνανται να συνεπάγεται πολλές φορές την προσφυγή σε υπερβολές ή ακόμη και προκλήσεις, οι οποίες πιθανόν να σοκάρουν το ευρύ κοινό.

Ιδιαίτερης σημασίας για την ελευθερία της έκφρασης είναι και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα⁹⁶, το οποίο στο άρθρο 19 παρ. 2 προβλέπει το δικαίωμα κάθε προσώπου να αναζητά, να λαμβάνει και

⁹² Σύμφωνα με τον καθηγητή Ιωάννη Καρακώστα, είναι σκόπιμο, να ενταχθεί η ελευθερία πρόσβασης και χρήσης του Διαδικτύου στο άρθρο 14 παρ. 1 Σ, δεδομένου ότι το άρθρο αυτό την κατοχυρώνει πληρέστερα. Βλ. σχετικά με αυτό και Bullinger, JZ 1996, σελ. 385 επ.

⁹³ Η Ελλάδα ήταν μία από τις πρώτες ευρωπαϊκές χώρες που κύρωσαν με νόμο (ν.δ. 2329/1953) την Ευρωπαϊκή Σύμβαση «για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών» (ΕΣΔΑ), ενσωματώνοντάς την έτσι στο εσωτερικό δίκαιο. Μετά την καταγγελία της από το δικτατορικό καθεστώς την 12.12.1969, η Σύμβαση κυρώθηκε εκ νέου με το ν.δ. 53/1974 και απέκτησε αυξημένη έναντι των κοινών νόμων τυπική ισχύ με βάση το άρθρο 28 παρ.1 Σ.

⁹⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, Απόφαση Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 7.12.1976 και ΕΔΔΑ, Απόφαση White κατά Σουηδίας, 19.9.2006.

⁹⁵ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, Απόφαση Bladet Trosø and Stensaas κατά Νορβηγίας, 20.5.1999.

⁹⁶ Κυρώθηκε στην Ελλάδα με το Ν.2462/1997 (ΦΕΚ Α' 25/26.2.97)

να μεταδίδει πληροφορίες και απόψεις κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων και ανεξαρτήτως μέσου. Με το Γενικό Σχόλιο αρ. 34 που επαναπροσδιορίζει το περιεχόμενο της ελευθερίας της έκφρασης, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Ο.Η.Ε. ασχολήθηκε στις 11-29 Ιουλίου του 2011 και με το θέμα των blogs.⁹⁷ Το κείμενο αυτό ερμηνεύει την ελευθερία της έκφρασης όπως κατοχυρώνεται από το Άρθρο 19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

Σύμφωνα με το σχετικό απόσπασμα του Γενικού Σχολίου:

«44. Κάθε περιορισμός στη λειτουργία διαδικτυακών τόπων, ιστολογίων ή άλλων διαδικτυακών, ηλεκτρονικών ή παρόμοιων συστημάτων διάδοσης πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων που υποστηρίζουν τέτοιες επικοινωνίες, όπως οι πάροχοι υπηρεσιών διαδικτύου ή οι μηχανές αναζήτησης, είναι επιτρεπτός μόνο στο βαθμό που είναι συμβατός με την παράγραφο 3.⁹⁸

45. Οι επιτρεπτοί περιορισμοί γενικά πρέπει να είναι συγκεκριμένοι ως προς το περιεχόμενό τους. Γενικές απαγορεύσεις για τη λειτουργία συγκεκριμένων ιστοτόπων και συστημάτων δεν είναι συμβατές με την παράγραφο 3. Είναι επίσης ασύμβατο με την παράγραφο 3 να απαγορευθεί σε έναν ιστότοπο ή σε ένα σύστημα διάδοσης πληροφοριών η μετάδοση υλικού μόνο λόγω του ότι είναι επικριτικό για την κυβέρνηση ή για το πολιτικό σύστημα που στηρίζει την κυβέρνηση.

46. Η δημοσιογραφία είναι μια λειτουργία που απλώνεται σε ένα ευρύ φάσμα παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων των επαγγελματιών ρεπόρτερ και αναλυτών πλήρους απασχόλησης, καθώς επίσης και των ιστολόγων και άλλων που εμπλέκονται σε μορφές αυτο-έκδοσης, σε έντυπη ή διαδικτυακή ή άλλη μορφή και τα γενικά κρατικά συστήματα μητρώου ή αδειοδότησης για δημοσιογράφους είναι ασύμβατα με την παράγραφο 3.»

Σύμφωνα, λοιπόν, με την επίσημη ερμηνεία της ελευθερίας της έκφρασης από το αρμόδιο όργανο του Ο.Η.Ε., τα ιστολόγια όχι απλώς καλύπτονται από την ελευθερία της έκφρασης αλλά επίσης δεν επιτρέπεται στο κράτος και στον εθνικό νομοθέτη να δημιουργήσει ένα μητρώο στο οποίο να καταγράφονται εκ των προτέρων τα ονόματα των διαχειριστών ιστολογίων, καθώς μια τέτοια

⁹⁷ Το πλήρες κείμενο του σχολίου είναι διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.article19.org/resources.php/resource/2420/en/general-comment-no.34:-article-19:-freedoms-of-opinion-and-expression>. Τελευταία πρόσβαση 07/01/2012.

⁹⁸ Σημείωση του Άρθρου 19 του ΔΣΑΠΔ, αντίστοιχη με την παρ. 2 του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ.

υποχρέωση από μόνη της παραβιάζει ευθέως το Άρθρο 19 παρ. 3 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων.⁹⁹

Τέλος, στο άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, διακηρύσσεται η ελευθερία έκφρασης της γνώμης χωρίς δυσμενείς συνέπειες, ανεξαρτήτως διακρίσεων και συνόρων.¹⁰⁰

Ιδιαίτερης μνείας χρήζει η προστασία της ελευθερίας της έκφρασης στην έννομη τάξη των ΗΠΑ. Σύμφωνα με την Πρώτη Τροποποίησή του Αμερικανικού Συντάγματος, «το Κογκρέσο δε δύναται να θεσπίζει νόμους σχετικά με την καθιέρωση θρησκείας ή την απαγόρευση της ελεύθερης λατρείας, όπως δε δύναται να θεσπίζει νόμους που περιορίζουν την ελευθερία του λόγου ή του Τύπου ή το δικαίωμα των ανθρώπων να συνέρχονται ειρηνικά και να αναφέρονται στην Κυβέρνηση για επανόρθωση ιδεών».¹⁰¹ Μάλιστα, το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ στην απόφασή του στην υπόθεση *Reno v. ACLU*, έκρινε ότι η Πρώτη Τροποποίηση εφαρμόζεται και στο διαδίκτυο, κατοχυρώνοντας την ελευθερία έκφρασης αλλά και το δικαίωμα ανώνυμης έκφρασης.¹⁰²

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω κατοχυρώσεων της ελευθερίας της έκφρασης σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, τα ιστολόγια, ως μέσα διάδοσης και ανταλλαγής απόψεων, ιδεών και ειδήσεων, αποτελούν συγγραφική δραστηριότητα, η οποία αναμφισβήτητα αποτελεί έκφραση λόγου¹⁰³ και ως εκ

⁹⁹ Οι παραβιάσεις του Διεθνούς Συμφώνου ελέγχονται κατόπιν ατομικής προσφυγής από την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Ο.Η.Ε., υπό τον όρο εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων.

¹⁰⁰ Η διακήρυξη αυτή μολονότι δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, έχει αποτελέσει πηγή εμπνεύσεως για πολλά συνταγματικά κείμενα και υποστηρίζεται από πολλούς ότι θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για την κατοχύρωση, σε υπερεθνικό επίπεδο, της ελευθερία έκφρασης στα ιστολόγια, δεδομένου ότι αυτά αποτελούν το κατεξοχήν μέσο ανταλλαγής απόψεων, κατ' αντίθεση με τα παραδοσιακά μέσα του Τύπου. Υπό αυτή τη θεώρηση, οι περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης στα ιστολόγια συνιστούν περιορισμούς στη δημοκρατικοποίηση των ιδεών. Βλ. S. Woan, 44 *California Western Law Review*, 2008, σελ. 477 επ. και επίσης Glendon M., 2 *Northwestern University Journal of International Human Rights*, 2004, σελ. 5 επ.

¹⁰¹ Βλ. Κ. Μαυριάς/Α. Παντελής, *Συνταγματικά Κείμενα, Ελληνικά και Ξένα*, 3^η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 1996, σελ. 554.

¹⁰² Βλ. Απόφαση *Janet Reno, Attorney General of the United States, et al., Appellants v. American Civil Liberties Union et al.*, 521 U.S., 1977, σελ. 844. Στην υπόθεση αυτή το Ανώτατο Δικαστήριο απασχόλησε η συνταγματικότητα των Διατάξεων της *Communications Decency Act* του 1996 (Πράξη Κοσμιότητας των Επικοινωνιών), που θέσπιζαν κυρώσεις για κάθε διαδικτυακή επικοινωνία, η οποία προσέβαλε τη δημόσια αιδώς. Το Δικαστήριο έκρινε τελικώς ότι οι κυρώσεις αυτές είναι αντισυνταγματικές καθώς παραβιάζουν την Πρώτη Τροποποίηση του Αμερικανικού Συντάγματος που κατοχυρώνει την ελευθερία της έκφρασης. Πρβλ. επίσης Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, όπ.π., σελ. 18 και 34.

¹⁰³ Βλ. D. Jr Hudson, *Blogging*, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://archive.firstamendmentcenter.org/press/topic.aspx?topic=blogging&printer-friendly=y>.

Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

τούτου προστατεύεται. Όπως διαπιστώνει και το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ στην απόφασή του *Branzburg κατά Hayes*¹⁰⁴, τα ιστολόγια λειτουργούν ως όργανα πληροφόρησης και έκφρασης. Επομένως, τόσο οι διαχειριστές των ιστολογίων-bloggers, όσο και οι επισκέπτες αυτών, έχουν την ελευθερία να εκφράζουν τη γνώμη τους αλλά και να μεταδίδουν την πληροφορία, όσο προκλητικό περιεχόμενο κι αν αυτή έχει κι όσο κι αν προκαλεί την κοινή γνώμη ή ομάδες του πληθυσμού, με την προϋπόθεση όμως ότι δεν παραβιάζονται οι νόμοι του κράτους.

Η πληροφορία, ως είδηση, δύναται να μεταβάλει τις αντιλήψεις και - εν τέλει - το περιεχόμενο των αποφάσεων του λήπτη της.¹⁰⁵ Ακριβώς αυτό το χαρακτηριστικό της πληροφορίας ως είδησης, εκτός από οικονομικό, πολιτικό και συνταγματικό αγαθό, αποτελεί και πηγή κινδύνων για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας¹⁰⁶ αλλά και πηγή αμφισβήτησης της κρατικής «αυθεντίας». Για το λόγο αυτό, δεν είναι λίγες οι κυβερνήσεις σε μη δημοκρατικά καθεστώτα, οι οποίες επιβάλλουν ένα καθεστώς κρατικής λογοκρισίας στο διαδίκτυο και τα blogs, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτό της Κίνας, όπου η λογοκρισία επιβάλλεται και ασκείται άμεσα και ρητά.

Στο σημείο αυτό, σκόπιμη κρίνεται η διάκριση ανάμεσα στα πραγματικά περιστατικά και τις αξιολογικές κρίσεις. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁰⁷, η ακρίβεια των πραγματικών περιστατικών μπορεί να αποδειχθεί, ενώ οι αξιολογικές κρίσεις δε δύναται να υπόκεινται σε έλεγχο της ακρίβειάς τους. Ως εκ τούτου, όταν μια πληροφορία ανάγεται σε αξιολογική κρίση, η αναλογικότητα της παρέμβασης βρίσκεται σε συνάρτηση με την ακρίβεια της πραγματικής βάσης επί της οποίας εδράζεται. Ελλείψει μιας τέτοιας πραγματικής βάσης, η αξιολογική κρίση μπορεί να αποδειχθεί υπερβολική. Ωστόσο, η ελευθερία της πληροφορίας ως είδησης, εντάσσεται σε αυστηρότερους περιορισμούς από ότι η απλή ελευθερία έκφρασης της γνώμης. Συγκεκριμένα, η πληροφορία αυτή, δεν πρέπει να θίγει κάποιο απόρρητο, απαραίτητο για την προστασία άλλων εννόμων αγαθών.¹⁰⁸

Από την ίδια την κατοχύρωση του δικαιώματος στην ΕΣΔΑ και στο εθνικό Σύνταγμα, προκύπτει ότι η ελευθερία της έκφρασης δεν είναι απεριόριστη αλλά συνεπάγεται υποχρεώσεις και ευθύνες και υπόκειται σε περιορισμούς,

¹⁰⁴ Βλ. *Branzburg v. Hayes*, 408 U.S., 1972, σελ. 665.

¹⁰⁵ Βλ. Α. Γέροντας, *Πληροφορική και Δίκαιο*, Συλλογή Μελετών, Αθήνα Κομοτηνή, 1991, σελ. 11 επ.

¹⁰⁶ Βλ. Α. Γέροντας, *όπ.π.*

¹⁰⁷ Βλ. ενδεικτικά, ΕΔΔΑ, Απόφαση *Feldek κατά Σλοβακίας*, 12.7.2001.

¹⁰⁸ Πρβλ. Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 3^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006, σελ. 294, όπου αναφέρεται ως παράδειγμα ότι στέλεχος επιχειρήσεως δεν μπορεί να μεταδώσει σε τρίτους απόρρητες πληροφορίες που γνωρίζει για την επιχείρησή του, καθώς τούτο θα διευκόλυνε την άσκηση βιομηχανικής κατασκοπείας από ανταγωνιστικές επιχειρήσεις.

στοιχεία που ισχύουν για κάθε άτομο που εκφράζεται δημόσια και όχι μόνο για τους δημοσιογράφους ή τους πολίτες που δημοσιογραφούν ερασιτεχνικά μέσω των ιστολογίων. Οι περιορισμοί αυτοί προέρχονται είτε από τα ίδια τα συνταγματικά και διεθνή κείμενα που κατοχυρώνουν την ελευθερία της έκφρασης, είτε από τους κοινούς νόμους του κάθε κράτους και συνδέονται με κυρώσεις που μπορούν να επιβληθούν σε όποιον ασκεί τα δικαιώματα αυτά πέρα από τα νόμιμα όρια. Οι περιορισμοί αυτοί διακρίνονται σε δύο γενικές κατηγορίες, που ομαδοποιούνται γύρω από τα ιδιωτικά συμφέροντα και τα δημόσια συμφέροντα¹⁰⁹. Στην πρώτη κατηγορία των περιορισμών, χάριν της προστασίας ιδιωτικών συμφερόντων, εντάσσονται οι περιορισμοί λόγω προστασίας της προσωπικότητας, της τιμής, της υπόληψης, της ιδιωτικής ζωής, του απορρήτου των επικοινωνιών και των προσωπικών δεδομένων, καθώς και της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και των κατατεθέντων σημάτων και logos. Στη δεύτερη κατηγορία των περιορισμών, χάριν της προστασίας του δημοσίου συμφέροντος, εντάσσονται τα κρατικά απόρρητα, το επαγγελματικό απόρρητο, η προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας, τα άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώ και τα δημοσιεύματα που προσβάλλουν το πρόσωπο του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Στον Ποινικό Κώδικα μπορούν να εντοπιστούν πολλές διατάξεις που περιορίζουν την ελευθερία της έκφρασης και αφορούν όλους, όχι μόνο τους δημοσιογράφους. Η δημοσιογραφική δεοντολογία από τη μεριά της, αποτελείται από σύνολα κανόνων, οι οποίοι, πέραν από την «ηθική», δεοντολογική τους διάσταση, συγκροτούν στην πραγματικότητα συμβιβασμούς και πρακτικές ώστε οι δημοσιογράφοι να είναι πιο αποτελεσματικοί στις δράσεις τους. Η διασταύρωση της είδησης, η υποχρέωση πλήρους μετάδοσης των πληροφοριών που τεκμηριώνουν την ακρίβεια της είδησης, η παράθεση της αντίθετης άποψης σε αμφισβητούμενα ζητήματα, η αντιστοιχία τίτλου – περιεχομένου, η προστασία των πηγών και του «off the record», ο σεβασμός του τεκμηρίου της αθωότητας, ο σεβασμός των προσωπικών δεδομένων, ο διαχωρισμός σχολίου και είδησης και η αποφυγή χρήσης λόγου που καλλιεργεί το μίσος μεταξύ κοινωνικών ομάδων, είναι οι πιο γνωστοί δεοντολογικοί κανόνες. Δεν αντιστοιχούν όμως όλοι σε νομικές υποχρεώσεις που δεσμεύουν το σύνολο των πολιτών βάσει του ποινικού δικαίου.

Σταδιακά όμως, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο του Στρασβούργου δείχνει να αναγνωρίζει ότι οι υποχρεώσεις αυτές δεν εναπόκεινται απλώς και μόνο στην καλή θέληση των δημοσιογράφων και στα πειθαρχικά όργανα των Ενώσεών τους. Αντιθέτως, το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει ότι αυτοί οι κανόνες αποτελούν

¹⁰⁹ Βλ. Β. Σωτηρόπουλος, Ελευθερία έκφρασης και όρια: εγχειρίδιο για bloggers, διάθεσιμο στον ιστότοπο <http://elawyer.blogspot.com/2005/11/bloggers.html>. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

υποχρεώσεις σύμφωνα με την ΕΣΔΑ. Οι υποχρεώσεις αυτές, όμως, δεσμεύουν όλους. Γι' αυτό ίσως και σε μια πρόσφατη απόφασή του, το Πρωτοδικείο Αθηνών¹¹⁰, έκρινε ότι: «Αν ο λόγος κάθε πολίτη, συνεπώς και ο δημοσιογραφικός λόγος, δεν είναι τεκμηριωμένος, απλώς δεν πρέπει να εκφέρεται δημοσίως.». Με δεδομένο ότι ο δικαστής δεν μπορεί να συνάγει ένα γενικό κανόνα με έρεισμα στο νόμο περί της υποχρέωσης τεκμηριωμένης δημόσιας έκφρασης των ατόμων, προβαίνει σε μια αξιολογική κρίση, ότι δηλαδή αν δεν είναι τεκμηριωμένος ο δημόσιος λόγος κάθε ατόμου που επιλέγει να εκφραστεί δημόσια, θα πρέπει να μην εκφέρεται. Η νομολογιακή αυτή εξέλιξη και αξιολογική κρίση του δικαστή σημαίνει, ίσως, ότι βρισκόμαστε ένα μόλις ένα βήμα πριν την αναγνώριση ότι οι συναλλακτικές υποχρεώσεις του Τύπου, όπως κωδικοποιούνται στους δεοντολογικούς κανόνες του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, ισχύουν για κάθε άνθρωπο που χρησιμοποιεί τα νέα μέσα έκφρασης και επικοινωνίας και είναι οιοσδήποτε εκφραστής δημοσίου λόγου.

A. Η δυνατότητα διάδρασης των επισκεπτών του blog μέσω της διατύπωσης σχολίων σε αναρτήσεις, ως ιδιαιτερότητα της ελευθερίας έκφρασης στα blogs

Όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας ανάλυσης, το βασικότερο χαρακτηριστικό γνώρισμα των blogs, είναι η διαδραστικότητά τους, μέσω της διατύπωσης σχολίων από τους αναγνώστες, στην αρχική ανάρτηση του blogger. Ο διαχειριστής του ιστολογίου, έχει βέβαια τη δυνατότητα, που του προσφέρουν όλες σχεδόν οι πλατφόρμες φιλοξενίας ιστολογίων, να αποκλείσει συγκεκριμένους ή όλους τους χρήστες από τη δυνατότητα διατύπωσης σχολίων, μέσω του λεγόμενου moderation. Εάν όμως, όπως συνήθως γίνεται, ο διαχειριστής έχει αφήσει ανοικτή προς όλους τους αναγνώστες του τη δυνατότητα διατύπωσης σχολίων, είναι φανερό ότι καταλείπεται ένας εξαιρετικά ευρύς ελεύθερος χώρος, τον οποίο ο διαχειριστής είναι εκ των πραγμάτων αδύνατο να ελέγχει εικοσιτέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο. Μία τέτοια υποχρέωση, θα υπερέβαινε τη φύση του μέτρου του ελέγχου, αλλά και τη φύση του διαχειριστή, ο οποίος ασφαλώς χρειάζεται ώρες ανάπαυλας.¹¹¹

Υπάρχει σημαντική σύγχυση στον νομικό κόσμο, αλλά και στους διαχειριστές διαδικτυακών τόπων σχετικά με την ευθύνη που έχει ο φορέας ενός ιστολογίου για τα σχόλια που αναρτούν οι επισκέπτες. Το ζήτημα προκύπτει,

¹¹⁰ Απόφαση 7932/2007 Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών.

¹¹¹ Βλ. Β. Σωτηρόπουλος, Αναζητώντας τους κανόνες της δημοσιογραφίας των πολιτών: υπάρχουν offshore της ενημέρωσης;, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.jour.auth.gr/civic/docs/sotiropoulos-speech.pdf>. Τελευταία πρόσβαση 12/12/2011.

ιδίως, καθότι οι χρήστες αυτοί συνήθως θα είναι ανώνυμοι ή ψευδώνυμοι, οπότε ανακύπτει το κλασικό πρόβλημα της ανωνυμίας και του εάν και υπό ποιες προϋποθέσεις επιτρέπεται η άρση του απορρήτου.

Το επιχείρημα της «φύσης» του μέσου (του blog) υποκρύπτει την τεχνική αδυναμία για αυτοματοποιημένη προστασία από το αδίκημα π.χ. της δυσφήμισης που διαπράττει ο σχολιαστής μιας ανάρτησης σε ιστολόγιο. Από την άλλη πλευρά, η χρήση φίλτρων, όπως το moderation και η προέγκριση των σχολίων, πριν δηλαδή τη δημοσίευσή τους, θα μπορούσε εύλογα να θεωρηθεί ότι νοθεύει την ελεύθερη ροή ενός διαλόγου σε οιονεί φυσικό χρόνο και μπορεί να δημιουργήσει αντινομίες και εν τέλει ακύρωση της επιδιωκόμενης ζωντανίας του διαλόγου μέσω των ιστολογίων. Κατ' αποτέλεσμα, το ιστολόγιο θα χάσει το στοιχείο της διαδραστικότητας που το εξειδικεύει και με τον τρόπο αυτό θα μετατραπεί ένα νέο μέσο έκφρασης και επικοινωνίας σε «παραδοσιακό».

Η χρυσή τομή για την ευθύνη από δυσφημιστικό σχόλιο σε ιστολόγιο, μπορεί να αναζητηθεί στην ίδια τη λειτουργία της διάδρασης, χωρίς να χρειάζεται εκ των προτέρων και άνευ ετέρου να μετακυλιέται η ευθύνη στο διαχειριστή του ιστολογίου, ο οποίος και δε δύναται να εποπτεύει σε συνεχή βάση το περιεχόμενο των σχολίων. Στην περίπτωση όμως, όπου ένας αναγνώστης του ιστολογίου απευθυνθεί στο διαχειριστή αυτού και ζητήσει προστασία από επιθέσεις και δυσφημιστικά σχόλια, θα απαιτείται μια προστατευτική επέμβαση του διαχειριστή, ο οποίος και θα πρέπει, αφού ελέγξει το περιεχόμενο του σχολίου και το θεωρήσει παράνομο ή προσβλητικό, να το αφαιρέσει. Η σκόπιμη μη ειδοποίηση εκ μέρους του θιγομένου προς τον διαχειριστή, είναι κι αυτή αξιολογήσιμη σε συνάρτηση με το σκοπό και την καταχρηστικότητα της σιωπής.

Ακόμη όμως κι αν αφαιρεθεί από το διαχειριστή το υβριστικό ή συκοφαντικό σχόλιο, αυτό θα έχει λάβει χώρα ενδεχομένως με καθυστέρηση και θα έχει ήδη επιφέρει βλαπτικές συνέπειες στο θιγόμενο πρόσωπο, αφού όχι μόνο θα έχει αναγνωσθεί δυνητικά από έναν απροσδιόριστο αριθμό χρηστών αλλά πιθανόν να έχει διαδοθεί περαιτέρω, χωρίς να γνωρίζουν οι μετέπειτα αναγνώστες του ότι η εν λόγω πληροφορία αφαιρέθηκε από την αρχική της πηγή, ως μη ακριβής. Αυτή η διάδραση, όμως, στα ιστολόγια, συνιστά το μεγαλύτερο πλεονέκτημα τους. Τόσο ο blogger όσο και ο αναγνώστης και σχολιαστής, είναι ενήμεροι και εξοικειωμένοι εκ των προτέρων με αυτήν και υπό το πρίσμα αυτό θα πρέπει να κατατείνουν στο να επιλύουν τα όποια ανακύπτοντα μεταξύ τους ζητήματα.

B. Η περίπτωση της εξύβρισης, δυσφήμισης ή συκοφαντικής δυσφήμισης στα blogs

Η ελευθερία της έκφρασης δεν περιλαμβάνει την ελευθερία εξύβρισης ή συκοφαντικής δυσφήμισης τρίτου προσώπου. Τα εγκλήματα κατά της τιμής, ακόμη κι αν διαπράττονται στο Διαδίκτυο, τιμωρούνται και συνιστούν θεμιτό περιορισμό της ελευθερίας της γνώμης.¹¹²

Σύμφωνα με το άρθρο 367 παρ. 1 ΠΚ, «δεν αποτελούν άδικη πράξη οι δυσμενείς κρίσεις [...] καθώς και γ) οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας ή για τη διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον [...]». Δικαιολογημένο δε ενδιαφέρον στις δυσμενείς κρίσεις που εκφράζονται μέσω των ιστολογίων στο Διαδίκτυο, είναι συνήθως το δημοσιογραφικό ενδιαφέρον ή το ενδιαφέρον του μη δημοσιογράφου-συντάκτη ιστολογίου, ο οποίος επιδιώκει να δημοσιοποιήσει σε ένα αόριστο αριθμό χρηστών του διαδικτύου, ένα σημαντικό κατά την άποψη του γεγονός, που αφορά την κοινή γνώμη. Εάν, επομένως, ο blogger προβαίνει σε δημοσιοποίηση κρίσεων προκειμένου να διαφυλάξει τα συμφέροντα είτε άλλων ατόμων, είτε της ολότητας, στα οποία περιλαμβάνεται και το συμφέρον των χρηστών του διαδικτύου να ενημερώνονται για τα σημαντικά γεγονότα του δημοσίου βίου, αυτές του οι κρίσεις δεν συνιστούν άδικη πράξη κατά τον Ποινικό Κώδικα.¹¹³

Αναφορικά με την οξύτατη πολλές φορές κριτική που ασκείται από τα ιστολόγια σε δημόσια πρόσωπα¹¹⁴ και ιδίως πρόσωπα του πολιτικού προσκηνίου, σημειώνεται ότι το δημόσιο πρόσωπο δεν στερείται της προστασίας της προσωπικότητάς του και της υπόληψης του, ακόμη και εκτός

¹¹² Πρβλ. απόφαση ΠΠρΠειρ 27/2009, ΔιΜΕΕ 2009, σελ. 65 επ.

¹¹³ Πρβλ. ενδεικτικά ΑΠ 167/2000, ΕλλΔνη 2000, σελ. 772 και ΑΠ 854/2002, ΤοΣ 2003, σελ 155 καθώς και ΔιοικΠρΑθ 16820/1995, διαθέσιμο στη ΝΟΜΟΣ.

¹¹⁴ Η προβληματική της διαφοροποίησης της έννοιας του “δημοσίου” και του μη “δημοσίου” προσώπου συνιστά ειδικότερο ζήτημα το οποίο δε δύναται να μελετηθεί αναλυτικά στο πλαίσιο της παρούσας. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, ως δημόσια πρόσωπα νοούνται τα πρόσωπα που κατέχουν κάποια δημόσια θέση ή/και χρησιμοποιούν δημόσιο χρήμα ή ακόμα και όλοι όσοι διαδραματίζουν κάποιο ρόλο στη δημόσια ζωή είτε την πολιτική, την οικονομική, την καλλιτεχνική, την κοινωνική, την αθλητική ή οποιοδήποτε άλλου τομέα της δημόσιας ζωής. Όσον αφορά τον ορισμό των δημοσίων προσώπων, υποστηρίζεται ότι ως δημόσια πρόσωπα θα πρέπει να θεωρηθούν, κατά διασταλτική ερμηνεία, εναρμονισμένη προς το Σύνταγμα, και τα λεγόμενα πρόσωπα της επικαιρότητας. Εξάλλου, όπως έχει ήδη κρίνει η ΑΠΔΠΧ (Βλ. Απόφαση 6/2007) «στην περίπτωση των προσώπων που θεωρούνται δημόσια, επειδή είναι πρόσωπα επικαιρότητας, η ύπαρξη της ιδιότητας αυτής κρίνεται in concreto, ενόψει της ιδιαίτερης θέσης που κατέχουν στην κοινωνία και της επιρροής που ασκούν στον τομέα των δραστηριοτήτων τους. Έτσι ένας καλλιτέχνης, ένας αθλητής ή ένας δημοσιογράφος μπορεί να είναι δημόσιο πρόσωπο αν και εφόσον συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Με βάση τα παραπάνω, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι κάποιο πρόσωπο αποκτά την ιδιότητα του δημοσίου προσώπου διότι ανήκει σε συγκεκριμένη κατηγορία αναγνωρίσιμων απλώς προσώπων ή αντανακλαστικά, λόγω δηλαδή συγγένειας με δημόσιο πρόσωπο».

του πλαισίου της ιδιωτικής του ζωής.¹¹⁵ Θα πρέπει όμως τα πρόσωπα αυτά, να επιδεικνύουν μεγαλύτερη ανοχή στην κριτική, από ότι τα μη δημόσια πρόσωπα.¹¹⁶ Με άλλα λόγια, τα δημόσια πρόσωπα που συμμετέχουν στο δημόσιο βίο της κοινωνίας, δεν εκπίπτουν του δικαιώματός τους για προστασία της ιδιωτικότητάς τους και των προσωπικών τους δεδομένων. Τα δικαιώματά τους όμως αυτά, σε περίπτωση σύγκρουσης αντιτιθέμενων εννόμων αγαθών, εμπίπτουν σε ευρύτερους περιορισμούς σε σχέση με τα δικαιώματα των λοιπών προσώπων.¹¹⁷

Γ. Ο ανώνυμος/ψευδώνυμος λόγος στα blogs

Ερώτημα ανακύπτει ως προς το εάν, στο πεδίο προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης υπάγεται και η ανώνυμη ή – ακριβέστερα - η ψευδώνυμη έκφραση.

Σε εθνικό επίπεδο, γενικά, το δικαίωμα της ανωνυμίας στα ιστολόγια έχει ένα πολυεπίπεδο νομικό θεμέλιο. Η ανώνυμη έκφραση, όπως και η χρήση ψευδωνύμου, είναι συνιστώσα της ελευθερίας εκφράσεως και χρησιμοποιείται κατά κόρον, άλλωστε, στο πλαίσιο της δημοσιογραφίας. Επιπλέον, το δικαίωμα πληροφόρησης, η συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας, η υποχρέωση του κράτους για πρόσβαση του ατόμου στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά καθώς και για παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοσή τους, αντιστοιχούν σε συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα, σύμφωνα με το άρθρο 5Α του Συντάγματος. Στο άρθρο αυτό υπάρχει ρητή μνεία ότι η ενάσκηση του δικαιώματος αυτού γίνεται «τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19». Επομένως, η πρόσβαση στο Διαδίκτυο τελεί υπό τις εγγυήσεις σεβασμού της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 9 Σ), της προστασίας των προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9Α Σ) και του απαραβίαστου των επικοινωνιών (άρθρο 19 Σ).

Η πολυεπίπεδη αυτή εγγύηση, συνεπάγεται ότι από μόνη της η πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι συνταγματικά προστατευόμενη, ως στοιχείο της ελευθερίας της έκφρασης, της ιδιωτικής ζωής, ως πεδίο ανταλλαγής πληροφοριών που προστατεύεται από το ειδικό πλαίσιο περί προσωπικών δεδομένων και ως

¹¹⁵ Βλ. Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, όπ.π., σελ. 23 επ.

¹¹⁶ Βλ. Κ. Χρυσόγονος, όπ.π. σελ. 297.

¹¹⁷ Πρβλ. άρθρο 7 παρ. 2 περ. ζ' του Ν. 2472/1997, που επιτρέπει την κατ' εξαίρεση επεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων δημοσίων προσώπων από δημοσιογράφους, όταν η επεξεργασία αφορά δεδομένα που σχετίζονται με την άσκηση δημόσιου λειτουργήματος. Πρβλ. επίσης ΕΔΔΑ, Απόφαση Oberschlin κατά Αυστρίας (II), 1.7.1997, ΕΔΔΑ, απόφαση Krone Verlag GmbH & Co KG κατά Αυστρίας, 26.2.2002, ΕΔΔΑ, απόφαση Hannover κατά Γερμανίας, 24.6.2004 και Verlagsgruppe GmbH κατά Αυστρίας (II), 14.12.2006. Ως προς τον ορισμό των δημοσίων προσώπων βλ. ΑΠΔΠΧ απόφαση 6/2007 και για τα λοιπά ΑΠΔΠΧ 39/2007 και 3/2007, διαθέσιμες στον ιστότοπο www.dpa.gr.

τμήμα του απορρήτου των επικοινωνιών. Εφόσον ο χρήστης επιλέξει να μην κοινοποιήσει κατά την πρόσβασή του στο διαδίκτυο, τα στοιχεία που τον ταυτοποιούν, η ανωτέρω πολυεπίπεδη συνταγματική προστασία τον καλύπτει σε κάθε του διαδικτυακή ενέργεια. Ενώ δηλαδή, υπάρχουν τα τεχνικά μέσα για την ταυτοποίησή του, η χρήση των μέσων αυτών δεν θα είναι νόμιμη. Μία τέτοια ταυτοποίηση θα πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις διατάξεις για το σεβασμό της προσωπικότητας, της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και του απαραβίαστου του απορρήτου των επικοινωνιών.

Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι οι συνταγματικές διατάξεις εισάγουν ανεξίτητους κανόνες. Ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής δεν περιλαμβάνει την απαγόρευση ερευνών με την παρουσία εκπροσώπου της δικαστικής εξουσίας και εφόσον τηρούνται οι κανόνες της ποινικής δικονομίας. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων, επίσης, δεν εισάγει ένα απολύτως απαραβίαστο απόρρητο, αφού η σχετική νομοθεσία προβλέπει περιπτώσεις κοινοποίησης δεδομένων χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου. Ακόμη και το απόλυτο απαραβίαστο των επικοινωνιών του άρθρου 19 Σ, αίρεται με σχετική απόφαση δικαστικής αρχής, για λόγους εθνικής ασφάλειας ή διακρίβωσης ιδιαίτερως σοβαρών εγκλημάτων.¹¹⁸ Ο νομοθέτης, λοιπόν, έχει το καθήκον να θεσπίσει τις διατάξεις και τις διαδικασίες εκείνες, που θα εξειδικεύουν τις ανωτέρω συνταγματικές ισορροπίες ως προς την ανωνυμία στο Διαδίκτυο και τη δυνατότητα άρσης της.

Το Σύνταγμα εγγυάται, επίσης, στο άρθρο 20, το δικαίωμα δικαστικής προστασίας. Η ανωνυμία στο Διαδίκτυο δεν θα πρέπει επομένως να «εξουδετερώνει» εν τοις πράγμασι το δικαίωμα αυτό. Από την άλλη πλευρά, το ίδιο το Σύνταγμα περιορίζει ουσιαστικά το δικαίωμα δικαστικής προστασίας, στο άρθρο 19 παρ. 3, απαγορεύοντας τη χρήση αποδεικτικών μέσων τα οποία έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση των άρθρων 19, 9 και 9Α του Συντάγματος. Εναπόκειται και πάλι στον κοινό νομοθέτη η εξεύρεση της ορθής ισορροπίας, προκειμένου να διασφαλιστεί και η δικαστική προστασία αλλά και η προστασία της ανωνυμίας στο διαδίκτυο, τηρουμένων των συνταγματικών εγγυήσεων.

Σύμφωνα επίσης με το άρθρο 4 του ν. 3471/2006 περί προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, ο οποίος αποτελεί ενσωμάτωση της Οδηγίας 2002/58/EK στο εθνικό δίκαιο, επιτρέπεται η ανάπτυξη τεχνολογιών οι οποίες δίνουν στο χρήστη τη δυνατότητα να κινείται ανώνυμα στο διαδίκτυο, προκειμένου να προστατεύσει την ιδιωτικότητά του και να αποτρέψει κάθε

¹¹⁸ Το π.δ. 47/2005 περιγράφει τη φύση του απορρήτου των επικοινωνιών και ρυθμίζει τη διαδικασία άρσης του.

παρακολούθηση και καταγραφή της επικοινωνίας του - περιεχόμενο και δεδομένα κίνησης - από τρίτους.¹¹⁹

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η προστασία της ανωνυμίας συνδέεται με την ευχερέστερη ενάσκηση του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ. Η ανωνυμία αποτελεί μια πρόσθετη εγγύηση ότι ο διαδίδων τις απόψεις του δεν θα διωχθεί ευχερώς κι επομένως ενισχύεται η ελευθερία έκφρασης της γνώμης του. Βεβαίως, η ελευθερία αυτή δεν κατοχυρώνεται απεριόριστα, αλλά η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι η ενάσκηση αυτού του δικαιώματος συνεπάγεται καθήκοντα και ευθύνες και μπορεί να υπαχθεί σε ορισμένες διατυπώσεις, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπόμενες από το νόμο και αποτελούντες αναγκαία μέτρα σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Επίσης, κατά το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής, της κατοικίας και της αλληλογραφίας του. Σε αυτό το δικαίωμα περιλαμβάνονται, επομένως, τόσο η προστασία της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 9 παρ. 1 Σ) όσο και η προστασία των προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9^Α Σ) αλλά και του απορρήτου των επικοινωνιών (άρθρο 19 Σ). Η ΕΣΔΑ αναγνωρίζει βέβαια και περιορισμούς του δικαιώματος αυτού στην παράγραφο 2 του άρθρου 8, κατά την οποία δεν επιτρέπεται η παρέμβαση δημόσιας αρχής στην άσκηση του δικαιώματος αυτούς, εκτός και αν η επέμβαση αυτή αποτελεί το αναγκαίο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία για την εθνική ασφάλεια, την οικονομική ευημερία της χώρας, την προάσπιση της τάξης, την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας ή της ηθικής ή την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων. Επομένως, οι τυχόν περιορισμοί του δικαιώματος του άρθρου 8 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τους περιορισμούς στην ελευθερία της έκφρασης του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Αυτό σημαίνει, ότι, όσον αφορά τους περιορισμούς που είναι κοινοί, η ελευθερία της έκφρασης δεν αντιτάσσεται σε τυχόν περιορισμούς της ανώνυμης χρήσης του διαδικτύου που έχουν επιβληθεί κατά το άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι η πλοήγηση στο διαδίκτυο, όπως και η ανταλλαγή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, εμπίπτουν στην έννοια της ιδιωτικής ζωής κατά το άρθρο 8 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και συνεπώς απαγορεύονται οι επεμβάσεις από δημόσιες αρχές, εκτός κι αν προβλέπονται με νόμο που θεσπίζεται σύμφωνα με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου.

¹¹⁹ Βλ. Β. Σωτηρόπουλος/Ζ. Ταλίδου, Η προληπτική διατήρηση των τηλεπικοινωνιακών δεδομένων για σκοπούς καταπολέμησης του εγκλήματος (Οδηγία 26/2004/ΕΚ), ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ. 181-195.

Ωστόσο το ΕΔΔΑ, έκρινε στην υπόθεση Κ.Υ. κατά Φινλανδίας¹²⁰ ότι το κράτος είχε παραβιάσει την υποχρέωσή του να προστατεύσει το δικαίωμα προστασίας του ιδιωτικού βίου (άρθρο 8 ΕΣΔΑ) ενός παιδιού, καθ' ότι δεν έλαβε τα αναγκαία μέτρα για τον εντοπισμό των ηλεκτρονικών ιχνών των δραστών που - εν αγνοία του - δημοσίευσαν μία διαφήμιση σεξουαλικής φύσεως σε ιστοσελίδα γνωριμιών και πιο συγκεκριμένα, διότι η ισχύουσα νομοθεσία απαγόρευε την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών για το συγκεκριμένο αδίκημα. Στην υπόθεση αυτή, το ΕΔΔΑ υπογραμμίζει ότι, γενικά, η ανωνυμία στο Διαδίκτυο μπορεί να οδηγήσει και σε παραβίαση δικαιωμάτων τρίτων προσώπων, ιδίως της ιδιωτικότητάς τους, όταν γίνεται κατάχρηση της ανωνυμίας με σκοπό τη δυσφήμιση ή παραβίαση της ιδιωτικής σφαίρας κι ότι στην προκειμένη περίπτωση, η προστασία της ιδιωτικότητας ενός παιδιού ανάγεται σε ύψιστης σημασίας προτεραιότητα και δικαιολογεί την άρση της ανωνυμίας.

Σε πρόσφατη απόφασή του, επίσης, το ΕΔΔΑ, στην υπόθεση Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel κατά Ουκρανίας¹²¹, έκρινε, λαμβάνοντας υπόψη τη μεγάλη σπουδαιότητα του διαδικτύου ως ΜΜΕ, ότι το Διαδίκτυο είναι ένα νόμιμο forum άσκησης της ελευθερίας του ανώνυμου λόγου.

Σε επίπεδο ευρωπαϊκής νομοθεσίας, επίσης, κάθε πληροφορία που ανταλλάσσεται ή διαβιβάζεται μεταξύ ενός πεπερασμένου αριθμού μερών, μέσω μιας διαθέσιμης στο κοινό υπηρεσίας ηλεκτρονικών επικοινωνιών, αποτελεί «επικοινωνία» σύμφωνα με την Οδηγία 2002/58/ΕΚ για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Όπως προαναφέρθηκε, για το νόμο 3471/2006 που ενσωματώνει την εν λόγω Οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο, η δυνατότητα ανώνυμης χρήσης αποτελεί επιλογή που διέπει όλες τις διατάξεις της Οδηγίας, σε ένα ευρύ φάσμα περιπτώσεων επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων των χρηστών ή των συνδρομητών. Η όσο το δυνατόν λιγότερη χρήση προσωπικών δεδομένων αποτελεί εξάλλου και αρχή που διέπει την Οδηγία 95/46/ΕΚ για την προστασία των ατόμων από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την ελεύθερη κυκλοφορία αυτών.

Περαιτέρω, η Σύσταση R (99) 5 του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στο πλαίσιο του διαδικτύου, ανάγει την ανώνυμη πρόσβαση, χρήση υπηρεσιών και διενέργεια οικονομικών συναλλαγών, σε βέλτιστη μέθοδο για την προστασία της ιδιωτικής ζωής.

¹²⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, Απόφαση 2.12.2008, Κ.Υ. κατά Φινλανδίας, διαθέσιμη στον ιστότοπο http://elawyer.blogspot.com/2008/12/blog-post_5708.html. Τελευταία πρόσβαση 04/01/2012.

¹²¹ Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel κατά Ουκρανίας, 5.5.2011.

Επομένως, η ανωνυμία στο Διαδίκτυο, αποτελεί δικαίωμα που εδράζεται και στο ενωσιακό δίκαιο.

Το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ προστατεύει το δικαίωμα της ανώνυμης έκφρασης, ως στοιχείο της ίδιας της ιστορίας του έθνους τους.¹²² Στο ζήτημα της ανώνυμης έκφρασης, το Δικαστήριο είχε κρίνει σε σχετική απόφασή του, ότι η νομοθετική απαγόρευση της λογοτεχνίας παραβιάζει την πρώτη τροποποίηση του Συντάγματος¹²³ περί ελευθερίας της έκφρασης, με το σκεπτικό ότι ο ανώνυμος λόγος αποτελεί συνιστώσα της ελευθερίας της έκφρασης.

Μολονότι το Αμερικανικό Δικαστήριο αναγνωρίζει ένα ευρύ δικαίωμα στην ανωνυμία, εντούτοις η προστασία της ανωνυμίας δεν είναι απόλυτη, καθώς ενδέχεται να συγκρούεται με δημόσια ή ιδιωτικά συμφέροντα.¹²⁴ Χαρακτηριστική και πάγια είναι πάντως η θέση του Δικαστηρίου αυτού ότι, παρά το πραγματικό γεγονός ότι η ανωνυμία στο Διαδίκτυο οδηγεί πολλές φορές σε καταχρήσεις, η κοινωνία επιδίδει μεγαλύτερη αξία στην ελευθερία της έκφρασης παρά στους κινδύνους καταχρήσεων της.¹²⁵ Η ελευθερία ανώνυμης έκφρασης ιδεών υπερισχύει, έτσι, έναντι της υποχρέωσης αποκαλύψεως της ταυτότητας.

Αναφορικά με την ανωνυμία στα ιστολόγια, τα δικαστήρια των ΗΠΑ, εφαρμόζουν δύο κριτήρια. Στην απόφαση *Dendrite International, Inc. κατά Doe*¹²⁶, ο ενάγων είχε ασκήσει αγωγή κατά ανώνυμου χρήστη, για ανάρτηση δυσφημιστικών σχολίων. Το δικαστήριο απεφάνθη ότι ο ενάγων απέτυχε να αποδείξει ότι η επίμαχη ανάρτηση του προκάλεσε πραγματική ζημία και απέρριψε το αίτημά του για αποκάλυψη των στοιχείων του χρήστη, σταθμίζοντας το δικαίωμα ανωνυμίας του «κατηγορουμένου» με την ανάγκη η οποία επιβάλλει την αποκάλυψη της ταυτότητάς του. Ένα δεύτερο κριτήριο που υιοθετούν τα αμερικανικά δικαστήρια, είναι αυτό της καλής πίστης.¹²⁷ Στην απόφαση *In re Subpoena Duces Tecum to America Online, Inc. ("AOL")*¹²⁸, η εταιρεία AOL είχε ασκήσει αγωγή δυσφημίσσεως κατά πέντε πολιτών, ιστολόγων και πρώην υπαλλήλων της, οι οποίοι φέρεται να ανήρτησαν σε ιστολόγιο, δυσφημιστικό υλικό και εμπιστευτικές πληροφορίες

¹²² Χαρακτηριστικό είναι ότι ο ανώνυμος/ψευδώνυμος λόγος, συνιστούσε ένα ισχυρό εργαλείο πολιτικού διαλόγου, όπως φαίνεται και από το γεγονός ότι τα πολιτικά κείμενα των αποκαλούμενων φεντεραλιστών είχαν γραφτεί υπό το ψευδώνυμο "Publius" και οι απαντήσεις των αντιφεντρεαλιστών σε αυτά έφεραν τα ψευδώνυμο "Cato", "Brutus" κ.α.

¹²³ Βλ. απόφαση *McIntyre v. Ohio Elections Comm'n*, 514 U.S., 1995, σελ. 334 επ.

¹²⁴ Βλ. απόφαση *Buckley v. Am. Constitutional Law Found., Inc.*, 525 U.S., 1999, σελ. 182.

¹²⁵ Βλ. απόφαση *McIntyre v. Ohio Elections Comm'n*, 514 U.S., 1995, σελ. 334 επ.

¹²⁶ Βλ. απόφαση *Dendrite Int'l, Inc. v. Doe*, 775 A.2d, 2001, σελ. 756 – N.J. Super. Ct. App. Div.

¹²⁷ Βλ. και Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, όπ.π. σελ. 29.

¹²⁸ Βλ. απόφαση *In re Subpoena Duces Tecum to America Online, Inc.*, No. 40570, 2000, - Va. Cir. Ct..

για την εταιρεία. Το Πρωτοδικείο της Βιρτζίνια έκρινε ότι η αποκάλυψη της ταυτότητας του ιστολόγου μπορεί να πραγματοποιηθεί υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις: α) όταν το δικαστήριο κρίνει τα προσκομισθέντα στοιχεία ως επαρκή, β) όταν ο αιτών την αποκάλυψη των στοιχείων το κάνει ευρισκόμενος σε καλή πίστη και γ) όταν η πληροφορία αυτή απαιτείται για να υποστηριχθεί το αίτημά του. Εν προκειμένω, το δικαστήριο έκρινε ότι το κράτος έχει άμεσο και επιτακτικό συμφέρον να προστατεύσει τις εταιρείες από δυσφημιστικά σχόλια στο διαδίκτυο. Το Ανώτατο δικαστήριο όμως της Βιρτζίνια ανέτρεψε την απόφαση αυτή¹²⁹ με τον ισχυρισμό ότι η AOL δεν είχε προσκομίσει επαρκή στοιχεία στο δικαστήριο για την αποκάλυψη της ταυτότητας.

Ακόμη πιο εμφαντικά το Ανώτατο Δικαστήριο του Delaware στην υπόθεση Doe v. Cahill¹³⁰, προστάτευσε την ταυτότητα ενός blogger, διαγιγνώσκοντας ότι οι ενάγοντες απέτυχαν να στηρίξουν τις αυστηρές προϋποθέσεις της Πρώτης Τροπολογίας του Αμερικάνικου Συντάγματος για την αποκάλυψη της ταυτότητας μια ανώνυμης κριτικής. Πρόκειται για το πρώτο ανώτατο δικαστήριο που αναγνώρισε δικαίωμα των bloggers για ανώνυμο λόγο. «Οι bloggers έχουν ένα ισχυρό συνταγματικό δικαίωμα να μιλούν ανώνυμα», είπε ο συνήγορος υπεράσπισης, ερωτηθείς από το NGO Electronic Frontier Foundation. «Είναι σημαντικό ότι οι ισχυρισμοί των εναγόντων υποβάλλονται σε σοβαρό έλεγχο νομιμότητας προτού τυχόν ένα δικαστήριο αποκαλύψει τις online κριτικές, προκειμένου να μην περιοριστεί ο ζωντανός δημόσιος διάλογος στο Internet από τις προσεκτικές απόψεις επιλεγμένων και περιορισμένων φωνών». Η υπόθεση είχε να κάνει με το εξής: Ένας blogger ονόματι Proud Citizen αποκάλυψε έναν δημοτικό σύμβουλο "παρανοϊκό", "κλινική περίπτωση" κλπ. Ο σύμβουλος κατέθεσε αγωγή για δυσφήμιση και αναζήτησαν την ταυτότητα του Proud Citizen, γεγονός που επέτρεψε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Το Ανώτατο Δικαστήριο όμως διαφώνησε, σημειώνοντας ότι μπορεί να επέλθει ουσιώδης βλάβη αν επιτραπεί στον ενάγοντα να αξιώσει την ανακοίνωση της ταυτότητας ενός ανώνυμου εναγόμενου, λόγω ενός αδύναμου ή ασήμαντου ισχυρισμού. Αντιθέτως, το Δικαστήριο απαίτησε πιο αυστηρές προϋποθέσεις, ήτοι ο ενάγων πρέπει (1) να καταβάλει σοβαρή προσπάθεια για να αναγνωρίσει τον εναγόμενο (2) να θεμελιώσει με γεγονότα την σοβαρότητα της υπόθεσης. Το Δικαστήριο έκρινε ότι σε αυτήν την περίπτωση ο ενάγων δεν απέδειξε ότι οι δηλώσεις του Proud Citizen κάλυπταν αυτό το κριτήριο, κυρίως επειδή παρουσιάστηκαν στο Internet ως γνώμη και όχι ως αντικειμενικά γεγονότα.

Συμπερασματικά, τα blogs αποτελούν ένα ατομικό βήμα για κάθε ενδιαφερόμενο, προκειμένου να εκφράσει τη γνώμη και τους στοχασμούς του,

¹²⁹ Βλ. απόφαση Am. Online, Inc. V. Anonymous Pub. Traded Co., 542 S.E.2d. 377, 2001-Va.

¹³⁰ Βλ. απόφαση Doe v. Cahill, 5.10.2005, διαθέσιμη στον ιστότοπο <https://www.eff.org/document/doe-v-cahill-delaware-supreme-court-decision>. Τελευταία πρόσβαση 11/12/2011.

προστατευόμενος από το απόρρητο των επικοινωνιών. Η εν λόγω προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών, εισάγει ασφαλώς το ζήτημα της προστασίας από την κατάχρηση της ελευθερίας της έκφρασης και της χρησιμοποίησης των blogs για σκοπούς αντίθετους προς το νόμο. Η προστασία του ανώνυμου λόγου είναι όμως ζωτική για τον δημοκρατικό διάλογο. Το να επιτρέπει κανείς σε διαφωνούντες να αποκρύπτουν την ταυτότητά τους, τους απελευθερώνει στην διατύπωση μειοψηφικών απόψεων. Η ανωνυμία είναι επομένως «μια ασπίδα για την προστασία από την τυραννία της πλειοψηφίας».¹³¹

Πρακτικά, η πραγματική ανωνυμία στο διαδίκτυο είναι εφικτή μόνο στις περιπτώσεις εκείνες, όπου οι τεχνολογικές γνώσεις του χρήστη και οι πρόσβασή του σε σχετικές υποδομές, υπερβαίνουν τις δυνατότητες για την άρση της. Συγκεκριμένα, η καταγραφή έως ένα βαθμό των δεδομένων επικοινωνίας αλλά και δρομολόγησης είναι επιβεβλημένη από τους παρόχους δωρεάν φιλοξενίας ιστολογίων, μολονότι προκύπτουν ζητήματα δικαιοδοσίας, όσον αφορά την πρόσβαση των οικείων αρχών στα στοιχεία αυτά, στη συνηθέστερη περίπτωση όπου οι πάροχοι εδρεύουν επί αλλοδαπού εδάφους. Άλλωστε, η διαδικτυακή παρουσία των χρηστών έχει συνήθως πολλαπλές υποστάσεις, μέσω άλλων υπηρεσιών και χώρων. Συχνά μάλιστα η εγγραφή σε μια υπηρεσία π.χ. της Google με μια ταυτότητα, συνεπάγεται την σύνδεση της ταυτότητας αυτής σε όλες τις υπηρεσίες του Google. Μεταξύ των εταιρειών διαδικτυακών υπηρεσιών, όπου αρκετές υποτίθεται πως ζητάνε το πραγματικό όνομα ενός χρήστη, υπάρχει συχνά συνέργεια και κοινά συστήματα ταυτοποίησης. Για παράδειγμα, πολλές νέες διαδικτυακές υπηρεσίες επιτρέπουν την εγγραφή με τον κωδικό του Facebook, του Google ή του Twitter. Ήδη, δηλαδή, ένα μεγάλο μέρος των χρηστών του διαδικτύου έχει καταστήσει την ταυτότητά του κατ' αρχήν ανευρέσιμη, και πάντως την συγκεντροποιεί ολοένα και περισσότερο. Ένα επίσης μεγάλο ποσοστό των χρηστών, χρησιμοποιεί ούτως ή άλλως το πραγματικό του όνομα σε πολλές περιπτώσεις – όπως, θεωρητικά, έχει την υποχρέωση να κάνει στην δημοφιλέστερη υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης, το Facebook και τον φιλόδοξο ανταγωνιστή του, το Google+. Επίσης, όσον αφορά τα ιστολόγια που εδρεύουν σε ιδιωτικούς ή ενοικιασμένους διακομιστές, η καταχώρηση

¹³¹ Με αυτήν την φράση, το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ θέλησε το 1995 (υπόθεση *McIntyre v. Ohio Elections Commission*) να τονίσει την συμβολή του ανώνυμου λόγου στην εύρυθμη λειτουργία της δημοκρατίας, για να συμπληρώσει, μόλις δύο χρόνια μετά (υπόθεση *Reno v. ACLU*), ότι η συνταγματική προστασία της ανωνυμίας (Πρώτη Τροποποίηση στο Σύνταγμα των ΗΠΑ) περιλαμβάνει και το Διαδίκτυο (internet). Βλ. και άρθρο Μ. Παναγιωτάκης, *Ανωνυμία, ψευδωνυμία και επωνυμία στο διαδίκτυο*, 21/08/2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=634166>. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

διαδικτυακού ονόματος¹³², επιβάλλει υποχρεωτικά την καταχώρηση προσωπικών δεδομένων, τα οποία συνήθως είναι δημοσίως προσβάσιμα.

Συνεπώς, ή μόνη πραγματική δυνατότητα απόκρυψης της ταυτότητας που δίνεται στους διαχειριστές ιστολογίων, είναι εκείνη της ψευδώνυμης έκφρασης, με περιορισμούς. Πραγματική ανωνυμία μπορεί να επιτευχθεί μόνο όσον αφορά στους σχολιαστές των ιστολογίων, με την αξιοποίηση τεχνολογιών απόκρυψης.¹³³

Δ. Η λογοκρισία στα ιστολόγια

«...η αρχιτεκτονική του Δικτύου, προστατεύει ελευθερίες που παλιά χρειαζόταν νομοθετικές ρυθμίσεις. Για παράδειγμα, μπορεί να είναι άχρηστη στο μέλλον η συνταγματική επιταγή που προστατεύει την ελευθερία του λόγου, σε ένα περιβάλλον όπου δεν μπορεί να υπάρξει λογοκρισία...» (John Perry Barlow)

Λογοκρισία στο διαδίκτυο σημαίνει επέμβαση με τρόπο που προληπτικά απαγορεύει την ενάσκηση της ελευθερίας της έκφρασης και προϋποθέτει το στοιχείο της επιβολής του λογοκριτή στον λογοκρινόμενο. Είναι, δηλαδή, μια μορφή ενάσκησης εξουσίας εις βάρος της ελευθερίας της έκφρασης. Αν όμως λείπει το ένα από τα δύο στοιχεία, δεν πρόκειται για λογοκρισία, αλλά για εκούσια ή ακούσια περιστολή της ελευθερίας αυτής.

Μετά την σχετικά πρόσφατη ισχυροποίηση διαφόρων αντισυστημικών φαινομένων που παρουσιάστηκαν (και) μέσω των κοινωνικών δικτύων, όπως αυτό της «Αραβικής Άνοιξης» το 2010-2011, όλο και περισσότερες φωνές άρχισαν να ζητούν πλέον «ένα τροχονόμο στις λεωφόρους των πληροφοριών».

Στις ΗΠΑ είχαν εισαχθεί εντός του 2011 προς ψήφιση δύο διαφορετικά νομοσχέδια, που θέτουν σε σοβαρό κίνδυνο τα ψηφιακά δικαιώματα σε παγκόσμιο επίπεδο. Το SOPA (Stop Online Piracy Act)¹³⁴, νομοσχέδιο-σύμβαση, το οποίο συζητείται στις ΗΠΑ από τον Οκτώβρη του 2011 και αφορά στην πάταξη της διαδικτυακής «πειρατείας». Με την πρόφαση της προστασίας της «αμερικανικής πνευματικής ιδιοκτησίας από την παραποίηση και την πειρατεία», δηλαδή των δικαιωμάτων ορισμένων βιομηχανιών (πχ μουσικής βιομηχανίας), γίνεται προσπάθεια ελέγχου και καθοδήγησης των

¹³² Domain name.

¹³³ Π.χ. είναι δυνατό να κρύψει κανείς την IP address του, χρησιμοποιώντας έναν proxy-server, έναν anonymizer (proxy server που σου δανείζει την δική του IP διεύθυνση), μέσω *socks-πρωτοκόλλων* ή «anonymous remailers», με τη χρήση της κρυπτογραφίας κλπ. Βλ. και Γρ. Λαζαράκος, *Ανωνυμία και Διαδίκτυο*, ΔιΜΜΕ 2/2005, σελ. 197-205.

¹³⁴ Βλ. http://en.wikipedia.org/wiki/Stop_Online_Piracy_Act. Τελευταία πρόσβαση 09/1/2012.

χρηστών του διαδικτύου, ακόμα και εκτός ΗΠΑ, καθώς κάποια από τα μέτρα που μπορούν να εφαρμοστούν εμπεριέχουν και τον περιορισμό ή την πλήρη απαγόρευση της πρόσβασης σε συγκεκριμένους ιστοτόπους, καθώς το νομοσχέδιο αυτό προβλέπει την εγκαθίδρυση μίας «μαύρης λίστας» ιστοσελίδων, η πρόσβαση στις οποίες θα αποκόπτεται. Σύμφωνα με τις διατάξεις του νομοσχεδίου, οποιοσδήποτε κάτοχος πνευματικών δικαιωμάτων θα μπορεί, με μία απλή εισαγγελική παραγγελία, να υποχρεώνει όλους τους τηλεπικοινωνιακούς παρόχους της χώρας να διακόπτουν εντελώς την πρόσβαση σε ιστοσελίδες, που υποστηρίζεται ότι εμπλέκονται με παραβίαση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ψήφιση του παραπάνω νομοσχεδίου θα καθιστά, κατ' αποτέλεσμα και δίχως την δυνατότητα προηγούμενης δικαστικής προστασίας, μη προσβάσιμες σε όλη την επικράτεια των ΗΠΑ, ιστοσελίδες, που έχουν καταχωρηθεί ή/και φιλοξενούνται αλλού στον κόσμο. Η δε λογοκρισία, που επιφέρει η ψήφισή του, υποστηρίζεται ότι θα μπορεί να συγκριθεί, τόσο τεχνικά όσο και ποιοτικά, με το ψηφιακό «Σινικό Τείχος» της Κίνας. Παρόμοιου χαρακτήρα προβλέψεις έχει και το PIPA (Protect IP Act)¹³⁵.

Η δημιουργία «μαύρης λίστας» ιστοσελίδων και διαδικτυακών τόπων, που καταγγέλλεται ότι παραβιάζουν το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, η καταχώρηση σε αυτή δίχως την πρότερη έκδοση απόφασης δικαστηρίου και η ταχεία διακοπή πρόσβασης, το βάρος σε έξοδα και ενέργειες για την επαναφορά της οποίας θα πέφτει στον εγγεγραμμένο στη λίστα αυτή, αποτελούν πρωτοφανείς επεμβάσεις στον κυβερνοχώρο, που πλήττουν με απαράδεκτο τρόπο θεμελιώδη δικαιώματα και εγκαθιδρύουν ένα καθεστώς γενικευμένης καταστολής. Η ραγδαία επέκταση των ιδιωτικών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας τα τελευταία χρόνια αλλά και η ουσιαστική ασυμβατότητά τους με τα ψηφιακά περιβάλλοντα, θα οδηγήσει ενδεχομένως και στην επέκταση της χρήσης ενός τέτοιου μηχανισμού λογοκρισίας και για άλλους σκοπούς, όπως π.χ. για την περιστολή της ελευθερίας της έκφρασης.

Συναφής με τη φιλοσοφία των SOPA και PIPA, είναι η αμφιλεγόμενη διεθνής συνθήκη ACTA (Εμπορική Συμφωνία Κατά της Παραποίησης)¹³⁶. Η ACTA είναι μια διεθνής συνθήκη που ως σκοπό έχει την εγκαθίδρυση ενός διεθνούς νομικού πλαισίου για την στοχοποίηση της απομίμησης των αγαθών, των γενοσήμων φαρμάκων και της παραβίασης πνευματικών δικαιωμάτων στο Διαδίκτυο. Παρόλα αυτά, η συμφωνία στην πραγματικότητα έχει ένα ευρύτερο πεδίο και ασχολείται με εργαλεία που στοχεύουν την διανομή περιεχομένου μέσω διαδικτύου και στο Information Technology¹³⁷. Η συμφωνία υπογράφηκε στις 1 Οκτωβρίου του 2011 από την Αυστραλία, τον Καναδά, την Ιαπωνία, το Μαρόκο, τη Νέα Ζηλανδία, τη Σιγκαπούρη, τη Νότια Κορέα

¹³⁵ Βλ. http://en.wikipedia.org/wiki/PROTECT_IP_Act. Τελευταία πρόσβαση 09/1/2012.

¹³⁶ Βλ. σχετικά, <http://www.wired.co.uk/news/archive/2012-01/24/acta-101?page=all>. Τελευταία πρόσβαση 06/2/2012.

¹³⁷ Βλ. σχετικά, http://en.wikipedia.org/wiki/Information_technology.

και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Τον Ιανουάριο του 2012, η Ευρωπαϊκή Ένωση και 22 από τα κράτη μέλη¹³⁸ της υπέγραψαν επίσης¹³⁹, ανεβάζοντας τον συνολικό αριθμό των υπογραφόντων σε 31. Μετά την επικύρωση από έξι 6 κράτη, η σύμβαση θα τεθεί σε ισχύ.

Οι υποστηρικτές της έχουν περιγράψει την συμφωνία ως αντίδραση στην «αύξηση των πειρατικών αγαθών σε παγκόσμιο επίπεδο και των πειρατικών αντιγράφων έργων πνευματικής ιδιοκτησίας», ενώ οι αντίπαλοί της την κατέκριναν για τα εν δυνάμει δυσμενή αποτελέσματα που θα έχει στα θεμελιώδη πολιτικά και ψηφιακά δικαιώματα, περιλαμβάνοντας το δικαίωμα της έκφρασης και του απορρήτου της επικοινωνίας¹⁴⁰. Η ACTA, είναι προϊόν τετραετών διαπραγματεύσεων που κρατήθηκαν εν πολλοίς μυστικές, χωρίς δημόσιες διαβουλεύσεις, με το επιχείρημα ότι πρόκειται για «εμπορικό» θέμα. Αν η συμφωνία αυτή εφαρμοστεί τελικά, θα επιβάλλει σε ιδιώτες παροχείς υπηρεσιών διαδικτύου να παρακολουθούν τη δραστηριότητα των πελατών τους στο διαδίκτυο και να επεμβαίνουν, χωρίς τη συνδρομή της δικαστικής εξουσίας ή των δικωτικών αρχών, ακόμη και εκτός της νόμιμης τους δικαιοδοσίας, σε περιπτώσεις όπου διαπιστώνεται παράβαση της νομοθεσίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας, διαφορετικά θα θεμελιώνεται ευθύνη των ίδιων των παρόχων.

Το ερώτημα που γεννάται εν προκειμένω είναι, εάν μπορεί να υπάρξει «τροχονόμος στις λεωφόρους των πληροφοριών» και ποιος θα είναι αυτός που θα αναλάβει το ρόλο αυτό. Μια εθνική κυβέρνηση αδυνατεί, καθώς πάντα υπάρχει η διασύνδεση με άλλα κράτη όπου οι νόμοι είναι πιο χαλαροί. Σύμφωνα με τα λόγια του ιδρυτή της οργάνωσης Electronic Frontier Foundation, John Gilmore¹⁴¹, είναι η φύση του Δικτύου τέτοια που «βλέπει την λογοκρισία σαν ελάττωμα και την παρακάμπτει». Αυτό δεν είναι ένα θεωρητικό σχήμα λόγου, είναι τεχνολογικό δεδομένο. Η λογική του Διαδικτύου είναι απλή: Κάθε κόμβος μέσω του οποίου μεταδίδεται ένα μήνυμα λειτουργεί αυτόνομα. Αν για κάποιον λόγο ένας κόμβος, τεθεί εκτός λειτουργίας, το δίκτυο

¹³⁸ Οι χώρες-μέλη της ΕΕ που επικύρωσαν τη συνθήκη την Πέμπτη στο Τόκιο είναι: Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Τσεχία, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία και Βρετανία.

¹³⁹ Στις 26/01/2012 υπογράφηκε το ACTA από 22 μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Τόκιο.

¹⁴⁰ Στο ACTA εναντιώνονται εταιρίες internet, ομάδες ψηφιακών δικαιωμάτων, όπως το La Quadrature du Net, το Electronic Frontier Foundation, οι Anonymous, το Pirate Party, Ρεπόρτες χωρίς σύνορα, Oxfam και 13 Sakharov Laureates. Το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο ψήφισε σχεδόν ομοφώνως κατά του ACTA στην βάση του υιοθετώντας το Written Resolution 12, διαθέσιμο στον ιστοτόπο <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0058+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>. Η ACTA δεν μπορεί πάντως να τεθεί σε ισχύ προτού τεθεί σε ψηφοφορία τον Ιούνιο του 2012 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

¹⁴¹ Βλ. σχετικά P. Elmer-Dewitt, First Nation in Cyberspace, TIME International - Dec. 6, 1993, No.49, διαθέσιμο στον ιστοτόπο <http://www.chemie.fu-berlin.de/outerspace/internet-article.html>. Τελευταία πρόσβαση 5/1/2012.

συνεχίζει να υπάρχει. Το μήνυμα που στέλνεται από ένα χρήστη, διαθέτει εκείνα τα στοιχεία, ώστε να φτάσει μόνο του να βρει τις εναλλακτικές διόδους για να φτάσει στον τελικό χρήστη. Αν δηλαδή στην συνήθη του διαδρομή συναντήσει εμπόδιο (ο κόμβος π.χ. είναι εκτός λειτουργίας) δοκιμάζει την επόμενη κ.ο.κ. Έτσι συμβαίνει και στην περίπτωση της λογοκρισίας στο διαδίκτυο. Αν κάποιος κόμβος αποφασίσει να μην δέχεται να μεταφέρει ένα μήνυμα π.χ. πορνογραφικό υλικό, τότε για το συγκεκριμένο μήνυμα αυτός είναι ένας νεκρός κόμβος και αμέσως δοκιμάζει τον επόμενο, μέχρι να καταφέρει να φτάσει στον προορισμό του. Έτσι λοιπόν η άναρχη δομή του Internet, καθιστά αδύνατη κάθε λογοκρισία. Το μήνυμα θα φτάσει στον προορισμό του, ασχέτως των κόμβων που μπορεί να αρνηθούν να το μεταφέρουν.¹⁴²

Αλλά και στην πηγή του δεν μπορεί να λογοκριθεί το μήνυμα. Αν δηλαδή μια εθνική κυβέρνηση αποφασίσει να ποινικοποιήσει την αποστολή μηνυμάτων με π.χ. πολιτικό ή επαναστατικό περιεχόμενο, υπάρχουν οι anonymous remailers σε διάφορες χώρες που κάνουν αδύνατο τον εντοπισμό του αποστολέα. Αν κάποιος δηλαδή από την Κίνα θέλει να καταγγείλει τις βιαιοπραγίες της δικτατορικής κυβέρνησής του μπορεί να στείλει το μήνυμα πρώτα σε ένα remailer. Αυτός, αλλάζει τα στοιχεία ταυτότητας του αποστολέα και ξαναστέλνει το μήνυμα στον προορισμό του. Έτσι είναι αδύνατο να εντοπιστεί ο αποστολέας. Κατ' αυτό τον τρόπο κάθε απόπειρα λογοκρισίας στο Internet είναι καταδικασμένη εν τη γενέσει της.

II. Το δικαίωμα της πληροφόρησης στα blogs

Στενά συνδεδεμένη με την ελευθερία της έκφρασης είναι και η ελευθερία της πληροφορίας. Κατά τις διεθνείς μάλιστα συμβάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τις οποίες και η Ελλάδα έχει κυρώσει και εντάξει στο εσωτερικό της δίκαιο, η ελευθερία της γνώμης περιλαμβάνει και την ελευθερία της πληροφορίας.¹⁴³ Αντιθέτως, στη γερμανική, πορτογαλική και ισπανική συνταγματική έννομη τάξη, η ελευθερία της πληροφορίας διαχωρίζεται ως δικαίωμα από την ελευθερία της έκφρασης.¹⁴⁴

Η ελευθερία της πληροφορίας, υπό την ενεργητική της πλευρά, είναι η ελευθερία του πληροφορούν τους άλλους ή το κοινό εν γένει. Υπό την παθητική της πλευρά, η ελευθερία της πληροφορίας είναι η ελευθερία του

¹⁴² Βλ. και άρθρο Π. Μανδραβέλης, Λογοκρισία στον κυβερνοχώρο, 1995, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.medium.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=904:2009-01-07-10-44-57&catid=84:internet--&Itemid=106. Τελευταία πρόσβαση 5/1/2012.

¹⁴³ Βλ. άρθρα 10 παρ. 1 ΕΣΔΑ και 19 παρ. 2 ΔΣΠΑΔ.

¹⁴⁴ Βλ. άρθρα 5 παρ. 1 του Γερμανικού Συντάγματος, 37 παρ. 1 του Πορτογαλικού Συντάγματος και 20 παρ. 1 του Ισπανικού Συντάγματος.

πληροφορείσθαι, η ελευθερία δηλαδή αναζήτησης, συλλογής και λήψης πληροφοριών.¹⁴⁵ Το δικαίωμα αυτό προϋποθέτει την ύπαρξη πλουραλισμού στις πηγές πληροφόρησης με σκοπό την ελεύθερη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, καθώς και την κατοχύρωση του πλουραλισμού ως θεμέλιου του δημοκρατικού πολιτεύματος.¹⁴⁶

Νομική βάση της ελευθερίας της πληροφορίας, είναι μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, το άρθρο 5^Α, το οποίο στην πρώτη παράγραφο κατοχυρώνει το δικαίωμα στην πληροφόρηση και στη δεύτερη παράγραφο το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Το άρθρο 5^Α κατοχυρώνει επομένως δύο δικαιώματα με θετικό συμμετοχικό περιεχόμενο. Όσον αφορά το δικαίωμα στην πληροφόρηση, πρόκειται για το δικαίωμα του ατόμου σε μια δημοκρατική κοινωνία να μπορεί να απολαμβάνει ελεύθερα την διάδοση των προϊόντων της ελεύθερης διάδοσης των στοχασμών των άλλων και των πληροφοριών από οποιαδήποτε πηγή κι αν προέρχονται. Η απώτερη θεμελίωση του εντοπίζεται τόσο στην ελευθερία της έκφρασης, όσο και στην αρχή της διαφάνειας, που αποτελούν εξίσου θεμέλια μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Απ' την άλλη πλευρά, το δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας έχει μια άλλη διάσταση. Διασφαλίζει την συμμετοχή του ατόμου στην σύγχρονη κοινωνία της γνώσης, και έχει ως στόχο την διευκόλυνση της πρόσβασής του σε ηλεκτρονικές κυρίως πληροφορίες και στη χρήση του διαδικτύου, θεσπίζοντας και ανάλογη υποχρέωση του Κράτους για τη διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες αυτές.

Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων αυτών αναδεικνύει τη σημασία που έχει προσλάβει στη σύγχρονη εποχή η συμμετοχή στην γνώση και την πληροφορία για την υλοποίηση της αρχής της ισότητας ως αρχή του μη αποκλεισμού από τις εστίες γνώσης και πληροφορίας.

Στην εξέλιξη του ψηφιακού κόσμου, η πληροφορία όχι απλώς έχει καθιερωθεί ως έννομο αγαθό αλλά γίνεται ήδη λόγος για τις μεταπληροφορίες¹⁴⁷ και τα μεταδεδομένα¹⁴⁸, δηλαδή πληροφορίες και δεδομένα που περιγράφουν άλλες πληροφορίες και δεδομένα τα οποία αποτελούν μία πηγή. Η αρχειοθέτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο, η οποία είναι διαθέσιμη σε απροσδιόριστο αριθμό χρηστών ανά πάσα στιγμή, ενέχει και επιπρόσθετους κινδύνους για τη διαιώνιση παραπνοημένων ή ψευδών πληροφοριών.¹⁴⁹ Ακόμη κι αν οι πληροφορίες έχουν διαγραφεί από το διαδίκτυο, είναι πιθανόν κάποιος χρήστης να τις έχει ήδη αποθηκεύσει στο προσωπικό του αρχείο και να τις προωθήσει περαιτέρω,

¹⁴⁵ Πρβλ. ΣτΕ 3880/2002.

¹⁴⁶ Βλ. Κ. Χρυσόγονος, όπ.π. σελ. 292.

¹⁴⁷ Βλ. <http://en.wikipedia.org/wiki/Meta-information>.

¹⁴⁸ Βλ. <http://en.wikipedia.org/wiki/Metadata>.

¹⁴⁹ Βλ. Ι. Καρακώστας, Το δικαίο των ΜΜΕ, 3^η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ. 192.

Η ιδιαίτερη αυτή φύση της ηλεκτρονικής πληροφόρησης και η ευρεία διάδοση των ειδήσεων και των φημολογιών στο διαδίκτυο και τα ιστολόγια ειδικότερα, δημιουργεί ζητήματα σύγκρουσης του δικαιώματος στην πληροφόρηση με άλλα ατομικά δικαιώματα ή με το δημόσιο συμφέρον. Για το λόγο αυτό, στους περιορισμούς της ελευθερίας πληροφόρησης περιλαμβάνονται διατάξεις που αφενός προβλέπουν αντικρουόμενα συνταγματικά δικαιώματα στα οποία η πρόσβαση στην πληροφορία παρεμποδίζει την ελεύθερη άσκησή τους, όπως είναι κατεξοχήν η προστασία των προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9^Α Σ), αφετέρου περιορίζουν τις πληροφοριακές ελευθερίες για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Στη δεύτερη κατηγορία, εντάσσονται οι πληροφορίες αυτές που σχετίζονται με το σκληρό πυρήνα του κράτους, δηλαδή πληροφορίες για θέματα εθνικής ασφάλειας, διεθνών σχέσεων, καταπολέμησης της εγκληματικότητας κ.λπ.¹⁵⁰

Προβληματισμό είχε προκαλέσει στη χώρα μας, το γεγονός της δημοσιοποίησης από ιστολόγια που διατηρούν Έλληνες bloggers, δέκα ημέρες πριν τις βουλευτικές εκλογές της 4ης Οκτωβρίου 2009 αποτελεσμάτων δημοσκοπήσεων, παρά τη ρητή απαγόρευση του άρθρου 7 του Ν. 3603/2007, με αποτέλεσμα η επιληφθεί σχετικά η Εισαγγελία Πρωτοδικών Αθήνας. Ο εκλογικός νόμος στο – αμφίβολης συνταγματικότητας, ενόψει των δικαιωμάτων ελευθερίας της έκφρασης και πληροφόρησης - άρθρο 7 αυτού, απαγορεύει την αναμετάδοση των αποτελεσμάτων δημοσκοπήσεων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δεκαπέντε ημέρες πριν τη διενέργεια των εκλογών.¹⁵¹

Ο Ν. 3603/2007 στο άρθρο 7, προβαίνει σε μια σαφή διάκριση για το ποιες δημοσκοπήσεις ρυθμίζει και σε ποια ΜΜΕ απαγορεύεται η δημοσίευσή τους. Συγκεκριμένα, ως προς την πρόθεση ψήφου, η απαγόρευση είναι καθολική και αφορά όλα τα μέσα «με οποιονδήποτε τρόπο κι αν εκπέμπουν». Από την άλλη πλευρά, ως προς τις έρευνες γνώμης που αφορούν «πολιτικές τάσεις, απόψεις και προτιμήσεις της κοινής γνώμης, για πολιτικά κόμματα, πολιτικές θέσεις και πρόσωπα ή άλλα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα», ο νόμος περιορίζει την απαγόρευση σε ένα συγκεκριμένο κατονομαζόμενο κύκλο κατηγοριών μέσων ενημέρωσης.¹⁵²

¹⁵⁰ Βλ. Β. Σωτηρόπουλος, Η συνταγματική προστασία των προσωπικών δεδομένων, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 7 επ.

¹⁵¹ Στο άρθρο 7 του ν. 3603/2007 ορίζεται ότι 15 μέρες πριν τις εκλογές: «απαγορεύεται η δημοσιοποίηση δημοσκοπήσεων για την πρόθεση ψήφου των εκλογέων και η καθ' οιονδήποτε τρόπο μετάδοση αποτελεσμάτων των δημοσκοπήσεων, καθώς και η καθ' οιονδήποτε τρόπο μετάδοση και αναμετάδοσή τους από τα μέσα ενημέρωσης, με οποιονδήποτε τρόπο και αν διανέμονται ή εκπέμπουν».

¹⁵² Συγκεκριμένα, σε δημόσιους και ιδιωτικούς ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς ελεύθερης λήψης, στους φορείς παροχής συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών

Ο νομοθέτης είχε επίγνωση του ότι αφήνει εκτός ρύθμισης, δηλαδή ελεύθερο, το πεδίο του διαδικτύου. Εξάλλου, αυτό έχει εντοπιστεί ήδη από το σχολιασμό της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, ως προς το άρθρο 1 του νομοσχεδίου. Η έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής αναφέρει¹⁵³: «1. Επί του άρθρου 1 παρ. 1: Συμφώνως προς τη δεύτερη περίοδο της παρ. 1, στην περίπτωση που "οι ως άνω δημοσκοπήσεις δεν δημοσιοποιούνται στον έντυπο ή ηλεκτρονικό τύπο, διενεργούνται χωρίς να υπάγονται στις διατάξεις του νόμου αυτού". Εν προκειμένω, θα ήταν, ενδεχομένως, σκόπιμο να διευκρινισθεί σε ποιο καθεστώς θα υπάγονται οι εν λόγω δημοσκοπήσεις στην περίπτωση που δεν δημοσιοποιηθούν στον έντυπο ή ηλεκτρονικό τύπο αλλά επί παραδείγματι, στις ιστοσελίδες των φορέων ή των επιχειρήσεων που τις διενεργούν, ή στις ιστοσελίδες των πολιτικών κομμάτων ή υποψηφίων ή ακόμη και σε προσωπικές ιστοσελίδες ή σε "blogs"».

Με αφορμή λοιπόν και την ανωτέρω προβληματική, πρόεκυψε, επομένως, εντονότερα το ερώτημα περί του εάν τα blogs συνιστούν τελικά μέσα μαζικής ενημέρωσης ή αν είναι απλώς και μόνο «προσωπικά ημερολόγια» και έτσι εξαιρούνται από τις διατάξεις περί Τύπου.

III. Το ζήτημα της εφαρμογής ή μη κατ' αναλογία του νόμου περί Τύπου στα blogs

Το ερώτημα περί του εάν εφαρμόζεται αναλογικά ο νόμος περί Τύπου στο διαδίκτυο, έχει απασχολήσει ιδιαίτερα, τόσο όσους ασχολούνται με τα διαδικτυακά μέσα έκφρασης και επικοινωνίας όσο και τη νομική θεωρία και νομολογία. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό, όμως, δεν μπορεί να δοθεί ενιαία για όλα τα διαδικτυακά μέσα.

Εκτός Ελλάδας προφανώς κανείς δεν θα διανοούνταν να κάνει αυτή την ερώτηση. Τα ιστολόγια δεν είναι όλα όμοια μεταξύ τους ώστε να δικαιούνται ίδια αντιμετώπιση στο νόμο ή ενώπιον δικαστηρίων. Ο όρος ιστολόγιο καλύπτει ένα ευρύ φάσμα ιστοτόπων, από την προσωπική ιστοσελίδα με τις σκέψεις ενός ιδιώτη μέχρι τους άριστα οργανωμένους, άκρως επαγγελματικούς και με μεγάλη επισκεψιμότητα ιστοτόπους οργανισμών που απασχολούν επαγγελματίες δημοσιογράφους. Πρέπει, επομένως, κανείς να διακρίνει: άλλο το προσωπικό ημερολόγιο ενός μεμονωμένου χρήστη που ανέβασε online μερικά posts και φωτογραφίες, για ιδιωτική κυρίως χρήση, και άλλο η επαγγελματική δημιουργία και διατήρηση ιστοτόπων με τη μορφή

υπηρεσιών, σε κάθε είδους εφημερίδα και περιοδικό, καθώς και στα πολιτικά κόμματα και στους υποψηφίους βουλευτές.

¹⁵³ Διαθέσιμη στον ιστότοπο <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/R-SKOPID-EPIST.pdf>. Τελευταία πρόσβαση 02/01/2012.

blogs, από τους οποίους ο ιδιοκτήτης τους αναμένει - άμεσα ή έμμεσα - οικονομικά οφέλη.

Ο διαχωρισμός όμως ανάμεσα σε «ενημερωτικά» και «μη ενημερωτικά» ιστολόγια, δεν είναι a priori εφικτός, κατά την έννοια που γίνεται αντιληπτός από τη νομοθεσία για τα μέσα ενημέρωσης. Ένα ιστολόγιο μπορεί ταυτόχρονα να μεταδίδει ειδήσεις, απόψεις, σκέψεις, αναλύσεις ή άλλο περιεχόμενο. Ένας ενδεχόμενος φορμαλιστικός διαχωρισμός των ιστολογίων, όχι μόνο δεν είναι ευχερής, αλλά θα μπορούσε να αποτελέσει το «δούρειο ίππο» για πλήθος καταστρατηγήσεων.¹⁵⁴

Δυσχερώς θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι το διαδίκτυο υπάγεται στις συνταγματικές διατάξεις για τα ΜΜΕ, καθώς η συνταγματική προστασία για τον τύπο (άρθρο 14 Σ) διατυπώνεται στενά, όπως προκύπτει ερμηνευτικά και από το άρθρο 15 παρ. 1 Σ που ορίζει ότι οι προστατευτικές διατάξεις για τον τύπο διατάξεις του άρθρου 14 δεν εφαρμόζονται επί του κινηματογράφου, της φωνογραφίας, της ραδιοφωνίας, της τηλεόρασης και παντός άλλου παρεμφερούς μέσου μετάδοσης λόγου ή παράστασης. Είναι σαφές ότι και το Διαδίκτυο εμπίπτει στην εξαίρεση αυτή, ως παρεμφερές μέσο με αυτό των παραπάνω αναφερόμενων ηλεκτρονικών μέσων.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος, καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και διά του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του κράτους. Σύμφωνα δε με το άρθρο 10 παρ. 1 εδ. α' και β' της Διεθνούς Σύμβασης της Ρώμης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (που κυρώθηκε με το Ν 53/1974) «παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν της γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως των δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων». Περαιτέρω, ο τύπος κατά την έννοια του άρθρου 14 παρ. 2 εδ. α' Συντ. περιλαμβάνει όλα τα έντυπα που είναι κατάλληλα και προορισμένα για διάδοση. Κατά το άρθρο 1 εδ. α' του ΑΝ 1092/1938 περί τύπου «τύπος και έντυπον» είναι «παν ό,τι εκ τυπογραφίας ή οιουδήποτε άλλου μηχανικού ή χημικού μέσου παράγεται εις όμοια αντίτυπα και χρησιμεύει εις πολλαπλασιασμόν ή διάδοσιν χειρογράφων, εικόνων ή παραστάσεων μετά ή άνευ σημειώσεων ...». Ο ορισμός που κρατεί πλέον, είναι ότι, έντυπο είναι κάθε κείμενο, κάθε όχι απλώς διακοσμητική εικαστική παράσταση, κάθε εγγραφή μουσικού έργου με κείμενο ή επεξηγήσεις και κάθε ηχητικό αποτύπωμα απλού ή μελωδικού λόγου, εφόσον έχει παραχθεί με μηχανική ή φυσικοχημική ή ηλεκτρονική διαδικασία

¹⁵⁴ Βλ. και Ε. Παπακωνσταντίνου, Νομική αντιμετώπιση των ιστολογίων (blogs): με αφορμή τη δημοσιοποίηση αποτελεσμάτων δημοσκοπήσεων, ΕφημΔΔ 2009, σελ. 460 επ.

κατάλληλη για παραγωγή σημαντικού αριθμού αντιτύπων και προορίζεται για διάδοση.¹⁵⁵

Το διαδίκτυο αποτελεί στο σύγχρονο κόσμο το πιο εξελιγμένο μέσο μαζικής επικοινωνίας και μάλιστα αμφίδρομης. Συνδυάζει το στοιχείο της μαζικότητας, καθώς απευθύνεται σε μεγάλο και κατ' αρχήν απροσδιόριστο αριθμό προσώπων, αλλά και το στοιχείο της ενημέρωσης, αφού παρέχει γνώμες, πληροφορίες, γνώσεις και ψυχαγωγία στους αποδέκτες. Με δεδομένο λοιπόν ότι οι ιστοσελίδες περιέχουν συνήθως κείμενα που παράγονται με ένα συνδυασμό μηχανικής, φυσικοχημικής και ηλεκτρονικής διαδικασίας και προορίζονται για διάδοση μέσω του διαδικτύου καθώς και το ότι κάθε ανάκληση του συγκεκριμένου υλικού από κάποιον χρήστη ουσιαστικά συνιστά «αντίτυπο» (θεωρία του εικονικού αντίτυπου), υποστηρίζεται ότι ένα σημαντικό τμήμα του υλικού που διακινείται στο διαδίκτυο συνιστά Τύπο.¹⁵⁶

Σύμφωνα με το άρθρο 15 παρ. 1 Σ, οι προστατευτικές για τον Τύπο διατάξεις του άρθρου 14 Σ, δεν εφαρμόζονται επί του κινηματογράφου, της φωνογραφίας, της ραδιοφωνίας, της τηλεόρασης και παντός άλλου παρεμφερούς μέσου μεταδόσεως λόγου ή παραστάσεως. Το ερώτημα επομένως που έχει ανακύψει αφορά επί της ουσίας, εάν το διαδίκτυο γενικότερα και τα ιστολόγια ειδικότερα υπάγονται στις διατάξεις των άρθρων 14 Σ περί ελευθερίας της έκφρασης ή 15 παρ. 1 Σ ως μέσο μεταδόσεως λόγου παρεμφερές με τον κινηματογράφο, τη φωνογραφία, τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση. Αν οι πληροφορίες που αναρτώνται στο διαδίκτυο υπάγονται στις διατάξεις περί Τύπου, τότε η ανάρτηση πρέπει να είναι ελεύθερη και να απαγορεύεται οποιαδήποτε λογοκρισία. Αν όμως υπάγεται στις διατάξεις του άρθρου 15 παρ. 1 Σ, τότε υπάγεται στον άμεσο έλεγχο του κράτους, βάσει του 15 παρ. 2 Σ.

Μετά όμως από τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, η συζήτηση περί του εάν το Διαδίκτυο εμπίπτει στο άρθρο 14 Σ ή στο άρθρο 15 παρ. 1 Σ, καθίσταται άνευ σκοπιμότητας, εφόσον υπάρχει πλέον το ειδικό συνταγματικό δικαίωμα της ελευθερίας της πληροφόρησης και το ειδικό συνταγματικό δικαίωμα της συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, το οποίο κατοχυρώνεται, όπως προαναφέρθηκε, στο άρθρο 5Α του Συντάγματος. Η σημασία τους είναι ιδιαίτερα μεγάλη διότι, πέραν της λογοκρισίας, το 5Α περιέχει δική του, άκρως περιορισμένη δέσμη περιορισμών που μπορούν να επιβληθούν σε αυτά τα δικαιώματα. Συνεπώς, οι περιορισμοί στο δικαίωμα πληροφόρησης που είναι ανεκτοί σύμφωνα με το Σύνταγμα, είναι εκείνοι που αφενός επιβάλλονται με νόμο και αφετέρου είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του

¹⁵⁵ βλ. Π. Δαγτόγλου, όπ.π. σελ. 568.

¹⁵⁶ Βλ. Ι. Καρακώστας, Δίκαιο και Internet – Νομικά ζητήματα του διαδικτύου, Αντ. Σάκκουλας, 3^η έκδοση, 2009, σελ. 41 επ.

εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων όπως απόρρητο, προσωπικά δεδομένα, ιδιωτικότητα. Επομένως ούτε οι επιτρεπτές περιπτώσεις λογοκρισίας που περιλαμβάνονται στο άρθρο 14 του Συντάγματος θα μπορούσαν να εφαρμοστούν στο Διαδίκτυο.

Η σχετική προβληματική ως προς την εφαρμογή των διατάξεων περί Τύπου στα ιστολόγια αναλογικά, σε περίπτωση που κριθεί ad hoc η ύπαρξη κενού δικαίου, έχει νόημα ως το προς το ζήτημα της κατανομής της ευθύνης σε περίπτωση ζημίας μέσω δημοσιεύσεως.

Η χρήση του Διαδικτύου γενικότερα και των ιστολογίων ειδικότερα, εμπίπτει στο κανονιστικό πλαίσιο της Οδηγίας 2000/31/EK για το ηλεκτρονικό εμπόριο και την κοινωνία της πληροφορίας. Η Οδηγία αυτή ενσωματώθηκε στο ημεδαπό δίκαιο με το π.δ. 131/2003. Στο άρθρο 14 του π.δ. 131/2003, ορίζεται ότι οι φορείς παροχής υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας δεν έχουν υποχρέωση γενικού ελέγχου των πληροφοριών που αποθηκεύουν ή μεταδίδουν. Από το συνδυασμό των άρθρων 11 και 14 του π.δ. αυτού, προκύπτει ότι ο φορέας-εταιρεία που παρέχει στο κοινό χώρο ούτως ώστε να αναρτά κάθε τρίτος περιεχόμενο, δεν έχει μια αντικειμενική υποχρέωση προληπτικού ελέγχου επί του περιεχομένου που δημοσιεύουν οι χρήστες. Και τούτο, διότι δεν αποτελεί την αφετηρία της μετάδοσης των πληροφοριών, δεν επιλέγει τον αποδέκτη της μεταδόσεως ούτε και τροποποιεί τις μεταδιδόμενες πληροφορίες¹⁵⁷. Αντίθετα, ο ρόλος του φορέα παροχής υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας είναι να παρέχει στους ενδιαφερόμενους χρήστες την πλατφόρμα που θα φιλοξενήσει το ιστολόγιό τους. Αφετηρία της ευθύνης του φορέα αυτού συνιστά η επισήμανση σε αυτόν από το θιγόμενο πρόσωπο ότι έχει δημοσιευτεί περιεχόμενο αντίθετο προς το νόμο.

Αντιθέτως, σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 1 του μοναδικού άρθρου του ν. 1178/1981 περί αστικής ευθύνης του Τύπου¹⁵⁸, ο ιδιοκτήτης κάθε εντύπου υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία και χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που προξενήθηκαν υπαίτια με δημοσίευμα που θίγει την τιμή ή την υπόληψη παντός προσώπου, έστω κι αν η κατά το άρθρο 914 ΑΚ υπαιτιότητα, η κατά το άρθρο 919 ΑΚ πρόθεση και η κατά το άρθρο 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτια άγνοια, συντρέχει στο πρόσωπο του συντάκτη του δημοσιεύματος ή σε περίπτωση που αυτός είναι άγνωστος, στον εκδότη ή το διευθυντή σύνταξης του εντύπου. Ο νόμος αυτός αναφέρεται καταρχήν σε έντυπα, εφημερίδες και περιοδικά, ενώ με το άρθρο 4 § 10 του ν. 2328/1995 που τροποποίησε το Ν. 1178/1981, επεκτείνεται σε ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς. Η ιδιαιτερότητα του νόμου περί αστικής ευθύνης του τύπου, συνίσταται όχι απλώς στη διασαφήνιση της αστικής ευθύνης του ιδιοκτήτη, αλλά στο ότι το πρόσωπο του προστηθέντος

¹⁵⁷ Βλ. και Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, όπ.π. σελ. 97 επ.

¹⁵⁸ Όπως αυτός τροποποιήθηκε με τους Ν. 1738/1987, 1941/1991, 2243/1994 και 2328/1995.

ορίζεται κατά τρόπο εναλλακτικό. Εάν ο συντάκτης είναι γνωστός - διότι το δημοσίευμα φέρει την υπογραφή του - θεωρείται και προστηθείς του φέροντος την ευθύνη ιδιοκτήτη. Σε περίπτωση όμως που είναι άγνωστος, ορίζοντας ο νόμος ότι, κατά τα άρθρα 914 επ. ΑΚ, υπαιτιότητα πρέπει να υπάρχει στο πρόσωπο του εκδότη ή του διευθυντή, θεωρεί αυτούς προστηθέντες του ιδιοκτήτη του εντύπου.

Η διαφορετική κατανομή της ευθύνης είναι και η θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στο νόμο περί Τύπου και στο προεδρικό διάταγμα 131/2003 που εφαρμόζει το αντίστοιχο ευρωπαϊκό δίκαιο για την κοινωνία της πληροφορίας. Αφετηρία τη διαφορετικής αντιμετώπισης, συνιστά η σκέψη ότι δεν θα ήταν δυνατή η διαρκής, αέναη ροή πληροφόρησης στο διαδίκτυο, το οποίο είναι ένα μέσο που εκ της φύσεώς του παρέχει αλλά και απαιτεί μια ευρύτερη ευχέρεια στη ροή της πληροφορίας σε σχέση με τα παραδοσιακά ΜΜΕ, όπου η ίδια η διάρθρωσή τους και η δομή τους επιβάλλει τον προληπτικό του περιεχομένου.¹⁵⁹ Είναι επομένως θεμελιώδης η διαφορά ανάμεσα στη φύση των μέσων, σε αυτό δηλαδή που ονομάζεται «κανονιστική δύναμη του πραγματικού»¹⁶⁰.

Ενδιαφέρουσα, στο σημείο αυτό, είναι η διακύμανση της ελληνικής νομολογίας ως προς το ζήτημα της εφαρμογής των διατάξεων περί Τύπου στο Διαδίκτυο και τα ιστολόγια. Μέχρι πρόσφατα, η νομολογία - με διάφορες διακυμάνσεις¹⁶¹ - είχε υπαγάγει το Διαδίκτυο και τον ηλεκτρονικό Τύπο στις διατάξεις περί Τύπου.¹⁶² Αντίστοιχα και για τα ιστολόγια, μέχρι πρόσφατα η νομολογία δεχόταν και σε αυτά την αναλογική εφαρμογή των διατάξεων περί Τύπου.¹⁶³ Στην προσπάθειά της να ακολουθήσει τις ανάγκες της κοινωνικής ζωής και των νέων μέσων έκφρασης και επικοινωνίας, η ελληνική νομολογία έχει κάνει στροφή και σχεδόν σταθερή θέση της τα τελευταία χρόνια είναι ότι ο νόμος περί Τύπου δεν εφαρμόζεται στα διαδικτυακά δημοσιεύματα ούτε και στα ιστολόγια.¹⁶⁴

Την πρώτη ελληνική απόφαση για blogs εξέδωσε το Μονομελές Πρωτοδικείο Ροδόπης.¹⁶⁵ Το δικαστήριο έδωσε έναν ορισμό για την έννοια και τη φύση των ιστολογίων, αναγνωρίζοντας την ελευθερία της έκφρασης που συνεπάγεται η διαδραστική τους φύση και η συνδιαμόρφωση του περιεχομένου τους από τους αναγνώστες με την ανάρτηση σχολίων και κατέληξε στη δικανική του

¹⁵⁹ Στις εφημερίδες και τα περιοδικά για παράδειγμα τίποτα δεν δημοσιεύεται εάν δεν το εγκρίνει ο αρχισυντάκτης ή ο υπεύθυνος ύλης του εντύπου.

¹⁶⁰ Βλ. Φ. Σπυρόπουλος, *Η κανονιστική δύναμη του πραγματικού*, Το Σύνταγμα, 1983, σελ. 105 επ. 19.

¹⁶¹ Βλ. ΑΠ 1752/2007 και ΜΠρΑθ 2556/2008.

¹⁶² Βλ. ΠΠρΠειρ 27/2009, ΕφΠειρ 914/2005, ΕφΘρ 78/2003, ΕφΔυτΜακ 44/2001.

¹⁶³ Βλ. ΜονΠρΡοδ 44/3008.

¹⁶⁴ Βλ. ΠΠρΠειρ 4980/2009, ΔιΜΕΕ 2010, 101 επ., με σχόλια Σ. Τάσση, ΠΠρΘεσ 25552/2010

¹⁶⁵ Βλ. ΜονΠρΡοδ 44/2008.

κρίση αναγνωρίζοντας την αναλογική εφαρμογή του Νόμου περί Τύπου στα ιστολόγια προκειμένου να καλυφθεί το "κενό νόμου". Το δικαστήριο δεν αποφάνθηκε όμως επί της ουσίας της διαφοράς, καθώς ο εναγόμενος αρνήθηκε ότι είναι ο κάτοχος του επίμαχου ιστολογίου και ο ενάγων δεν μπόρεσε να αποδείξει την αλήθεια των αγωγικών του ισχυρισμών. Σημειωτέον, ότι το δικαστήριο δεν διέταξε την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών για την εξεύρεση του διαχειριστή του ιστολογίου.

Με την υπ' αριθμ. 4980/2009 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Πειραιά, κρίθηκε ότι το περί Τύπου θεσμικό πλαίσιο δεν βρίσκει πεδίο αναλογικής εφαρμογής στα ιστολόγια, επειδή υπάρχουν ουσιώδεις διαφορές ανάμεσα σε αυτά και στα μέσα ενημέρωσης που διέπονται από την ισχύουσα νομοθεσία. Ο δικαστής του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Πειραιά, μπαίνοντας στην ουσία της υπόθεσης, έκρινε ότι, ελλείψει «επιχειρηματικής διάρθρωσης», δεν υπάρχει αντικειμενική ευθύνη του κατόχου του ιστολογίου, όπως προβλέπει ο νόμος περί Τύπου, αλλά η προσβολή της προσωπικότητας θα πρέπει να κρίνεται με βάση τις γενικές διατάξεις, οι οποίες απαιτούν υποκειμενική ευθύνη, διότι ο blogger συνήθως θα είναι ένας απλός ιδιώτης κι όχι ένας οικονομικά ισχυρός ιδιοκτήτης μέσου ενημέρωσης. Σκοπός των αναρτήσεων στα ιστολόγια δεν είναι η μαζική ενημέρωση αλλά η ανταλλαγή απόψεων και ως εκ τούτου δεν μπορεί να τύχουν εφαρμογής οι διατάξεις περί Τύπου. Το Δικαστήριο υιοθέτησε δηλαδή την άποψη περί της διαμόρφωσης ενός ιδιαίτερου δημόσιου χώρου, διακριτού από το χώρο της παραδοσιακής δημοσιότητας όπου η διάδοση αποτελεί τον αυτοσκοπό. Αυτοσκοπός του συνήθους blogger είναι, κατά το Δικαστήριο, η διαδραστική επικοινωνία με τους άλλους, δηλαδή η συζήτηση κι όχι η ενημέρωση της κοινής γνώμης με τη μορφή της μονομερούς απεύθυνσης. Το Δικαστήριο παραδέχεται ότι η εφαρμογή των διατάξεων περί Τύπου, με τις υψηλές αποζημιώσεις, στα ιστολόγια, θα κατέληγε στο ανεπιπλέον αποτέλεσμα να εξαναγκαστεί ο απλός ιδιώτης, είτε ως κάτοχος και διαχειριστής ιστολογίου είτε ως απλός χρήστης ο οποίος εξέθεσε την άποψή του σε αυτό, δίχως να αποσκοπεί σε περαιτέρω διάδοσή της και ο οποίος κατά κανόνα δεν έχει ούτε την οικονομική δυνατότητα, να καταβάλει υπέρογκες αποζημιώσεις. Και αυτό, χωρίς να βρίσκεται υπό την προστασία κάποιου άλλου, οικονομικά ισχυρότερου και αντικειμενικά ευθυνόμενου προσώπου, ως προς την κάλυψη του ποσού της αποζημίωσης για λογαριασμό του.¹⁶⁶

Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η υπ' αριθμ. 25552/2010 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, η οποία έκρινε επίσης ότι η νομοθεσία περί Τύπου δεν εφαρμόζεται στα ιστολόγια, δεδομένου ότι σκοπός των ιστολογίων είναι η ανταλλαγή απόψεων, ιδεών και σκέψεων, μέσω ενός μηχανισμού δυναμικής επικοινωνίας και όχι η διάδοση πληροφοριών προς μαζική επικοινωνία.

¹⁶⁶ Βλ. και Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, όπ.π. σελ. 104.

Εντύπωση προξενεί μια πρόσφατη, το Νοέμβριο του 2011, απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Λαμίας, η οποία εφάρμοσε το νόμο περί Τύπου σε ιστολόγιο. Σύμφωνα με το σχέδιο της απόφασης αυτής, το Δικαστήριο σε υπόθεση για δημοσίευμα σε γνωστό ιστολόγιο, δίκασε την υπόθεση σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο περί Τύπου, δηλαδή την ειδική διαδικασία του άρθρου 681Δ ΚΠολΔ και τον Ν.1178/1981 περί αστικής ευθύνης του Τύπου. Υποχρέωσε μάλιστα στους εναγόμενους να καταβάλλουν χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ποσού 50.000 ευρώ και μέρος δικαστικών εξόδων ποσού 4.400 ευρώ.¹⁶⁷ Η εν λόγω απόφαση, συνιστά μάλλον αποτέλεσμα έλλειψης ενημέρωσης των δικαστών του Πρωτοδικείου Λαμίας για την τρέχουσα νομολογία, δεδομένου ότι δεν μνημονεύεται στην απόφαση αυτή η προγενέστερη νομολογία και οι λόγοι για τους οποίους αποκλίνει από αυτή, και όχι μια μεταστροφή προς την κατεύθυνση της υπαγωγής των ιστολογίων στις διατάξεις περί Τύπου.

Επομένως, δεδομένης της ιδιάζουσας φύσης του Διαδικτύου, δεν είναι εφικτό να καταλήξουμε εκ των προτέρων στο συμπέρασμα ότι οι αναρτήσεις σε αυτό υπάγονται σε συγκεκριμένες διατάξεις ή αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής άλλων. Για παράδειγμα, οι ιστοσελίδες που διατηρούν οι παραδοσιακές εφημερίδες, λόγω της φύσεως και του περιεχομένου τους και της απουσίας διάδρασης με τους επισκέπτες, υπάγονται στις διατάξεις περί Τύπου, καθώς σκοπός των ιστοσελίδων αυτών είναι η διακίνηση ιδεών.¹⁶⁸ Αντιθέτως, στα ιστολόγια, δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής αναλογικής εφαρμογής ο νόμος περί Τύπου, καθώς είναι ένα ουσιωδώς διαφορετικό από τα παραδοσιακά, μέσο έκφρασης και επικοινωνίας.

¹⁶⁷ Βλ. άρθρο Β. Σωτηρόπουλος, «Το Πρωτοδικείο Λαμίας εφαρμόζει το νόμο περί τύπου σε ιστολόγιο», διαθέσιμο στον ιστότοπο http://elawyer.blogspot.com/2011/11/blog-post_18.html. Τελευταία πρόσβαση 10/1/2012.

¹⁶⁸ Πρβλ. ΕφΑθ 8962/2006, ΕλλΔνη 2007, σελ. 1518.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΣΤΑ BLOGS, ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ» ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

I. Η προστασία της ιδιωτικότητας

Μέσα σε ένα υπερεθνικό περιβάλλον όπου τα ηλεκτρονικά μέσα έκφρασης και επικοινωνίας προσδιορίζουν τις κάθε είδους ανθρώπινες δραστηριότητες και συναλλαγές, με την εξάπλωση του συμμετοχικού Διαδικτύου, την ανάπτυξη των τεχνικών marketing, του ηλεκτρονικού εμπορίου, των νέων μέσων έκφρασης και επικοινωνίας και ιδίως του blogging και micro-blogging, θέτουν πολλούς προβληματισμούς ως προς τη δυνατότητα συνύπαρξής τους με την προστασία της ιδιωτικότητας.¹⁶⁹

Η ιδιωτικότητα (privacy), ως ηθικό και κοινωνικό ζήτημα, έχει μελετηθεί για χρόνια από φιλοσόφους, κοινωνικούς επιστήμονες και νομικούς σε ολόκληρο τον κόσμο. Ιστορικά, από το 1890 στις ΗΠΑ η ιδιωτικότητα αναφέρεται «...στο δικαίωμα των πολιτών σε μία ανενόχλητη ιδιωτική ζωή». Αργότερα, η προστασία της ιδιωτικότητας αναγνωρίστηκε ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα στη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, στη Διεθνή Σύμβαση για τα Πολιτικά Δικαιώματα, εντάχθηκε στα Θεμελιώδη Δικαιώματα των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε σειρά άλλων κειμένων και διεθνών συμβάσεων. Επιπρόσθετα, η κλασική αντίληψη της ιδιωτικότητας εμπλουτίστηκε σημαντικά με επιμέρους δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, ο περιορισμός της προσβασιμότητας, ο αποκλειστικός έλεγχος της πρόσβασης στον ιδιωτικό χώρο, η ελαχιστοποίηση των «παρεμβάσεων», η προσδοκία της εχεμύθειας, το δικαίωμα στο απόρρητο και το δικαίωμα στην ανωνυμία.

Το ζήτημα της αναζήτησης ενός ευρέως αποδεκτού ορισμού της έννοιας της ιδιωτικότητας, έχει αποδειχτεί ακανθώδες. Ο Alan Westin, ένας από τους πρωτεργάτες του πεδίου αυτού της ιδιωτικότητας, είχε δηλώσει ότι «κανένας ορισμός της ιδιωτικότητας δεν είναι εφικτός, γιατί τα θέματα ιδιωτικότητας είναι εκ θεμελίων ζήτημα αξιών, συμφερόντων και εξουσίας».¹⁷⁰ Επομένως, οι ορισμοί της ιδιωτικότητας διαφέρουν ανάλογα με το κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο και το περιβάλλον εντός του οποίου ορίζονται.

¹⁶⁹ Βλ. και Ι. Καράκωστας, όπ.π., σελ. 147 επ.

¹⁷⁰ Βλ. A. Westin, *Social and Political Dimensions of Privacy*, 2003, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.privacysummersymposium.com/reading/westin.pdf>. Τελευταία πρόσβαση 21/1/2012.

Σήμερα, σε πολλές χώρες, η έννοια της ιδιωτικότητας εντοπίζεται σε νόμους για την προστασία προσωπικών δεδομένων, τοποθετώντας την στο πλαίσιο της διαχείρισης προσωπικών πληροφοριών. Έξω από αυτό το πλαίσιο, η προστασία της ιδιωτικότητας συχνά μεταφράζεται ως ένας τρόπος να καθορίζεται πόσο μπορεί μια κοινωνία να εισβάλει στον προσωπικό χώρο του ατόμου. Όπως ο Fernando Volio Jiménez παρατηρεί: «με κάποια έννοια, όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι πτυχές του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα»¹⁷¹. Το 1890, οι Brandeis και Warren στο άρθρο τους “The right to privacy”¹⁷² χρησιμοποίησαν για πρώτη φορά τη φράση “the right to be left alone” («το δικαίωμα να μένεις μόνος»), για να περιγράψουν το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα του ατόμου. Το άρθρο αυτό θεμελίωσε το δίκαιο και τη νομολογία για την προστασία της ιδιωτικότητας στις ΗΠΑ και επικαθόρισε τη θεωρητική συζήτηση για το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή διεθνώς¹⁷³.

Η Ruth Gavison αναγνωρίζει τρία βασικά στοιχεία στην έννοια της ιδιωτικότητας: τη μυστικότητα (secrecy), την ανωνυμία (anonymity) και τη μοναξιά (solitude), υπογραμμίζοντας ότι πρόκειται για μια ρευστή κατάσταση η οποία, ανάλογα με τις επιλογές κάθε ατόμου, μπορεί να χαθεί.¹⁷⁴

Ο Lawrence Lessig, ακαδημαϊκός και ακτιβιστής για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Κοινωνία της Πληροφορίας, αναφέρει «ότι οι περισσότεροι άνθρωποι σήμερα με την έννοια της ιδιωτικότητας εννοούν το δικαίωμα της επιλογής της γνωστοποίησης προσωπικών τους πληροφοριών σε τρίτους»¹⁷⁵. Ο ίδιος επισημαίνει ότι η ιδιωτικότητα βασίζεται σε τέσσερις καθοριστικούς παράγοντες: το νόμο (law), την αγορά (market), τις (κοινωνικές) συνήθειες (norms) και την αρχιτεκτονική (architectures) συστημάτων (κοινωνικών/τεχνολογικών).¹⁷⁶

Από τις ανωτέρω προσπάθειες εννοιολογικής οριοθέτησης της ιδιωτικότητας και περιγραφής των βασικών στοιχείων της, προκύπτει ότι η νομική αντιμετώπιση του ζητήματος της προστασίας της ιδιωτικής σφαίρας του ατόμου στο Διαδίκτυο, είναι διαφορετική από κράτος σε κράτος. Η αμερικανική νομική σκέψη τοποθετεί το επίκεντρο του ενδιαφέροντος, στην ιδιωτικότητα

¹⁷¹ Βλ. F. Volio, Legal personality, privacy, and the family, The International Bill of Rights : the Covenant on Civil and Political Rights, New York : Columbia University Press, 1981.

¹⁷² Διαθέσιμο στον ιστότοπο http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/articles/privacy/Privacy_brand_warr2.html. Τελευταία πρόσβαση 2/1/2012.

¹⁷³ Βλ. παρατηρήσεις Κ. Μαυριάς, Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1982, σελ 129-130 καθώς και H. Kalven, Privacy in Tort Law—Were Warren & Brandeis Wrong?, 31 L. & Contemp. Probs, 1966, σελ. 326-341.

¹⁷⁴ Βλ. R. Gavison, Privacy and the Limits of Law, 89 Yale L.J. 421, 1979-1980.

¹⁷⁵ Βλ. L. Lessig, Code : Version 2.0, 2006.

¹⁷⁶ Βλ. L. Lessig, The Architecture of Privacy, 1998, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://cs.wellesley.edu/~cs342/papers/LessigArchitectureOfPrivacy.pdf>. Τελευταία πρόσβαση 02/1/2012.

ως έλεγχο των προσωπικών πληροφοριών και της προσωπικής αυτονομίας, ενώ η ευρωπαϊκή νομική σκέψη τοποθετεί στο επίκεντρο την έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και το θεμελιώδες δικαίωμα στην ιδιωτικότητα.¹⁷⁷ Κοινός τόπος είναι ότι αναγνωρίζεται το δικαίωμα του ατόμου σε μια ιδιωτική σφαίρα, ένα προσωπικό χώρο στον οποίο οι πτυχές της ζωής του είναι - και πρέπει να παραμείνουν - προσωπικές και απόρρητες. Η ιδιωτικότητα, με άλλα λόγια, είναι το θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου να αφήνεται μόνος στην προσωπική ζωή και στην ηρεμία του¹⁷⁸, είναι το λεγόμενο «right to privacy» ή «right to be let alone».¹⁷⁹

Στην Ελλάδα το Σύνταγμα στο άρθρο 9, αναγορεύει την κατοικία του καθενός σε άσυλο και ορίζει την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου απαραβίαστη. Η διακήρυξη του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής, σημαίνει ότι υπάρχει στη ζωή κάθε ανθρώπου ένας πυρήνας στον οποίο κυριαρχεί μόνο αυτός. Τα όρια και το περιεχόμενο της ιδιωτικής του ζωής τα καθορίζει καταρχήν μόνο του κάθε άτομο.¹⁸⁰

Πρόκειται για την συνταγματοποίηση ενός κανόνα που προϋπήρχε στο ελληνικό δίκαιο, αφού περιλαμβάνεται στο άρθρο 8 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Το άρθρο αυτό της Σύμβασης ορίζει: «1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του. 2. Κατά την ενάσκηση αυτού του δικαιώματος δεν επιτρέπεται παρέμβαση δημόσιας αρχής, παρά μόνον εφόσον είναι σύμφωνη με το νόμο και είναι αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία για λόγους εθνικής ασφάλειας, δημόσιας ασφάλειας ή οικονομικής ευημερίας της χώρας, για την αποτροπή των εκτροπών ή του εγκλήματος, για την προστασία της υγείας ή των ηθών, ή για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων».

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι βασικές αρχές της προστασίας προσωπικών δεδομένων θεσπίζονται από την Οδηγία 95/46/EK, η οποία βασίζεται στην αρχή ότι η ιδιωτικότητα συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα. Η προστασία της ιδιωτικής ζωή και των προσωπικών δεδομένων στα δημόσια δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών ρυθμίζεται από την Οδηγία 58/2002/EK¹⁸¹ όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2009/136/EK.

¹⁷⁷ Βλ. A. Levin - M. J. Nicholson, Privacy Law in the United States, the EU and Canada: The Allure of the Middle Ground, 2 Ottawa L. & Tech. J., 2005, σελ. 357 επ.

¹⁷⁸ Βλ. Ε. Παπακωνσταντίνου, Δίκαιο Πληροφορικής, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2010, σ.13.

¹⁷⁹ Βλ. Warren and Brandeis, The right to privacy, Harvard law Review, vol.IV December 15, 1890 No5, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/articles/privacy/Privacy_brand_warr2.html.

Τελευταία πρόσβαση 5/1/2012. Βλ. επίσης Ι. Ιγγλεζάκης, Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, Εκδόσεις Σάκκουλα 2003, σελ. 49.

¹⁸⁰ Βλ Π. Δαγτόγλου, όπ.π., σελ. 390 επ.

¹⁸¹ Η Ελλάδα, τελευταία από τα κράτη της ΕΕ, κατόπιν καταδίκης από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, την ενσωμάτωσε στο εθνικό δίκαιο με το Ν.3471/2006. Βεβαίως,

Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας τέθηκε σε ισχύ και ο ευρωπαϊκός Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Το άρθρο 8 αυτού ορίζει ότι: «1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν. 2. Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερομένου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο. Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στα συλλεγμένα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωσή τους. 3. Ο σεβασμός των κανόνων αυτών υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής.»

Το άρθρο αυτό του Χάρτη, βασίστηκε στο άρθρο 286 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και στην οδηγία 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και με την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών καθώς και στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των προσώπων έναντι της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, της 28ης Ιανουαρίου 1981, η οποία έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη. Το άρθρο 286 της Συνθήκης ΕΚ έχει πλέον αντικατασταθεί από το άρθρο 16 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το άρθρο 39 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 45/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας και σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών. Η προαναφερόμενη οδηγία και ο εν λόγω κανονισμός περιέχουν όρους και περιορισμούς σχετικά με την άσκηση του δικαιώματος προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Κατά το άρθρο 12 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του ανθρώπου, επίσης, «κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε προσβολές της τιμής και της υπόληψης του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους».

όταν την ενσωμάτωσε είχε ήδη τροποποιηθεί με την Οδηγία 2006/24 για την υποχρεωτική διατήρηση των δεδομένων που συλλέγονται από τα δίκτυα επικοινωνιών για σκοπούς καταπολέμησης του εγκλήματος. Βλ. για ανάλυση της Οδηγίας αυτής, Καρδασιάδου Ζ., Ευρωπαϊκές Εξελίξεις στον τομέα της προστασίας προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες και το μέλλον της ευρωπαϊκής Οδηγίας 95/46/EK, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 28 Ιανουαρίου 2010, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.dpa.gr/APDPXPortlets/htdocs/documentSDisplay.jsp?docid=10,232,86,40,50,209,222,67>. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

II. Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου και η έννοια του εννόμου αγαθού της «κοινωνικής» ιδιωτικότητας στον ψηφιακό κόσμο

Στην παραδοσιακή συνταγματική θεωρία, το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής διακρίνεται από το δικαίωμα προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.¹⁸² Το πρώτο είναι εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας και είναι το δικαίωμα του ατόμου να αφήνεται μόνος στην προσωπική ζωή και στην ηρεμία του, ενώ το δεύτερο θέτει κανόνες για την επεξεργασία των δεδομένων και αναγνωρίζει επιμέρους δικαιώματα στο άτομο για να προστατευθεί.

Το δικαίωμα στην προσωπική ζωή φαίνεται, όμως, στη σύγχρονη εκδοχή του, να επικαλύπτεται από την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα, δηλαδή, στην ψηφιακή εποχή, δείχνει να ταυτοποιείται με το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού¹⁸³, το οποίο συνίσταται στο δικαίωμα κάθε ανθρώπου να μην καθίσταται πληροφοριακό αντικείμενο και να προσδιορίζει ο ίδιος ποιες πληροφορίες που τον αφορούν θα καταστούν γνωστές σε τρίτους. Είναι ένα σύγχρονο δικαίωμα που φαίνεται να μπορεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικότερα τις απειλές που

¹⁸² Ο νόμος 2472/97 προσδιορίζει ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τις πληροφορίες που αναφέρονται σε υποκείμενα των δεδομένων και δεν είναι απλά συγκεντρωτικά – στατιστικά στοιχεία από τα οποία δεν μπορεί να προκύψει η ταυτότητα των υποκειμένων. Τα δεδομένα για να είναι «προσωπικά» πρέπει να αναφέρονται σε πρόσωπα συγκεκριμένα ή τα οποία μπορούν να εξατομικευτούν, τουλάχιστον ως μέλη συγκεκριμένης ομάδας. Περαιτέρω, πρέπει να αναφέρονται σε φυσικά – όχι σε νομικά – πρόσωπα. Συνεπώς, η έννοια του τι συνιστά προσωπικό δεδομένο είναι ιδιαίτερα ευρεία αλλά υπόκειται σε αυτούς τους δύο περιορισμούς, πρώτον της (εν δυνάμει) εξατομίκευσης και δεύτερον της αντιστοίχισης σε φυσικό πρόσωπο.

¹⁸³ Η γένεση του δικαιώματος του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού σηματοδοτείται από την απόφαση Zensus του γερμανικού ομοσπονδιακού δικαστηρίου. Πρόκειται με την έννοια αυτή για ένα δικαίωμα νομολογιακά μεταπρασμένο, το οποίο οδήγησε αρχικά στην αναγνώριση σχετικής προστασίας σε υπερεθνικό επίπεδο, από το Συμβούλιο της Ευρώπης (Βλ. Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης (108) της 28.1.1981, όπως τέθηκε σε ισχύ την 1.12.1995 και κυρώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 2068/1992, «Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα») και από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Βλ. Οδηγία 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών»), αλλά και από τον έλληνα νομοθέτη (Βλ. Ν. 2472/1997), ενώ στη συνέχεια αναγνωρίστηκε ρητά ως συνταγματικό δικαίωμα στο άρθρο 9Α με την αναθεώρηση του 2001. Για μια αναλυτική παρουσίαση της υπόθεσης βλ. D. Kommers, *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*, Duke University Press, 1997, σελ. 333.

εγκυμονούν για το άτομο οι σύγχρονες μέθοδοι αποθήκευσης, επεξεργασίας και χρήσης των προσωπικών του πληροφοριών.

Στην ελληνική έννομη τάξη, η πληροφοριακή ιδιωτικότητα κατοχυρώνεται στο άρθρο 9^Α του Συντάγματος, το οποίο ορίζει ότι: «Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει.» Μέσα από το ελληνικό Σύνταγμα φαίνεται να διαμορφώνεται μέσα από ένα πλέγμα διατάξεων, μια ιδιωτική σφαίρα που συγκροτείται από το άρθρο 5^Α παρ. 2 (συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας), το άρθρο 9 (απαραβίαστο ιδιωτικής ζωής), το άρθρο 19 παρ. 3 (προστασία του ατόμου έναντι της αθέμιτης οικονομικής απόδειξης), η οποία σφαίρα διασυνδέει τα άρθρα 9, 9^Α και 19 Σ, δηλαδή το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, το άσυλο της κατοικίας, την οικογενειακή ζωή, τα προσωπικά δεδομένα και το απόρρητο της επικοινωνίας. Εντός της σφαίρας αυτής, ενόψει των σύγχρονων εξελίξεων και απειλών που αντιμετωπίζει το άτομο, το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή έχει μάλλον πάψει να είναι στο επίκεντρο και τείνει σχεδόν να ταυτοποιηθεί με την προστασία των προσωπικών δεδομένων και τον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό του ατόμου.

Σήμερα, ο αυστηρά προσωπικός χώρος του ατόμου, είναι ιδιαίτερα περιορισμένος αλλά και ως ένα βαθμό και εικονικός, αφού αποτελείται όχι μόνον από τον φυσικό τόπο στον οποίο βρισκόμαστε αλλά και από προσωπικές πληροφορίες, ψηφιακές ή ψηφιοποιησιμες, δεκτικές συλλογής, αρχειοθέτησης και επεξεργασίας σε πραγματικό χρόνο, οποιαδήποτε στιγμή και οπουδήποτε. Το Διαδίκτυο εξελίσσεται σε μέσο μαζικής επικοινωνίας και συναλλαγών, ενώ ταυτόχρονα μεταβάλλεται από «κλειστό» forum ανταλλαγής πληροφοριών και απόψεων σε παγκόσμιο «παζάρι». Ωστόσο η διαδικτυακή δραστηριότητα υποκρύπτει κινδύνους για την ιδιωτικότητα¹⁸⁴ που συχνά αγνοούν οι χρήστες, καθώς κάθε «επίσκεψη» και «πλοήγηση» αφήνει ψηφιακά ίχνη και επιτρέπει τη δημιουργία βιοπορτραίτων για τον κάθε χρήστη του Διαδικτύου. «Η σύγχρονη πληροφορία είναι δυνατόν να συλλέγεται, να

¹⁸⁴ Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει ένας λεπτός διαχωρισμός μεταξύ δύο όρων που συχνά συγχέονται στην διεθνή βιβλιογραφία: οι όροι αυτοί είναι η εμπιστευτικότητα (secrecy) και η ιδιωτικότητα (privacy). Μια πληροφορία είναι εμπιστευτική όταν προφυλάσσεται το αντικείμενό (περιεχόμενο) της ενώ είναι ιδιωτική όταν προφυλάσσεται το υποκείμενό (το άτομο στο οποίο αναφέρεται) της. Είναι γεγονός βέβαια ότι, πολλές τεχνολογίες προστασίας της εμπιστευτικότητας (π.χ. η χρήση της κρυπτογραφίας) χρησιμοποιούνται ευρέως και για την προστασία της ιδιωτικότητας. Βλ. σχετικά Κ. Μουλινός - Κ. Καμπουράκη, E-Business και Προστασία Προσωπικών Δεδομένων: σεβασμός του πολίτη στην Ψηφιακή Εποχή.» Διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.dpa.gr/Documents/Gre/Com/article.doc>.

αποθηκεύεται, να συγκρίνεται, να ταυτοποιείται¹⁸⁵ και να καθίσταται αντικείμενο επεξεργασίας μέσα από τη χρήση της σύγχρονης πληροφορικής τεχνολογίας, πρακτική, η οποία σήμερα διευκολύνεται από τη λειτουργία όλο και περισσότερων ιδιωτικών, κρατικών¹⁸⁶ και υπερεθνικών¹⁸⁷ τραπεζών δεδομένων»¹⁸⁸. Κυρίως, η σύγχρονη τεχνολογία επιτρέπει τη διάσπαση της ιδιωτικότητας του ατόμου σε ένα ψηφιδωτό πληροφοριών, που συνθέτει την ψηφιακή προσωπικότητα του χρήστη του διαδικτύου.¹⁸⁹ «Πράγματι, η συλλογή καθενός κομματιού ξεχωριστά από αυτό το ανθρώπινο ψηφιδωτό πληροφοριών παραμένει ουδέτερη μόνο στο βαθμό που δεν επιχειρείται η σύνθεσή τους, η οποία μπορεί με την κατάλληλη επεξεργασία να αποδώσει στο σύνολό της την εικόνα του προσώπου, διακινδυνεύοντας πτυχές της ταυτότητας, της ατομικότητας και της διαφορετικότητάς του¹⁹⁰. Ιδιαίτερα επικίνδυνη είναι και η δευτερογενής επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών, η οποία εμπεριέχει έντονο τον κίνδυνο της αλλοίωσής τους και κυρίως της μεταβολής του αρχικού σκοπού της συλλογής τους».¹⁹¹

Η ιδιωτικότητα στην ψηφιακή εποχή δεν μπορεί πλέον να έχει την έννοια του «the right to be left alone». Αντιθέτως, έχει μια επικοινωνιακή διάσταση η οποία συνδέει το άτομο με το κοινωνικό του περιβάλλον, με τους τρίτους. Δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, υπό τη σύγχρονη εκδοχή του, αποτελεί δηλαδή το σημείο εκείνο όπου εξισορροπείται η αυστηρά ιδιωτική σφαίρα με τη δημόσια σφαίρα.

Η χρήση του συμμετοχικού διαδικτύου, επομένως, οδηγεί σε μετατόπιση των ορίων ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό. Η δημόσια ανάρτηση στο Διαδίκτυο στοιχείων την ιδιωτικής ζωής και της προσωπικότητάς του, όπως πολιτικών επιλογών, γενετήσιου προσανατολισμού, περιουσιακής κατάστασης

¹⁸⁵ Βλ. σχετικά με τους κινδύνους από την ταυτοποίηση, Θ. Παπαθεοδώρου, *Επιτηρούμενη Δημοκρατία: Η ηλεκτρονική παρακολούθηση των πολιτών στην κοινωνία της διακινδύνευσης*, Βιβλιόραμα, 2009, σελ. 22, 33.

¹⁸⁶ Βλ. K. L. Karst, «The files: legal controls over the accuracy and accessibility of stored personal data», *Law & Contemporary Problems*, 1966, σελ. 432.

¹⁸⁷ Βλ. ενδεικτικά τις βάσεις δεδομένων 'VIS' και 'SIS' που η Ευρωπαϊκή Ένωση διατηρεί στο πλαίσιο της Συνθήκης Schengen (1985), και Ν. Μούσης, *Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία, πολιτική*, Παπαζήσης, 2008, σελ. 155.

¹⁸⁸ Βλ. Χ. Ακριβοπούλου, *Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων μέσα από το φακό του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.constitutionalism.gr/html/ent/213/ent.2213.asp#_ftn29*. Τελευταία πρόσβαση 3/1/2012.

¹⁸⁹ Βλ. D. J. Solove, *The digital person: technology and privacy in the information age*, New York University Press, 2004, 47 επ.

¹⁹⁰ Βλ. Χ. Ακριβοπούλου, όπ.π. και Y. Pouillet/J. M. Dinant, «The internet and private life in Europe» σε *New dimensions in privacy law: international and comparative perspectives*, επιμ. A. T. Kenyon/ M. Richardson), Cambridge University Press, 2006, σελ. 60.

¹⁹¹ Βλ. Χ. Ακριβοπούλου, «Το δικαίωμα στην εικόνα ως πτυχή της προσωπικότητας του ατόμου», *ΕΔΔ*, 2009, σελ. 633-640.

κλπ., ανάλογα με τις επιλογές του χρήστη του Διαδικτύου, του επιπέδου προστασίας των δεδομένων του που επιλέγει και τον ευρύτερο ή στενότερο κύκλο προσώπων με τον οποίο επιλέγει να τα μοιραστεί, άλλοτε δημιουργεί φαινόμενα δημοσιοποίησης της ιδιωτικής ζωής και άλλοτε οδηγεί σε φαλκίδευση της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Με την κρατική κυριαρχία - κατά την παραδοσιακή σύλληψή της - να ιδιωτικοποιείται εντός ενός υπερεθνικού δικτύου ετερογενώς δρώντων και την ιδιωτική σφαίρα του ατόμου να καθίσταται δημόσια ή «κοινωνική», δημιουργείται σε υπερεθνικό επίπεδο ένα *modus vivendi*, η σύλληψη του οποίου θα ήταν αδιανόητη μερικά χρόνια πριν.

Το συμμετοχικό διαδίκτυο έχει δημιουργήσει ένα χώρο, μη αμιγώς δημόσιο και μη αμιγώς ιδιωτικό ταυτόχρονα, εντός του οποίου όλοι ανεξαιρέτως μπορούν να επικοινωνούν, να μοιράζονται προσωπικές πληροφορίες, να συνδιαλλέγονται και να εκφράζονται. Ο χώρος αυτός προσιδιάζει σε αυτό που ο Έλληνας φιλόσοφος, οικονομολόγος και ψυχαναλυτής Κορνήλιος Καστοριάδης χαρακτηρίζει ως «δημόσια/ιδιωτική σφαίρα» ή αλλιώς «αγορά» κατά την αρχαιοελληνική της έννοια, σε αντιπαραβολή με την έννοια του «οίκου» που αντιστοιχεί στην «ιδιωτική/ιδιωτική σφαίρα» και της «εκκλησίας» που αντιστοιχεί στη «δημόσια/δημόσια σφαίρα»¹⁹²

Η προστασία της πληροφοριακής ιδιωτικότητας αποκτά έναν κοινωνικό χαρακτήρα, εντός αυτού του «δημόσιου/ιδιωτικού» χώρου. Το άτομο δηλαδή, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στην Κοινωνία της Πληροφορίας, η οποία συμμετοχή αποτελεί καίριο στοιχείο της οικονομικής ευημερίας, της επαγγελματικής αποκατάστασης, της κοινωνικής καταξίωσης και της προσωπικότητάς του, έχει το δικαίωμα να αυτοπροσδιορίζει αυτόνομα τόσο τα όρια της κοινωνικής του έκθεσης και αναγνώρισης, στο πλαίσιο μιας επικοινωνιακής ελευθερίας, όσο και τον κύκλο των προσώπων – στενότερο ή ευρύτερο ανάλογα με τις επιλογές του ατόμου - με τα οποία θα μοιράζεται τα στοιχεία του ιδιωτικού του βίου και της προσωπικότητάς του.

Το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα έχει εκτός από τη θετική του διάσταση (αξίωση προστασίας έναντι εισβολής στην ιδιωτική σφαίρα) και την αρνητική διάσταση, υπό την έννοια του δικαιώματος της αποκάλυψης όλων των πτυχών του ιδιωτικού βίου ή αλλιώς ενός δικαιώματος αυτοεκθέσεως. Αυτό όμως, στην ψηφιακή εποχή, σημαίνει ότι το άτομο, από τη στιγμή που θα αποφασίσει την αυτοέκθεσή του στο Διαδίκτυο, με την εισφορά προσωπικών πληροφοριών που το αφορούν, θα πρέπει να λάβει υπόψη του ότι οι πληροφορίες αυτές στο εξής εκτίθενται στην κοινή χρήση εντός της ηλεκτρονικής διαδικτυακής αγοράς. Με δεδομένου ότι οι σύγχρονες τεχνικές μέθοδοι δεν εξασφαλίζουν τον πλήρη έλεγχο και προστασία της ιδιωτικότητας του χρήστη, ο τελευταίος,

¹⁹² Βλ. για τις διακρίσεις αυτές των ανθρώπινων δραστηριοτήτων σε τρεις σφαίρες, Κ. Καστοριάδης, Η άνοδος της ασημαντότητας, μετάφραση Κ. Κουρεμένος, εκδόσεις Ψυλόν/Βιβλία, Αθήνα 2000, σελ. 271-272.

με το να εισφέρει ο ίδιος προσωπικά του δεδομένα στο διαδίκτυο, ακόμη κι αν τα έχει καταστήσει προσιτά σε προσδιορισμένο κύκλο προσώπων μόνο, «παραλείπεται a priori της προστασίας από πάσης φύσεως παρεμβολές τρίτων συγκοινωνών του στα καταρχήν προστατευόμενα έννομα αγαθά του, που ο ίδιος κατέστησε κοινόχρηστα.»¹⁹³ Με τον τρόπο αυτό, δημιουργείται συνευθύνη του προσώπου, για την περαιτέρω χρήση από τρίτους των προσωπικών δεδομένων που ο ίδιος δημοσιοποίησε και κατέστησε κοινόχρηστα και δημόσια προσιτά. Αυτό όμως, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θίγεται ο πυρήνας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και με δεδομένο ότι ο αυτοπροσδιορισμός του προσώπου μέσω του Διαδικτύου δεν απαλλάσσει το ζημιώσαντα από την ευθύνη του, στο βαθμό που εξαιτίας του επήλθε βλάβη στα έννομα αγαθά του χρήστη που δεν είχαν τεθεί σε κοινοχρησία. Τα όρια δηλαδή του αυτοπροσδιορισμού του ατόμου στο Διαδίκτυο, αποτελούν και τα όρια της ευθύνης του.¹⁹⁴

III. Η σύγκρουση των δικαιωμάτων ελευθερίας της έκφρασης και πληροφόρησης στα blogs, με το ανταγωνιστικό δικαίωμα προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Η ιδιαίτερη φύση της διαδικτυακής ελευθερίας της έκφρασης και πληροφόρησης, ενέχει σοβαρούς κινδύνους για την ιδιωτικότητα. Η αρχειοθέτηση πληροφοριών στο Διαδίκτυο και ιδιαίτερα στις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης και στα ιστολόγια, ενέχει τον κίνδυνο της διαιώνισης ψευδών στοιχείων ή της παραποίησης των πληροφοριών¹⁹⁵. Μία πληροφορία που έχει αναρτηθεί στο διαδίκτυο, καθίσταται ανά πάσα στιγμή και από οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη, διαθέσιμη στο ευρύ κοινό. Ακόμη κι αν ο χρήστης έχει διαγράψει την αρχική ανάρτηση, τίποτα δεν αποκλείει το γεγονός να υπάρχει αποθηκευμένη στο προσωπικό αρχείο κάποιου τρίτου, ο οποίος και μπορεί να τη διαδώσει περαιτέρω.

Με δεδομένο δε ότι μία ανάρτηση σε ιστολόγιο είναι διαθέσιμη και μέσω διαδικτυακών μηχανών αναζήτησης, μια είδηση η οποία είχε αναρτηθεί σε μικρής επισκεψιμότητας ιστολόγιο, μπορεί, με την αναδημοσίευσή της από ένα μεγάλης επισκεψιμότητας ιστολόγιο, να καταστεί θέμα που θα απασχολήσει για μέρες την επικαιρότητα.¹⁹⁶

¹⁹³ Βλ. Ι. Καράκωστας, Δίκαιο και Internet – Νομικά ζητήματα του διαδικτύου, Αντ. Σάκκουλας, 3^η έκδοση, 200, σελ. 59-60.

¹⁹⁴ Βλ. Ι. Καράκωστας, όπ.π.

¹⁹⁵ Βλ. Ι. Καράκωστας, Το δίκαιο των ΜΜΕ, σελ. 192.

¹⁹⁶ Πρβλ. D. Solove, A Tale of Two Bloggers: Free Speech and Privacy in the Blogosphere, 84 Washington University Law Review, 2006, σελ. 1195 επ.

Στην ελληνική έννομη τάξη, η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων στο άρθρο 9^A Σ, οδηγεί σε μια μεταβολή του περιορισμού της πληροφοριακής ελευθερίας.¹⁹⁷ Η σχέση είναι αλληλοσυγκρουόμενη: από τη μία πλευρά η πληροφορία σημαίνει πολλές φορές και αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων, ενώ η ελευθερία πληροφόρησης και η προστασία των φορέων που επεξεργάζονται προσωπικά δεδομένα εμποδίζει εκ πρώτης όψεως την προστασία των προσωπικών δεδομένων¹⁹⁸. Η πρόσβαση στην πληροφορία δημιουργεί δηλαδή δύο αντικρουόμενες σκέψεις: αφενός ικανοποίησης για τη δυνατότητα πληροφόρησης, αφετέρου φόβου για την αθέμιτη αποκάλυψη προσωπικών πληροφοριών.¹⁹⁹

Με δεδομένο όμως ότι η ελευθερία πληροφόρησης και η επικοινωνία συνιστούν τα θεμέλια μίας δημοκρατικής κοινωνίας, το δίκαιο δεν μπορεί να απαγορεύσει κατ' απόλυτο τρόπο οποιαδήποτε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων.²⁰⁰ Η δημοσιοποίηση μέσω blog μίας είδησης η οποία ενδέχεται να περιέχει και προσωπικά δεδομένα, δεν είναι απαγορευμένη αλλά ελέγχεται με βάση την αρχή της αναλογικότητας, όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 25 παρ. 1 Σ και εξειδικεύεται στο άρθρο 4 του Ν. 2472/1997 όσον αφορά τα προσωπικά δεδομένα.

Κατά τον έλεγχο της αναλογικότητας, θα πρέπει να συνεκτιμάται «η αξία των δικαιούχων της διανομής προσώπων, η ποικιλία και η ιδιομορφία των περιστάσεων για να υπάρξει η αριστοτελικά ορθή σχέσις προς τι, η συμμετρία, ο προσήκων λόγος, η ισότης λόγων, το ακριβές μέσον και η αναλογική αρμονία στις δικαϊκές σχέσεις και καταστάσεις (διανεμητική δικαιοσύνη)».²⁰¹

Ενόψει του κριτηρίου της αναλογικότητας, η συνεχής επανάληψη της προβολής δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και δη ευαίσθητων δεδομένων, μπορεί να υπερβαίνει τις ανάγκες της πληροφόρησης του κοινού και να άγει σε διαπόμπευση του υποκειμένου των δεδομένων. Η Αρχή

¹⁹⁷ Βλ. σχετικά Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, όπ.π., σελ. 45 επ., Β. Σωτηρόπουλος, Η συνταγματική προστασία των προσωπικών δεδομένων, Αθήνα Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 9 επ.

¹⁹⁸ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκης, Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα. Επεξεργασία ειδικών κατηγοριών προσωπικών δεδομένων και οι συνέπειές της, Ανατύπωση 2004, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 20.

¹⁹⁹ Βλ. Γ. Λαζαράκος, Το δικαίωμα πρόσβασης και η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, σε: Καλλιόπη Σπανού-Συνήγορος του Πολίτη (επιμ.), Πρόσβαση στα έγγραφα και διαφάνεια της διοικητικής δράσης, Αθήνα 2010, σελ. 173 επ. και του ιδίου, Το δικαίωμα πρόσβασης στη δημόσια πληροφορία, Ανοιχτή Διοίκηση και Κοινωνία της Πληροφορίας, Αθήνα 2006, σελ. 6.

²⁰⁰ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκης, όπ.π.

²⁰¹ Βλ. Δ. Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου, στον τόμο: «Χαριστήριον», Σύμμεικτα προς τιμήν Γεωργίου Μ. Παπαχατζή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1989, σελ. 889 επ. καθώς και Δ. Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου/Ε.Κουτούπα-Ρεγκάκου, Εμβάθυνση Δημοσίου Δικαίου, Ειδικά Θέματα Διοικητικού Δικαίου, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 59 επ.

Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, με την απόφαση της 100/2000²⁰² προκρίνει την προστασία των προσωπικών δεδομένων αντί του δικαιώματος ενός δημοσιογράφου να αποκαλύψει δεδομένα που σχετίζονται με την προσωπική ζωή δύο καλλιτεχνών.

Η Αρχή έχει κρίνει, όσον αφορά προσωπικά δεδομένα δημοσίων προσώπων, ότι κατ' εξαίρεση, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 2 περ. ε' του Ν. 2472/97, επιτρέπεται η επεξεργασία χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου, όταν αυτή είναι απολύτως αναγκαία για την ικανοποίηση του εννόμου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή οι τρίτοι στους οποίους ανακοινώνονται τα δεδομένα και υπό τον όρο ότι τούτο υπερέχει προφανώς των δικαιωμάτων και συμφερόντων των προσώπων, στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα και δεν θίγονται θεμελιώδεις ελευθερίες αυτών. Ως τέτοιο έννομο συμφέρον νοείται και το δικαίωμα τόσο του πληροφορέιν (άρθρο 14 παρ. 1 Σ) όσο και του πληροφορείσθαι (άρθρο 5^Α Σ).²⁰³ Το δικαιολογημένο ενδιαφέρον καλύπτει και εκδηλώσεις της ζωής δημοσίων προσώπων οι οποίες μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτουν στο πλαίσιο της ανατεθειμένης σε αυτά δημόσιας λειτουργίας, η οποία υπόκειται σε δημόσιο έλεγχο και κριτική.

Επιπλέον σε τρεις διαδοχικές αποφάσεις της η Αρχή²⁰⁴ απεφάνθη ότι σε περιπτώσεις δημοσίων προσώπων των οποίων πιθανολογείται η παραβατικότητα, επιτρέπεται η μετάδοση ακόμη και ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων. Με τις αποφάσεις αυτές της Αρχής, υιοθετείται ο κανόνας ότι η επεξεργασία ακόμη και ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων δημοσίων προσώπων επιτρέπεται, όταν υφίσταται κραυγαλέα αντίθεση ανάμεσα στο δημόσιο λόγο τους και τη συμπεριφορά τους στην ιδιωτική τους ζωή.²⁰⁵ Σύμφωνα και με το άρθρο 8 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και τη νομολογία του ΕΔΔΑ, αναγνώριση της ιδιωτικότητας δεν ισχύει στις περιπτώσεις όπου το άτομο συνδέεται με το δημόσιο βίο ή με άλλα προστατευόμενα δημόσια συμφέροντα.²⁰⁶

Επομένως, η προστασία των προσωπικών δεδομένων δεν οδηγεί άνευ ετέρου στην απαγόρευση της συλλογής, επεξεργασίας και χρήσης τους αλλά υποχρεώνει τον κοινό νομοθέτη να καθιερώσει ένα θεσμικό πλαίσιο εντός του οποίου καθίσταται θεμιτή η επεξεργασία και χρήση τους.²⁰⁷

²⁰² Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε μάλιστα με την υπ' αριθμ. 3535/2002 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας.

²⁰³ Βλ. απόφαση ΑΠΔΠΧ 58/2007, διαθέσιμη στον ιστότοπο www.dpa.gr.

²⁰⁴ Βλ. αποφάσεις ΑΠΔΠΧ 24,25,26/2005, διαθέσιμες στον ιστότοπο www.dpa.gr.

²⁰⁵ Βλ. και Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, όπ.π., σελ. 48 επ.

²⁰⁶ Βλ. J. Frowein, Artikel 8, Recht auf Achtung des Privat- und Familienlebens, σε Jochen Abr. Frowein/Wolfgang Peukert (επιμ.), Europäische Menschenrechtskonvention, EMRK-Kommentar, Kehl am Rhein, 2009.

²⁰⁷ Βλ. Κ. Χρυσόγονος, όπ.π., σελ. 211.

Όσον αφορά τη διάδοση ιδιωτικών πληροφοριών και την ελευθερία της έκφρασης, σύμφωνα με πάγια νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας²⁰⁸ η ελευθερία της έκφρασης δεν περιλαμβάνει την ελευθερία διάδοσης πληροφοριών που ανάγονται στην προστατευόμενη από τα άρθρα 2 παρ. 1 και 9 παρ. 1 Σ απαραβίαστη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής. Πρέπει να λαμβάνει χώρα μια στάθμιση ανάμεσα στα προστατευόμενα έννομα αγαθά, ήτοι από τη μια πλευρά της ελευθερίας πληροφόρησης και του δικαιώματος των πολιτών στην πληροφόρηση (άρθρα 14 παρ. 1 και 5^Α Σ) και από την άλλη πλευρά του δικαιώματος στην προσωπικότητα, στην προστασία της ιδιωτικότητας και στον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό (άρθρα 5 παρ. 1, 9 παρ. 1β' και 9^Α Σ). Η κρίση αν μια επεξεργασία ασκήθηκε νόμιμα ή αν παραβιάστηκε το δικαίωμα της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης και της ιδιωτικότητας των θιγομένων προσώπων, θα πρέπει να είναι σε συνάρτηση με το κατά πόσο η επεξεργασία εξυπηρέτησε το συμφέρον πληροφόρησης της κοινής γνώμης το οποίο εν προκειμένω υπερτερεί του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή καθώς και με το κατά πόσο η εξεταζόμενη προσβολή ήταν αναγκαία για την άσκηση του δικαιώματος πληροφόρησης.²⁰⁹

Χαρακτηριστική περίπτωση προσβολής της ιδιωτικής ζωής, συνιστά η δημοσιοποίηση σε ιστολόγια προσωπικών πτυχών της ζωής ενός προσώπου, δημοσίου ή μη, χωρίς πολλές φορές το ίδιο το άτομο να γνωρίζει τη δημοσιοποίηση αυτή προκειμένου να αντιταχθεί σ' αυτή και να ασκήσει όλα εν γένει τα νόμιμα δικαιώματά του. Στην περίπτωση αυτή, η ελευθερία της έκφρασης προσβάλλει την ιδιωτικότητα, δεδομένης της αδυναμίας ελέγχου των διακινούμενων πληροφοριών.²¹⁰

Σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο, οι καινοφανείς εφαρμογές του συμμετοχικού διαδικτύου, όπως είναι τα blogs, το facebook και τα λοιπά social media, οδηγούν και σε διαφορετικούς νομικούς χαρακτηρισμούς. Ένα πρώτο σχετικό ζήτημα, είναι ότι ενώ τα προσωπικά δεδομένα, μέχρι πρότινος, ταυτίζονταν με το πρόσωπο²¹¹, τώρα πια αναγνωρίζεται από τις εθνικές αρχές προστασίας προσωπικών δεδομένων ότι ακόμη κι αν κάποιος είναι έμμεσα αναγνωρίσιμος ή αν τα δεδομένα που συλλέγονται για αυτόν είναι κατάλληλα και ικανά να κατευθύνουν την συμπεριφορά του²¹², ακόμη και αυτά τα δεδομένα συγκαταλέγονται στην έννοια των προσωπικών δεδομένων. Αυτό φαίνεται μάλιστα ότι θα αποτελέσει σύντομα και το νέο ισχύον δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει υποβάλει πρόταση για νέο σχέδιο Κανονισμού που θα αντικαταστήσει την Οδηγία 95/46/ΕΚ, στην οποία πρόταση στον ορισμό

²⁰⁸ Βλ. ενδεικτικά ΣΤΕ 49 2003, ΔτΑ 2004, σελ. 276

²⁰⁹ Βλ. απόφαση ΑΠΔΠΧ 58/2007, διαθέσιμη στο www.dpa.gr.

²¹⁰ Τον προβληματισμό αυτό εκφράζει και η απόφαση Bodil-Linqvist του ΔΕΚ της 6.11.2003.

²¹¹ Απαιτούνταν δηλαδή να είναι κανείς αναγνωρίσιμος σε επίπεδο προσώπου.

²¹² Όπως για παράδειγμα τα cookies, που είναι μοναδικοί αναγνωριστικοί αριθμοί και συλλέγονται για να δίνονται στο χρήστη στοχευμένες διαφημίσεις.

των προσωπικών δεδομένων αναφέρονται και τα γεωγραφικά δεδομένα (π.χ. τα δεδομένα wi-fi) καθώς και αναγνωριστικοί αριθμοί, όπως είναι τα cookies.

Ένα άλλο θέμα που υφίσταται στις υπηρεσίες διαδικτύου, είναι το ζήτημα του υπεύθυνου επεξεργασίας, ο οποίος υπόκειται στις διατάξεις του νόμου για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Ως υπεύθυνο επεξεργασίας νοούμε και έναν χρήστη μιας υπηρεσίας π.χ. ιστολογίου, ο οποίος καθιστά τα δεδομένα καθολικά προσβάσιμα σε όλους στο διαδίκτυο. Στην απόφαση μάλιστα ΑΠ 1564/2010, το δικαστήριο αναφέρει ότι όταν ένα δεδομένο καθίσταται καθολικά δημόσια προσβάσιμο, υπάρχει επεξεργασία που υπάγεται στο ν. 2472/97. Διαφορετική θα ήταν ίσως η περίπτωση στην οποία η ανάρτηση των δεδομένων θα περιοριζόταν μόνο στις επαφές του χρήστη, σε περιορισμένο δηλαδή αριθμό χρηστών που θα είχαν πρόσβαση στην ιστοσελίδα του προσώπου που ανήρτησε.

Επιπλέον, η ανάρτηση στο διαδίκτυο μιας φωτογραφίας ή πληροφοριών που αφορούν σε ένα άτομο, συνιστά επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, Δεν είναι αναγκαίο να έχουν αυτά προσβλητικό περιεχόμενο. Η ανάρτηση στο διαδίκτυο τέτοιων προσωπικών δεδομένων, επιτρέπεται κατά κανόνα μόνο με τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, εκτός και αν τα προσωπικά δεδομένα αυτά τα δημοσιοποίησε το ίδιο το υποκείμενο ή συντρέχουν άλλοι λόγοι, όπως όταν συντρέχει υπέρτερο έννομο συμφέρον, π.χ. σε περίπτωση αναδημοσίευσης για σκοπό ενημέρωσης του κοινού.²¹³

Ένα άλλο επίσης, σχετικό με τα παραπάνω, ζήτημα είναι το κατά πόσο μπορεί να γίνει λόγος για ύπαρξη «αρχείου» στο διαδίκτυο. Η επεξεργασία που γίνεται με ηλεκτρονικά μέσα, όπως μέσω του διαδικτύου, δεν απαιτεί για τη στοιχειοθέτηση μιας παραβίασης την έννοια του «αρχείου». Η έννοια αυτή έχει νόημα, μόνο όταν η επεξεργασία γίνεται με παραδοσιακά μέσα (π.χ. σε έγγραφους φακέλους κλπ). Στο σημείο αυτό υπάρχει μια παρερμηνεία του ν. 2472/97, στις ποινικές διατάξεις του οποίου και συγκεκριμένα στο άρθρο 22 παρ. 4 αναφέρεται ότι «όποιος χωρίς δικαίωμα επεμβαίνει με οποιονδήποτε τρόπο σε αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή λαμβάνει γνώση των δεδομένων αυτών ή τα αφαιρεί, αλλοιώνει, βλάπτει, καταστρέφει, επεξεργάζεται, μεταδίδει, ανακοινώνει, τα καθιστά προσίτα σε μη δικαιούμενα πρόσωπα ή επιτρέπει στα πρόσωπα αυτά να λάβουν γνώση των εν λόγω δεδομένων ή τα εκμεταλλεύεται με οποιονδήποτε τρόπο, τιμωρείται[...]». Ο ποινικός δικαστής, λοιπόν, χρησιμοποιεί και για το διαδίκτυο την έννοια του αρχείου προσωπικών δεδομένων, βασιζόμενος στη διατύπωση αυτή του άρθρου 22 παρ. 4. Εν προκειμένω όμως, στο διαδίκτυο δεν ενδιαφέρει η έννοια του αρχείου, αλλά μόνο το ότι υφίστανται προσωπικά δεδομένα που υπόκεινται σε επεξεργασία. Σκόπιμο θα ήταν σε μια μελλοντική νομοθετική πρωτοβουλία, να διορθωθεί αυτή η παρερμηνεία του άρθρου 22 παρ. 4 και να

²¹³ Βλ. απόφαση ΑΠΔΠΧ 13/2011.

γίνεται πλέον λόγος απλώς για προσωπικά δεδομένα στα οποία κάποιος επεμβαίνει χωρίς δικαίωμα.

Στο διαδίκτυο, η προστασία της ιδιωτικότητας ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με την ανωνυμία. Γεννάται έτσι η εξής σύγκρουση: Από τη μία πλευρά είναι το ζήτημα της προστασίας της ιδιωτικότητας του ιστολόγου που επιθυμεί να δρα στο διαδίκτυο ανώνυμα ή ψευδώνυμα, και από την άλλη τίθεται το ζήτημα της προστασίας των θιγομένων προσώπων που βλέπουν προσωπικές τους πληροφορίες ή φωτογραφίες ανηρητημένες χωρίς τη συγκατάθεσή τους στο Διαδίκτυο και προσβάσιμες σε απροσδιόριστο αριθμό χρηστών. Η ιδιωτικότητα των bloggers συγκρούεται έτσι με την ιδιωτικότητα των θιγομένων προσώπων-χρηστών του Διαδικτύου. Η σύγκρουση αυτή θα πρέπει να επιλυθεί με βάση την αρχή της αναλογικότητας, καθώς δεν μπορεί a priori να θεωρηθεί η ιδιωτικότητα της μιας πλευράς ως επικρατέστερη και άξια μεγαλύτερης προστασίας από την άλλη.

IV. Η προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών στο διαδίκτυο

Μια από τις πιο συνηθισμένες ερμηνείες της έννοιας της ιδιωτικότητας είναι η ταύτιση με το χαρακτηριστικό του απόρρητου, γνωστού ως «απόρρητη πληροφορία». Το απόρρητο αποκλείει τους τρίτους από τη γνώση, τη χρήση και την αξιοποίηση των πληροφοριών, εφόσον δεν υπόκειται στην περίπτωση, όπου ο νόμος προβλέπει την άρση του απορρήτου.

Η δε κλασική προσέγγιση της ιδιωτικότητας είναι η ταύτιση ή η σύγχυση με την έννοια της μυστικότητας και της εμπιστευτικότητας. Οι δυο αυτοί όροι γίνονται αντιληπτοί ως ταυτόσημοι, όμως δεν είναι.

Η έννοια της μυστικότητας αναφέρεται είτε στη μη προσπελασιμότητα ορισμένων πληροφοριών, που εμπίπτουν στην σφαίρα της επιρροής ενός ατόμου είτε στο καθήκον ή στην υποχρέωση των ανθρώπων ή οργανισμών να διαφυλάσσουν πληροφορίες είτε ένα άτομο έχει εμπιστευτεί σ' αυτά μέσα σε ένα πλαίσιο γενικής εμπιστοσύνης- (πχ ιατρικό απόρρητο, τραπεζικό απόρρητο).

Η έννοια της εμπιστευτικότητας σχετίζεται με το απόρρητο, από την πλευρά ασφάλειας των πληροφοριών, αλλά δεν ταυτίζεται με αυτό. Η ασφάλεια της πληροφορίας δεν εξυπηρετείται μόνο από την εγγύηση της εμπιστευτικότητας, αυτή αποτελεί μια μόνο παράμετρο. Είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη επίσης και οι εγγυήσεις της εγκυρότητας, της αυθεντικότητας, της ακεραιότητας και της διαθεσιμότητας.²¹⁴ Η ασφάλεια προϋποθέτει ένα

²¹⁴ Βλ. Σ. Γκρίτζαλης, Σ. Κάσικας, Δ. Γκρίτζαλης, Ασφάλεια Πληροφοριακών Συστημάτων, Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, Αθήνα, 2004, σελ. 24.

οργανωμένο πλαίσιο από έννοιες, αντιλήψεις, αρχές, πολιτικές, διαδικασίες, τεχνικές και μέτρα, τα οποία απαιτούνται, για να προστατέψουν τα στοιχεία ενός πληροφοριακού συστήματος και σίγουρα η ασφάλεια του δεν στηρίζεται μόνο σε νόμους.

Στις ΗΠΑ το γεγονός ότι ένα πρόσωπο εμπιστεύεται μια πληροφορία, που το αφορά σε ένα άλλο πρόσωπο ή οργανισμό, οδηγεί στην στέρηση της προστασίας, που επιφυλάσσεται στην ιδιωτικότητα. Όταν ένα άτομο αποκαλύπτει εθελοντικά σε ένα τρίτο πρόσωπο ή οργανισμό προσωπικά στοιχεία και στην συνέχεια αυτά τα δεδομένα διαβιβαστούν σε μια δημόσια αρχή, τότε το πρόσωπο αυτό παραιτείται από το δικαίωμα της ιδιωτικότητας, ακόμα και αν δόθηκε αρχικά για ένα περιορισμένο σκοπό.

Στην Ευρώπη ο νόμος υποστηρίζει την διαφύλαξη του απορρήτου μέσα στο σχετικό κανονιστικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, το άρθρο 16 της Οδηγίας 95/46/ΕΚ, που αφορά την προστασία προσωπικών δεδομένων, περιέχει μια ιδιότυπη ρύθμιση για το απόρρητο. Σ' αυτήν αναφέρεται ότι όποιος επεξεργάζεται δεδομένα για λογαριασμό του υπεύθυνου επεξεργασίας ή του εκτελούντος επεξεργασία, το πράττει μόνο κατ' εντολή του υπεύθυνου επεξεργασίας.

Στην Ελλάδα ο νόμος προστατεύει το απόρρητο και συγκεκριμένα περιέχει μια διατύπωση στο ν. 2472/97 στο άρθρο 10, παρ.1, όπου προσδιορίζει ότι η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων θεωρείται απόρρητη. Στο Σύνταγμα της Ελλάδας, καταρχήν, το άρθρο 19 προστατεύει ειδικά το απόρρητο της επικοινωνίας, που κατοχυρώνεται ως θεμελιώδες, ατομικό αμυντικό (status negativus) δικαίωμα.²¹⁵ Το έννομο αυτό αγαθό συνίσταται ειδικότερα στην ελευθερία του ατόμου να προσδιορίζει τον κύκλο των προσώπων στα οποία θα γνωστοποιήσει το λόγο ή την πράξη του, καθώς και στην ελευθερία του να επιλέγει τον τρόπο της γνωστοποίησης.²¹⁶ Μέσω αυτών διασφαλίζεται η ίδια η ελευθερία της επικοινωνίας.²¹⁷ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το Γερμανικό

²¹⁵ Βλ. Α. Μάνεσης, Ατομικές ελευθερίες, εκδ. Σάκκουλα, δ' έκδ., 1982, σελ. 234 και 236 - Κ. Χρυσόγονου, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, εκδ. Α. Σάκκουλα, β' έκδ., 2002, σελ. 238.

²¹⁶ Σχετικά με τη σημασία και το περιεχόμενο του έννομου αυτού αγαθού βλ. Γ.- Α. Μαγκάκης, Περί της ποινικής προστασίας του απορρήτου των τηλεφωνημάτων, ΠοινΧρον 1964, σελ. 10 επ, ο οποίος σε εποχή ακόμα που το φαινόμενο των υποκλοπών δεν είχε πάρει τις σημερινές του διαστάσεις τόνιζε ότι με το απόρρητο της επικοινωνίας κατοχυρώνεται ένα «βασικό ανθρώπινο αγαθό και δικαίωμα», η ελευθερία εκδήλωσης της σκέψης, στην ειδική της εμφάνιση ως ελευθερία γνωστοποίησης με επιστολή ή άλλο μέσο ανταπόκρισης της σκέψης σε εκείνο μόνο το πρόσωπο που επιλέγει ο φορέας της.

²¹⁷ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην Εισηγητική Έκθεση του ν. 1291/1982, με τον οποίο για πρώτη φορά θεσπίστηκε το αξιόποιο της παραβίασης του απορρήτου των επικοινωνιών, «η πρόοδος της τεχνολογίας για την παρακολούθηση των τηλεφώνων έχει τόσο επικίνδυνα βελτιωθεί, ώστε να δημιουργεί στο πλατύ κοινό βαθύτατο αίσθημα ανασφάλειας και κλονισμό της εμπιστοσύνης του στην αποτελεσματικότητα και την ειλικρίνεια της συνταγματικής επιταγής του απορρήτου της τηλεφωνικής επικοινωνίας..... Οι πράξεις

Συνταγματικό Δικαστήριο²¹⁸, «η ελευθερία στην ανθρώπινη επικοινωνία θα διαταρασσόταν αν ο καθένας έπρεπε να ζει με το καταθλιπτικό συναίσθημα ότι κάθε λέξη του [...] στο πλαίσιο μιας συζήτησης θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί επ' ευκαιρία άλλης περίπτωσης και κάτω από άλλες περιστάσεις για να στραφεί εναντίον του [...] Αυτό θα περιόριζε το άτομο στην ελεύθερη έκφραση των σκέψεών του και τελικώς θα δηλητηρίαζε τις ανθρώπινες σχέσεις».

Αντικείμενο προστασίας δεν είναι η διάδοση ενός μηνύματος, η οποία άλλωστε προστατεύεται από το άρθρο 14 παρ. 1 Σ, αλλά το απόρρητο αυτού.²¹⁹ Ως εκ τούτου το άρθρο 19 παρ. 1 Σ κατοχυρώνει τόσο την ελευθερία της ανταπόκρισης και επικοινωνίας όσο και το απόρρητο όλων των μορφών επικοινωνίας, εφόσον οι επικοινωνούντες επέλεξαν να διατηρήσουν την εμπιστευτικότητα και έλαβαν τα κατάλληλα προς τούτο μέτρα. Εάν οι επικοινωνούντες δεν επέλεξαν τη διατήρηση της εμπιστευτικότητας, τότε τίθεται μόνο ζήτημα ελευθερίας της έκφρασης και όχι απορρήτου των επικοινωνιών.²²⁰

Το νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία του απορρήτου εκκινεί από το άρθρο 19 του Συντάγματος: «1. Το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο είναι απόλυτα απαραβίαστο. Νόμος ορίζει τις εγγυήσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. 2. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες ανεξάρτητης αρχής που διασφαλίζει το απόρρητο της παραγράφου 1. 3. Απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση του άρθρου αυτού και των άρθρων 9 και 9Α.»

Η ελεύθερη ανταπόκριση και επικοινωνία, λοιπόν, είναι το έννομο αγαθό που προστατεύει το Σύνταγμα και μάλιστα την επικοινωνία «με οποιονδήποτε τρόπο», επομένως και μέσω διαδικτύου. Ένα πρώτο ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι το εάν το να διατηρεί κάποιος ιστολόγιο αποτελεί τρόπο ενάσκησης αυτού του συνταγματικού δικαιώματος, το οποίο καλύπτεται από το απόρρητο. Και συνεπώς, εάν η ανωνυμία που μπορεί να επιλέγει (ή να μην επιλέγει) κάποιος εντάσσεται στην προστασία του εν λόγω απορρήτου.

Σχετικά με αυτό το ζήτημα καθώς και εν γένει με το απόρρητο των επικοινωνιών στο διαδίκτυο, ερωτηματικά έχουν ανακύψει στην ελληνική

παραβίασης του απορρήτου προφορικής συνομιλίας, όταν γίνονται με ειδικά τεχνικά μέσα και αφορούν σε συνομιλία που δεν διεξάγεται δημόσια αποτελούν βαρύτερες προσβολές του δικαιώματος ελεύθερης επικοινωνίας»

²¹⁸ Βλ. BverfG 32.247

²¹⁹ Βλ. Π. Δαγτόγλου, όπ.π., σελ. 420.

²²⁰ Βλ. Κ. Χρυσόγονος, όπ.π. σελ. 256.

θεωρία, ενόψει των γνωμοδοτήσεων των εισαγγελέων του Αρείου Πάγου. Η πρώτη γνωμοδότηση είχε εκδοθεί το 2009 από τον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Γεώργιο Σανιδά²²¹ ο οποίος είχε υποστηρίξει την άποψη ότι τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας²²² δεν καλύπτονται από το απόρρητο, οπότε δεν χρειάζεται καν να ακολουθηθεί η διαδικασία της άρσης του απορρήτου, η οποία προβλέπεται μόνο για ορισμένα σοβαρά κακούργηματα. Σύμφωνα με τη γνωμοδότηση Σανιδά, οι εισαγγελικές, ανακριτικές και προανακριτικές αρχές, και πολύ περισσότερο τα δικαστικά συμβούλια και τα δικαστήρια, δικαιούνται να ζητούν από τους παρόχους διαδικτυακών υπηρεσιών τα «ηλεκτρονικά ίχνη» μιας εγκληματικής πράξεως, όπως είναι η ημέρα-χρονολογία και τα προσωπικά στοιχεία του χρήστη. Υποστήριζε δηλαδή εκείνη η γνωμοδότηση ότι για κάθε αδίκημα, ακόμα και για απλή εξύβριση, ο πάροχος της πρόσβασης στο διαδίκτυο να παρέχει στις ανακριτικές αρχές το όνομα του συνδρομητή που αντιστοιχεί στον εκάστοτε χρήστη. Μάλιστα, οι εταιρείες υποχρεούνται να παραδίδουν τα στοιχεία χωρίς να προηγείται άδεια της ΑΔΑΕ, σύμφωνα πάντα με τον κ. Σανιδά. Εξάλλου, ο κ. Σανιδάς σημείωνε, ακόμη, ότι η ΑΔΑΕ και οποιαδήποτε άλλη Ανεξάρτητη Αρχή «ούτε νομιμοποιείται ούτε δικαιούται να ελέγξει με οποιονδήποτε τρόπο, αμέσως ή εμμέσως, το εάν η περί άρσεως ή μη του απορρήτου απόφαση των οργάνων της Δικαιοσύνης είναι σύννομη ή όχι». Μόνα αρμόδια να το κρίνουν αυτό είναι τα ίδια τα όργανα της Δικαιοσύνης, κατέληγε η πρώτη αυτή γνωμοδότηση του τότε εισαγγελέα του Αρείου Πάγου. Μάλιστα, ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου είχε φτάσει στο σημείο να κρίνει ότι η Οδηγία 2006/24/EK, που όριζε ότι η εκάστοτε εθνική νομοθεσία για το απόρρητο ισχύει για τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας, δεν έχει δήθεν επιρροή στο εν λόγω νομικό θέμα, επειδή το κοινοτικό δίκαιο δεν μπορεί να υπερισχύσει του Συντάγματος.

Η Αρχή Διασφάλισης το Απόρρητου των Επικοινωνιών είχε αντιταχθεί στη γνωμοδότηση αυτή, επισημαίνοντας ότι όσον αφορά στην προστασία του απορρήτου όλες οι μορφές επικοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που πραγματοποιούνται μέσω του διαδικτύου, αντιμετωπίζονται με ενιαίο τρόπο και από το Σύνταγμα και από τον Ευρωπαϊκό νομοθέτη. Το Σύνταγμα για τις ειδικές περιπτώσεις άρσης του απορρήτου για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων προβλέπει την ψήφιση νόμου, (εν προκειμένω είναι ο νόμος 3115/2003), ο οποίος προσδιορίζει με σαφήνεια τις περιπτώσεις και τη διαδικασία με την οποία επιτρέπεται η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών. Αναφορικά με την περίπτωση των ιστολογίων, επισημαίνεται ότι δεν πρέπει να συγχέεται η δημοσιοποίηση του περιεχομένου τους στο ευρύ κοινό, η οποία χαίρει της προστασίας του άρθρου 14 παρ. 1 Σ, με την επικοινωνία που

²²¹ Γνωμοδότηση 9/2009. Βλ. ΔΙΜΜΕ 2009, σελ. 389 επ.

²²² Ονοματεπώνυμα και λοιπά στοιχεία συνδρομητών, διεύθυνση IP κλπ.

πραγματοποιείται, ώστε να δημοσιευθεί το περιεχόμενο του ιστολογίου ή να πραγματοποιηθεί η πρόσβαση τρίτων σε αυτό. Αυτή η επικοινωνία προστατεύεται από το απόρρητο των επικοινωνιών.²²³

Ακολούθησε στο ίδιο πνεύμα με την προηγούμενη, η γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 12/2009 του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Ιωάννη Τέντε, ο οποίος εκτιμούσε ότι για την επικοινωνία μέσω Internet «δεν συντρέχει δικαιολογητικός λόγος προστασίας του απορρήτου» στις περιπτώσεις που αναρτώνται υβριστικά, απειλητικά ή εκβιαστικά δημοσιεύματα. Αυτό σημαίνει ότι για τις παράνομες πράξεις στο Διαδίκτυο, δεν απαιτείται η διαδικασία άρσης του απορρήτου που ισχύει για άλλες μορφές επικοινωνίας. Τέλος, με τη γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 9/2011 του Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Αθανάσιου Κατσιρώδη, επαναλήφθηκαν τα διαλαμβανόμενα στις δύο προηγούμενες γνωμοδοτήσεις. Ο Α. Κατσιρώδης επανήλθε στο θέμα ύστερα από ερώτημα του Τμήματος Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος της Αστυνομίας. Ειδικότερα, το Τμήμα υπέβαλε το ερώτημα εάν ισχύουν οι δύο προηγούμενες γνωμοδοτήσεις μετά την επικύρωση της οδηγίας 2008/24/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με το νόμο 3917/2011.²²⁴ Συγκεκριμένα, το ερώτημα είναι εάν μετά το Ν.3917/2011 «οι πάροχοι υπηρεσιών διαδικτύου, στα πλαίσια προκαταρκτικής εξέτασης ή προανάκρισης μετά από παραγγελία εισαγγελέα που διενεργούνται από τη Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, υποχρεούνται να σας γνωστοποιούν τα στοιχεία του προσώπου στα οποία αντιστοιχούν ηλεκτρονικά ίχνη ή τηλεφωνικοί αριθμοί κλήσεως εγκληματικής πράξεως, συγκεκριμένης ημεροχρονολογίας, χωρίς την τήρηση της διαδικασίας άρσεως του απορρήτου». Ο αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου σημειώνει ότι ο νομοθέτης με τις ρυθμίσεις του Ν. 3917/2011 δεν θέλησε να εισαγάγει νέο περιοριστικό καθεστώς για τη χορήγηση «των εξωτερικών στοιχείων της επικοινωνίας». Επισημαίνει πάντως ότι οι γνωμοδοτήσεις του 2009 «δεν αφορούν αιτήματα οποιωνδήποτε "αρμόδιων αρχών", αλλά αιτήματα ανακριτικών αρχών, που ενεργούν σύμφωνα με τις συνταγματικές επιταγές για παροχή έννομης προστασίας».

Το ίδιο το Σύνταγμα. δεν κάνει διαχωρισμό ανάμεσα σε "εξωτερικά" και "εσωτερικά" στοιχεία επικοινωνίας, προστατεύοντας συνολικά κάθε μορφή

²²³ Βλ. άρθρο «Η ΑΔΑΕ «αδειάζει» τον κ. Σανιδά, Το απόρρητο ισχύει και στην επικοινωνία μέσω Internet λέει η Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών», διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=278725#ixzz0viVOCcPX>. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012/

²²⁴ Το 2011 ψηφίστηκε τελικά από τη Βουλή ο νόμος 3917/2011 που ενσωματώνει την Οδηγία 2006/24/EK για την υποχρεωτική διατήρηση δεδομένων κίνησης και θέσης, και τώρα πια το εν λόγω θέμα αποτελεί εσωτερικό δίκαιο. Κρίσιμη είναι η διάταξη του άρθρου 4, κατά την οποία, τα "δεδομένα κίνησης και θέσης", δηλαδή τα στοιχεία για την ταυτοποίηση του συνδρομητή μιας σύνδεσης, παρέχονται σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.2225/1994, δηλαδή σύμφωνα με τις διατάξεις της άρσης του απορρήτου.

επικοινωνίας και ανταπόκρισης και θέτοντας τις αυστηρές εγγυήσεις της άρσης του απορρήτου προκειμένου να εντοπιστούν οι φερόμενοι ως δράστες συγκεκριμένων κακουργημάτων. Συγκεκριμένα, το Σύνταγμα αναφέρει στο άρθρο 19 ότι το απόρρητο δεν δεσμεύει τις δικαστικές αρχές σε δύο μόνο περιπτώσεις, ήτοι στην περίπτωση διερεύνησης ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων και για λόγους εθνικής ασφάλειας. Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 4 του ν. 3917/2011 που ενσωματώνει την Οδηγία 2006/24/EK για την υποχρεωτική διατήρηση δεδομένων κίνησης και θέσης, τα «δεδομένα κίνησης και θέσης», δηλαδή τα στοιχεία για την ταυτοποίηση του συνδρομητή μιας σύνδεσης, παρέχονται σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.2225/1994, δηλαδή σύμφωνα με τις διατάξεις της άρσης του απορρήτου. Ο νόμος είναι ξεκάθαρος σε αυτό το σημείο. Μόνο με την διαδικασία της άρσης του απορρήτου και μόνο για ορισμένα κακουργήματα μπορεί να δοθούν αυτά τα στοιχεία στις αρμόδιες αρχές.

Επομένως, οι πάροχοι, αν συμμορφωθούν προς τις ανωτέρω γνωμοδοτήσεις και όντως παραδώσουν τα στοιχεία στις αρχές, θα έχουν παραβιάσει τον Ν.3917/2011 και θα τους περιμένουν οι ποινικές κυρώσεις του ίδιου νόμου (άρθρο 11), αλλά και οι ιδιαίτερα βαριές διοικητικές κυρώσεις που φτάνουν μέχρι και πρόστιμα 5.000.000 ευρώ, από τις αρμόδιες ανεξάρτητες αρχές (άρθρο 12).

Σύμφωνα με τον blogger και νομικό Βασίλη Σωτηρόπουλο, «η γνωμοδότηση περιέχει “ερμηνεία” που δεν δεσμεύει, αφού ούτε τροποποιεί το δίκαιο, ούτε αποτελεί δικαστική απόφαση. Οι διωκτικές αρχές μάλλον δεν θα σπεύσουν να την αξιοποιήσουν καθώς γνωρίζουν ότι, αν συλλέξουν παράνομα στοιχεία, αυτά δεν θα αποτελούν “νόμιμα αποδεικτικά μέσα” και δεν θα “σταθούν” σε κανένα δικαστήριο».²²⁵ Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι πριν από έναν χρόνο το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Στρασβούργο στην υπόθεση Copland κατά Ηνωμένου Βασιλείου²²⁶, έκρινε ότι και τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας και η ίδια η πλοήγηση στο Διαδίκτυο καλύπτονται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο των ιστοσελίδων ή των μηνυμάτων και εμπίπτουν στην προστασία της ιδιωτικής ζωής. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο από το 2007 έχει κρίνει λοιπόν η συλλογή και αποθήκευση των προσωπικών πληροφοριών που αφορούν τη χρήση του Διαδικτύου αποτελούν παρέμβαση στο δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και της αλληλογραφίας κατά την έννοια του

²²⁵ Βλ. http://elawyer.blogspot.com/2009/06/blog-post_30.html. Τελευταία πρόσβαση 9/10/2011.

²²⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, Copland κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 2007, Προσφυγή αρ. 62617/00, διαθέσιμη στον ιστότοπο http://www.adae.gr/portal/fileadmin/docs/nomoi/Eyropaiki_Enosi/echr-copland.pdf. Τελευταία πρόσβαση 04/10/2011. Βλ. επίσης σχετικά, απόφαση ΕΔΔΑ Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 2.8.1984.

Άρθρου 8 ΕΣΔΑ, που προβλέπει την προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας και της ιδιωτικής ζωής».

«Η απόφαση αυτή αναφέρει ότι ο έλεγχος των πληροφοριακών συστημάτων δεν μπορεί να γίνεται με αδιαφανείς και άγνωστων συνεπειών διαδικασίες. Η επέμβαση στην διαδικτυακή ιδιωτικότητα επιτρέπεται να γίνεται μόνον εφόσον την επιτρέπει ένας "νόμος" και μόνον εφόσον ο νόμος αυτός είναι "προσβάσιμος" και "προβλέψιμων συνεπειών", λέει πάγια το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ερμηνεύοντας το άρθρο 8 της Σύμβασης για την Προστασία των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Οι τρεις γνωμοδοτήσεις του Αρείου Πάγου: α) δεν είναι "νόμος", β) δεν έχει δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ώστε να θεωρείται "προσβάσιμη" κατά την έννοια της νομολογίας του ΕΔΔΑ και γ) δεν είναι "προβλέψιμων συνεπειών", αφού ουδείς συνδρομητής γνωρίζει τι εξέλιξη μπορεί να έχει η εφαρμογή της από τον πάροχο, αλλά και ουδείς πάροχος μπορεί να γνωρίζει τι συνέπειες θα έχει η μη εφαρμογή της. Οπότε, η γνωμοδότηση της Εισαγγελίας και πάλι δεν επαρκεί από πλευράς ΕΣΔΑ για να στοιχειοθετηθεί σε αυτήν ένα αίτημα προς παρόχους για άρση του απορρήτου.»²²⁷

Συμπερασματικά, η διεύθυνση πρωτοκόλλου (IP address) ενός χρήστη του διαδικτύου καθώς και η πλοήγησή του στο διαδίκτυο, συνιστούν απόρρητο στοιχείο της επικοινωνίας. Η θέση αυτή επιβεβαιώνεται και από το άρθρο 3 του Ν. 3471/2006, βάσει του οποίου δεδομένα κίνησης είναι τα δεδομένα που υποβάλλονται σε επεξεργασία για τους σκοπούς της διαβίβασης μίας επικοινωνίας σε δίκτυο ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή τη χρεώσεώς της. Στα δεδομένα κινήσεως μπορεί να περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, ο αριθμός, η διεύθυνση, η ταυτότητα της συνδέσεως ή του τερματικού εξοπλισμού του συνδρομητή ή και χρήστη, οι κωδικοί πρόσβασης, τα δεδομένα θέσεως, η ημερομηνία και ώρα έναρξης και η διάρκεια επικοινωνίας, ο όγκος των διαβιβασθέντων δεδομένων, πληροφορίες σχετικά με το πρωτόκολλο, τη μορφοποίηση, τη δρομολόγηση της επικοινωνίας καθώς και το δίκτυο από το οποίο προέρχεται ή στο οποίο καταλήγει η επικοινωνία. Δεδομένα θέσεως είναι τα δεδομένα που υποβάλλονται σε επεξεργασία σε δίκτυο ηλεκτρονικών επικοινωνιών και που υποδεικνύουν τη γεωγραφική θέση του τερματικού εξοπλισμού του χρήστη μίας διαθέσιμης στο κοινό υπηρεσίας ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

Περαιτέρω σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 του Ν. 3471/2006, οποιαδήποτε χρήση των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, που παρέχονται μέσω δημοσίου δικτύου επικοινωνιών και των διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών

²²⁷ Βλ. άρθρο Β. Σωτηρόπουλος, Εσφαλμένη και η τρίτη γνωμοδότηση Εισαγγελίας Αρείου Πάγου για την ανωνυμία, 31.5.2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://elawyer.blogspot.com/2011/05/blog-post_31.html. Τελευταία πρόσβαση 13/1/2012.

ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και των συναφών δεδομένων κίνησης και θέσης, προστατεύεται από το απόρρητο των επικοινωνιών. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η Γνώμη 4/2007 της Ομάδας Εργασίας του άρθρου 29²²⁸, σύμφωνα με την οποία οι διευθύνσεις IP συνιστούν δεδομένα που αναφέρονται σε πρόσωπο, του οποίου η ταυτότητα μπορεί να εξακριβωθεί κι επομένως οι πληροφορίες πρέπει να θεωρηθούν ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.

Επιπλέον, η έννοια της επικοινωνίας στο διαδίκτυο, ορίζεται δεσμευτικά στο άρθρο 2 περ. 2 της Οδηγίας 2002/58, σύμφωνα με το οποίο, επικοινωνία είναι «κάθε πληροφορία που ανταλλάσσεται ή διαβιβάζεται μεταξύ ενός πεπερασμένου αριθμού μερών, μέσω μιας διαθέσιμης στο κοινό υπηρεσίας ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Δεν περιλαμβάνονται πληροφορίες που διαβιβάζονται ως τμήμα ραδιοηλεκτρονικών υπηρεσιών στο κοινό μέσω δικτύου ηλεκτρονικών επικοινωνιών, εκτός από τις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι πληροφορίες μπορούν να αφορούν αναγνωρίσιμο συνδρομητή ή χρήστη που τις λαμβάνει»²²⁹. Αντίστοιχα και η απόφαση 1/2005 της ΑΔΑΕ, συμπεραίνει ότι το ελληνικό Σύνταγμα, μη διακρίνοντας ανάμεσα σε εξωτερικά και εσωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι προστατεύονται και τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας.

Η άρση του απορρήτου μπορεί να λάβει χώρα μόνο υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 19 Σ. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ. 1 εδ. β' Σ, ο νόμος, και συγκεκριμένα ο Ν. 2225/1994 και το π.δ. 47/2005, ορίζει τις εγγυήσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Ως εκ τούτου, άρση του απορρήτου επιτρέπεται μόνο τους ανωτέρω λόγους και για ιδιαίτερα σοβαρά κακούργηματα, στα οποία δεν περιλαμβάνεται η εξύβριση και η συκοφαντική δυσφήμιση.

Η Οδηγία 2002/58 όπως τροποποιήθηκε από την 2009/136/EK, στο άρθρο 1 παρ. 1 προβλέπει την εναρμόνιση των διατάξεων των κρατών μελών, οι οποίες απαιτούνται για τη διασφάλιση ενός ισοδύναμου επιπέδου προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών και ιδίως του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και για τη διασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των δεδομένων αυτών στην Ένωση. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 5 παρ. 1 της Οδηγίας, τα κράτη μέλη «απαγορεύουν την ακρόαση, υποκλοπή, αποθήκευση ή άλλο είδος

²²⁸ Βλ. Γνώμη 4/2007 της Ομάδας Εργασίας του άρθρου 29 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σχετικά με την έννοια του όρου «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα», διαθέσιμη στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2007/wp136_en.pdf. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

²²⁹ Άρθρο 2 παρ.5 του Ν.3471/2006 για την προστασία προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ο οποίος αποτελεί ενσωμάτωση της Οδηγίας EK 2002/58 στο ελληνικό δίκαιο.

παρακολούθησης ή επιτήρησης των επικοινωνιών και των συναφών δεδομένων κίνησης από πρόσωπα πλην των χρηστών, χωρίς τη συγκατάθεση των ενδιαφερομένων χρηστών, εκτός αν υπάρχει σχετική νόμιμη άδεια, σύμφωνα με το άρθρο 15 παράγραφος 1. Η παρούσα παράγραφος δεν εμποδίζει την τεχνική αποθήκευση, η οποία είναι αναγκαία για τη διαβίβαση επικοινωνίας, με την επιφύλαξη της αρχής του απορρήτου.»

Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία λοιπόν, τα στοιχεία της ταυτότητας του ανώνυμου ή ψευδώνυμου ιστολόγου ο οποίος συκοφαντεί τρίτο πρόσωπο, δεν μπορούν να αποκαλυφθούν με νόμιμο τρόπο, καθώς αυτά είναι απόρρητα. Μία απλώς ερμηνευτική γνωμοδότηση της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου δεν μπορεί να ανατρέψει την ισχύουσα νομοθεσία. Ζητούμενο είναι επομένως, η ανεύρεση λύσης για την παρεμπόδιση της συκοφαντικής δυσφήμισης μέσω των ιστολογίων, ζήτημα το οποίο θα πρέπει να εξετάζεται πάντα σε αντιπαραβολή με το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και μάλιστα την ελευθερία της ανώνυμης έκφρασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΓΙΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΤΑ ΙΣΤΟΛΟΓΙΑ. ΣΤΑΘΜΙΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

I. Η αναγκαιότητα ύπαρξης ασφάλειας στο διαδίκτυο, ενόψει του διαδικτυακού εγκλήματος και της ανάγκης προστασίας προσωπικών δεδομένων

Στη σύγχρονη κοινωνία της διακινδύνευσης²³⁰ τα προβλήματα του κινδύνου δημιουργούνται από την έκρηξη της τεχνολογίας και ιδιαίτερος του Διαδικτύου. Η έννοια της «κοινωνίας της διακινδύνευσης» την οποία εισήγαγε ο Ulrich Beck αμέσως μετά την πυρηνική καταστροφή του Chernobyl, για να αποδώσει την έλευση μιας νέας περιόδου ανάπτυξης της σύγχρονης κοινωνίας, στην οποία οι κίνδυνοι που δημιουργήσαν οι ίδιοι οι άνθρωποι συνεπάγονται το ενδεχόμενο ακόμη και της αυτοκαταστροφής του ανθρώπινου είδους, αποτελεί το νέο θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η σύγχρονη διεθνής νομικο-πολιτική συζήτηση για το πρόβλημα της σχέσης μεταξύ ελευθερίας και ασφάλειας. Η αμερικανική αντιτρομοκρατική νομοθεσία μετά την 11η Σεπτεμβρίου αποτελεί ικανό δείγμα για την αναβίωση των αρχέγονων θεωριών περί της *Region di Stato*²³¹ ως απάντηση στην τρομοκρατική απειλή και φανερώνει τους κινδύνους για τα δικαιώματα και τη δημοκρατία που συνεπάγεται η σύγχρονη εποχή.

Ωστόσο, ακόμα και πριν από την 11η Σεπτεμβρίου, η επίκληση της ασφάλειας ως υπέρτατης νομικής αξίας, αποτέλεσε στις ΗΠΑ και ως ένα βαθμό και στον ευρωπαϊκό χώρο, το έμβλημα νέων ποινικών και αντεγκληματικών πολιτικών βασισμένων στον περιορισμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών και

²³⁰ Βλ. Β. Γεωργιάδου, Οι Διακινδυνεύσεις στην Ύστερη Νεωτερικότητα. Μια πολιτική-κοινωνιολογική ανάλυση, σε Λ. Λουλούδης/Β. Γεωργιάδου/Γ. Σταυρακάκης. Φύση, Κοινωνία, Επιστήμη στην Εποχή των Τρελών Αγελάδων. Διακινδύνευση και αβεβαιότητα, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1999.

²³¹ Η θεωρία της *Region di Stato*, που έχει τις απαρχές της στον Machiavelli και μέσα από τους Γάλλους νομικούς του 16ου και 17ου αιώνα φθάνει στο ανώτερο σημείο της εννοιολογικής της επεξεργασίας με τις γερμανικές θεωρίες του «Κράτους - δύναμη» του 19ου αιώνα (*Machtstaatsgedanke*), απαντάει στο ερώτημα «μέχρι ποίου σημείου τα δικαιώματα των πολιτών μπορούν να περιοριστούν στο όνομα της ασφάλειας;» άμεσα και ξεκάθαρα: οι κυβερνώσες πολιτικές τάξεις δικαιούνται και υποχρεούνται, κάθε φορά που η ασφάλεια του Κράτους βρίσκεται σε κίνδυνο, να παραβιάζουν τους νομικούς, ηθικούς, πολιτικούς και οικονομικούς κανόνες που διέπουν την κοινωνική συμβίωση, προκειμένου να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τον κίνδυνο αυτόν. Βλ. και στο Χ. Ανθόπουλος, Ξ. Κοντιάδης, Θ. Παπαθεοδώρου (επιμ.), Ασφάλεια και δικαιώματα στην κοινωνία της διακινδύνευσης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005.

ιδίως εκείνων που ανήκουν της «αποκλεισμένες» κοινωνικές ομάδες (μετανάστες, άνεργοι, άστεγοι, τοξικοεξαρτημένοι, περιθωριοποιημένοι νέοι, κ.λπ.), οι οποίες αντιμετωπίζονται ως οι νέες «επικίνδυνες τάξεις» που πρέπει να βρίσκονται υπό καθεστώς διαρκούς επιτήρησης.

Η βιομηχανική «θέληση για δύναμη», όπως θα έλεγε και ο Nietzsche, επιβεβαιώνεται μέσω των διαθέσιμων συστημάτων και τεχνικών Πληροφορικής, που έχουν αξιοσημείωτη ταχύτητα και αποτελεσματικότητα. Σ' αυτή την κοινωνία της διακινδύνευσης το δίκαιο καλείται να ρυθμίσει συμπεριφορές και να αποτρέψει κινδύνους σε ένα χώρο που χαρακτηρίζεται από απουσία ορίων²³², έχει άυλο χαρακτήρα και τα εθνικά νομικά συστήματα αδυνατούν να ασκήσουν έλεγχο, αφού τα φαινόμενα είναι πλανητικής εμβέλειας.²³³ Με στόχο την επίτευξη της ασφάλειας, οι σύγχρονες κοινωνίες επιζητούν την υιοθέτηση αυστηρότερων κατασταλτικών μέτρων εις βάρος, πολλές φορές, και της προσωπικής ελευθερίας των ατόμων. Ωστόσο, οι απειλές κατά της ασφάλειας των πολιτών δεν είναι υπαρκτές και συγκεκριμένες, αλλά ασαφείς και πολυάριθμες.²³⁴ Δημιουργείται στο κοινό η πεποίθηση ότι ο εχθρός, στη σύγχρονη εποχή, είναι πανταχού παρών και για το λόγο αυτό κάθε άτομο αποτελεί δυνητικά πηγή διακινδύνευσης και χαρακτηρίζεται ως δυνάμει ύποπτο.²³⁵

Παράλληλα, νέες μορφές απειλών όπως είναι το cyber-crime (κυβερνοέγκλημα, παιδική πορνογραφία κλπ.) έρχονται να προστεθούν στις ήδη υπάρχουσες, με το Διαδίκτυο να αποτελεί το νέο πεδίο άσκησης της εγκληματικότητας. Η έννοια της ασφάλειας αποκτά πλέον ιδιαίτερη αξία και μαζί με τις τεχνολογίες των επικοινωνιών και της πληροφορικής δημιουργούν ένα πλαίσιο για την ύπαρξη αξιόπιστων υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας. Από την άλλη πλευρά, η ραγδαία εξάπλωση της τεχνολογίας και των υπηρεσιών του συμμετοχικού Διαδικτύου, δρα επεμβατικά στα δικαιώματα της ιδιωτικότητας και της προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Οι σχετικές με τον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας» ενέργειες των κυβερνήσεων, οδηγούν συχνά στην υπονόμηση και στη χαλάρωση διαφόρων μέτρων προστασίας της ιδιωτικότητας.

²³² Η ύπαρξη σαφών χρονικών και χωρικών ορίων είναι βασικές συνισταμένες της νομικής ρύθμισης, οι οποίες απουσιάζουν στον κυβερνοχώρο. Για τα συναφή προβλήματα σε επιμέρους κλάδους του δικαίου βλ. ενδεικτικά Α. Γραμματικάκη-Αλεξίου, Internet και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο – Συμβατικές και αδικοπρακτικές ενοχές στον κυβερνοχώρο, Αρμ. 1998, σελ. 409 επ., καθώς και Ι. Αγγελής, Διαδίκτυο και ποινικό δίκαιο, ΠοινΧρ., 2000 σελ. 675 επ.

²³³ Βλ. J. Van Loon, Virtual Risks in an Age of Cybernetic Reproduction, σε B. Adam/U. Beck/J. Van Loon, επιμ., The Risk Society and Beyond. London 2000, Sage Publications.

²³⁴ Βλ. Χρ. Ζαραφωνίτου, Ανασφάλεια και επέκταση του κοινωνικού ελέγχου: Ποινικοποίηση των "αντικοινωνικοτήτων" και της "αταξίας", Ποινικός Λόγος, 4/2004, σελ. 2049-2050

²³⁵ Βλ. Ε. Λαμπροπούλου, Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2001, σελ. 43-50

Τα όρια ανάμεσα σε μια «κοινωνία υπό επιτήρηση» (ένα «Πανόπτικον» τύπου Bentham, όπως το περιγράφει εύστοχα ο Φουκώ στο έργο του «Επιτήρηση και Τιμωρία, Η γέννηση της Φυλακής») και σε μια «προστατευτική κοινωνία», είναι ιδιαίτερα ρευστά, καθώς ρευστή είναι και η σχέση ανάμεσα στην ελευθερία και την ασφάλεια. Ζητούμενο σε υπερεθνικό επίπεδο είναι η συγκεκριμενοποίηση της δυναμικής αυτής σχέσης ανάμεσα στην ελευθερία και την ασφάλεια, μέσω μίας στάθμισης που θα εξισορροπεί τη συγκρουσιακή αυτή σχέση των δύο εννοιών. Η επιλογή μίας από τις δύο, είναι αδιανόητη. Η απόλαυση της ελευθερίας είναι ανέφικτη εντός ενός ανασφαλούς περιβάλλοντος.

A. Ασφάλεια και διαδικτυακό έγκλημα

Η δημιουργία μιας παγκόσμιας κοινότητας πέρα από τα στενά εθνικά όρια, απόρροια της ραγδαίας εξάπλωσης του Διαδικτύου, έχει –μεταξύ άλλων– οδηγήσει και στην εμφάνιση νέων μορφών αξιόποινης συμπεριφοράς, που συνδέονται με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή. Οι μορφές του ηλεκτρονικού εγκλήματος ποικίλουν, με αποτέλεσμα να έχουν τυποποιηθεί σε νομικές διατάξεις συγκεκριμένα αδικήματα, όπως ο κυβερνοσφετερισμός (cyber squatting), η παράνομη διείσδυση σε δεδομένα (hacking, cracking), απάτη και πλαστογραφία μέσω διαδικτύου, αλλοίωση δεδομένων με ιούς, διακίνηση ψυχοτρόπων και ναρκωτικών ουσιών, καθώς και εγκλήματα κατά της ηθικής και της αξιοπρέπειας, όπως η δυσφήμιση, η διάδοση προσωπικών στιγμών καταγεγραμμένων από κρυφές κάμερες και η διάδοση πορνογραφικού υλικού.

Είναι πολύ δύσκολο να οριστεί τι είναι ηλεκτρονικό ή πληροφοριακό έγκλημα και να γίνει η κατηγοριοποίησή του. Ένας ορισμός που συνοψίζει τα βασικότερα χαρακτηριστικά του, είναι ότι ηλεκτρονικό έγκλημα ή ηλεκτρονική εγκληματικότητα είναι το σύνολο των αξιόποινων πράξεων που τελούνται με τη χρήση ενός συστήματος ηλεκτρονικής επεξεργασίας δεδομένων.²³⁶ Με κριτήριο το προσβαλλόμενο έννομο αγαθό, τα εγκλήματα που διαπράττονται στο διαδίκτυο μπορούν να διακριθούν σε εγκλήματα κατά των ατομικών δικαιωμάτων του ανθρώπου, σε εγκλήματα εναντίον του κοινωνικού συνόλου και σε εγκλήματα εναντίον των περιουσιακών αγαθών.

Η ίδια η δομή του διαδικτύου και ο παγκόσμιος χαρακτήρας του, η δυσκολία εντοπισμού του δράστη, η διαδικτυακή ανωνυμία/ψευδωνυμία, το πλήθος των παράνομων πληροφοριών και ο αόριστος αριθμός των αποδεκτών–χρηστών,

²³⁶ Βλ. Χ. Μυλωνόπουλος, Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και Ποινικό Δίκαιο, , Σειρά Ποινικά, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1991, σελ. 14 και Ι. Αγγελής, «Διαδίκτυο (Internet) και ποινικό δίκαιο, Έγκλημα στον κυβερνοχώρο», Ποινικά Χρονικά 2000, Εκδ. Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 675 επ.

η ευκολία πρόσβασης στο Διαδίκτυο, η ευκολία διάπραξης και η ταχύτητα της εγκληματικής δράσης, η δυσκολία αντίδρασης από τις διωκτικές αρχές καθώς και η αδυναμία ρύθμισης του διαδικτύου σε υπερεθνικό επίπεδο, είναι μερικοί από τους παράγοντες που ευνοούν το ηλεκτρονικό έγκλημα και ιδιαίτερα το διαδικτυακό έγκλημα.

Στην καθομιλουμένη γλώσσα, ασφάλεια είναι η κατάσταση εκείνη, στην οποία υπάρχει η αίσθηση ότι δεν υπάρχει κίνδυνος ή απειλή. Είναι επίσης η αποτροπή κινδύνου ή απειλής, η εξασφάλιση σιγουριάς και βεβαιότητας. Ασφάλεια στο διαδίκτυο σημαίνει αυτό που ο Νόμος ορίζει ως ασφάλεια στο διαδίκτυο. Ο Νόμος επίσης καθορίζει και το περιεχόμενο όλων εκείνων των επιμέρους εννοιών που αναφέρονται στον βασικό ορισμό της ασφάλειας. Έτσι αν π.χ. ο νομοθέτης ορίσει ως ασφάλεια στο διαδίκτυο «τον κίνδυνο να επέλθει κάποια βλάβη», θα πρέπει να ορίσει ταυτόχρονα και τους όρους «κίνδυνο» και «βλάβη».

Ο Έλληνας ποινικός νομοθέτης δεν έχει ακόμη ασχοληθεί ιδιαίτερα με την θεώρηση της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο ως έννομο αγαθό. Κατά τον καθορισμό της έννοιας του εννόμου αυτού αγαθού, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι βασικές αρχές του δικαίου, όπως αυτές προσδιορίζονται στο ελληνικό Σύνταγμα και στους ισχύοντες διεθνείς κανόνες καθώς και οι δυνατότητες που προσφέρει το διαδίκτυο ως πεδίο άσκησης εγκληματικών δραστηριοτήτων.

Στην ελληνική έννομη τάξη, δεν υπάρχει νόμος που να αναφέρεται αποκλειστικά σε θέματα διαδικτύου και ειδικότερα να ρυθμίζει την συμπεριφορά των χρηστών του διαδικτύου από άποψη ποινικού δικαίου. Η Ελλάδα συνεργάζεται με τα άλλα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και άλλων διεθνών οργανισμών, για την αντιμετώπιση των σχετικών θεμάτων. Ο Ν. 1805/1988, αφορά τα εγκλήματα που διαπράττονται με ηλεκτρονικούς υπολογιστές (computer crimes). Με το άρθρο 3 του νόμου αυτού προσετέθησαν τρία νέα άρθρα στον Ποινικό Κώδικα, το άρθρ. 370B, 370Γ και 386A. Στο βαθμό λοιπόν που τα προβλεπόμενα εγκλήματα (370B, 370Γ, 386^A ΠΚ) διαπράττονται και σε περιβάλλον διαδικτύου (internet), τότε τα άρθρα αυτά εφαρμόζονται και στις συγκεκριμένες περιπτώσεις. Ο νόμος αυτός βέβαια, δεν επαρκεί να καλύψει τα εγκλήματα που έχουν παρουσιαστεί από τη χρήση του διαδικτύου.²³⁷ Στο διαδίκτυο, επίσης, εφαρμογή έχουν οι σχετικοί με τις τηλεπικοινωνίες νόμοι, οι οποίοι έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τη χρήση του διαδικτύου, καθώς τα

²³⁷ Βλ. Δ. Αγγελόπουλος, Κυβερνοχώρος: το διεθνές «γίνεσθαι» στο ελληνικό «είναι», διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t19/t19_03.htm. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012, καθώς και Αγγελή Ι., Η προς ψήφιση σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο: Η σχέση της με την ελληνική έννομη τάξη, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.eofn.gr/attachments/084_aggelis.pdf. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

εγκλήματα του κυβερνοχώρου τελούνται με απαραίτητη προϋπόθεση τη χρήση τηλεπικοινωνιών, σταθερής ή κινητής τηλεφωνίας (Υπηρεσίες WAP).

Το συμβούλιο της Ευρώπης έχει ασχοληθεί τόσο με το ηλεκτρονικό έγκλημα, όσο και με το έγκλημα στον κυβερνοχώρο. Έχουν εκδοθεί σχετικές με το θέμα συστάσεις και ειδικότερα η σύσταση No R (89) 9²³⁸ σχετικά με το έγκλημα που διαπράττεται με ηλεκτρονικό υπολογιστή και η σύσταση No R (95) 13²³⁹ για τα ποινικά δικονομικά προβλήματα που συνδέονται με την τεχνολογία των πληροφοριών. Ακολούθησε η πιο πρόσφατη Σύσταση No R (2001) 8 για την αυτορρύθμιση σε θέματα σχετικά με το περιεχόμενο του διαδικτύου.²⁴⁰ Το 1997 εκδίδεται το No 97/C70/01 ψήφισμα του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών, που συνήλθαν στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κύριο χαρακτηριστικό του ψηφίσματος αυτού, είναι ότι αναγνωρίζονται τα θετικά οφέλη που προσφέρει ο κυβερνοχώρος, ιδιαίτερα στον τομέα της εκπαίδευσης, παρέχοντας δυνατότητες στους πολίτες, μειώνοντας τα εμπόδια ως προς τη δημιουργία και τη διανομή περιεχομένου και προσφέροντας ευρεία πρόσβαση σε όλο και πλουσιότερες πηγές ψηφιακών πληροφοριών. Αναγνωρίζει, επίσης, το παραπάνω ψήφισμα την ανάγκη καταπολέμησης της παράνομης χρήσης των τεχνικών δυνατοτήτων του κυβερνοχώρου, ιδιαίτερα για αξιόποινες πράξεις κατά των παιδιών. Χαρακτηριστικό επίσης του ψηφίσματος αυτού είναι ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση διαχωρίζει το περιεχόμενο του διαδικτύου, δηλαδή τα δεδομένα-στοιχεία (data), που διακινούνται, σε παράνομο και επιβλαβές.

Ωστόσο, η σπουδαιότητα των ως άνω συστάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης μειώνεται δραστικά και περιορίζεται μόνο σε θεωρητικό επίπεδο, λόγω της μη δεσμευτικής τους ισχύος και με τον τρόπο αυτό έρχεται στην επιφάνεια η ανάγκη για την υιοθέτηση πιο αποτελεσματικών μέτρων Έτσι, το Συμβούλιο κατέληξε στις 23 Νοεμβρίου 2001 στη Βουδαπέστη στην κατάρτιση μιας διεθνούς σύμβασης με αντικείμενο την καταπολέμηση του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο²⁴¹. Την σύμβαση αυτή προσυπέγραψε και η Χώρα μας η οποία όμως δεν την έχει ως σήμερα κυρώσει. Σκοπός της σύμβασης είναι η προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα στον κυβερνοχώρο, με την

²³⁸ Βλ. Recommendation No R 9/1989 on Computer-related crime. Διαθέσιμη στον ιστότοπο <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=610660&SecMode=1&DocId=702280&Usage=2>. Τελευταία πρόσβαση 10/1/2012.

²³⁹ Βλ. Recommendation No R 13/1995 Problems of criminal procedural Law connected with information technology. Διαθέσιμη στον ιστότοπο http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM/Rec%281995%29013_en.asp. Τελευταία πρόσβαση 10/1/2012.

²⁴⁰ Βλ. Recommendation No R 8/2001 on self-regulation concerning cyber content. Διαθέσιμη στον ιστότοπο http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec%282001%29008&expmem_EN.asp. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

²⁴¹ Βλ. και http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_Cybercrime.

κατάρτιση της κατάλληλης νομοθεσίας και την επίτευξη της ανάλογης με το θέμα συνεργασίας μεταξύ των κρατών που την υπέγραψαν.

Η εγκληματικότητα που χρησιμοποιεί ως μέσο και ως τόπο το Διαδίκτυο, είναι η εγκληματικότητα του παρόντος. Δεδομένης της διαπίστωσης αυτής ο νομοθέτης καλείται να ρυθμίσει νομοθετικά το φαινόμενο κατάχρησης του διαδικτύου, αφού η ύπαρξη του διαδικτύου στη σύγχρονη πραγματικότητα είναι πλέον αναπόφευκτη. Στο ποινικό πεδίο η ρύθμιση αυτή πρέπει να συνίσταται στην καθιέρωση νέων αντικειμενικών υποστάσεων που να θέτουν όρια στη δραστηριοποίηση των χρηστών στο διαδίκτυο, με επίγνωση πάντα της φύσης του μέσου, δηλαδή του Διαδικτύου και με στάθμιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ούτως ώστε να μην θυσιάζεται η ελευθερία στο βωμό της ασφάλειας αλλά ούτε και το αντίστροφο.

B. Ασφάλεια και προστασία προσωπικών δεδομένων. Μπορεί να υπάρξει ένα «δικαίωμα στη διαδικτυακή λήθη»;

Η εμπορευματοποίηση των ανταλλασσόμενων δεδομένων και η αύξηση των δυνατοτήτων και πιθανοτήτων εκμετάλλευσής τους, κορυφώθηκε όταν το διαδίκτυο κατέστη πραγματική αγορά, διότι πλέον οι χρήστες «του δικτύου των δικτύων» δεν είναι ποτέ μόνοι, αφού παρακολουθούνται από τους ανιχνευτές - «cookies».²⁴² Ποτέ άλλοτε η συμπεριφορά των ατόμων δεν ήταν υπό παρακολούθηση και δεν καταγραφόταν τόσο συστηματικά.²⁴³

²⁴² Τα cookies αποτελούν αυτοεγκαθιστώμενο αρχείο λογισμικού, που δημιουργείται από ένα διακομιστή διαδικτύου και αποθηκεύονται στον σκληρό δίσκο του ηλεκτρονικού υπολογιστή του χρήστη, συχνά εν αγνοία του ενώ πρόσβαση σε αυτά έχει μόνο ο συγκεκριμένος διακομιστής. Πρόκειται για κρυπτογραφημένα δεδομένα που μπορούν να περιλαμβάνουν όλες τις πληροφορίες για την επίσκεψη σε μία ιστοσελίδα. Όταν ο χρήστης εισέρχεται στο διακομιστή ενός ηλεκτρονικού καταστήματος, ο τελευταίος αναζητεί και λαμβάνει τις πληροφορίες που εμπεριέχονται στα cookies και έτσι ο χρήστης δεν χρειάζεται να επαναπληκτρολογεί όλες τις πληροφορίες, έτσι τα cookies διευκολύνουν τον χρήστη. Όμως, καταγράφουν όλες τις κινήσεις του χρήστη, μελετούν τις καταναλωτικές του συνήθειες, επεξεργάζονται τα προσωπικά του δεδομένα, με σκοπό τη δημιουργία προσωποποιημένων διαφημίσεων – προσφορών που αποστέλλονται με την μορφή της εμπορικής επικοινωνίας. Στο βαθμό που τα cookies διευκολύνουν τις συναλλαγές λόγω της ταχύτητας και της ασφάλειας η χρήση τους είναι θεμιτή. Όταν όμως χρησιμοποιούνται ως μέσο συλλογής και επεξεργασίας δεδομένων ή ως μέσο διευκόλυνσης τη εμπορικής επικοινωνίας χωρίς την συναίνεσή του χρήστη είναι παράνομη. Βλ. και Κ. Ιγγλέση – Δελοούκα, Η προστασία του καταναλωτή από την άμεση διαφήμιση στο διαδίκτυο, ΔιΜΕΕ 2004, σελ. 485 επ., Κ. Ιγγλέση – Δελοούκα, Η προστασία του καταναλωτή από την άμεση διαφήμιση στο διαδίκτυο, ΔιΜΕΕ 2004, σελ. 485 επ.

²⁴³ Βλ. Σ. Σημίτης, Νομικό και πολιτικό πλαίσιο της προστασίας των προσωπικών πληροφοριών και της ιδιωτικής σφαιρας, διαθέσιμο στον ισότοπο http://legacy.lawnet.gr/pages/eofn/2/nom_pol.asp. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

Μάλιστα, τον τελευταίο καιρό, νέοι, πρόσθετοι κίνδυνοι για τα προσωπικά δεδομένα φαίνεται να δημιουργούνται με την ανάπτυξη των συστημάτων της νεφο-πληροφορικής (cloud computing²⁴⁴) και του SaaS (Software as a Service). Πρόκειται για μια νέα τάση στη βιομηχανία λογισμικού, τμήμα της οποίας, προσφέρει λογισμικό στους πελάτες της όχι προς εγκατάσταση σε δικό τους hardware αλλά προς λειτουργία εξ αποστάσεως. Με άλλα λόγια, ο χρήστης αντί ν' αγοράζει πακέτα λογισμικού και να τα εγκαθιστά τοπικά στους servers του, απλά και μόνο αποκτά ένα login και password, εισέρχεται στον διαδικτυακό τόπο της εκάστοτε εφαρμογής και δουλεύει online. Τα δεδομένα αλλά και το λογισμικό του, «τρέχουν» εκτός των εγκαταστάσεων του σπιτιού ή της επιχείρησής του, σε μακρινούς servers που μπορεί να βρίσκονται σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη. Η εξέλιξη αυτή γεννά και τα αντίστοιχα νομικά ζητήματα. Βασική αρχή της προστασίας προσωπικών δεδομένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ότι απαγορεύεται η εξαγωγή δεδομένων σε τρίτες-εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης- χώρες, οι οποίες δεν εξασφαλίζουν αντίστοιχο (adequate) επίπεδο προστασίας.

Στο διαδίκτυο, όπως προαναφέρθηκε, «διακινούνται» πληροφορίες-δεδομένα (data) που έχουν σχέση με την ιδιωτική σφαίρα του ατόμου χρήστη (ή μη) του διαδικτύου. Στην εποχή της τεχνολογικής επανάστασης και της έκρηξης πληροφορίας, οι κυβερνήσεις (με πρόσχημα την πάταξη της τρομοκρατίας), ιδιωτικές εταιρείες, αλλά και η λεγόμενη uncivil society, επιδιώκουν την ανεξέλεγκτη πρόσβαση στα ηλεκτρονικά δεδομένα μας. Το δικαίωμα όμως του πληροφοριακού αυτοπροσδιορισμού του ανθρώπου αποτελεί τη βάση των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών: κάθε άτομο έχει το δικαίωμα να αποφασίζει ποιος θα γνωρίζει τι για εκείνο, πώς θα το χρησιμοποιεί και για ποιον σκοπό.

Κατά την επίσκεψη Ελλήνων bloggers η οποία έλαβε χώρα μεταξύ 7-9 Σεπτεμβρίου 2008 κατόπιν πρόσκληση εκ μέρους της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ και της Ευρωπαϊκής Σοσιαλιστικής Ομάδας, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις Βρυξέλλες, η Ολλανδή ευρωβουλευτής των φιλελευθέρων Sophie in 't Veld, απευθυνόμενη προς αυτούς, υπεραμύνθηκε του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα λέγοντας χαρακτηριστικά: «Αν δεν έχεις τίποτα να κρύψεις, τότε πιθανότατα δεν έχεις ζωή. Η έννοια της ιδιωτικότητας μεταλλάσσεται ανάλογα με τον χρόνο και την κουλτούρα της κάθε κοινωνίας, αλλά τώρα μιλάμε για τη δυνατότητα του πολίτη να μπορεί αυτός να ελέγχει τις κυβερνήσεις και τις πάσης φύσεως εξουσίες και όχι το αντίστροφο. Μιλάμε δηλαδή για την ποιότητα της δημοκρατίας μας στην εποχή της πληροφορίας».²⁴⁵

²⁴⁴ Βλ. σχετικά http://en.wikipedia.org/wiki/Cloud_computing. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

²⁴⁵ Βλ. άρθρο Μ. Τσιμιτάκης, Η Ε.Ε. και τα ιντερνετικά μυστικά μας, δημοσιευμένο στην εφημερίδα Καθημερινή 21/9/2008 και διαθέσιμο στον ιστότοπο

Ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα που έχουν απασχολήσει το νομοθέτη, είναι όπως έχει προαναφερθεί, εάν η μοναδική διεύθυνση ενός υπολογιστή (IP address) πρέπει να θεωρείται προσωπικό δεδομένο ή όχι. Έχει επικρατήσει η άποψη ότι είναι προσωπικό δεδομένο του χρήστη. Το πρόβλημα βρίσκεται στο ότι ναι μεν η IP διεύθυνση αποτελεί προσωπικό δεδομένο και σκιαγραφεί την πρόσωπο του χρήστη, πλην όμως οι εταιρείες παροχής υπηρεσιών του διαδικτύου δεν το χρησιμοποιούν ως τέτοιο, αλλά αντίθετα για την ασφάλεια των συστημάτων τους. Οι πάροχοι υπηρεσιών Internet έχουν την υποχρέωση να ειδοποιούν τους χρήστες κάθε φορά που κινδυνεύει η ασφάλεια των δεδομένων τους. Προσπαθώντας να σκιαγραφήσει την κατάσταση που δημιουργείται σήμερα, η μη κυβερνητική οργάνωση Statewatch δανείζεται ένα απόσπασμα κειμένου της τελευταίας πορτογαλικής προεδρίας: «Κάθε αντικείμενο που χρησιμοποιεί ο πολίτης, κάθε συναλλαγή που πραγματοποιεί και κάθε μέρος που επισκέπτεται θα καταγράφεται σε ένα λεπτομερή ψηφιακό φάκελο. Αυτό θα γεννήσει έναν πλούτο πληροφοριών για τις δημόσιες υπηρεσίες ασφαλείας και θα δημιουργήσει τεράστιες ευκαιρίες για πιο αποτελεσματικές και παραγωγικές ενέργειες προστασίας της δημόσιας ασφάλειας»²⁴⁶.

Στις 15 Μαρτίου 2006 η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθέτησε την Οδηγία 26/2004/EK για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/EK.²⁴⁷ Η Οδηγία αυτή εισήγαγε την υποχρεωτική διατήρηση των δεδομένων κίνησης και θέσης των σταθερών, κινητών και δικτυακών επικοινωνιών με στόχο την καταπολέμηση του σοβαρού και οργανωμένου εγκλήματος στο πλαίσιο του αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Η υποχρέωση διατήρησης δεν αφορά δεδομένα του περιεχομένου των επικοινωνιών (άρθρο 5 παρ. 2 της Οδηγίας).

Η συζήτηση για την προληπτική διατήρηση δεδομένων με σκοπό την ενδεχόμενη χρήση τους από τις διωκτικές αρχές, αποτελεί αναζήτηση στάθμισης ανάμεσα σε δύο θεμελιώδη έννομα αγαθά: της ασφάλειας από τη μία πλευρά και της πληροφοριακής ελευθερίας η οποία περιλαμβάνει το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής, την προστασία των προσωπικών

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_2_21/09/2008_285378.

Τελευταία

επίσκεψη 12/1/2012.

²⁴⁶ Βλ. άρθρο Μ. Τσιμιτάκης, όπ.π.

²⁴⁷

Διαθέσιμη

στον

ιστότοπο

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:105:0054:0063:EL:PDF>.

Τελευταία

πρόσβαση 10/1/2012. Η Οδηγία αυτή ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το νόμο 3917/2011 (ΦΕΚ 22^Α, 21.02.2011).

δεδομένων, την ελευθερία έκφρασης και το απόρρητο των επικοινωνιών από την άλλη.²⁴⁸

Η ρύθμιση αυτή πρέπει να ειδωθεί υπό το πρίσμα των γεγονότων της Νέας Υόρκης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, της Μαδρίτης το 2004 και του Λονδίνου το 2005. Έκτοτε παρατηρείται μια γενικευμένη τάση των Κυβερνήσεων σε υπερεθνικό επίπεδο να χρησιμοποιήσουν τη νομοθεσία ως όπλο στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Η βασική υποχρέωση όμως του κράτους στην εποχή της διακινδύνευσης να θεσπίζει τους όρους ασφάλειας των πολιτών, δεν επιτρέπεται να οδηγεί στη de facto εξουδετέρωση συνταγματικών ελευθεριών. Ο αγώνας για την πάταξη της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος είναι αναγκαίος και δικαιολογημένος. Η πρόσβαση σε προσωπικές πληροφορίες μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμο εργαλείο σε αυτόν τον αγώνα, αλλά δεν πρέπει να θεωρηθεί ως η πανάκεια που θα επιλύσει όλες τις προκλήσεις που είναι αποτέλεσμα της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος. Γι' αυτόν το λόγο, οποιαδήποτε μέτρα στοχεύουν στον περιορισμό της ελευθερίας των πολιτών, πρέπει να είναι ανάλογα και αποτελεσματικά. Υπάρχουν μέτρα τα οποία είναι λιγότερο επεμβατικά και προωθούν την προστασία της ιδιωτικότητας. Για αυτούς τους λόγους, η Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, έχει κατ' επανάληψη τοποθετηθεί ευνοϊκά υπέρ της χρήσης εργαλείων όπως το PET (Privacy Enhancing Technologies²⁴⁹) τα οποία μετριάζουν την επίδραση που τα παρεμβατικά μέτρα πιθανό να έχουν και θα συνεχίζει να έχει αυτή τη θέση και στο μέλλον. Η αποπροσωποποίηση των προσωπικών δεδομένων είναι ένα παράδειγμα πώς οι προσωπικές πληροφορίες μπορούν να τυγχάνουν επεξεργασίας, χωρίς να παραβιάζεται η ιδιωτική ζωή. Υπάρχουν τεχνικές λύσεις που μπορούν να πετύχουν την ισορροπία μεταξύ της αξίωσης για ασφάλεια και της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και πρέπει να χρησιμοποιούνται όπου αυτό είναι δυνατό.

Η Ομάδα Εργασίας για τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα του άρθρου 29, με έγγραφο της²⁵⁰ το 2010, αναφέρεται στα προβλήματα εφαρμογής της πρώτης γενιάς νομοθετημάτων διατήρησης δεδομένων εντός της Κοινότητας. Η Ομάδα, που ομολογουμένως υιοθετεί εξ ορισμού στάση υπέρ της προστασίας των δεδομένων, διαπιστώνει ότι «η υποχρέωση εκ της Οδηγίας να διατηρούνται όλα τα τηλεπικοινωνιακά και διαδικτυακά δεδομένα, δεν εφαρμόζεται σωστά σε όλα τα Κράτη Μέλη. Πάροχοι διατηρούν και

²⁴⁸ Βλ. Β. Σωτηρόπουλος/Ζ. Ταλίδου, Η προληπτική διατήρηση των τηλεπικοινωνιακών δεδομένων για σκοπούς καταπολέμησης του εγκλήματος (Οδηγία 26/2004/ΕΚ), ΔΙΜΜΕ 2/2006, σελ. 181-195.

²⁴⁹ Βλ. σχετικά http://en.wikipedia.org/wiki/Privacy-enhancing_technologies.

²⁵⁰ Βλ. Report 1/2010, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2010/wp172_en.pdf. Τελευταία πρόσβαση 01/12/2011.

παραδίδουν δεδομένα με τρόπο αντίθετο με τις διατάξεις της Οδηγίας». Επίσης, «διατηρούνται περισσότερα δεδομένα από όσα χρειάζεται. Η Οδηγία περιλαμβάνει συγκεκριμένο κατάλογο δεδομένων, όλα δεδομένα κίνησης. Η διατήρηση δεδομένων που αφορούν το περιεχόμενο της επικοινωνίας απαγορεύεται ρητά. Όμως, φαίνεται πως τέτοια δεδομένα πράγματι διατηρούνται. Όσον αφορά τα δεδομένα Internet, αρκετοί πάροχοι φαίνεται πως διατηρούν τα URL από τους ιστοτόπους, τα headers από τα emails καθώς και τους αποδέκτες κοινοποίησης -cc. Όσον αφορά τα τηλεπικοινωνιακά δεδομένα, φαίνεται πως δεν αποθηκεύεται μόνο η θέση του καλούντος κατά την έναρξη της κλήσης αλλά η κλήση αποτελεί αντικείμενο διαρκούς παρακολούθησης». Τέλος, η Ομάδα σημειώνει ότι τα Κράτη Μέλη οφείλουν να παρέχουν στατιστικά στοιχεία για τη χρήση των δεδομένων που αποτελούν αντικείμενο διατήρησης δυνάμει της Οδηγίας, ώστε να αποδειχθεί η χρησιμότητά της.

Η επιδίωξη της ασφάλειας στο διαδίκτυο θα πρέπει να συνοδεύεται και από διαφάνεια στη δράση των κρατικών οργάνων. Το υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων θα πρέπει να γνωρίζει ποιος έχει γνώση των δεδομένων του, από πού απέκτησε αυτή τη γνώση και για ποιο σκοπό. Επίσης, εντός του παγκόσμιου forum προσωπικών δεδομένων που έχει επιφέρει η ανάπτυξη του συμμετοχικού-κοινωνικού διαδικτύου, απαιτείται η λήψη μέτρων για την ασφάλεια να συνοδεύεται από επαρκή αιτιολόγηση της αναγκαιότητας λήψης τέτοιων μέτρων, προκειμένου τα μέτρα αυτά να έχουν επαρκή δημοκρατική νομιμοποίηση και να είναι αποτελεσματικά.

Σημαντική στο σημείο αυτό είναι η έκθεση²⁵¹ του πρώην ευρωβουλευτή του ΠΑΣΟΚ και πρώην Αντιπροέδρου της Επιτροπής Πολιτικών Ελευθεριών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κ. Σταύρου Λαμπρινίδη σχετικά με την «Ενίσχυση της Ασφάλειας και των Θεμελιωδών Ελευθεριών στο Διαδίκτυο». Την έκθεση αυτή ενέκρινε η Ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 26/3/2009²⁵². Η Έκθεση επιχειρεί να προσεγγίσει συνολικά και ισορροπημένα το θέμα της καταπολέμησης εγκλημάτων και της προστασίας των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στο Διαδίκτυο, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε αυτά που, λόγω της φύσης του Διαδικτύου, θίγονται περισσότερο. Αποτελεί την πρώτη ολοκληρωμένη σύσταση του Κοινοβουλίου προς το Συμβούλιο Υπουργών σχετικά με τις αρχές, τις νομοθεσίες και τις ενδεδειγμένες ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες που θα πρέπει να αναληφθούν για την καταπολέμηση των εγκλημάτων στο διαδίκτυο και για την παράλληλη θωράκιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών στην ηλεκτρονική εποχή, συμπεριλαμβανομένου

²⁵¹

Διαθέσιμη

στον

ιστότοπο

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B6-2008-0302&language=EL>. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

²⁵²

Διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0194+0+DOC+XML+V0//EL>. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

του δικαιώματος στην ελεύθερη πρόσβαση όλων των πολιτών στο διαδίκτυο και του περιορισμού της συστηματικής παρακολούθησης της δράσης τους από αστυνομικές αρχές και ιδιωτικές εταιρείες.

Ζητά μια ευρωπαϊκή πρωτοβουλία για την κατάρτιση μίας "Χάρτας Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στο Διαδίκτυο" ("Internet Bill of Rights") σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Χάρτα θα πρέπει να προστατεύει όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών στο Ίντερνετ, με συγκεκριμένη αναφορά σε εκείνα που θίγονται περισσότερο λόγω της φύσης του διαδικτύου. Έμφαση δίνεται μεταξύ άλλων στην προστασία των προσωπικών δεδομένων²⁵³ και της ιδιωτικής ζωής των χρηστών, της ελευθερίας έκφρασης και συνάθροισης και της ελευθερίας του Τύπου, καθώς και στη διασφάλιση του δικαιώματος των πολιτών στην πολιτική συμμετοχή και δράση, στην εκπαίδευση και τη μάθηση και στην κατάργηση των διακρίσεων στην πρόσβαση στο διαδίκτυο. Η έκθεση αυτή επισημαίνει την ανάγκη αποτελεσματικής αλλά και αναλογικής καταπολέμησης παλαιών αλλά και "νέων" εγκλημάτων που διαπράττονται στο διαδίκτυο (όπως η "κλοπή της ταυτότητας" των χρηστών και η παραβίαση πνευματικής ιδιοκτησίας), υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα ότι καμία νομοθεσία δεν θα πρέπει να επιτρέπει τη συστηματική παρακολούθηση της δράσης των πολιτών στο διαδίκτυο. Σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης όλων των πολιτών στο διαδίκτυο, ζητάει να αντιμετωπιστούν ζητήματα που τώρα παρουσιάζονται, όπως η ουδετερότητα των δικτύων, η διαλειτουργικότητα, η προσβασιμότητα σε όλους τους διαδικτυακούς κόμβους, και κυρίως η χρήση ανοικτής μορφοποίησης δεδομένων και ανοικτών προτύπων. Επίσης, υπογραμμίζει την υποχρέωση των κυβερνήσεων να διασφαλίζουν την πρόσβαση ακόμα και στις πιο απομακρυσμένες γεωγραφικές τους περιοχές και στους φτωχότερους πολίτες τους. Τονίζει ότι η μη γνώση υπολογιστών και της χρήσης του Διαδικτύου είναι ο «νέος αναλφαβητισμός του 21ου αιώνα» και ότι η πρόσβαση στο Διαδίκτυο αποτελεί επομένως θεμελιώδες δικαίωμα, όσο και η πρόσβαση στην εκπαίδευση. Υποστηρίζει συνεπώς την απαγόρευση ποινικών κυρώσεων για απλούς χρήστες που συνεπάγονται διακοπή της σύνδεσης με το Διαδίκτυο, ως μη αναλογικές σε μία δημοκρατική κοινωνία.

Τέλος, ζητά μέτρα για τον περιορισμό της «συγκατάθεσης» που μπορεί να απαιτείται από κυβερνήσεις ή από εταιρείες πρόσβασης στο διαδίκτυο και να παρέχεται αυτή από τους χρήστες, προκειμένου αυτοί να παραιτούνται από ένα μέρος των δικαιωμάτων του πυρήνα της ιδιωτικής τους σφαίρας με αντάλλαγμα την πρόσβαση σε συγκεκριμένες υπηρεσίες. Όπως υπογραμμίζει η Έκθεση, παρατηρείται σε αυτές τις περιπτώσεις μια δυσαναλογία γνώσεων και διαπραγματευτικής ισχύος, ανάλογη με αυτήν που συναντάται στο

²⁵³ Βλ. και Ανακοίνωση Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.europarl.europa.eu/portal/el/legal-notice#personaldata>. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

εργατικό δίκαιο, όπου απαγορεύεται ρητά η εκμείευση της «συγκατάθεσης» του εργαζόμενου για την παραίτησή του από συγκεκριμένα δικαιώματα.

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε στις 25/1/2012 μια πρόταση για τον εκσυγχρονισμό και την εναρμόνιση της νομοθεσίας για την προστασία των δεδομένων²⁵⁴, προχωρώντας σε αναθεώρηση της οδηγίας για την προστασία των δεδομένων (95/46/ΕΚ) που εξέδωσε η ΕΕ το 1995, η οποία θα προβλέπει οικονομικές κυρώσεις και κυρίως θα εισάγει για τους πολίτες ένα «δικαίωμα στην διαδικτυακή λήθη». Η πρωτοβουλία παίρνει τη μορφή μιας πρότασης κατευθυντήριας οδηγίας και κανονιστικής ρύθμισης, ο στόχος της οποίας είναι ταυτόχρονα να εξασφαλίσει στους πολίτες τον καλύτερο έλεγχο των online προσωπικών δεδομένων τους και να απλουστεύσει τη ζωή των επιχειρήσεων του Ίντερνετ, οι οποίες βρίσκονται σήμερα αντιμέτωπες με 27 διαφορετικές νομοθεσίες εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η σημαντικότερη διάταξη των προτάσεων της επιτρόπου Δικαιοσύνης Viviane Reding, έγκειται στη θέσπιση ενός «δικαιώματος στη διαδικτυακή λήθη» που θα υποχρεώνει κυρίως τα κοινωνικά δίκτυα να διαγράφουν τα προσωπικά δεδομένα, φωτογραφίες ή άλλα, των χρηστών που το ζητούν.²⁵⁵ Γενικότερα, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο Ίντερνετ θα πρέπει να έχουν τη σαφή συγκατάθεση των πολιτών των οποίων τα δεδομένα θέλουν να χρησιμοποιήσουν. Αυτοί οι τελευταίοι, θα μπορούν εξάλλου να μεταφέρουν τα δεδομένα τους από ένα πάροχο υπηρεσιών σε άλλο χωρίς οποιαδήποτε επιβάρυνση.²⁵⁶

Όσον αφορά την ύπαρξη ενός δικαιώματος στη διαδικτυακή λήθη, η βασική ιδέα πίσω από το νέο αυτό δικαίωμα είναι ότι καθένας πρέπει να έχει το δικαίωμα με απλή και εύκολη διαδικασία να διαγράψει δεδομένα του προσωπικού χαρακτήρα που έχουν δημοσιευθεί στο διαδίκτυο. Τη δημοσίευση αυτή μπορεί να την έχει κάνει ο ίδιος, για παράδειγμα στο προφίλ του σε ιστότοπο κοινωνικής δικτύωσης ή σε ιστολόγιο, ή και τρίτοι – για παράδειγμα, όταν τρίτοι δημοσιεύουν στο δικό τους προφίλ φωτογραφίες που περιλαμβάνουν και τρίτα, εκτός από τους ίδιους, πρόσωπα.²⁵⁷

²⁵⁴ Βλ. http://ec.europa.eu/justice/newsroom/data-protection/news/120125_en.htm. Τελευταία πρόσβαση 01/02/2012.

²⁵⁵ Βλ. και άρθρο P. Bright, Europe proposes a "right to be forgotten", 26/1/2012, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://arstechnica.com/tech-policy/news/2012/01/eu-proposes-a-right-to-be-forgotten.ars>. Τελευταία πρόσβαση 28/1/2012.

²⁵⁶ Βλ. άρθρο Κομισιόν: Πρόταση για μεταρρύθμιση της νομοθεσίας για την προστασία των δεδομένων, http://www.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathremote_1_25/01/2012_424072. Τελευταία πρόσβαση 28/1/2012.

²⁵⁷ Βλ. άρθρο PKpartners Law Firm, Το δικαίωμα στην (ιντερνετική) λήθη, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://techlaw.gr/?p=246>. Τελευταία πρόσβαση 28/1/2012.

Η ύπαρξη ενδεχομένως ενός τέτοιου δικαιώματος, θέτει ποικίλα ερωτηματικά ως προς την εφαρμογή του στην πράξη. Σειρά αντιρρήσεων έχει ήδη διατυπωθεί ως προς το δικαίωμα στη διαδικτυακή λήθη, (right to be forgotten online). «Το δικαίωμα ενός χρήστη να διαγράψει το προφίλ του ή το ιστολόγιο του με μια κίνηση και όποτε το επιθυμεί δεν επηρεάζει άραγε και δικαιώματα τρίτων που ενημερώθηκαν από το ιστολόγιο αυτό ή επισκέφθηκαν το προφίλ; Και αν οι φωτογραφίες των οποίων η διαγραφή επιδιώκεται περιλαμβάνουν και άλλα πρόσωπα, τα οποία δεν έχουν συμφωνήσει με τη διαγραφή; Επιπλέον, είναι εύλογο ένα τέτοιο ισχυρό δικαίωμα να παρέχεται αδιακρίτως σε όλους, το ίδιο και σε ιδιώτες αλλά και σε δημόσια πρόσωπα ή δημοσιογράφους; Σε τελική ανάλυση, είναι εύλογο κάποιος να επιδιώκει ένα νέο ξεκίνημα από μηδενική βάση, διαγράφοντας με μια κίνηση το παρελθόν του, ανεξαρτήτως του ειδικότερου περιεχομένου του;»²⁵⁸

Σαφές είναι ότι το δικαίωμα το δικαίωμα της ιντερνετικής λήθης δεν είναι πρακτικά δυνατό, ενόψει της φύσης του Διαδικτύου, να οδηγεί στη διαγραφή συνολικά της ιστορίας της συμμετοχής ενός προσώπου στο Διαδίκτυο. Μένει λοιπόν να δούμε πώς θα εξειδικευτεί τελικώς αυτό το υπό διαμόρφωση δικαίωμα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

II. Το ζήτημα της νομοθετικής ρύθμισης σε εθνικό επίπεδο ενόψει της φύσεως του μέσου

Είναι σαφές ότι δεν υφίσταται εκ προοιμίου ιεραρχική σχέση μεταξύ του δικαιώματος στην ασφάλεια και της πληροφοριακής ελευθερίας ή μεταξύ αυτών και άλλων συνταγματικών έννομων αγαθών, οι δε τυχόν συγκρούσεις μεταξύ τους δεν επιλύονται με την επιλογή του ενός ή του άλλου ως εκ των προτέρων υπέρτερου, αλλά με την κατά περίπτωση πρακτική εναρμόνισή τους, ώστε να επιτυγχάνονται συνθήκες παράλληλης ασκήσεώς τους με τους λιγότερους δυνατούς περιορισμούς.

Όσον αφορά τα όρια της επέμβαση του νομοθέτη για τη στάθμιση μεταξύ των δύο και τον ad hoc περιορισμό του ενός ή του άλλου, σκόπιμο είναι να εξεταστεί το κλασικό ζήτημα του «θεμελιώδους δικαιώματος»: κανένας κοινός νόμος δεν μπορεί να υπερέχει ενός θεμελιώδους δικαιώματος, έτσι ώστε να το αφαιρεί ουσιαστικά από τον φορέα του.

Το δικαίωμα των Ευρωπαίων πολιτών για ελεύθερη πρόσβαση στο Διαδίκτυο, κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί ελευθερίας της έκφρασης και της ενημέρωσης. Το 2009 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψηφίστηκε τροπολογία σύμφωνα με την

²⁵⁸ Βλ. άρθρο Το δικαίωμα στην (ιντερνετική) λήθη, όπ.π.

οποία «δεν μπορεί να επιβάλλεται περιορισμός επί των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των τελικών χρηστών, χωρίς να προηγηθεί δικαστική απόφαση... εκτός από περιπτώσεις όπου απειλείται η ασφάλεια των πολιτών και στις οποίες η απόφαση δύναται να είναι αντίστοιχη».²⁵⁹ Παρόλα αυτά η πρόσβαση στο Διαδίκτυο θα μπορεί να απαγορευτεί με σχετικές δικαστικές αποφάσεις που θα επιβάλλει η εκάστοτε εθνική νομοθεσία στο όνομα της απειλής της ασφάλειας. Συγκεκριμένα, η τροπολογία αναφέρει επίσης «...η πρόσβαση στο Διαδίκτυο δεν μπορεί να περιοριστεί χωρίς να προηγηθεί δικαστική απόφαση. Εξαιρούνται οι περιπτώσεις όπου απειλείται η ασφάλεια των πολιτών.»

Από το 2010 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει ξεκινήσει μια μεγάλη αντιπαράθεση, για το κατά πόσον η πρόσβαση στο Διαδίκτυο αποτελεί ένα θεμελιώδες δικαίωμα ή όχι, με αφορμή την ευρωπαϊκή πολιτική σχετικά με την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και την πάταξη της «πειρατείας» στο Διαδίκτυο. Νομοθετικές πρακτικές, όπως ο γαλλικός νόμος Hadopi²⁶⁰ (γνωστός και ως νόμος «Σαρκοζύ») για τα τρία χτυπήματα, που επιφέρουν ως κύρωση την διακοπή της διαδικτυακής σύνδεσης, και διάφορες άλλες μέθοδοι αστυνόμευσης και καταστολής, θέτουν, μεταξύ άλλων το ζήτημα του κατά πόσον ένας εθνικός νομοθέτης έχει δικαίωμα να προχωράει σε τόσο σοβαρές και έντονες παρεμβάσεις στην ελεύθερη πρόσβαση στο Διαδίκτυο.

Τα θεμελιώδη δικαιώματα, ως γνωστόν, δεν είναι μεν απεριόριστα, αλλά υπόκεινται σε περιορισμούς ενόψει άλλων, ίσης νομικής σημασίας εννόμων αγαθών, όπως είναι λ.χ. το δημόσιο συμφέρον, η εθνική ασφάλεια ή τα θεμελιώδη δικαιώματα των άλλων. Επιπρόσθετα όμως, ένας κοινός νομοθέτης, όταν θεσπίζει διατάξεις που περιορίζουν θεμελιώδες δικαίωμα, οφείλει να έχει λάβει υπόψη την αρχή της αναλογικότητας. Ένα νομοθετικό μέτρο που περιορίζει κάποιο θεμελιώδες δικαίωμα, πρέπει να είναι κατάλληλο, πρόσφορο και αναγκαίο σε σχέση με τον υπέρτερο σκοπό για τον οποίο επιβάλλει τον περιορισμό.

Το κατά πόσον ένα δικαίωμα είναι θεμελιώδες ή όχι, σχετίζεται λοιπόν με την έκταση των περιορισμών που μπορούν να επιβληθούν σε αυτό. Εάν η πρόσβαση στο Διαδίκτυο θεωρηθεί ότι συνιστά ένα απλό νομοθετικά δικαίωμα που προβλέπεται στο νόμο, τότε ένας κοινός νόμος μπορεί να επιβάλλει ευρείς περιορισμούς, διότι σε αυτή την περίπτωση δεν ελέγχεται δικαστικά ως προς την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας και όλων των άλλων προϋποθέσεων του εύλογου περιορισμού θεμελιώδους δικαιώματος. Εάν όμως η πρόσβαση στο διαδίκτυο θεωρηθεί ότι συνιστά ένα θεμελιώδες

²⁵⁹ Βλ. σχετικά στο <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20090505IPR55085&language=EL>. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

²⁶⁰ Βλ. σχετικά http://en.wikipedia.org/wiki/HADOPI_law. Τελευταία πρόσβαση 21/1/2012.

δικαίωμα, τότε θα πρέπει ο νομοθέτης που επιχειρεί να θέσει περιορισμούς στην άσκηση του, να λάβει υπόψη όλα αυτά τα αυστηρά κριτήρια.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου συχνά επαναλαμβάνει στη νομολογία του ότι η «Σύμβαση πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα ζωντανό κείμενο, το οποίο καλείται να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της καθημερινής ζωής» κι επομένως τα ανθρώπινα δικαιώματα που περιλαμβάνει πρέπει να τυγχάνουν ευρύτατης ερμηνείας, καλύπτοντας ακόμα και περιπτώσεις που ο Ευρωπαίος νομοθέτης του 1950 ούτε καν είχε υποθέσει ότι θα μπορούσαν να προκύψουν. Οι δικαστές επιφυλάσσουν λοιπόν στον εαυτό τους τον τελικό λόγο περί του αν μια βιοτική περίσταση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των ανθρώπινων δικαιωμάτων ή όχι.

Επιχειρώντας να δοθεί μια απάντηση για το εάν η πρόσβαση στο Διαδίκτυο αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα, θα πρέπει αρχικά να ληφθεί υπόψη το άρθρο 5^A του ελληνικού Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο το δικαίωμα «συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας» αποτελεί ατομικό συνταγματικό δικαίωμα. Επομένως, οι περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν σε αυτό από τον κοινό νομοθέτη είναι μόνον αυτοί που επιτρέπεται να επιβάλλονται στα συνταγματικά δικαιώματα.

Κατά το άρθρο 25 του Συντάγματος, οι περιορισμοί που επιτρέπεται να επιβάλλονται σε συνταγματικά δικαιώματα πρέπει να προβλέπονται από το Σύνταγμα ή από το νόμο και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. Αν το μέτρο δεν κρίνεται *ad hoc* αποτελεσματικό και αναγκαίο, τότε ο περιορισμός θα είναι αντισυνταγματικός.

Ωστόσο, όταν γίνεται λόγος για θεμελιώδη δικαιώματα, ενυπάρχει ένας υπαινιγμός περί μιας οικουμενικότητας ισχύος, πέραν των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων. Σύμφωνα με το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, η ελευθερία της έκφρασης περιέχει ως συνιστώσα της την ελευθερία της λήψης και μετάδοσης πληροφοριών ανεξαρτήτως του μέσου αυτής της λήψης και μετάδοσης. Στο δικαίωμα αυτό όμως θεμελιώνεται και η ενάσκηση των δικαιωμάτων μετάδοσης και λήψης πληροφοριών δια του Τύπου και της ραδιοτηλεόρασης, κατ' επέκταση και δια του Διαδικτύου.

Στο διαδίκτυο όμως πέραν της ελευθερίας της έκφρασης και πληροφόρησης, ασκείται και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι η ιδιωτικότητα αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα, στο οποίο επιτρέπεται η επιβολή περιορισμών σύμφωνα με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.²⁶¹ Κατά τον Χάρτη

²⁶¹ Άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ. «Κατά την ενάσκηση αυτού του δικαιώματος δεν επιτρέπεται παρέμβαση δημόσιας αρχής, παρά μόνον εφόσον είναι σύμφωνη με το νόμο και είναι αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία για λόγους εθνικής ασφάλειας, δημόσιας ασφάλειας ή οικονομικής ευημερίας της χώρας, για την αποτροπή των εκτροπών ή του εγκλήματος, για την

Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, επίσης, η προστασία προσωπικών δεδομένων αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα, προβλεπόμενο ρητά στο άρθρο 8 αυτού. Αυτά είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα που ασκούνται ταυτόχρονα κατά την πρόσβασή μας στο διαδίκτυο: ελεύθερη λήψη και μετάδοση πληροφοριών, αλλά και αξίωση για σεβασμό της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων. Συνεπώς, η πρόσβασή στο Διαδίκτυο, προστατεύεται από δύο ρητώς κατοχυρωμένες θεμελιώδεις ελευθερίες.

Η έλλειψη ενός άρθρου που θα προβλέπει ρητώς και κατηγορηματικώς την πρόσβαση στο Διαδίκτυο ως «θεμελιώδες δικαίωμα» δεν σημαίνει ότι τέτοιο δικαίωμα δεν υπάρχει. Αντιθέτως, το δικαίωμα υπάρχει και αποτελείται από βασικές και ρητές συνιστώσες κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, όπως η ελευθερία λήψης και μετάδοσης πληροφοριών και η προστασία της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων.²⁶²

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 της Συνθήκης της Λισαβόνας, τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται από την ΕΣΔΑ και όπως απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, αποτελούν μέρος των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης. Η ίδια η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης επομένως αναγνωρίζει ότι είναι δυνατή η μη ρητή, μέσω γραπτής διατύπωσης, κατοχύρωση ενός θεμελιώδους δικαιώματος μέσω του πλαισίου της κοινής ευρωπαϊκής συνταγματικής παράδοσης.

Άλλωστε, σύμφωνα με την έκθεση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών της 16ης Μαΐου 2011 του Ειδικού Εισηγητή για την προώθηση και προστασία του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης και γνώμης, η πρόσβαση στο διαδίκτυο συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα²⁶³. «Δεδομένου ότι το Διαδίκτυο έχει εξελιχθεί σε απαραίτητο εργαλείο προώθησης θεμελιωδών δικαιωμάτων βοηθώντας στην καταπολέμηση της ανισότητας και επιταχύνοντας την ανάπτυξη και την πρόοδο, η εξασφάλιση της απρόσκοπτης πρόσβασης σε αυτό θα πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα για όλα τα κράτη» αναφέρεται μεταξύ άλλων στην έκθεση. Συντάκτης της έκθεσης είναι ο Φρανκ Λαρύ, ειδικός ερευνητής του Οργανισμού, ο οποίος τονίζει ότι η πρόσβαση στο Ίντερνετ είναι ιδιαίτερα σημαντική σε περιόδους πολιτικών αναταραχών, όπως δείχνουν και όσα συνέβησαν στις αραβικές χώρες στις αρχές του 2011. Στην έκθεση τονίζεται επίσης ότι το Διαδίκτυο αποτελεί ένα από τα πλέον σημαντικά εργαλεία του 21ου αιώνα και έχει μεγάλη επίδραση στην εξάπλωση της διαφάνειας, στην

προστασία της υγείας ή των ηθών, ή για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.»

²⁶² Για την ανάλυση σχετικά με το «θεμελιώδες» ή μη του δικαιώματος πρόσβασης στο Διαδίκτυο, βλ. Β. Σωτηρόπουλος, Το θεμελιώδες δικαίωμα της πρόσβασης στο Διαδίκτυο, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://elawyer.blogspot.com/2010/05/to.html>. Τελευταία πρόσβαση 12/12/2011.

²⁶³ Διαθέσιμη στον ιστότοπο <http://documents.latimes.com/un-report-internet-rights>. Τελευταία πρόσβαση 12/1/2012.

πρόσβαση στην πληροφορία και στην διευκόλυνση των πολιτών να συσπειρώνονται και να προωθούν τις δημοκρατικές διαδικασίες.

Συμπερασματικά, ο εθνικός νομοθέτης που θα κληθεί να λάβει μέτρα στάθμισης ανάμεσα στην επιταγή για ασφάλεια και στην ελευθερία στο Διαδίκτυο, θα πρέπει να λάβει υπόψη του ότι το μέτρο που θα θεσπίσει πρέπει να πληροί τους όρους της αναλογικότητας, υπό την έννοια της αναγκαιότητας, της προσφορότητας και της αποτελεσματικότητας του μέτρου για την επιδίωξη του σκοπού στον οποίο αποβλέπει. Κι όλα αυτά, έχοντας επίγνωση του ότι δρα σε ένα ρυθμιστικό πεδίο παγκοσμιοποιημένο και τεχνολογικά ουδέτερο, σε ένα πεδίο αυτονομημένο, με διακριτή λειτουργική οντότητα που ξεπερνά τα χωροχρονικά στεγανά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η ΕΥΘΥΝΗ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΣΤΑ BLOGS ΓΙΑ ΠΑΡΑΝΟΜΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΕΠΑΡΚΕΙΑ Η ΜΗ ΤΟΥ ΙΣΧΥΟΝΤΟΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ

I. Η ευθύνη στα ιστολόγια και η άσκηση των δικαιωμάτων των χρηστών

Η κοινωνία της διακινδύνευσης φέρνει στην επιφάνεια και το ζήτημα της νομικής ευθύνης. Δια μέσω των νόμων της νομικής ευθύνης οργανώνεται ο καταμερισμός της επιβάρυνσης του κινδύνου στην κοινωνία.

Επανερχόμενοι στο παράδειγμα των ιστολογίων, σκόπιμο είναι να διερευνήσουμε ποια είναι η ευθύνη του φορέα παροχής υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας, η ευθύνη του blogger και η ευθύνη του σχολιαστή σε ιστολόγιο και συνακόλουθα πώς μπορεί το θιγόμενο από ανάρτηση σε ιστολόγιο πρόσωπο να ασκήσει τα δικαιώματά του.

Η ουσιώδης δομική μεταβολή που επέφερε η διάδοση του συμμετοχικού Διαδικτύου, του διαδικτύου δηλαδή όπου η πληροφορία συνδιαμορφώνεται από το χρήστη, στη νομοθεσία αλλά και στη δικαστηριακή εφαρμογή του ήδη ισχύοντος δικαίου είναι η μετατόπιση της ευθύνης. Ενώ στα συμβατικά μέσα ενημέρωσης η ευθύνη του ιδιοκτήτη είναι αντικειμενική και ανάγεται στο στάδιο προ της δημοσίευσης του περιεχομένου, ακριβώς επειδή ισχύουν οι συναλλακτικές υποχρεώσεις της εκδοτικής επιμελείας, στο συμμετοχικό Διαδίκτυο αυτό δεν ισχύει. Εκεί, ο απλός χρήστης του διαδικτύου είναι που αναρτά το περιεχόμενο, το οποίο συνήθως δημοσιεύεται χωρίς προέλεγχο: αυτό είναι και το νόημα της συμμετοχικής φύσης του web 2.0. Εάν έχουμε προέλεγχο περιεχομένου από διαχειριστή ιστοσελίδας, δεν μπορούμε να μιλάμε για συμμετοχικό διαδίκτυο, αλλά απλώς για μια ηλεκτρονική εκδοχή της κλασικής στήλης “γράμματα αναγνωστών”.

Ένα χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τα παραδοσιακά μέσα από τα διαδικτυακά είναι ότι η αποκατάσταση στα παραδοσιακά μέσα μπορεί να επέλθει μόνο με νέα δημοσίευση αποκατάστασης ή με νέα εκπομπή, ενώ στα διαδικτυακά μέσα είναι τεχνικά ευχερής η απόσυρση των τυχόν προσβλητικών ισχυρισμών. Στο Διαδίκτυο μπορείς με μεγάλη ευχέρεια να αφαιρέσεις υλικό που έχει αναρτηθεί (έστω κι αν υπάρχει η περίπτωση το υλικό αυτό να μπορεί να βρεθεί μέσω κάποιων μηχανών αναζήτησης). Αυτή η ουσιαστική διαφορά της φύσης και λειτουργίας ανάμεσα στα παραδοσιακά media και στα διαδικτυακά έχει αποτυπωθεί και στην νομοθεσία που καθορίζει την ευθύνη για το φιλοξενούμενο περιεχόμενο που αναρτούν τρίτοι.

Η μετατόπιση της ευθύνης από το προληπτικό στο κατασταλτικό στάδιο, δηλαδή μετά την δημοσίευση του υλικού από τον χρήστη, μεταβάλλει συνολικά τον τρόπο άσκησης των δικαιωμάτων αλλά και της τήρησης των υποχρεώσεων στο Διαδίκτυο. Κυρίως μετατοπίζεται ένα σημαντικό βάρος για την άσκηση των δικαιωμάτων στον ίδιο τον χρήστη του Διαδικτύου, ο οποίος δεν θα μπορεί στην πράξη να ασκήσει τα δικαιώματά του εάν δεν κατανοήσει την θεμελιώδη μεταβολή και δεν ακολουθήσει την διαδικτυακή διαδικασία που περιγράφεται στην οικεία νομοθεσία αλλά και στους τυχόν όρους χρήσης καθώς και τις συγκεκριμένες τεχνικές αυτορρυθμιζόμενης τήρησης υποχρεώσεων.

- Ευθύνη του φορέα παροχής υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας

Το 2000 θεσπίστηκε από τα νομοθετικά όργανα της ΕΕ η Οδηγία 2000/31/ΕΚ για ορισμένες πτυχές του ηλεκτρονικού εμπορίου στην κοινωνία της πληροφορίας. Η οδηγία αναγνωρίζει για κάθε επιχείρηση ή οντότητα που παρέχει διαδικτυακές υπηρεσίες την ιδιότητα του Φορέα Παροχής Κοινωνίας της Πληροφορίας. Οι Φορείς έχουν συγκεκριμένες υποχρεώσεις διαφάνειας, όπως κοινοποίηση στοιχείων ταυτότητας, έδρας κι επικοινωνίας. Στην Οδηγία κατοχυρώνεται επίσης για πρώτη φορά σε ευρωπαϊκό επίπεδο η απαλλαγή των Φορέων από την προληπτική ευθύνη και από την υποχρέωση δραστήριας αναζήτησης περιεχομένου για εντοπισμό παρανομιών. Εάν όμως περιέλθει σε γνώση του φορέα η ύπαρξη παράνομου περιεχομένου στο πλαίσιο της υπηρεσίας που παρέχει στο κοινό, χωρίς να έχει ο ίδιος επιλέξει τον πάροχο του περιεχομένου, ο οποίος μπορεί να είναι ο απλός χρήστης, τότε έχει υποχρέωση να το αποσύρει ταχέως και να καταστήσει μη εφικτή την πρόσβαση σε αυτό.

Με αυτή τη μεταβολή λοιπόν, ο Φορέας απαλλάσσεται πλήρως από προληπτική ευθύνη για το περιεχόμενο και όλο το βάρος μετατοπίζεται στην "γνώση" του για την ύπαρξη παράνομου περιεχομένου. Επομένως, η νομοθεσία αυτή τη στιγμή δεν αναφέρει μεν ρητά ότι ο χρήστης πρέπει να ειδοποιήσει τον Φορέα ότι κάτι δεν πάει καλά με το περιεχόμενο, αλλά εκ των πραγμάτων η ευθύνη του φορέα θα αρχίζει μόνο από τη στιγμή που θα αποδειχθεί η "γνώση" του, δηλαδή τελικά από την στιγμή που θα ενημερωθεί από τον χρήστη, ότι υπάρχει παράνομο περιεχόμενο. Μέχρι τότε, δηλαδή πριν ενημερωθεί από το χρήστη, η ευθύνη ανήκει μόνο στο πρόσωπο που ανάρτησε το παράνομο περιεχόμενο. Θα ανήκει δηλαδή σε άλλον χρήστη, ο οποίος θα καλύπτεται συνήθως υπό ψευδώνυμο και ο εντοπισμός του μπορεί να είναι τεχνικά και νομικά αποκλεισμένος.

Αυτή η νέα διάρθρωση ευθύνης που αφορά τις διαδικτυακές υπηρεσίες ισχύει και στις ΗΠΑ, αλλά και στην ΕΕ. Στην Ελλάδα, η Οδηγία 2000/31 μεταφέρθηκε στο Ελληνικό δίκαιο με το προεδρικό διάταγμα 131/2003²⁶⁴, το οποίο όμως παρουσιάζει μια σημαντική νομοτεχνική ατέλεια. Στο άρθρο 14 αυτού, με τίτλο «Απουσία γενικής υποχρέωσης ελέγχου» αναφέρεται ότι οι φορείς δεν έχουν «γενική υποχρέωση ελέγχου των πληροφοριών που μεταδίδουν ή αποθηκεύουν ούτε γενική υποχρέωση δραστηριότητας αναζήτησης γεγονότων ή περιστάσεων που δείχνουν ότι πρόκειται για παράνομες δραστηριότητες». Αυτή η απουσία γενικής υποχρέωσης ελέγχου ισχύει για τα άρθρα 10, 11 και 12 του προεδρικού διατάγματος. Αφήνει δηλαδή εκτός το άρθρο 13 («Φιλοξενία»). Αυτό είναι παράλογο, καθόσον το ίδιο το άρθρο 13 αναφέρει ότι ούτως ή άλλως δεν υπάρχει προληπτική ευθύνη.

Το λογικό αυτό χάσμα της ελληνικής νομοθεσίας για το Διαδίκτυο, εξηγείται, αν ανατρέξουμε στην ευρωπαϊκή Οδηγία 2000/31/EK που ρυθμίζει ακριβώς αυτό το θέμα, το οποίο προσπαθεί να εισάγει στο εσωτερικό δίκαιο το π.δ.131/2003. Στην Οδηγία αυτή, στο αντίστοιχο άρθρο 15 («Απουσία γενικής υποχρέωσης ελέγχου») αναφέρεται ότι η απαλλαγή της ευθύνης αφορά τα άρθρα 12, 13 και 14 της Οδηγίας, όπου το άρθρο 14 είναι η «Φιλοξενία». Δηλαδή η Οδηγία επιβάλλει στα κράτη την αναγνώριση της απουσίας γενικής υποχρέωσης ελέγχου για την φιλοξενία σχολίων ή άλλου περιεχομένου που αναρτά ο χρήστης, αλλά από εσφαλμένη μεταφορά στην αρίθμηση στο ελληνικό προεδρικό διάταγμα, φαίνεται η «φιλοξενία» να έχει μείνει έξω από την απουσία γενικής υποχρέωσης ελέγχου. Δεν πρόκειται για ηθελημένη επιλογή του ελληνικού δικαίου, αφού κάτι τέτοιο δεν προκύπτει από την ίδια την δομή του προεδρικού διατάγματος (το οποίο από παραδρομή αφαιρεί την γενική ευθύνη από την «παραγγελία», πράγμα αδιανόητο για το ηλεκτρονικό εμπόριο). Πρόκειται προφανώς για λάθος στην αρίθμηση, γεγονός που επιβάλλει να ακολουθείται η διάταξη της Οδηγίας, η οποία ορθά αφαιρεί από την «φιλοξενία» την γενική υποχρέωση ελέγχου.

Σημασία για τη νομική αντιμετώπιση του ζητήματος έχει το αν οι υπηρεσίες του παρόχου είναι moderated ή όχι, δηλαδή, αν ο πάροχος ασκεί προληπτικό έλεγχο στις δηλώσεις ή στο περιεχόμενο που «ανεβάζει» στο Διαδίκτυο.

Αν οι παρεχόμενες υπηρεσίες δεν είναι moderated, αν δηλαδή ο πάροχος περιορίζεται στον παθητικό ρόλο της παροχής τεχνικής υποστήριξης ώστε οποιοσδήποτε να δημοσιεύει στο Διαδίκτυο πληροφορίες χωρίς κανένα απολύτως έλεγχο, τότε ο πάροχος, όπως προαναφέρθηκε, δεν ευθύνεται καταρχάς για περιεχόμενο που τυχόν προσβάλλει δικαιώματα τρίτων. Το χρονικό σημείο που αρχίζει ο πάροχος να φέρει ευθύνη είναι εκείνο που ο τρίτος, του οποίου τα δικαιώματα θίγονται, τον έχει ειδοποιήσει σχετικά και

²⁶⁴ Διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://nomothesia.ependyseis.gr/eu-law/getFile/%CE%A0%CE%94+131+2003.pdf?bodyId=502>. Τελευταία πρόσβαση 21/1/2012.

αυτός αδρανεύει. Από την άλλη μεριά, πλήρη προφανώς ευθύνη φέρει ο πάροχος εκείνος που προσφέρει «ελεγμένο» περιεχόμενο μέσω των υπηρεσιών του σε τρίτους. Αν δηλαδή πάροχος δηλώνει ότι ελέγχει το περιεχόμενό του, τότε ευθύνεται πλήρως για τις δηλώσεις που, ηθελημένα ή μη, δημοσιεύονται στο Διαδίκτυο με τη βοήθειά του²⁶⁵.

- Η άσκηση των δικαιωμάτων από τα θιγόμενα πρόσωπα

Στο διαδίκτυο ασκούνται δύο ομάδες δικαιωμάτων: δραστηριότητες ελεύθερης έκφρασης και αξιώσεις σεβασμού της ιδιωτικότητας.

Παραβιάσεις όσον αφορά την ελευθερία της έκφρασης έχουμε όταν παρατηρούνται γενικώς φαινόμενα λογοκρισίας. Όταν λογαριασμοί απενεργοποιούνται αδικαιολόγητα, όταν αφαιρείται νόμιμο υλικό που έχουμε αναρτήσει, όταν περιορίζονται συγκεκριμένες λειτουργίες λόγω της συμπεριφοράς μας, οι Φορείς πρέπει να παρέχουν τη δυνατότητα επίλυσης. Δηλαδή θα πρέπει να είναι διαφανείς οι συνθήκες στις οποίες επιβλήθηκε ο κάθε περιορισμός και να υπάρχει ένα στάδιο στο οποίο να μπορεί ο χρήστης να αντικρούσει μια κατηγορία που ίσως δεν ευσταθεί. Ο χρήστης έχει δικαίωμα πρόσβασης σε δεδομένα που τον αφορούν, άρα μπορεί να ξέρει για ποιο λόγο έχει υποβληθεί εις βάρος του ένα report-καταγγελία. Συνήθως όμως οι Φορείς δεν απαντούν εγκαίρως ή και ποτέ και δεν ανταποκρίνονται στα αιτήματα πρόσβασης στα δεδομένα. Τότε ακριβώς ιδρύεται ευθύνη τους βάσει του θεσμικού πλαισίου της προστασίας προσωπικών δεδομένων.

Παραβιάσεις που αφορούν τον ιδιωτικότητα έχουμε όταν αναρτηθεί υλικό που αφορά το χρήστη και είναι παράνομο. Αυτή η περίπτωση είναι συνήθως ρυθμισμένη με κανόνες αυτορρύθμισης αλλά και πάλι οι υπηρεσίες αργούν η δεν ανταποκρίνονται ποτέ στο πρώτο αίτημα. Έχουν προδιατυπωμένες απαντήσεις που καλούν τους χρήστες να γίνουν πιο αναλυτικοί ή που τους περιορίζουν σε ορισμένες μόνο επιλογές καταγγελίας που δεν καλύπτουν το θέμα, όπως καταγγελίες πνευματικής ιδιοκτησίας.

Σε κάθε περίπτωση εάν ο χρήστης αποδεδειγμένα ζήτησε από τον φορέα να ασκήσει δικαιώματά του και ο φορέας είτε δεν έδωσε επαρκή στοιχεία είτε δεν προέβη σε άμεση εκπλήρωση υποχρεώσεων, ιδρύεται η ευθύνη του. Αλλά πρέπει να έχει προηγηθεί αυτό το στάδιο και μάλιστα με ιδιαίτερη προσοχή και καταγραφή των βημάτων ώστε να είναι αποδείξιμο. Το επόμενο στάδιο

²⁶⁵ Βλ. άρθρο PKpartners Law Firm, Η ευθύνη των παρόχων την εποχή των blogs, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://techlaw.gr/?p=220>. Τελευταία πρόσβαση 20/12/2011.

είναι βέβαια το δικαστήριο, κυρίως η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων.

- **Όροι χρήσης των Φορέων**

Το πρώτο στάδιο για να ασκήσει ο θιγόμενος χρήστης τα δικαιώματά του που τυχόν παραβιάζονται είναι να συμβουλευτεί και να ακολουθήσει τις διαδικασίες που προβλέπουν οι όροι χρήσης των Φορέων παροχής κοινωνίας της πληροφορίας. Συνήθως, αυτό θα είναι συμβατική του υποχρέωση καθώς συχνά η αυτοδέσμευση του χρήστη από όρους χρήσης είναι τεχνική προϋπόθεση εισόδου στην υπηρεσία κοινωνίας της πληροφορίας.

Οι όροι χρήσης περιλαμβάνουν κατηγορίες παραβιάσεων δικαιωμάτων και διαδικασίες επικοινωνίας με τους διαχειριστές για την επίλυση προβλημάτων. Ωστόσο, πολύ συχνά οι όροι χρήσης δεν θα καλύπτουν όλο το εύρος παράνομου περιεχομένου. Είναι πολύ συνηθισμένο αμερικάνικες εταιρίες να ξεκαθαρίζουν ότι για λόγους προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης και δεδομένου του καθεστώτος κατά το αμερικάνικο ποινικό δίκαιο, αδικήματα όπως δυσφήμιση, συκοφάντηση και εξύβριση παραμένουν εκτός πεδίου εξώδικης επίλυσης, εκτός βέβαια εάν ο χρήστης προσκομίσει δικαστική διάταξη. Αυτές οι προϋποθέσεις όμως δεν είναι συμβατές με το ευρωπαϊκό δίκαιο, στο οποίο δραστηριοποιούνται οι διαδικτυακές υπηρεσίες. Οπότε μια τέτοια απάντηση, συνεπάγεται τελικά την ευθύνη της εταιρίας για μη τήρηση του θεσμικού πλαισίου περί κοινωνίας της πληροφορίας.

- **Ο εντοπισμός του δράστη**

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στην ΚΥ κατά Φινλανδίας είπε ότι δεν αρκεί η τιμωρία των διαμεσολαβητών, αλλά ότι πρέπει να εντοπίζεται και τιμωρείται ο ίδιος ο δράστης εάν οι πράξεις είχαν σοβαρές επιπτώσεις στη σωματική και ηθική ακεραιότητα του ατόμου. Βέβαια αυτό αφορούσε την υπόθεση ενός ανήλικου που είχε τεθεί στο διαδίκτυο μια φωτογραφία του με μια σεξουαλική αγγελία.

Ο εντοπισμός του δράστη προϋποθέτει εναρμονισμένο νομικό πλαίσιο άρσης απορρήτου στην έδρα του Φορέα και του θύματος, αλλά και πραγματική τεχνική βεβαιότητα εντοπισμού του τερματικού της συσκευής που χρησιμοποιεί αποκλειστικά και μόνον ο δράστης. Στις περισσότερες λοιπόν των περιπτώσεων θα πρόκειται για ουτοπία: είτε ο δράστης θα έχει μπει από Ίντερντ καφέ, είτε το θεσμικό πλαίσιο δεν θα προβλέπει άρση του απορρήτου, είτε η εταιρία δεν θα συμμορφώνεται με εισαγγελικές παραγγελίες κλπ.

Οι αστυνομικές υπηρεσίες δίωξης ηλεκτρονικού εγκλήματος είναι κλασικά αστυνομικά τμήματα που μόνο δύο πράγματα «επιπλέον» μπορούν να κάνουν: (α) να προωθήσουν αιτήματα καταγγελιών σε αρμόδιους εισαγγελείς και (β) να πραγματοποιούν έρευνες και συλλήψεις ατόμων που καταλαμβάνονται επ' αυτοφώρω. Δεν έχουν αρμοδιότητα να αναλύουν στοιχεία, να εντοπίζουν ίχνη που καλύπτονται από το απόρρητο ή να εισέρχονται οπουδήποτε χωρίς εντολή. Ο ρόλος τους είναι λοιπόν καθαρά γραφειοκρατικός και δεν μπορεί να οδηγήσει σε εντοπισμό υπόπτων αν ο ίδιος ο χρήστης δεν προσκομίσει επαρκή πληροφορία που είτε θα οδηγήσει στη σύλληψη του δράστη επ' αυτοφώρω, είτε θα αρχειοθετηθεί όπως συμβαίνει στις περισσότερες των περιπτώσεων.

Είναι αυτονόητο, ότι ο επώνυμος blogger, ο επώνυμος σχολιαστής ή ο ψευδώνυμος blogger ή ψευδώνυμος σχολιαστής που εντοπίζεται με τη διαδικασία της άρσης του απορρήτου, φέρει κάθε ευθύνη για την παράνομη πράξη του που προξένησε βλάβη σε τρίτους. Έτσι ευθύνεται με βάση τις γενικές διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας, με βάση τις αντίστοιχες διατάξεις του ποινικού κώδικα για το έγκλημα που θα έχει διαπράξει, με βάση το νόμο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων κλπ, με βάση τις διατάξεις για τις αδικοπράξεις κλπ.

- Τα «τεκμήρια» που οφείλει να λάβει υπόψη ο δικαστής για διάγνωση παραβίασης της ιδιωτικότητας

Τέλος, ο δικαστής που θα κληθεί, κατόπιν έγκλησης, μήνυσης ή αγωγής εκ μέρους του θιγομένου προσώπου, να κρίνει αν υπήρξε ή όχι στην προκειμένη περίπτωση παραβίαση της ιδιωτικότητας του προσώπου που προσφεύγει ενώπιόν του, θα πρέπει καταρχήν, να ερευνήσει, ως προϋπόθεση για το «παραδεκτό» μιας τέτοιας «προσφυγής» στη δικαιοσύνη, εάν το θιγόμενο πρόσωπο αναζήτησε αρχικά μια εξωδικαστική συμβιβαστική και αποδείξιμη λύση. Το πρόσωπο δηλαδή που θεωρεί ότι θίγεται στην ιδιωτικότητά του από μια ανάρτηση σε ιστολόγιο, οφείλει πριν προσφύγει στη δικαιοσύνη, να απευθυνθεί στο διαχειριστή του ιστολογίου, ζητώντας του να αφαιρέσει ή να διορθώσει την παράνομη κατά τη γνώμη του ανάρτηση. Εάν ο διαχειριστής δεν συμμορφωθεί ή δεν απαντήσει, εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος, ιδρύεται η ευθύνη του για σχόλια τρίτων σε δική του ανάρτηση, τα οποία θίγουν την ιδιωτικότητα τρίτου. Σε κάθε περίπτωση, εξαιτίας της φύσης της ανάρτησης σε ιστολόγιο, και με δεδομένο ότι είναι δυνατή η αποκατάσταση με αφαίρεση ή διόρθωση της επίμαχης δημοσίευσης, το θιγόμενο πρόσωπο θα πρέπει καταρχήν να αποδείξει ότι όχλησε το διαχειριστή του ιστολογίου και εκείνος δεν ανταποκρίθηκε.

Στη συνέχεια, ερευνώντας το βάσιμο μια τέτοιας καταγγελίας για παραβίαση της ιδιωτικότητας, ο δικαστής εάν μεν είναι γνωστή η ταυτότητα του φερομένου ως θύτη της παραβίασης, προχωράει κατ' ουσίαν στη διάγνωση της έννομης κατάστασης που έχει ενώπιόν του, με βάση το ισχύον ουσιαστικό και δικονομικό νομικό πλαίσιο. Για το σκοπό αυτό θα λάβει υπόψη του το ίδιο το περιεχόμενο της επίμαχης ανάρτησης ή του επίμαχου σχολίου σε ανάρτηση, και κατά πόσον αυτό μπορεί εν προκειμένω να συνιστά ανεπίτρεπτη επέμβαση στην ιδιωτικότητα του θιγομένου προσώπου. Επίσης, θα λάβει υπόψη του και το εύρος της επισκεψιμότητας του blog στο οποίο δημοσιεύτηκε η ανάρτηση αρχικά καθώς και τα των blogs όπου ενδεχομένως αναδημοσιεύτηκε στη συνέχεια, προκειμένου να κρίνει περί του εάν αυτή η παράνομη επέμβαση στην ιδιωτική σφαίρα προξένησε βλάβη στο πρόσωπο που την επικαλείται. Εάν όμως, όπως πολλές φορές συμβαίνει, η ταυτότητα του φερομένου ως θύτη-διαχειριστή ιστολογίου, είναι άγνωστη, καθότι εκείνος είναι ανώνυμος ή ψευδώνυμος, τότε ο δικαστής, σε περίπτωση όπου δεν συντρέχουν οι όροι άρσης του απορρήτου, θα στηριχτεί σε οποιαδήποτε απόδειξη του προσκομίσει το θιγόμενο πρόσωπο αναφορικά με την ταυτότητα του διαχειριστή. Αυτό σημαίνει, ότι το θιγόμενο πρόσωπο, οφείλει να προσκομίσει αποδείξεις ή έστω ενδείξεις από τις οποίες θα συνάγεται η ταυτότητα του διαχειριστή του ιστολογίου. Τέτοιες αποδείξεις ή πειστήρια στα οποία θα στηρίξει την κρίση του ο δικαστής, είναι όλα εκείνα τα οποία προβλέπονται από το ισχύον –ποινικό και αστικό- δικονομικό σύστημα, δηλαδή έγγραφα, μάρτυρες κλπ.

Ειδικά όσον αφορά την ποινική δίκη, όπου ισχύει η αρχή της ηθικής αποδείξεως και η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας, ο δικαστής θα στηριχτεί σε ο,τιδήποτε κατά την κρίση του μπορεί να αποτελέσει απόδειξη της ενοχής ή της αθωότητας του κατηγορουμένου. Αν λοιπόν κρίνει ότι από το σύνολο των προσκομισθεισών αποδείξεων από το θιγόμενο πρόσωπο, προκύπτει ένδειξη περί της ταυτότητας του ανώνυμου η ψευδώνυμου blogger, μπορεί να προχωρήσει κατ' ουσίαν στη διερεύνηση της υπόθεσης. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί βέβαια να στηριχτεί σε υλικό το οποίο παρανόμως έχει αποκτηθεί, καθότι δεν συνέτρεχαν οι όροι άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών, σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ. 3 του Συντάγματος. Παράνομη χρήση αποδεικτικών μέσων στην περίπτωση των blogs, είναι η παρακολούθηση της πλοήγησης συγκεκριμένου προσώπου²⁶⁶.

²⁶⁶ Η γνωμοδότηση 83/2002 της ΑΠΔΠΧ, υποστηρίζει ότι, στο πλαίσιο μια ποινικής δίκης όπου η χρήση παρανόμως αποκτηθέντων αποδεικτικών μέσων εμφανίζεται ως ο μόνος τρόπος επιτεύξεως γνώσεως της ουσιαστικής αλήθειας, που πάντοτε επιδιώκει ο ποινικός δικαστής, μπορεί να αντιμετωπιστεί με τη χρήση των γενικών διατάξεων του Ποινικού Κώδικα, των σχετικών με την άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης και του αποκλεισμού του καταλογισμού. Η πρακτική εναρμόνιση του περιορισμού που θέτει το άρθρο 19 παρ. 3 Σ στο δικαίωμα παροχής εννόμου προστασίας (άρθρο 20 παρ. 1 Σ) και στο άρθρο 5 παρ 2 Σ (δικαίωμα προστασίας τιμής και ελευθερίας),θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου τα ατομικά δικαιώματα τρίτων απειλούνται, θα πρέπει να

Σε περίπτωση όπου δεν προκύψει η ταυτότητα του δράστη μιας παραβίασης της ιδιωτικότητας μέσω ιστολογίου, ο δικαστής θα απορρίψει την υπόθεση, καθότι ανεπίδεκτη δικαστικής εκτιμήσεως.

II. Η συζήτηση περί της νομοθετικής ταυτοποίησης των διαχειριστών blogs και περί διεύρυνσης του καταλόγου των εγκλημάτων για τα οποία θα επιτρέπεται η άρση του απορρήτου

Η εξαγγελθείσα στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 2011 πολιτική απόφαση για διεύρυνση των όρων άρσης του απορρήτου και ταυτοποίησης των διαχειριστών ιστολογίων, δημιούργησε πλήθος αντιδράσεων και είχε ως συνέπεια το έναυσμα ποικίλων συζητήσεων ως προς το ζήτημα της ανωνυμίας και τον έλεγχο της διακίνησης της πληροφορίας στο διαδίκτυο, στο όνομα της ασφάλειας.

Η παραπάνω εξαγγελία, αφορά, λοιπόν, νομοθετική παρέμβαση στα ανθρώπινα δικαιώματα που προβλέπονται στα συνταγματικά άρθρα 5 παρ. 1 (ελεύθερη ανάπτυξη προσωπικότητας και συμμετοχή στην πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας), 5Α (δικαίωμα πληροφόρησης και συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας), 9 παρ. 1 (προστασία της ιδιωτικής ζωής), 9Α (προστασία προσωπικών δεδομένων), 14 παρ. 1 (δικαίωμα ελεύθερης διάδοσης στοχασμών), 19 (ελευθερία επικοινωνίας και ανταπόκρισης) και 20 (δικαίωμα δικαστικής προστασίας).

Κάθε νομοθετική επέμβαση στα παραπάνω συνταγματικά δικαιώματα πρέπει να τηρεί την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος) και ειδικά, για τον περιορισμό του δικαιώματος πληροφόρησης, η επέμβαση πρέπει να είναι «απολύτως αναγκαία» και να βασίζεται σε λόγους «εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων». Εξάλλου, κατά το άρθρο 19 του Συντάγματος, η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο των επικοινωνιών «για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων». Συνεπώς, το ίδιο το Σύνταγμα θέτει το επιτρεπτό πλαίσιο νομοθετικών επεμβάσεων ως προς την διεύρυνση των όρων του απορρήτου και γενικότερα την επέμβαση στα δικαιώματα που ασκούνται κατά την πρόσβαση στο Διαδίκτυο.

γίνονται δεκτές εξαιρέσεις από τον κανόνα της απαγόρευσης χρήσης παρανόμως αποκτηθέντων αποδεικτικών μέσων. Βλ. και Τ. Ηλιοπούλου-Στράγγα, Χρήση παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων και δικαίωμα υπεράσπισης κατηγορουμένου. Η αποδεικτική απαγόρευση του άρθρου 19 παρ. 3 του αναθεωρηθέντος Συντάγματος, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, σελ. 93.

Οι παραπάνω συνταγματικές επιταγές ως προς το απόρρητο εξειδικεύονται σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας με τον Ν.2225/1994 («Για την προστασία της ελεύθερης ανταπόκρισης κι επικοινωνίας και άλλες διατάξεις»). Στο άρθρο 4 του νόμου αυτού προβλέπεται ο κατάλογος των “ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων”, για τα οποία επιτρέπεται η άρση του απορρήτου. Συνεπώς, η προεξαγγελθείσα νομοθετική επέμβαση αφορά την διεύρυνση του συγκεκριμένου καταλόγου, ώστε να περιληφθούν κι άλλα ποινικά αδικήματα για τα οποία θα επιτρέπεται η άρση του απορρήτου. Περαιτέρω, η νομοθετική επέμβαση θα πρέπει να λάβει ιδιαίτερως υπόψη της τα άρθρα 8 (σεβασμός της ιδιωτικής ζωής και επικοινωνίας) και 10 (ελευθερία της έκφρασης) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθώς και τα άρθρα 17 (σεβασμός ιδιωτικής ζωής και επικοινωνίας) και 19 (ελευθερία της έκφρασης) του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (Ν.2462/1997).²⁶⁷ Ιδίως, σύμφωνα με την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οποιαδήποτε επέμβαση στα δικαιώματα σεβασμού της ιδιωτικότητας και της ελευθερίας της έκφρασης, προκειμένου να θεωρηθούν ανεκτά σε μια δημοκρατική κοινωνία, θα πρέπει να εξυπηρετούν την ικανοποίηση μιας «πιεστικής κοινωνικής ανάγκης».²⁶⁸

Ακόμη κι αν διευρυνθεί ο κατάλογος των εγκλημάτων για τα οποία θα επιτρέπεται η άρση του απορρήτου και συμπεριληφθεί σε αυτά τα πλημμέλημα της συκοφαντικής δυσφημίσσεως, η πρακτική σημασία μίας τέτοιας ρύθμισης θα είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η πλειοψηφία των ελληνόφωνων blogs βασίζεται σε πλατφόρμες εταιρειών που διέπονται από το δίκαιο των ΗΠΑ, οπότε σε περίπτωση που το θιγόμενο πρόσωπο προσφύγει στη Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος προκειμένου να εντοπιστεί ο ψευδώνυμος blogger, ακόμα και για περιπτώσεις συκοφαντικής δυσφήμισης,

²⁶⁷ Στο πρόσφατο Γενικό Σχόλιο αρ. 34 για το άρθρο 19, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ τόνισε ότι οι περιορισμοί που τίθενται στην ελευθερία έκφρασης όσον αφορά τα ιστολόγια πρέπει να είναι σύμφωνοι με την παρ. 3 του άρθρου 19 του ΔΣΑΠΔ. Οι επιτρεπτοί περιορισμοί γενικά πρέπει να είναι εξειδικευμένοι. Γενικές απαγορεύσεις για την λειτουργία συγκεκριμένων ιστοσελίδων και συστημάτων δεν είναι συμβατές με την παρ. 3. Είναι επίσης ασύμβατη με την παρ. 3 η απαγόρευση μιας ιστοσελίδας ή ενός συστήματος μετάδοσης πληροφοριών μόνο και μόνο επειδή επικρίνει την κυβέρνηση ή το πολιτικό σύστημα που στηρίζει την κυβέρνηση. Κατά τη σκέψη αρ. 46, οι bloggers εμπίπτουν στον γενικό τομέα της δημοσιογραφίας. Το Γενικό Σχόλιο αρ. 34 της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ είναι προσβάσιμο στον ιστότοπο: <http://www.article19.org/resources.php/resource/2420/en/general-comment%20-no.34:-article-19:-freedoms-ofopinion-and-expression>. Τελευταία πρόσβαση 08/01/2012.

²⁶⁸ Αποφάσεις Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την προϋπόθεση ύπαρξης “πιεστικής κοινωνικής ανάγκης” ενόψει του περιορισμού της ελευθερίας της έκφρασης, ενδεικτικά: Αλφαντάκης κατά Ελλάδας, απόφαση 11.2.2010, προσφυγή αρ. 49330/07, Kudeshkina κατά Ρωσίας, απόφαση 26.2.2009, προσφυγή αρ. 29492, Flux κατά Μολδαβίας (αρ. 6) απόφαση 29.7.2008, προσφυγή αρ. 22824/04, Lindon, Otchakovsky-Laurens και July κατά Γαλλίας, απόφαση 22.10.2007, προσφυγές αρ. 2179/02 και 36448/02.

οι αστυνομικοί τον ενημερώνουν ότι οι γνωμοδοτήσεις των Εισαγγελιών του Αρείου Πάγου δεν έχουν καμία απολύτως αποτελεσματικότητα, αφού ένας πάροχος φιλοξενίας ιστολογίου όπως είναι για παράδειγμα η Google αποκλείεται για φερόμενη δυσφήμιση να δώσει στοιχεία όπως το IP του συνδρομητή της - ιστολόγου, ώστε στην συνέχεια να ταυτοποιηθεί ο συνδρομητής της ελληνικής εταιρείας - παρόχου. Βασική προϋπόθεση, προκειμένου να γίνει δεκτό το αίτημα από τις εταιρείες αυτές και να αποκαλυφθεί ο διαχειριστής του blog, είναι να συντρέχει η εξαιρετική περίπτωση τέλεσης του αδικήματος της «απειλής κατά ζωής».

Βεβαίως, το κράτος δεν μπορεί να παραμένει με τα χέρια σταυρωμένα όταν παραβιάζονται δικαιώματα και προφανώς η συκοφαντική δυσφήμιση αποτελεί ένα ποινικό αδίκημα που πρέπει να διώκεται και οι δράστες να καταδικάζονται. Αλλά ειδικά στο διαδίκτυο, πρέπει να ληφθεί υπόψη η πολλαπλή διάχυση της ευθύνης ανάμεσα σε περισσότερους φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Η μόνη ίσως πρακτική λύση για αυτές τις περιπτώσεις, στις οποίες ο νομοθέτης μπορεί όντως να παρέμβει, είναι οι Όροι Χρήσης των φορέων παροχής υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας. Υπάρχει βέβαια σχετική νομοθεσία που ρυθμίζει και την δική τους ευθύνη (λ.χ. το π.δ. 131/2003), αλλά πρέπει να υπάρξει μεγαλύτερη σαφήνεια και πιο συγκεκριμένα δικαιώματα για τους θιγόμενους. Όταν καταγγέλλει κάποιος δυσφημιστικό περιεχόμενο, πρέπει να ενεργοποιείται άμεσα ένας εσωτερικός εταιρικός μηχανισμός νομικού ελέγχου, ο οποίος θα αποφασίζει εάν η εταιρεία θα συμμορφωθεί με το αίτημα του θιγόμενου ή εάν θα αναλάβει το κόστος να διατηρήσει την όποια προσβολή καθώς και την μετακυλιόμενη ευθύνη. Αυτά μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο προσεκτικής αλλά και αποτελεσματικής νομοθέτησης, ορίζοντας συγκεκριμένα ελάχιστα περιεχόμενα που θα πρέπει να έχουν οι Όροι Χρήσης. Βέβαια η πρακτική τους αξία σε εθνικό επίπεδο είναι μικρή, καθώς τα ζητήματα τα σχετικά με την διάρθρωση των αντιτιθέμενων ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Διαδίκτυο, μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο μέσω κοινής πλανητικής δράσης.

Ειδικώς όσον αφορά την προληπτική υποχρέωση δήλωσης στο ΕΣΡ των στοιχείων της ταυτότητας των διαχειριστών ιστολογίων²⁶⁹, οι αλλαγές που δρομολογούνται, με τη λογική βάση που χρησιμοποιείται για να δικαιολογηθούν, καθιστούν εκ των προτέρων ύποπτο έναν χρήστη του διαδικτύου χωρίς να έχει κάνει τίποτα επιλήψιμο και χωρίς να έχει προκαλέσει

²⁶⁹ Στη Λευκορωσία π.χ. για λόγους ασφάλειας/δημοσίου συμφέροντος καταγράφονται τα στοιχεία διαχειριστών site και στα ίντερνετ καφέ επιδεικνύεις ταυτότητα, το ίδιο και στην Ιταλία, που χρησιμοποιείς τα ίντερνετ καφέ με δήλωση στοιχείων. Σημειωτέον ότι η μόνη χώρα όπου έχει επιχειρηθεί να επιβληθεί με νόμο στους διαχειριστές ιστολογίων η υποχρέωση να δηλώνουν την πραγματική τους ταυτότητα είναι η Κίνα.

την παραμικρή υποψία πως έχει τελέσει ή πρόκειται να τελέσει αδίκημα. Ένας τέτοιος προληπτικός ποινικοδικονομικός καταναγκασμός, αντί του κατασταλτικού, με πρόφαση την διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας και για την προστασία της δημόσιας τάξης από αξιόποινες πράξεις, από την μία πλευρά αποτελεί καταστρατήγηση του τεκμηρίου της αθωότητας ενός απροσδιόριστου αριθμού πολιτών-χρηστών του διαδικτύου, ενός κανόνα που αποτελεί βασική αρχή του ποινικού δικαίου και των ατομικών δικαιωμάτων και ισχύει σε κάθε δημοκρατικό πολίτευμα και κατά τον οποίο ουδείς επιτρέπεται να θεωρείται ένοχος, εάν δεν αποφανθεί επ' αυτού με αμετάκλητη απόφασή του το αρμόδιο δικαστήριο, διότι θεωρεί εξ ορισμού ως ενόχους τους bloggers, ή έστω ως κατόχους μιας εγκληματογόνου πηγής. Πρόκειται δηλαδή για ρύθμιση που βρίσκεται σε αντίθεση με το άρθρο 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Από την άλλη πλευρά περιορίζει ανεπίτρεπτα την ελευθερία ενός ολόκληρου πληθυσμού, με αποτέλεσμα να διακυβεύεται το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου, συνιστώντας απαράδεκτο περιορισμό του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ περί ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης, καθόσον δεν πρόκειται βέβαια για περιορισμό ο οποίος είναι αναγκαίος σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Επιπλέον, η προληπτική αυτή καταχώριση των δεδομένων προκειμένου να χρησιμοποιηθούν σε περίπτωση τέλεσης αδικήματος, βασίζεται στο εικαζόμενο φρόνημα και απόψεις του κάθε διαχειριστή ιστολογίου που όμως κατά το χρόνο δήλωσης των στοιχείων του στην αρμόδια υπηρεσία δεν θα έχει καν εξωτερικευτεί. Μία τέτοια ποινικοποίηση φρονήματος απαγορεύεται κι από το ίδιο το ελληνικό ποινικό δίκαιο ως αρχή αυτονόητη σε κάθε δημοκρατική χώρα.

Η ρύθμιση αυτή είναι επιπλέον αντίθετη στην Οδηγία 2002/58/EK για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικότητας στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Η Οδηγία αυτή έχει ενσωματωθεί στο εσωτερικό ελληνικό δίκαιο με το Ν.3471/2006. Η λειτουργία ενός ιστολογίου προϋποθέτει την αποδοχή των όρων μιας πλατφόρμας υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας (όπως π.χ. του blogger.com ή του wordpress.com), δηλαδή μία σύμβαση του χρήστη με την αντίστοιχη υπηρεσία. Πρόκειται λοιπόν για μία υπηρεσία η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των «ηλεκτρονικών επικοινωνιών», αφού σύμφωνα με την Οδηγία 2002/58 ακόμη και η απλή πλοήγηση στο Διαδίκτυο συνιστά «επικοινωνία».

Με την Οδηγία αυτή τίθενται περιοριστικά οι όροι υπό τους οποίους επιτρέπεται η συλλογή προσωπικών δεδομένων των χρηστών. Αυτό σημαίνει ότι αν επιχειρείται συλλογή προσωπικών δεδομένων των χρηστών σε περίπτωση που δεν προβλέπεται από την Οδηγία, τότε η εν λόγω συλλογή είναι αντίθετη στο ευρωπαϊκό δίκαιο.

Ο Ν.3471/2006 στο άρθρο 5 παρ. 2, θέτει δύο όρους επιτρεπόμενης συλλογής προσωπικών δεδομένων σε περίπτωση σύμβασης παροχής ηλεκτρονικών υπηρεσιών: α) όταν δίνεται η συγκατάθεση του συνδρομητή, ύστερα από ενημέρωσή του²⁷⁰ και β) όταν η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση της σύμβασης παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών ή για τη λήψη μέτρων κατά το προσυμβατικό στάδιο μετά από αίτηση του συνδρομητή.

Στα blogs τα μόνα αναγκαία στοιχεία είναι ένα e-mail του χρήστη, χωρίς να χρειάζεται το ονοματεπώνυμό του για τη λειτουργία της σύμβασης με τον blogger.com ή με την wordpress κλπ. Άρα, η χορήγηση του ονόματος δεν είναι αναγκαία για την εκτέλεση της σύμβασης κι επομένως μία τέτοια υποχρέωση είναι παράνομη.

Ομοίως, η Οδηγία 2002/58/ΕΚ αναφέρει ακριβώς αυτές τις περιπτώσεις (άρθρο 5 παρ. 1 και 3). Η εξαίρεση του άρθρου 15 της Οδηγίας²⁷¹ έχει περιοριστεί από το αντίστοιχο άρθρο 11 της Οδηγίας 2006/24/ΕΚ²⁷² που τροποποιεί την Οδηγία 2002/58, στην οποία διευκρινίζεται ποια δεδομένα επιτρέπεται να φυλάσσονται για προληπτικούς λόγους. Σε αυτά τα δεδομένα δεν προβλέπονται βέβαια τα ονοματεπώνυμα των bloggers.

Μία τέτοια σκέψη περί υποχρεωτικής ταυτοποίησης των διαχειριστών των ιστολογίων είναι επομένως εκτός από παράνομη, και κατ' αρχήν αδύνατη, για πρακτικούς και τεχνικούς λόγους, καθώς οι υπηρεσίες αυτές παρέχονται κατά βάση από εταιρείες των ΗΠΑ οι οποίες όπως προαναφέρθηκε όχι μόνο δεν

²⁷⁰ Ως συγκατάθεση νοείται η ελεύθερη δήλωση βούλησης του χρήστη ότι επιθυμεί τα δεδομένα του να υποστούν επεξεργασία και αντιδιαστέλλεται προς την υποχρεωτική διάθεση των δεδομένων που μπορεί να επιβάλλει ένας νόμος.

²⁷¹ «Τα κράτη μέλη δύνανται να λαμβάνουν νομοθετικά μέτρα για να περιορίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στα άρθρα 5 και 6, στο άρθρο 8 παράγραφοι 1 έως 4 και στο άρθρο 9 της παρούσας οδηγίας, εφόσον ο περιορισμός αυτός αποτελεί αναγκαίο, κατάλληλο και ανάλογο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας (δηλαδή της ασφάλειας του κράτους), της εθνικής άμυνας, της δημόσιας ασφάλειας, και για την πρόληψη, διερεύνηση, διαπίστωση και δίωξη ποινικών αδικημάτων ή της άνευ αδείας χρησιμοποίησης του συστήματος ηλεκτρονικών επικοινωνιών, όπως προβλέπεται στο άρθρο 13 παράγραφος 1 της οδηγίας 95/46/ΕΚ. Για το σκοπό αυτό, τα κράτη μέλη δύνανται, μεταξύ άλλων, να λαμβάνουν νομοθετικά μέτρα που θα προβλέπουν τη φύλαξη δεδομένων για ορισμένο χρονικό διάστημα για τους λόγους που αναφέρονται στην παρούσα παράγραφο. Όλα τα μέτρα που προβλέπονται στην παρούσα παράγραφο είναι σύμφωνα με τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένων αυτών που αναφέρονται στο άρθρο 6 παράγραφοι 1 και 2 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση.»

²⁷² Το άρθρο 11 της Οδηγίας 2006/24/ΕΚ ορίζει ότι στο άρθρο 15 της οδηγίας 2002/58/ΕΚ παρεμβάλλεται η ακόλουθη παράγραφος: «1α. Η παράγραφος 1 δεν ισχύει για δεδομένα των οποίων τη διατήρηση προβλέπει ρητά η οδηγία 2006/24/ΕΚ του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίου δικτύου επικοινωνιών (*), όσον αφορά τους σκοπούς του άρθρου 1 παράγραφος 1 της εν λόγω οδηγίας.

δέχονται συνήθως να χορηγήσουν στοιχεία και ηλεκτρονικά ίχνη χρηστών υπηρεσιών τους σε περιπτώσεις συκοφαντικής δυσφήμισης, αλλά, πολύ περισσότερο, η εισαγωγή οποιασδήποτε νομικής υποχρέωσης ταυτοποίησης των διαχειριστών ιστολογίων δεν ασκεί καμία επίδραση σε αυτά, αφού η λειτουργία τους διέπεται από το αμερικανικό και όχι το ελληνικό δίκαιο. Ακόμη όμως και στην περίπτωση εταιρειών που εδρεύουν στην Ελλάδα, η από μέρους των χρηστών του Διαδικτύου χρήση υπηρεσιών ανωνυμοποίησής (proxy servers, anonymizers) θα οδηγήσει στην παράκαμψη της όποιας υποχρέωσης ταυτοποίησης.

Ο προληπτικός λοιπόν αυτός περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης και μάλιστα του δικαιώματος ανώνυμης ή ψευδώνυμης έκφρασης, χωρίς να υπάρχει τελεσθέν έγκλημα θυμίζει την προσέγγιση του αείμνηστου Δημήτρη Μαρούδα²⁷³, που στα τέλη της δεκαετίας του 1980 όταν άρχισαν να εκπέμπουν τα πρώτα μη κρατικά τηλεοπτικά κανάλια, απειλούσε να καταρρίψει τους δορυφόρους για να μην εκπέμπουν σήμα στην Ελλάδα.

Προς τη σωστή κατεύθυνση, αντιθέτως, φαίνεται να είναι ως ένα βαθμό η πρόταση περί της διεύρυνσης του καταλόγου του άρθρου 4 ν. 2225/94 και η προσθήκη περαιτέρω εγκλημάτων για τα οποία θα επιτρέπεται η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών, ρύθμιση η οποία καθίσταται πλέον αναγκαία, καθόσον το έγκλημα έχει εν πολλοίς μεταλλαχθεί σε «ηλεκτρονικό» και δη διαδικτυακό. Είναι αδιανόητο ότι στον ανωτέρω κατάλογο ακόμη δεν περιλαμβάνονται τα εγκλήματα που πρωτίστως τελούνται στο πεδίο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, όπως η παραβίαση του απορρήτου των επικοινωνιών (υποκλοπές), οι κακόβουλες επιθέσεις σε πληροφοριακά συστήματα (hacking, cracking, botnets) και η απάτη με υπολογιστή (phishing, pharming). Ένα ήπιας όμως μορφής πλημμέλημα όπως το έγκλημα της συκοφαντικής δυσφήμισης, δεν φαίνεται να συνάδει με τη συνταγματική επιταγή περί «ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος» το οποίο δικαιολογεί την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών κι ως εκ τούτου η συμπερίληψή του στον ανωτέρω κατάλογο –εκτός από έλλειψη πρακτικής χρησιμότητας- θα είναι και σε ανακολουθία με το ίδιο το Σύνταγμα. Εκτός κι αν ο νομοθέτης στοιχειοθετήσει την ειδική υπόσταση μιας διακεκριμένης μορφής συκοφαντικής δυσφήμισης τελουμένης δια του διαδικτύου.

²⁷³ Αναπληρωτής υπουργός Προεδρίας του ΠΑΣΟΚ το 1988.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟ ΑΥΤΟΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΚΕΚΤΗΜΕΝΟ ΩΣ «ΑΝΤΙΔΟΤΟ» ΣΤΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ

Ι. Η σημασία της αυτορρύθμισης/συρρύθμισης, ενόψει της φύσεως του μέσου και του παγκοσμιοποιημένου χαρακτήρα του

Το Διαδίκτυο συνιστά - εκτός από την «έδρα της νέας διάστασης του Κυβερνοχώρου στον φυσικό μας κόσμο»²⁷⁴ - ένα «δημόσιο δίκτυο ηλεκτρονικής επικοινωνίας»²⁷⁵ υπό την έννοια του δημόσια προσιτού και διαθέσιμου στο κοινό δικτύου. Ο χαρακτήρας της επικοινωνίας αυτής είναι διαδραστικός. Ακόμη και αυτή καθαυτή η πλοήγηση στο Διαδίκτυο, συνιστά όπως προαναφέρθηκε, επικοινωνία²⁷⁶. Καθώς η κυκλοφορία και η επικοινωνία μέσω του Δικτύου δεν είναι κοινωνικά ορατή, εκφεύγει του ελέγχου όχι μόνο της εθνικής έννομης τάξης και μετατίθεται πλέον εντός των «συνόρων» και των «κοινοτήτων» του Κυβερνοχώρου.

Η ίδια η εξέλιξη του Διαδικτύου συνοδεύεται από τη συζήτηση για την αυτορρύθμιση ως μία εναλλακτική λύση, πιο ευέλικτη και πιο προσαρμοσμένη στις ανάγκες των «δικτυακών» επικοινωνιών.²⁷⁷

Το επιχείρημα υπέρ της αυτορρύθμισης, έλκει την καταγωγή του από την σχετικά ομοιογενή κοινότητα που ίδρυσε το Διαδίκτυο, η οποία είχε «καθιερώσει» τους δικούς της κανόνες δεοντολογίας. Η πρώτη γενιά των χρηστών προερχόταν από την επιστημονική κοινότητα. Από εκείνη την περίοδο προέρχεται η εικόνα του netcitizen (πολίτη του διαδικτύου), ο οποίος ως ώριμος και υπεύθυνος πολίτης του Διαδικτύου θα φρόντιζε να υπάρχει τάξη στον κυβερνοχώρο, καθώς και η αντίληψη που ταύτιζε την κρατική ρυθμιστική παρέμβαση με λογοκρισία και την αυτορρύθμιση με θρίαμβο της αυτονομίας. Η αξίωση της αυτορρύθμισης στο δικτυακό περιβάλλον εδράζεται στην αντίληψη ότι οι δικτυακές κοινότητες έχουν τα χαρακτηριστικά κυρίαρχων

²⁷⁴ Βλ. Α. Τάκη, Κοινωνία της Πληροφορίας και Σύνταγμα – Μια πρώτη προσέγγιση, ΝοΒ 50, σελ. 29 επ.

²⁷⁵ Βλ. τους ορισμούς του «δικτύου ηλεκτρονικών επικοινωνιών» και του «δημόσιου δικτύου επικοινωνιών στο άρθρο 2 της Οδηγίας 2002/21/EK «σχετικά με το κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών» αλλά και Προοίμιο της Οδηγίας 2002/58/EK «σχετικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών» (αριθ. 6).

²⁷⁶ Βλ. Data Protection Working Group "Privacy on the Internet" - An integrated EU Approach to On-line Data Protection, 21 November 2000, WP 37, σελ. 64

²⁷⁷ Βλ. J. Hughes, The Internet and the Persistence of Law, Cardoso Law School – Research Paper Series No 61, 2003, σελ. 5 επ.

ή έστω ημι-κυρίαρχων οντοτήτων²⁷⁸: οπωσδήποτε δεν διαθέτουν μία ορισμένη επικράτεια, έναν μόνιμο πληθυσμό και την εξουσία του (φυσικού) καταναγκασμού αλλά σε κάθε περίπτωση διαθέτουν βασικά χαρακτηριστικά της κρατικής «κυριαρχίας», όπως «πολίτες» (“netizens”) μέσω της συμμετοχής σε συμφωνίας παροχής υπηρεσιών, «συνταγματικά» δικαιώματα μέσω των συμβατικών όρων και εξουσίες καταστολής μέσω της κοστολόγησης και των «κυρώσεων» που μπορεί να επιβάλει ο φορέας παροχής υπηρεσιών Διαδικτύου.²⁷⁹

Οι «πολίτες» του Διαδικτύου τείνουν ταυτόχρονα να αντιστέκονται στην αργή, «παραδοσιακή» ετερόνομη ρύθμιση. Η λύση ενόψει της εγγενούς αδυναμίας του εθνικού δικαίου να ρυθμίσει ικανοποιητικά σχέσεις και συμπεριφορές αναζητείται στη λήψη της απόφασης σχετικά με τους κανόνες που θα εφαρμοστούν σε ορισμένες περιοχές του ενδοδικτυακού κόσμου από αυτούς στους οποίους έχουν επιπτώσεις αυτές οι δραστηριότητες: τον διαχειριστή του συστήματος (system operator) και τους χρήστες. Επιδιώκεται συνεπώς η συμφωνία ανάμεσα σε αυτούς, των οποίων οι δραστηριότητες ρυθμίζονται, και αυτούς που θίγονται από αυτές τις δραστηριότητες. Οι netizens είναι αυτοί, για τους οποίους οι κανόνες έχουν τη μεγαλύτερη σημασία. Στο βαθμό που οι δικτυακές δραστηριότητες αφορούν την επικοινωνία πληροφορίας και στο βαθμό που οι περιοχές, στις οποίες λαμβάνει χώρα η επικοινωνία, είναι διαχωρισμένες με νοητά σύνορα (κωδικούς, φίλτρα, συνήθειες των συμμετεχόντων) ο δικτυακός κόσμος κατασκευάζει ένα – μη φυσικό - τόπο συμπλέγματος αποτελεσμάτων και ελέγχων.²⁸⁰

Το περιεχόμενο του αιτήματος και εγχειρήματος της αυτορρύθμισης καθεαυτή δεν είναι ενιαίο: όταν γίνεται αναφορά σε αυτορρύθμιση στον κυβερνοχώρο πρόκειται: α) για την αυτό-διακυβέρνηση (self-governance) των δικτυακών κοινοτήτων ή/και β) για την αυτορρύθμιση των παραγόντων της αγοράς που δραστηριοποιούνται στον κυβερνοχώρο. Το νέο «αυτόνομο» δίκαιο του

²⁷⁸ Βλ. ενδεικτικά Η. Perritt, *Cyberspace Self-Government: Town Hall Democracy or Rediscovered Royalism?*, Berkeley Technology Law Journal 413, vol. 12, 1997, σελ. 8, καθώς επίσης Reidenberg J. R., *Governing Networks and Rule-Making in Cyberspace*, 45 Emory Law Journal 911 (1996) reprinted in “borders in cyberspace”, Brian Kahin and Charles Nesson, eds, MIT Press: 1997.

²⁷⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα «κύρωσης» είναι το «μπλοκάρισμα» μιας σελίδας από τον φορέα παροχής υπηρεσιών πρόσβασης, ο αποκλεισμός από μία ομάδα συζήτησης, η κατάργηση ορισμένων ομάδων χρηστών κλπ. Υποστηρίζεται ότι το «μπλοκάρισμα» μιας σελίδας με πορνογραφικό περιεχόμενο είναι ασύγκριτα πιο κατάλληλη και αποτελεσματική λύση από την ποινική καταδίκη.

²⁸⁰ Για την πλήρη ανάπτυξη της συνηγορίας της αυτορρύθμισης ως κανόνα που ρυθμίζει μία ιδιαίτερη, αυτόνομη - και σαφώς οριοθετημένη από τον φυσικό κόσμο - περιοχή του Διαδικτύου βλ. D.R. Johnson / D. G. Post, *The new “civic virtue” of the Internet: A Complex Systems Model for the Governance of Cyberspace*, The Emerging Internet (Annual Review of the Institute for Information Studies) Firestone 1998, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.temple.edu/lawschool/dpost/Newcivicvirtue.html>. Τελευταία πρόσβαση 01/12/2011.

Διαδικτύου εδράζεται στη ρυθμιστική συμπεριφορά πολλών, νέων και διαφορετικών συμμετεχόντων, όπως κράτη, επιχειρησιακές οντότητες, οργανώσεις, ενώσεις, συγκροτημένοι ή μη «εκπρόσωποι» της κοινωνίας των πολιτών.

Στο Διαδίκτυο, επίσης, η Netiquette²⁸¹ είναι ένα είδος κώδικα δεοντολογίας, περισσότερο ή λιγότερο τυποποιημένου που αποσκοπεί στη ρύθμιση των δικτυακών διαπροσωπικών σχέσεων. Πρόκειται για ένα μηχανισμό αυτορρύθμισης στο Δίκτυο, χωρίς την ενεργό συμμετοχή της πολιτικής ή την παρέμβαση μιας κεντρικής αρχής, που λειτουργεί ως βάση για τη ρύθμιση της επικοινωνίας και της διάδρασης των χρηστών. Η Netiquette είναι μία σειρά από άγραφους ηθικούς και δεοντολογικούς κανόνες, η παράβαση των οποίων οδηγεί σε συλλογική καταδίκη και δημόσια κριτική εκ μέρους των άλλων συμμετεχόντων στο δίκτυο. Η κοινότητα επιβάλλει στους παραβάτες την κύρωση του αποκλεισμού από μία ομάδα, της δημόσιας έκθεσής τους κλπ. Παρά το γεγονός ότι η Netiquette αποτελεί το πρότυπο άτυπων μηχανισμών, καθιερώθηκε στην πρακτική της επικύρωσης των κανόνων του Διαδικτύου ως «οιονεί νόμος». Η φροντίδα της δικτυακής κοινότητας να περιφρουρήσει τους ηθικούς της κανόνες αντανακλάται και στην ύπαρξη «κυβερνοφρουρών» που «περιπολούν» το δίκτυο και όταν εντοπίζουν «ατασθαλίες» και επιτίθενται με «βόμβες ηλεκτρονικού ταχυδρομείου» ή άλλα μέσα του Information Warfare.²⁸² Η αύξηση των φαινομένων παραβατικής συμπεριφοράς online, η ανάπτυξη του spam, η εισβολή νέων ομάδων συζήτησης καθώς και η αύξηση των νέων χρηστών, δεν επιτρέπει ωστόσο να θεωρήσουμε την Netiquette ένα γενικευμένο έθιμο.

Ακόμη και εάν, δογματικά, είναι αμφίβολο εάν εντάσσεται στο πλαίσιο της αυτορρύθμισης (υπό την έννοια της δέσμης «κανόνων» που καθιερώνονται και γίνονται αποδεκτοί από αυτούς που συμμετέχουν στη διαδικασία) είναι σκόπιμο να διερευνηθεί η διάσταση που αναφέρεται στην αυτονομία και αυτοπροστασία του χρήστη. Στην αντίληψη αυτή ο πλοηγός – χρήστης υπεισέρχεται στη θέση του ρυθμιστή, διαθέτοντας συνήθως δύο δυνατότητες: αφενός να εκφράζει τις «προτιμήσεις» του ως προς την δικτυακή του εικόνα και τη σχέση του με το «περιβάλλον» του Διαδικτύου και αφετέρου να αυτοπροστατεύεται.

Η αυτορρύθμιση υποστηρίζεται ως δομική ανάγκη του Διαδικτύου: Καταρχήν ως απάντηση στην περιορισμένη εφαρμοσιμότητα του εθνικού δικαίου και ως υπέρβαση του εθνικού κατακερματισμού του δικαίου του Διαδικτύου που

²⁸¹ Ο όρος netiquette προέρχεται από τη σύνθεση των λέξεων network και etiquette και αποδίδεται ελεύθερα ως Πρωτόκολλο του Δικτύου. Αναφέρεται στους γενικότερους κανόνες ηθικής που πρέπει να ισχύουν στον κυβερνοχώρο. Πρβλ. S. Hambridge, Netiquette Guidelines, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.dtcc.edu/cs/rfc1855.html>. Τελευταία πρόσβαση 01/10/2011.

²⁸² Βλ. σχετικά <http://www.cyberangels.org/>.

επιφυλάσσει διαφορετική μεταχείριση στα εθνικά top level domains (gr, uk, fr, de) και στα υπερεθνικά top level domains (com, org, edu κλπ.)²⁸³. Εξάλλου υποστηρίζεται ότι η αυτορρύθμιση αποτρέπει την (εξωεδαφική) επιβολή ενός εθνικού κανόνα ή μιας εθνικής κουλτούρας πάνω σε άλλους.²⁸⁴ Πώς εξασφαλίζεται η προστασία των δικαιωμάτων²⁸⁵ και του δημοσίου συμφέροντος αλλά και των συμφερόντων τρίτων που δεν συμμετέχουν στις διαδικασίες της ηλεκτρονικής επικοινωνίας και τα οποία διατρέχουν τον κίνδυνο να αγνοηθούν ή να υποτιμηθούν στη διαδικασία της αυτορρύθμισης²⁸⁶; Πώς μπορεί να εκφραστούν οι μεμονωμένοι χρήστες σε ένα παγκοσμιοποιημένο, αποκεντρωμένο και ταυτόχρονα πανταχού παρόν «περιβάλλον»²⁸⁷; Η ανισότητα των χρηστών σε σχέση με τους φορείς παροχής υπηρεσιών Διαδικτύου και περιεχομένου είναι εμφανής ήδη στην ορολογία που χρησιμοποιείται καθώς στους «actors» («παίκτες») αντιπαραβάλλονται οι «users» («χρήστες»). Η αντιπροσωπευτικότητα συναρτάται χωρίς αμφιβολία με το ζήτημα της ανεξαρτησίας και της αυτονομίας του αυτορρυθμιζόμενου φορέα.²⁸⁸

Η αχίλλειος πτέρνα πολλών αυτορρυθμιστικών πρωτοβουλιών εντοπίζεται στο γεγονός ότι η διαδικασία και συχνά τα αποτελέσματα επικαθορίζονται από την επιρροή κρατών και παραγόντων με δεσπόζουσα θέση στην εξέλιξη και την αγορά του Διαδικτύου. Ακόμη και εάν οι πάροχοι υπηρεσιών διαδικτύου θεμελιώνουν συνήθως την παρεμβατική και κυρωτική τους «λειτουργία» στη συμβατική σχέση που τους συνδέει με το χρήστη, εν τούτοις το ζήτημα της ισχύος και προστασίας των συνταγματικών δικαιωμάτων τίθεται επιτακτικά. Ποια ακριβώς είναι εκείνα τα θεμελιώδη, ατομικά δικαιώματα που πρέπει να προστατευθούν και ποιες συνταγματικές «προδιαγραφές» θα εφαρμοστούν; Ποια είναι εν τέλει η συνέπεια, όταν η μηχανή αναζήτησης Google έχει ήδη

²⁸³ Βλ. V. Karavas/G. Teubner, <http://www.companynamesucks>: Grundrechte gegenüber "privaten" im autonomen Recht des Internets, Beitrag für das Kolloquium der Forschungsstelle für Recht und Innovation Hamburg (CERI): "Innovationsoffene Regulierung im Internet", November 2002.

²⁸⁴ Βλ. Για την πλήρη ανάπτυξη της συνηγορίας της αυτορρύθμισης ως κανόνα που ρυθμίζει μία ιδιαίτερη, αυτόνομη - και σαφώς οριοθετημένη από τον φυσικό κόσμο - περιοχή του Διαδικτύου βλ. D.R. Johnson/D. G. Post, όπ.π.

²⁸⁵ Βλ. τις παρατηρήσεις του J. Reidenberg σε σχέση με την Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN), ο οποίος υποστηρίζει ότι η ιδιωτικοποίηση του συστήματος ονοματοδότησης μέσω της ICANN στις ΗΠΑ και σταδιακά σε όλον τον κόσμο αγνόησε – στο σχεδιασμό του πρωτοκόλλου καταχώρισης ονομάτων – τα προβλήματα προστασίας της ιδιωτικότητας. Βλ. J. Reidenberg, Privacy Protection and the Interdependence of Law, Technology and Self-Regulation, II (Paper prepared for the Conference "On the Brink of New Evolutions in the Law of Information Technology", Namur 2000)

²⁸⁶ Βλ. Π. Ζέρη, Κρατική ρύθμιση και αυτορρύθμιση των υπερλεωφόρων των πληροφοριών, ΤοΣ 1999 σελ 420 επ.

²⁸⁷ Βλ. σχετικά και Λ. Μήτρου, Η προστασία προσωπικών δεδομένων, σε ΕΕΤΤ, Η αγορά του Internet στην Ελλάδα, Αθήνα 1999, σελ 84 επ.

²⁸⁸ Βλ. και Λ. Μήτρου, (Αυτο)ρύθμιση στον Κυβερνοχώρο;, στον τόμο Αυτορρύθμιση, (διευθ. σειρ. Γ. Παπαδημητρίου), Αθήνα 2005, σελ. 75-97.

αρχίσει να εφαρμόζει διαφορετικές συνταγματικές «προδιαγραφές» καθώς στον τομέα των γαλλικών και γερμανικών “fr” και “de” (top level domains) φιλτράρει (και απομακρύνει) από - τα μέσω του Google.de παρουσιαζόμενα αποτελέσματα αναζήτησης – σελίδες με πολιτικά ακραίο περιεχόμενο, οι οποίες όμως εξακολουθούν να παρουσιάζονται μέσω του Google.com.²⁸⁹

Το παραδοσιακό δίκαιο βασίζεται στην θεσμική, διαδικαστική και προσωπική διάκριση μεταξύ νομοθέτησης, εφαρμογής του νόμου και αναγκαστικής επιβολής του. Το κράτος της Κοινωνίας της Πληροφορίας δεν συνιστά πλέον την κεντρική υπεράνω όλων αρχή, καθώς η θεώρηση στρέφεται σε μία οριζόντια συνύπαρξη κράτους και άλλων παραγόντων του Δικτύου. Η ρύθμιση στην Κοινωνία της Πληροφορίας είναι μία πολύπλοκη διαδικασία. Η συζήτηση για την αυτορρύθμιση σε αντιπαράθεση με την κρατική ρύθμιση δεν μπορεί να διεξάγεται αφηρημένα. Κάθε ρυθμιστική προσέγγιση θα πρέπει να προσδιορίζει και να ονοματίζει σκοπούς, μέσα, συμμετέχοντες και αποδέκτες. Με δεδομένο τον διεθνή, πολυκεντρικό και εξελικτικό χαρακτήρα του κυβερνοχώρου και της κοινωνίας της πληροφορίας η ρύθμιση δεν μπορεί παρά να είναι μία σύνθετη διαδικασία. Οι κανόνες που ρυθμίζουν τα νέα φαινόμενα παρουσιάζονται ήδη όλο και περισσότερο ως ένα “προγραμματικό πλαίσιο” παρά ως αναγκαστικοί κανόνες με άμεση εφαρμογή²⁹⁰. Το δίκαιο εξελίσσεται αναγκαστικά σε ένα σύστημα λιγότερο ιεραρχικό και μετατρέπεται – και αυτό, όπως και ο κυβερνοχώρος - σταδιακά σε μία πολυεπίπεδη υπόθεση με πολλούς συμμετέχοντες.²⁹¹

«Η υπέρβαση των αδυναμιών της παραδοσιακής νομοθετικής ρύθμισης αλλά και η απάντηση στο έλλειμμα δημοκρατικής νομιμοποίησης της αυτορρύθμισης αναζητείται στα μοντέλα της συρρύθμισης (co-regulation) ή/και της λεγόμενης “ρυθμιζόμενης αυτορρύθμισης” (regulierte Selbst-Regulierung). Η συρρύθμιση αφορά την εισαγωγή και υιοθέτηση διαδικασιών διαβούλευσης με τους ενδιαφερομένους αλλά και ειδικούς. Πρόκειται για μία ανοιχτή διαδικασία, σχεδιασμένη να φέρει κοντά τους συμμετέχοντες σε έναν

²⁸⁹ Για τη σύγκρουση των συνταγματικών αντιλήψεων στο ζήτημα των ορίων της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης σε σχέση με την υπόθεση Yahoo France βλ. Λ. Μήτρου, οπ.π. (σημ. 4) , σελ. 47 επ.. Σημαντικές αποφάσεις που αφορούν αυτή τη σύγκρουση είναι αυτές του US District Court of California (<http://www.foruminternet.org>) στην υπόθεση YAHOO, το Judgment B 239-00 Swedish Supreme Court (<http://www.shc.se>) καθώς και την απόφαση του γερμανικού Ακυρωτικού (BGH) με την οποία καταδικάζεται ένας Αυστραλός για περιεχόμενο ιστοσελίδας που διεγείρει ρατσιστικά πάθη, στο German Law Journal No 8 (2001), http://www.germanlawjournal.com/past_issues. Τελευταία πρόσβαση 01/10/2011.

²⁹⁰ Βλ. τις σχετικές παρατηρήσεις του P. Trudel, The influence of the Internet on establishing the law (paper), International Colloquium, Internet law –European and international approaches, Paris 2001, σελ. 7, Τελευταία πρόσβαση 01/10/2011.

²⁹¹ Βλ. H. Burkert, Establishing the law applicable to the networks – Standards applicable to the Internet: Benefits and limitations (general report), International Colloquium, Internet law – European and international approaches, Paris 2001, σελ. 5, όπου ο συγγραφέας επισημαίνει ότι υπό την έννοια αυτή το δίκαιο αποκτά σταδιακά τα χαρακτηριστικά του Διαδικτύου. Τελευταία πρόσβαση 01/10/2011.

χώρο διαλόγου²⁹². Οι διαδικασίες αυτές δεν οδηγούν απαραίτητα στην παραγωγή δικαίου αλλά βοηθούν στον προσδιορισμό των τάσεων και στην παραγωγή συναίνεσης και ταυτόχρονα ενθαρρύνουν την υιοθέτηση κανόνων και πρακτικών που ανταποκρίνονται περισσότερο στα χαρακτηριστικά του κυβερνοχώρου και της Κοινωνίας της Πληροφορίας εν γένει.»²⁹³

Το κράτος, ως ρυθμιστής, συμμετέχει και στο μοντέλο της «ρυθμιζόμενης αυτορρύθμισης»²⁹⁴. Η παρέμβασή του δεν εξαντλείται στην κυριαρχική εισαγωγή επιταγών και απαγορεύσεων αλλά επικεντρώνεται στη διαμόρφωση κοινωνικών διαδικασιών.²⁹⁵ Εν προκειμένω η κρατική ρύθμιση περιορίζεται στα στρατηγικά σημεία και δεν εκτείνεται στο σύνολο των ρυθμιστέων θεμάτων.²⁹⁶ Η κρατική ρύθμιση δεν συνυπάρχει απλώς με την αυτορρύθμιση αλλά και ορίζει τις βασικές αρχές και τις προδιαγραφές που χρησιμεύουν ως βάσεις για την ανάπτυξη της αυτορρύθμισης και των κανονιστικών τεχνικών που συνδέονται με αυτή. Ο ρόλος του κράτους εντοπίζεται επίσης στον έλεγχο και την εγγύηση της διαφάνειας των μηχανισμών παραγωγής των κανόνων αλλά και του περιεχομένου των τελευταίων.²⁹⁷

Ο νομιμοποιητικός λόγος της κρατικής παρέμβασης, αφορά τη θέσπιση του πλαισίου ουσιαστικών και διαδικαστικών εγγυήσεων που διασφαλίζουν με τη σειρά τους την ισορροπία συμφερόντων κατά την αυτορρύθμιση. Ο νομοθέτης ταυτόχρονα δημιουργεί με τον τρόπο αυτό ερεθίσματα και δίνει κίνητρα στους φορείς της αυτορρύθμισης, ώστε να λαμβάνουν υπόψη το δημόσιο συμφέρον και τις αξιακές επιλογές της κοινωνίας, στην οποία ενεργοποιούνται. Οπωσδήποτε αξίες, παραδόσεις, θεσμοί, το περιεχόμενο εννοιών όπως ακόμη και η δημοκρατία, αλλάζουν και αυτές υπό την επίδραση των ριζικών μεταλλαγών που συνεπιφέρει η Κοινωνία της Πληροφορίας.

Σε περιπτώσεις προσβολών μέσω ιστολογίων, η αυτορρύθμιση μπορεί να βρει πεδίο εφαρμογής επίσης. Ακόμη και αν τα μέρη της διαφοράς δεν μπορούν να επιλύσουν φιλικά μια διαφορά που σχετίζεται με την προσβολή της προσωπικότητας, υπάρχει και ο δεύτερος βαθμός αυτορρύθμισης: οι δεσμευτικοί εταιρικοί κανόνες, οι Όροι Χρήσης δηλαδή των εταιρειών, που δεσμεύουν τους χρήστες και τους επισκέπτες στο πλαίσιο της σχετικής σύμβασης με την υπηρεσία κοινωνίας της πληροφορίας. Μία σωστή εφαρμογή των όρων χρήσης εκ μέρους τόσο των εταιρειών όσο και των

²⁹² Βλ. Α. Μήτρου, οπ.π.

²⁹³ Βλ. σχετικά και Α. Μήτρου, Η προστασία προσωπικών δεδομένων, σε ΕΕΤΤ, Η αγορά του Internet στην Ελλάδα, Αθήνα 1999, σελ 84 επ.

²⁹⁴ Για την έννοια της ρυθμιζόμενης αυτορρύθμισης βλ. W. Hoffmann-Riem, *Regulating Media*, New York/London 1996, σελ. 326.

²⁹⁵ Βλ. W. Schulz/ T. Held, *Regulierte SelbstRegulierung als Form modernen Regierens*, Arbeitspapier des Hans-Bredow-Instituts, Oktober 2001, σελ 7.

²⁹⁶ Βλ. G. Winter, *Das Recht der Risikogesellschaft*, *Kritische Justiz*, Heft 4, 1998, σελ. 524.

²⁹⁷ Βλ. τις προτάσεις και συστάσεις του Working Group e-confidence σε <http://www.econfidence.jrc.it/default.htm>. Τελευταία πρόσβαση 01/10/2011.

θιγομένων, μπορεί πρακτικά να αποτελέσει μια επαρκή κάλυψη του όποιου κενού μπορεί να εντοπιστεί στην πράξη είτε λόγω της ανωνυμίας (οπότε ένα δικαστικό μέσο θα είναι ατελέσφορο καθώς η άρση του απορρήτου δεν επιτρέπεται για τα αδικήματα κατά της τιμής) είτε για άλλο λόγο.

Έτσι, η αυτορρύθμιση από τη μία πλευρά και οι δεσμευτικοί εταιρικοί κανόνες από την άλλη, μπορούν να αποτελέσουν ένα πρακτικό πρώτο μέσο για την επίλυση των όποιων διαφορών και φυσικά αποθαρρύνουν τον επίδοξο νομοθέτη που θα αναζητήσει «κενά δικαίου» για να ρυθμίσει τη χρήση και λειτουργία των blogs.

Το εγχείρημα της αυτορρύθμισης στη μπλογκόσφαιρα είναι ακόμη υπό αμφισβήτηση, καθώς η εμπειρία έχει αποδείξει ότι κάθε απόπειρα συνεννόησης παραγόντων που κινούνται στον ελεύθερο χώρο είτε του διαδικτύου είτε της κοινωνίας των πολιτών είτε ακόμη και των επιχειρήσεων ΜΜΕ, έχει αποτύχει, καθώς υπάρχει πάντα η καχυποψία της επιβολής της ισχύος της μίας ομάδας έναντι της άλλης ή η ανησυχία ότι θα επιβληθούν νόμοι εκεί που δεν θα έπρεπε.

Η θέσπιση κανόνων δεοντολογίας στα blogs ενδείκνυται να πραγματοποιηθεί μέσω κοινωνικού διαλόγου σε ένα επίσημο ιστολόγιο, το οποίο θα έχει ως θεματική του την δεοντολογία στα blogs και στο οποίο όλοι οι συμμετέχοντες θα μπορούν να συμβάλουν με την άποψή τους στον κοινωνικό διάλογο. Στην κατεύθυνση αυτή, αξιόλογη είναι η προσπάθεια του blogger και νομικού Βασίλη Σωτηρόπουλου, ο οποίος διατηρεί ιστολόγιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην κοινωνία της πληροφορίας²⁹⁸. Στο εξωτερικό τέτοιες πρωτοβουλίες είναι εκτενέστερες²⁹⁹. Στόχος της υιοθέτησης τέτοιων δεοντολογικών κανόνων είναι η καθιέρωση συναλλακτικών υποχρεώσεων ασφαλείας και η προστασία τρίτων στα blogs, λαμβάνοντας υπόψη και τους γενικότερους κανόνες ηθικής στον κυβερνοχώρο (netiquette), η παράβαση των οποίων θα θεμελιώνει μεταξύ άλλων και την αστική ευθύνη του παραβάτη-χρήστη.

²⁹⁸ Βλ. <http://elawyer.blogspot.com/>.

²⁹⁹ Βλ. ενδεικτικά για ένα προτεινόμενο κώδικα δεοντολογίας στα blogs, Kuhn M., C.O.B.E: A Proposed Code of Blogging Ethics, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://rconversation.blogs.com/COBE-Blog%20Ethics.pdf>. Τελευταία πρόσβαση 01/10/2011.

II. Οι βασικότερες αρχές ενός προτεινόμενου κώδικα δεοντολογίας στα blogs

Οι παρακάτω βασικές αρχές ενός προτεινόμενου Κώδικα Δεοντολογίας για τα blogs³⁰⁰, αποτελεί μια προσπάθεια κωδικοποίησης ήδη υφιστάμενων κανόνων δεοντολογίας τόσο των μέσων ενημέρωσης όσο και της χρήσης του διαδικτύου. Πηγές των αρχών αυτών είναι υφιστάμενοι κώδικες συμπεριφοράς στο διαδίκτυο³⁰¹, η δεοντολογία των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης, η νομολογία των εθνικών και υπερεθνικών δικαστηρίων σε περιπτώσεις προσβολών της προσωπικότητας, αποφάσεις ανεξάρτητων αρχών, η ίδια η νομοθεσία που διέπει την ελευθερία του λόγου και τους θεμιτούς περιορισμούς της, αλλά και η ίδια η πρακτική επίλυσης προβλημάτων που έχουν ανακύψει στην μπλογκόσφαιρα.

Μια στοιχειώδης δομή μιας τέτοιας κωδικοποίησης όπου θα διακηρύσσονται οι αρχές που διέπουν τη λειτουργία των ιστολογίων, θα μπορούσε να είναι η ακόλουθη³⁰².

Άρθρο 1 – Γενικά

α) Blog είναι κάθε συχνά ανανεωνόμενος ιστότοπος, με χρονολογικά αντίστροφα διαταγμένες εγγραφές, ήτοι από την πιο πρόσφατη στην παλαιότερη. Πρόκειται ωστόσο για έναν δυναμικό όρο που το περιεχόμενό του διαμορφώνεται και διαγιγνώσκεται στην πράξη.

β) Αναγνωρίζεται η δυνατότητα του κάθε χρήστη του Διαδίκτυο ανεξαιρέτως να διατηρεί προσωπικό ιστολόγιο ή να συμμετέχει σε ομαδικό ιστολόγιο (blog). Αντίστοιχα, κάθε χρήστης έχει τη δυνατότητα να αναρτά σχόλια σε ιστολόγια που τηρούν τρίτοι.

γ) Οι δυνατότητες αυτές συνεπάγονται μια δέσμη δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Πρωτίστως κάθε ιστολόγος ή απλώς σχολιαστής ανάρτησης σε ιστολόγιο, υποχρεούται σε προηγούμενη αποδοχή των κανόνων

³⁰⁰ Βλ. για προσπάθειες κωδικοποίησης των κανόνων δεοντολογίας στα blogs στην Ελλάδα, Σωτηρόπουλου Β., Κώδικας Δεοντολογίας Ιστολογίων, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://elawyer.blogspot.com/2007/03/blog-post_6732.html. Τελευταία πρόσβαση 9/1/2012, καθώς και Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, όπ.π., σελ. 111-115.

³⁰¹ Βλ. <https://www.eff.org/bloggers/>. Τελευταία πρόσβαση 01/10/2011.

³⁰² Η παρούσα προσπάθεια κωδικοποίησης των κανόνων δεοντολογίας στα blogs στην Ελλάδα, αποτελεί προσωπική σύνθεση (διαφορετικών) κανόνων δεοντολογίας που έχουν κατά καιρούς προταθεί από bloggers στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και βασίζεται σε ήδη υφιστάμενους κώδικες συμπεριφοράς στο διαδίκτυο, τη δεοντολογία των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης, τη νομολογία των εθνικών και υπερεθνικών δικαστηρίων σε περιπτώσεις προσβολών της προσωπικότητας, σε αποφάσεις ανεξάρτητων αρχών, τη νομοθεσία που διέπει την ελευθερία του λόγου και τους θεμιτούς περιορισμούς της, αλλά και την ίδια η πρακτική επίλυσης προβλημάτων που έχουν ανακύψει στην μπλογκόσφαιρα

δεοντολογίας των ιστολογίων στα οποία επιθυμεί να συμμετάσχει ως σχολιαστής.

Άρθρο 2 – Η ελευθερία της έκφρασης στα ιστολόγια

α) Η έκφραση μέσω των ιστολογίων είναι ελεύθερη και προστατεύεται. Η ελευθερία αυτή καλύπτει τόσο την έκφραση γνώμης όσο και την έκφραση πληροφορίας-είδησης.

β) Η ελευθερία της έκφρασης στα ιστολόγια δεν καλύπτει την προσβολή της προσωπικότητας τρίτων, πράξεις εξύβρισης, συκοφαντικής δυσφήμισης ή απειλής, την ανάρτηση πορνογραφικού υλικού στο ευρύ κοινό, την ανάρτηση υλικού παιδικής πορνογραφίας, την αποκάλυψη κρατικών απορρήτων και πληροφοριών που δύνανται να θέσουν σε κίνδυνο τη δημόσια ασφάλεια, την αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων τρίτων χωρίς τη ρητή συγκατάθεσή τους καθώς και την προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας τρίτων.

γ) Δεν επιτρέπεται ιδιαίτερος η χρήση πληροφοριών που αφορούν τα χαρακτηριζόμενα από το νόμο ως «ευαίσθητα δεδομένα» (εθνική καταγωγή, υγεία, πεπιοθήσεις, σεξουαλική ζωή, ποινικές διώξεις-καταδίκες). Σύμφωνα με το νόμο, η επεξεργασία τέτοιων πληροφοριών επιτρέπεται σε περιοριστικά απαριθμούμενες περιπτώσεις και πάντοτε κατόπιν άδειας της Αρχής.

δ) Από την ελευθερία της έκφρασης δεν θα πρέπει να θίγονται ευαίσθητες κατηγορίες του πληθυσμού, όπως ανήλικοι, άτομα με αναπηρία και σοβαρά προβλήματα υγείας, άτομα που τελούν σε κατάσταση πένθους, ψυχικού κλονισμού και οδύνης, εφόσον οι ιδιαιτερότητες αυτές στο πρόσωπο τους είναι γνωστές στον ιστολόγο η σχολιαστή.

ε) Η ελευθερία της έκφρασης θα πρέπει να σέβεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, δηλαδή την μη ενοχοποίηση πριν την αμετάκλητη καταδίκη κάποιου για ένα αδίκημα που τιμωρείται από το νόμο.

Άρθρο 3 – Δικαίωμα ανώνυμης και ψευδώνυμης έκφρασης

α) Ο διαχειριστής του ιστολογίου και ο σχολιαστής αυτού, έχουν το δικαίωμα της ανωνυμίας, το οποίο διασφαλίζει και ένα περιβάλλον προωθημένης ελευθερίας της έκφρασης. Οι διαχειριστές των ιστολογίων, οι οποίοι δεν αποκαλύπτουν τα στοιχεία της ταυτότητάς τους, αλλά χρησιμοποιούν ψευδώνυμα ή είναι ανώνυμοι, ασκούν ένα συνδυασμό τριών θεμελιωδών δικαιωμάτων: της ελευθερίας της έκφρασης, του δικαιώματος σεβασμού της

ιδιωτικής ζωής τους καθώς και του δικαιώματος της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τους αφορούν.

β) Η ανωνυμία μπορεί να λειτουργήσει και μέσω της χρήσης ψευδώνυμου. Η χρήση ψευδώνυμου δεν επιτρέπεται να θίγει domain names, σήματα, επωνυμίες ή διακριτικά γνωρίσματα τρίτων με τρόπο ώστε να δύναται να προκληθεί σύγχυση ή παραπλάνηση των αναγνωστών αναφορικά με την ταυτότητα του γράφοντος.

γ) Δεν επιτρέπεται η αποκάλυψη της ταυτότητας ενός χρήστη από τρίτους χρήστες. Η αποκάλυψη πληροφοριών από τις οποίες μπορεί να προσδιοριστεί εμμέσως η ταυτότητα ενός προσώπου (π.χ. επάγγελμα, διεύθυνση, χαρακτηριστικά, οικογενειακή κατάσταση, παλαιότερο ή παράλληλο ψευδώνυμο, θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις, σεξουαλικός προσανατολισμός, καταγωγή κλπ) αποτελεί παραβίαση της επιλογής του για ανωνυμία και είναι εξίσου κατακριτέα με την αποκάλυψη του ονόματός του.

δ) Το δικαίωμα ανώνυμης ή ψευδώνυμης έκφρασης δεν μπορεί να ασκείται καταχρηστικά και να οδηγήσει σε αસυδοσία ή αποκλεισμό της ευθύνης του χρήστη που προέβη σε παράνομη πράξη.

Άρθρο 4 - Αρχές για τη μετάδοση ειδήσεων

α) Η τήρηση ενός προσωπικού ημερολογίου, στο οποίο καταγράφονται απλώς οι σκέψεις και οι εμπειρίες του ιστολόγου από την καθημερινότητά του δεν μπορεί καταρχήν να θεωρηθεί ότι συνιστά μετάδοση πληροφοριών-ειδήσεων που αφορούν ένα ευρύτερο σύνολο αναγνωστών. Σε περίπτωση όμως όπου μεταδίδει μεταξύ άλλων και πληροφορίες που ενδιαφέρουν εξ αντικειμένου ένα ευρύτερο σύνολο αναγνωστών, τότε το περιεχόμενό του συνιστά, κατ' αρχήν είδηση.

β) Όταν ένα ιστολόγιο χρησιμοποιείται ως μέσο για τη μετάδοση ειδήσεων, δηλαδή πληροφοριών για πραγματικά περιστατικά που αφορούν ένα ευρύτερο σύνολο αναγνωστών, πρέπει να τηρούνται οι παρακάτω αρχές:

- i) Ο ιστολόγος έχει την υποχρέωση να δημοσιοποιεί όλη την αλήθεια, χωρίς διαστρέβλωση, αλλοίωση ή παρουσίαση επιλεκτικών στοιχείων από την μεταδιδόμενη είδηση.
- ii) Η ακρίβεια της είδησης πρέπει να ελέγχεται πριν την μετάδοση, με κάθε πρόσφορο μέσο, όπως η διασταύρωση των πληροφοριών με την συλλογή των στοιχείων από τουλάχιστον διαφορετικές,

ανεξάρτητες μεταξύ τους, πηγές. Όπου αυτό είναι εφικτό θα πρέπει να αναγνωρίζεται και να παρατίθεται η πηγή της είδησης, προκειμένου ο αναγνώστης να είναι σε θέση να αξιολογήσει την αξιοπιστία της πηγής και του σχολιασμού που στηρίχτηκε σε αυτή. Ειδικώς όταν η πηγή της ενημέρωσης στηρίζεται σε δημοσίευση που έλαβε χώρα στο διαδίκτυο, ο ιστολόγος υποχρεούται να παραπέμψει σε αυτή με την παράθεση του σχετικού υπερσυνδέσμου.

- iii) Όταν η είδηση ενδέχεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην τιμή και την υπόληψη ενός προσώπου, τη μετάδοσή της θα πρέπει να συνοδεύει πλήρης παράθεση των αποδεικτικών στοιχείων που θεμελιώνουν την ακρίβειά της - υπό την προϋπόθεση ότι έχουν συλλεχθεί με θεμιτά και νόμιμα μέσα – διαφορετικά η δημοσιοποίηση της είδησης πρέπει να αποφεύγεται.
- iv) Η είδηση θα πρέπει να διακρίνεται ευκρινώς από τα σχόλια, τις ερμηνείες, τις κριτικές και τις εκτιμήσεις του ιστολόγου.
- v) Ο τίτλος του κειμένου θα πρέπει να τελεί σε αντιστοιχία με το περιεχόμενο του.
- vi) Η χρήση φωτογραφιών, εικόνων, γραφικών απεικονίσεων ή άλλων παραστάσεων να γίνεται με ακρίβεια, αναφορά στην πηγή –εφόσον τα δεδομένα δεν έχουν χορηγηθεί υπό τον όρο της εμπιστευτικότητας- και μνεία στις επιστημονικές μεθόδους με τις οποίες εκπονήθηκαν.
- vii) Η είδηση πρέπει να μεταδίδεται ανεπηρέαστα από προσωπικές πολιτικές, κοινωνικές, θρησκευτικές, φυλετικές, φιλοσοφικές και πολιτισμικές απόψεις ή πεποιθήσεις του ιστολόγου.
- viii) Εφόσον υπάρχουν περισσότερες εκδοχές ή απόψεις για ένα πραγματικό περιστατικό, πρέπει να εκτίθενται όλες ή έστω οι πιο αντιπροσωπευτικές από αυτές, για την πληρότητα της ενημέρωσης των αναγνωστών.
- ix) Σε περίπτωση που ο ιστολόγος ή ο σχολιαστής που ανήρτησε κάποιο σχόλιο, πληροφορηθεί με οποιοδήποτε τρόπο ότι η ανάρτηση του ήταν ψευδής ή ανακριβής, υποχρεούται να προβεί άμεσα σε ανάρτηση σχόλιου που θα αποκαθιστά την αλήθεια.

Άρθρο 5 – Απόρρητο της επικοινωνίας

α) Η ανάρτηση κειμένου σε ιστολόγιο καλύπτεται από το απόρρητο της επικοινωνίας³⁰³. Ομοίως, απόρρητη είναι και η πλοήγηση του χρήστη, η διεύθυνση πρωτοκόλλου (IP) αυτού καθώς και η ανταλλαγή μηνυμάτων με άλλους χρήστες. Τα δεδομένα που ανταλλάσσονται κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας επικοινωνίας καλύπτονται επίσης από το απόρρητο και η διαχείρισή τους επιτρέπεται σύμφωνα με τους όρους χρήσης προσωπικών δεδομένων.

β) Η άρση του απορρήτου επιτρέπεται μόνο μετά από άδεια της αρμόδιας κρατικής αρχής, τηρουμένων πάντοτε των σχετικών διατάξεων της κείμενης νομοθεσίας.

Άρθρο 6 – Χρήση προσωπικών δεδομένων

α) Κάθε πληροφορία που αναφέρεται σε φυσικό πρόσωπο μπορεί να χρησιμοποιείται στα ιστολόγια μόνο εφόσον υπάρχει η προηγούμενη ρητή συγκατάθεση του προσώπου (άρθρο 5 παρ. 1 του ν. 24 2472/1997) ή σε περίπτωση που η ελευθερία της έκφρασης του ιστολόγου υπερέχει προφανώς και δεν θίγει το δικαίωμα του προσώπου για τη μη χρήση των προσωπικών του δεδομένων (άρθρο 5 παρ.2 παρ. ε΄ Ν.2472/1997), ιδίως όταν αυτό έχει εκφράσει ρητά και κατηγορηματικά την αντίρρηση του. Σε κάθε περίπτωση, πριν γίνει χρήση πληροφορίας που αναφέρεται σε φυσικό πρόσωπο, ο ιστολόγος πρέπει να έχει προηγουμένως ενημερώσει το πρόσωπο αυτό για την χρήση στην οποία θα προβεί πριν την δημοσιοποίηση πρέπει να ενημερωθεί το υποκείμενο των δεδομένων (άρθρο 11 παρ. 3 Ν.2472/1997). Εξαίρεση ισχύει μόνο για τα δημόσια πρόσωπα.

β) Δεν επιτρέπεται η χρήση πληροφοριών που αναφέρονται στα χαρακτηριζόμενα από το νόμο ως «ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα», όπως είναι η φυλετική η εθνική καταγωγή, η υγεία, οι θρησκευτικές, πολιτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, η σεξουαλική ζωή, η συνδικαλιστική δράση και οι ποινικές διώξεις ή καταδίκες ενός προσώπου. Σε κάθε περίπτωση, η χρήση τέτοιων δεδομένων επιτρέπεται μόνο ύστερα από άδεια της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα.

Άρθρο 7 - Δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου των δεδομένων

³⁰³ Το απόρρητο καλύπτει αυτές τις μορφές επικοινωνίας, όταν το επιθυμεί ο φορέας και όταν έχει λάβει κάποια ελάχιστα μέτρα προστασίας του απορρήτου. Τέτοια μέτρα είναι π.χ. η χρήση ψευδωνύμου και η αποστολή «κλειστού» ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

α) Το υποκείμενο προσωπικών δεδομένων που αναρτώνται σε ιστολόγια, έχει το δικαίωμα αντίρρησης που του παρέχει το άρθρο 13 του ν. 2472/1997, υπό την έννοια της διαγραφής εκ μέρους του ιστολόγου των σχετικών πληροφοριών που έχουν αναρτηθεί και το αφορούν.

β) Η άσκηση του δικαιώματος αυτού θα πρέπει να γίνεται εγγράφως και να απευθύνεται στο διαχειριστή του ιστολογίου, με αίτημα για συγκεκριμένη ενέργεια, όπως διόρθωση, μη περαιτέρω διαβίβαση η τη διαγραφή του.

γ) Ο διαχειριστής του ιστολογίου υποχρεούται να απαντήσει εγγράφως επί των αντιρρήσεων εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος, το οποίο δεν μπορεί να υπερβαίνει τις δεκαπέντε ημέρες.

δ) Σε περίπτωση που ο διαχειριστής του ιστολογίου δεν απαντήσει εμπροθέσμως ή η απάντηση του δεν είναι ικανοποιητική, το υποκείμενο των δεδομένων έχει τη δυνατότητα να προσφύγει σε αρμόδιο διαιτητικό όργανο και να ζητήσει την εξέταση των αντιρρήσεων του. Εάν το διαιτητικό αυτό όργανο διαπιστώσει ότι οι αντιρρήσεις είναι βάσιμες και ότι συντρέχει κίνδυνος σοβαρής και δυσχερώς επανορθώσιμης βλάβης του υποκειμένου από τη συνέχιση της επεξεργασίας, μπορεί να απευθύνει σύσταση προς το διαχειριστή του ιστολογίου για άμεση αναστολή της επεξεργασίας, έως ότου αποφανθεί επί των αντιρρήσεων. Αν και πάλι ο διαχειριστής δε συμμορφωθεί με τη σύσταση του διαιτητικού οργάνου, το τελευταίο έχει δικαίωμα, να αναρτήσει σε ιστότοπο τον οποίο διατηρεί, κείμενο όπου θα περιγράφεται συνοπτικά το περιστατικό το οποίο έχει τεθεί στην κρίση του καθώς και η αντιδεοντολογική συμπεριφορά εκ μέρους του διαχειριστή του ιστολογίου, με μνεία του γεγονότος ότι στο συγκεκριμένο ιστολόγιο δεν τηρείται προσηκόντως ο κώδικας δεοντολογίας των ιστολογίων. Με τον τρόπο αυτό, οι τρίτοι χρήστες θα γνωρίζουν ότι στο συγκεκριμένο ιστολόγιο οι αναρτήσεις και τα σχόλια ενδέχεται να περιλαμβάνουν περιεχόμενο που θίγει την προσωπικότητα τρίτων κι ότι η συμμετοχή σε αυτό μεταθέτει τον κίνδυνο στους ίδιους.

Άρθρο 8 – Υποχρέωση αφαίρεσης παράνομου περιεχομένου

α) Ο ιστολόγος υποχρεούται να αφαιρέσει αναρτήσεις η σχόλια με παράνομο περιεχόμενο που έχουν υποπέσει με οποιοδήποτε τρόπο στην αντίληψη του, όπως π.χ. αναρτήσεις ρατσιστικού η τρομοκρατικού περιεχομένου που δύνανται να διασαλεύσουν την κοινωνική ειρήνη, αναρτήσεις παιδοφιλικού περιεχομένου κλπ.

β) Επίσης ο διαχειριστής ιστολογίου οφείλει να απομακρύνει χωρίς υπαίτια καθυστέρηση ανάρτηση η σχόλιο στο ιστολόγιο του για το οποίο έχει

ενημερωθεί από το θιγόμενο πρόσωπο ή τρίτο ότι παραβιάζει το νόμο η προσβάλλει την προσωπικότητα, την τιμή ή την υπόληψη κάποιου προσώπου.

Άρθρο 9 - Ελεύθερο λογισμικό και πνευματική ιδιοκτησία

α) Η χρήση έργων λόγου και τέχνης τρίτων προσώπων στα ιστολόγια επιτρέπεται εφόσον γίνεται για λόγους ενημέρωσης, τεκμηρίωσης ή σχολιασμού επί των ίδιων των έργων. Η χρήση τέτοιων έργων πρέπει πάντα να γίνεται με απόλυτο σεβασμό των όρων που προβλέπονται σε τυχόν άδειες ανοικτού κώδικα που συνοδεύουν το έργο και σε κάθε περίπτωση, η χρήση πρέπει να σέβεται τις παρακάτω αρχές:

- i) Να συνοδεύεται από μνεία στον δημιουργό και τον παραγωγό του έργου και αν αυτοί δεν είναι γνωστοί με link στην πηγή από όπου ο ιστολόγος εντόπισε το έργο.
- ii) Να μην παρακωλύει την κανονική εμπορική ή άλλη εκμετάλλευση του έργου εκ μέρους του δημιουργού ή του παραγωγού.
- iii) Να μην αλλοιώνει την ακεραιότητα του έργου, δημιουργώντας εσφαλμένη εντύπωση για το περιεχόμενο ή την ποιότητά του.
- iv) Να μην υπάρχει αντίθεση του δημιουργού ή του παραγωγού στη χρήση του έργου. Στην τελευταία αυτή περίπτωση η χρήση του έργου επιτρέπεται μόνο εφόσον το ίδιο το έργο αποτελεί στοιχείο της επικαιρότητας.

β) Η χρήση έργων λόγου και τέχνης τρίτων προσώπων στα ιστολόγια δεν επιτρέπεται όταν επιτελεί αποκλειστικά διακοσμητικό ρόλο, ο οποίος υποβαθμίζει την εργασία του δημιουργού και δεν δικαιολογείται για λόγους ενημέρωσης, τεκμηρίωσης ή σχολιασμού. Σε κάθε περίπτωση, η χρήση ενός έργου ως «σχόλιο» επί ενός γεγονότος (π.χ. η «εικονογράφηση» ενός κειμένου), δεν επιτελεί αποκλειστικά διακοσμητικό ρόλο, αλλά αποτελεί ουσιώδες μέρος της ελευθερίας της έκφρασης του ιστολόγου. Εξυπακούεται ότι όλες οι παραπάνω αρχές πρέπει να τηρούνται και σε αυτήν την περίπτωση.

Άρθρο 10 - Ανεξάρτητη εποπτεία εφαρμογής των κανόνων του Κώδικα (Weblog Ombudsman)

α) Για την επίλυση τυχόν διαφορών που ανακύπτουν σε θέματα ιστολογίων, οι διαφωνούντες ιστολόγοι μπορούν να αναθέσουν την επίλυση της διαφοράς σε πρόσωπο της κοινής επιλογής τους (Weblog Ombudsman³⁰⁴) ή σε διαιτητικό όργανο αποτελούμενο από επώνυμους ιστολόγους, δικαστές και πληροφορικούς, ειδικευμένους σε θέματα προστασίας προσωπικών δεδομένων, το οποίο έχει την υποχρέωση να αντιμετωπίσει την υπόθεση με ανεξαρτησία και αντικειμενικότητα, αφού εξετάσει τα στοιχεία εκατέρωθεν.

β) Το ανωτέρω όργανο, δεν δύναται να επιβάλλει βέβαια κυρώσεις, αλλά σκοπός του είναι με ανεξάρτητο τρόπο να εκδώσει και να δημοσιοποιήσει ένα πόρισμα που να διαγιγνώσκει κατά πόσον υπήρξε παράβαση των κανόνων δεοντολογίας ή όχι.

³⁰⁴ Βλ. και πρόταση του blogger και νομικού Βασίλη Σωτηρόπουλου περί ανεξάρτητης εποπτείας των κανόνων ενός κώδικα δεοντολογίας στα ιστολόγια, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://elawyer.blogspot.com/2008/02/blogo.html>. Τελευταία πρόσβαση 3/1/2012.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, μπορούμε να συνοψίσουμε τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Καθίσταται σαφής ο διφυής χαρακτήρας των ιστολογίων, τόσο ως πλαίσίων ατομικής ενάσκησης της ελευθερίας της έκφρασης, όσο και ως πεδίου χρήσης υπηρεσιών ηλεκτρονικής επικοινωνίας και διαθέσιμων στο κοινό τηλεπικοινωνιακών δικτύων. Η δεύτερη περίπτωση καλύπτεται από την Οδηγία 2002/58/EK για την προστασία της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων στο πεδίο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Σύμφωνα με την Οδηγία 2002/58 που έχει ενσωματωθεί στο εσωτερικό δίκαιο όλων των κρατών μελών, ο τερματικός εξοπλισμός των χρηστών, συμπεριλαμβανομένων των παραγόμενων από αυτόν δεδομένων, εμπίπτει στο πεδίο της ιδιωτικής τους ζωής που προστατεύεται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (σημείο 24 Προοιμίου Οδηγίας 2002/58) και οι συνδρομητές και χρήστες έχουν δικαίωμα να μην αποκαλύπτονται οι πληροφορίες που αφορούν την ταυτότητά τους κατά την χρήση διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (άρθρα 5, 8 και 12).
- Οι συνταγματικές παραδόσεις των κρατών προβλέπουν ότι σε περιπτώσεις σοβαρών ποινικών αδικημάτων επιτρέπεται η εκ των υστέρων άρση του απορρήτου, προκρίνοντας μια περιπτωσιολογική προσέγγιση και όχι την εκ των προτέρων υποχρέωση δημοσιοποίησης των στοιχείων των χρηστών που θέτει εν αμφιβολία το τεκμήριο της αθωότητάς τους.
- Η ανωνυμία/ψευδωνυμία στο διαδίκτυο αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα κάθε χρήστη του διαδικτύου συνεπώς και κάθε χρήστη που χρησιμοποιεί ένα blog για να εκφραστεί, ανεξάρτητα από την επαγγελματική του ιδιότητα ή την οικονομική του κατάσταση.
- Μια ενδεχόμενη «ενθάρρυνση» της εθελοντικής δήλωσης ταυτότητας του διαχειριστή ιστολογίου με διατάξεις του εθνικού ή υπερεθνικού δικαίου θα βρίσκεται σε σχέση έντασης προς τις διατάξεις του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και της προστασίας προσωπικών δεδομένων, αλλά κυρίως θα επιφέρει, εκ των πραγμάτων, ως αποτέλεσμα την δημιουργία ιστολογίων δύο κατηγοριών: των ενυπόγραφων και των ανυπόγραφων. Η ανομοιογένεια αυτή δεν θα εξυπηρετήσει την διαμόρφωση ενός ενιαίου χώρου κοινών συνισταμένων στην κοινωνία της πληροφορίας, καθώς θα εισάγει διάκριση με βάση το πόσα προσωπικά δεδομένα προτίθεται να αποκαλύψει εκούσια ο διαχειριστής του εκάστοτε ιστολογίου. Ακόμη,

δηλαδή, κι αν δεν υπάρξει μια ρητή νομοθετική ρύθμιση που θα επιβάλει την εκ των προτέρων δήλωση της ταυτότητας του διαχειριστή ιστολογίου, η συμμόρφωση ή μη προς μια νομοθετική διάταξη που προτρέπει σε αποκάλυψη της ταυτότητας, κατ' αποτέλεσμα οδηγεί στη διάκριση ανάμεσα σε «επώνυμα» και «ανώνυμα/ψευδώνυμα» blogs, γεγονός το οποίο θα συνιστά μια de facto διακριτική νομοθετική μεταχείριση των φορέων ενάσκησης της ελευθερίας της έκφρασης και του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού.³⁰⁵

- Ο διαχωρισμός ανάμεσα σε «ενημερωτικά» και «μη ενημερωτικά» blogs δεν είναι εφικτός, κατά την έννοια που γίνεται αντιληπτός από τη νομοθεσία για τη συγκέντρωση στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης. Ένα ιστολόγιο μπορεί ταυτόχρονα να μεταδίδει ειδήσεις, μπορεί να μεταδίδει και απόψεις ή άλλο περιεχόμενο. Οι κανόνες που δεσμεύουν κάθε άτομο όταν διαδίδει πραγματικούς ισχυρισμούς ισχύουν και στα ιστολόγια, χωρίς να είναι αναγκαίος ο φορμαλιστικός διαχωρισμός που θα μπορούσε να αποτελέσει και το μέσο για καταστρατηγήσεις της σχετικής νομοθεσίας.
- Προστασία της ιδιωτικότητας, ασφάλεια στο διαδίκτυο και ελευθερία της διαδικτυακής δράσης αποτελούν, στόχους αλληλοσυμπληρούμενους, μολονότι σε πρώτη θεώρηση αντιφατικούς.
- Το γεγονός ότι η φύση του Διαδικτύου ως παγκοσμιοποιημένου και απεντοπισμένου μέσου, καθιστά δυσχερή την εφαρμογή των κανόνων, «δεν συνεπάγεται σε καμία περίπτωση ότι το Διαδίκτυο είναι ένα «νομικό vacuum» ή ένας «ελεύθερος δικαίου χώρος». Τα όρια νομιμότητας και παρανομίας, καθώς απεικονίζουν τις αξιολογήσεις της έννομης τάξης, δεν διαγράφονται διαφορετικά, ανάλογα με το αν μία συμπεριφορά εκδηλώνεται online ή offline.»³⁰⁶ Με άλλα λόγια, ότι είναι παράνομο στον υλικό κόσμο, είναι παράνομο και στον ψηφιακό. Το ίδιο ισχύει φυσικά και στα ιστολόγια.
- Δεν είναι αποδεκτό σε ένα σύγχρονο κράτος δικαίου οι τεχνολογικές προδιαγραφές ενός μέσου επικοινωνίας να υποκαταστήσουν τις δικαιοκρατικές και αξιακές σταθμίσεις του δημοκρατικά εκλεγμένου νομοθέτη, ο οποίος υποχρεούται να προστατεύει δικαιώματα και έννομα αγαθά. Υπό την έννοια αυτή, η οποιαδήποτε αυτορρυθμιστική πρωτοβουλία, ή η ρύθμιση της συμπεριφοράς στο διαδίκτυο που

³⁰⁵ Πρβλ. άρθρο 21 ΧΘΔΕΕ και άρθρο 14 ΕΣΔΑ.

³⁰⁶ Βλ. Λ. Μήτρου, Παραδόσεις στο μάθημα «Κανονιστικό πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας», Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα πληροφοριακών και επικοινωνιακών συστημάτων, Παράδοση 2: το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας – Ι, σελ. 2, διαθέσιμο στον ιστό.

απορρέει από πρωτόκολλα και κώδικες³⁰⁷ -στην σύνταξη των οποίων κυριαρχούν οι μεγάλες εταιρίες λογισμικού και πρόσβασης- δεν μπορεί παρά να έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα σε σχέση με τα βασικά έννομα αγαθά που πρέπει να προστατεύει ο νομοθέτης³⁰⁸.

- Η φύση της επικοινωνίας, οι ιδιαιτερότητες του κυβερνοχώρου και οι επιπτώσεις που οι ιδιαιτερότητες αυτές έχουν στη θέσπιση και κυρίως στην εφαρμογή του δικαίου, θέτουν επιτακτικά το ερώτημα της ισχύος και της ασφάλειας του δικαίου. Οποιαδήποτε όμως διερεύνηση των ζητημάτων που σχετίζονται με τον Διαδίκτυο και το δίκαιο θα πρέπει να λαμβάνει ως αφετηρία ότι το Διαδίκτυο δεν είναι απλά μια τεχνολογική υποδομή αλλά ένα σύνολο αλληλεξαρτήσεων μεταξύ εκατομμυρίων χρηστών, στο οποίο η πληροφορία ως αυτόνομο πλέον αγαθό αποτελεί το κυρίαρχο χαρακτηριστικό. Δεν είμαστε σε θέση να αξιολογήσουμε και να ρυθμίσουμε το Διαδίκτυο και τις εξ αυτού απορρέουσες σχέσεις, συναλλαγές και παραβατικές συμπεριφορές, εάν δεν τις εντάξουμε και εξετάσουμε στο τεχνολογικό πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας.
- Στην κοινωνία της πληροφορίας, το δίκαιο καλείται να ρυθμίσει συμπεριφορές και να αποτρέψει κινδύνους σε ένα χώρο που χαρακτηρίζεται από απουσία ορίων³⁰⁹, έχει άυλο χαρακτήρα και τα εθνικά νομικά συστήματα αδυνατούν να ασκήσουν έλεγχο, αφού τα φαινόμενα είναι πλανητικής εμβέλειας. Επιπλέον, οι τεχνολογικές εξελίξεις³¹⁰ είναι τόσο έντονες και ραγδαίες, με αποτέλεσμα οι κανόνες - ανεξαρτήτως εθνικής ή πολυεθνικής προέλευσης³¹¹- να χάνουν την ρυθμιστική τους ικανότητα, διότι ξεπερνιούνται από τα τεχνολογικά δεδομένα. Για να διατηρήσουν οι ρυθμίσεις την κανονιστική τους επάρκεια, πρέπει αφενός να αναθεωρούνται σε τακτά χρονικά

³⁰⁷ Βλ. V. Mayer-Schonberger, Informationsrecht für die Informationsgesellschaft, SLZ 97, 2001, σελ. 386 επ.

³⁰⁸ Βλ. τις μελέτες Γ. Τασόπουλος, Αυτορρύθμιση: προοπτικές της κοινωνίας των πολιτών και αξίες του κράτους δικαίου και Ι. Καμτσίδου, Αυτορρύθμιση και συνταγματικές αρχές στο πεδίο της δημόσιας επικοινωνίας, στον τόμο Αυτορρύθμιση, (διευθ. σειρά Γ. Παπαδημητρίου), Σάκκουλας, 2005 σελ. 23 επ. και 35 επ. αντίστοιχα.

³⁰⁹ Η ύπαρξη σαφών χρονικών και χωρικών ορίων είναι βασικές συνισταμένες της νομικής ρύθμισης, οι οποίες απουσιάζουν στον κυβερνοχώρο. Για τα συναφή προβλήματα σε επιμέρους κλάδους του δικαίου βλ. ενδεικτικά Α. Γραμματικάκη-Αλεξίου, Internet και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο – Συμβατικές και αδικοπρακτικές ενοχές στον κυβερνοχώρο, Αρμ. 1998, σελ. 409 επ., Ι. Αγγελής, Διαδίκτυο και ποινικό δίκαιο, ΠοινΧρ., 2000, σελ. 675 επ.

³¹⁰ Βλ. Μ. Δερτούζος, Η ανολοκλήρωτη επανάσταση, Νέα Σύνορα-Α.Λιβάνης, 2001.

³¹¹ Βλ. Α. Γιόκαρης, Το διεθνές νομικό καθεστώς των Ραδιοτηλεπικοινωνιών-Δορυφορικής τηλεόρασης, Αντ. Σάκκουλα, 1996.

διαστήματα και αφετέρου, κατά το περιεχόμενο, να προσαρμόζονται στους μεταβαλλόμενους ρυθμούς των τεχνολογικών εφαρμογών³¹².

- Η εισαγωγή νέας νομοθεσίας, προσαρμοσμένης στις προδιαγραφές και απαιτήσεις των νέων τεχνολογιών δεν αίρει το πρόβλημα καθώς η αύξουσα και διαρκής ανάγκη των τροποποιήσεων οδηγεί συχνά σε απώλεια της συνέχειας. Η αδυναμία διατύπωσης προβλέψεων ως προς την τεχνολογική εξέλιξη, απολήγει σε έλλειψη προβλεψιμότητας του περιεχομένου του κανόνα δικαίου. Ταυτόχρονα η εισαγωγή ειδικών κανόνων για τις ενδοδικτυακές επικοινωνίες και συναλλαγές ενδέχεται να οδηγεί σε «σύγκρουση» και «ανταγωνισμό» μεταξύ των κανόνων που εφαρμόζονται στο ίδιο νομικό σύστημα και κατά τούτο να αποτελεί πηγή ανασφάλειας για το πραγματικό περιβάλλον.
- Προτείνεται τέλος η συρρύθμιση και εν μέρει η αυτορρύθμιση και όχι αποκλειστικά άνωθεν νομοθετική κάλυψη για την αντιμετώπιση των κρίσιμων ζητημάτων της ψηφιακής πραγματικότητας. Δηλαδή συμμετοχή των φορέων που θίγονται ή ενδιαφέρονται άμεσα, ώστε να υπάρχει ενημέρωση και προτάσεις από τους άμεσους αποδέκτες των ενδεχομένων ρυθμίσεων. Ακόμη, πρέπει να τονιστεί, ότι όταν μιλάμε για θεμελιώδεις ελευθερίες, όπως το δικαίωμα στην πληροφόρηση, είναι διαφορετικό πράγμα ο αναγκαστικός περιορισμός τους και άλλο πράγμα ο αυτοπεριορισμός. Μέσω της αυτορρύθμισης, μπορεί το ίδιο το άτομο με ελεύθερη βούληση να επιλέγει να μην συνδεθεί στην ιστοσελίδα με το επιβλαβές περιεχόμενο. Και φυσικά οι ίδιες μέθοδοι που μας βοηθάνε στην καθημερινότητά μας να αντιμετωπίζουμε τα προβλήματα, δηλαδή η ενημέρωση καταρχήν, αλλά και η συζήτηση γι' αυτά, μας βοηθάνε και στην ορθότερη και ασφαλέστερη χρήση του διαδικτύου. Το διαδίκτυο δεν είναι ένας χώρος επέκεινα της πραγματικής ζωής, ένας άλλος τόπος και χρόνος. Είναι μονάχα ένα νέο μέσο επικοινωνίας και πληροφόρησης. Και σαν ένα νέο μέσο πρέπει να το αντιμετωπίσουμε με τα εργαλεία και τους μηχανισμούς που ήδη διαθέτουμε.
- Τέλος, πρέπει να υπάρξει σαφώς και νομοθετική πρωτοβουλία. Μέσω έκδοσης κατευθυντήριων οδηγιών να δοθεί το πλαίσιο στο οποίο να επέμβει ρυθμιστικά η ελληνική πολιτεία. Όχι με οδηγίες εξαντλητικές σε λεπτομέρεια, ξένες προς τα ήθη και έθιμα της χώρας μας, αλλά με γενικές κατευθύνσεις, και με διμερείς διεθνείς συμβάσεις, που τα μέρη

³¹² Η τάση αυτή εκδηλώνεται στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), που αναθεωρεί συχνότατα της Οδηγίες που εκδίδει και θεσπίζει μικρές προθεσμίες για την προσαρμογή των κρατών μελών(δεκαοκτώ μήνες αντί για την συνήθη περίοδο των τριών ετών). Βλ. Οδηγίες 2000/31/ΕΚ για το ηλεκτρονικό εμπόριο, 99/93/ΕΚ για τις ηλεκτρονικές υπογραφές . βλ. Λ. Μήτρου, ό.π, 2002, σελ. 27-30.

ρυθμίζουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Ακόμη με ενημέρωση του δικαστικού σώματος, ώστε να δημιουργηθεί σταδιακά ένα ερμηνευτικό της υπάρχουσας νομοθεσίας νομολογιακό corpus, που να βοηθήσει τους εφαρμοστές και ερμηνευτές του δικαίου να αξιολογήσουν το νέο αυτό αντικείμενο.

- Το γεγονός ότι το δίκαιο εξελίσσεται αναγκαστικά σε ένα σύστημα λιγότερο ιεραρχικό και μετατρέπεται, προσαρμοζόμενο στην ίδια τη φύση του Διαδικτύου, σταδιακά σε μία πολυεπίπεδη υπόθεση με πολλούς δρώντες-συμμετέχοντες, σημαίνει ότι ο νομοθέτης που θα κληθεί να ρυθμίσει το πεδίο των ιστολογίων, θα πρέπει να ακολουθήσει μια διαδικασία διαβούλευσης με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αντιπροσώπευση των συμμετεχόντων στο διαδίκτυο.
- Η όποια νομοθεσία σε εθνικό ή υπερεθνικό επίπεδο θα πρέπει να θέτει ως πρωταρχικό στόχο την ενίσχυση της ελευθερίας της έκφρασης και της προστασίας της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων των διαχειριστών των ιστολογίων. Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να ρυθμίζει το πλαίσιο της διαβούλευσης και συνεννόησης των ενδιαφερομένων χρηστών του διαδικτύου. Θα πρέπει επίσης να προβλέπει ότι ο νομοθέτης οφείλει να λάβει σοβαρά υπόψη του τα αποτελέσματα των διαβουλεύσεων και, εφόσον υπάρχουν ανομοιογένειες οι οποίες μπορεί να έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην ενιαία ευρωπαϊκή κοινωνία της πληροφορίας, θα εισηγηθεί ένα minimum κατευθυντήριων γραμμών που αποτελεί την κοινή συνισταμένη για την εξομάλυνση της κατάστασης, σε πλαίσια επικουρικότητας και αναλογικότητας, λαμβάνοντας υπόψη τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες κάθε κράτους μέλους.
- Νομοθετική επέμβαση που θα μπορούσε σε εθνικό επίπεδο να έχει κάποιο αποτέλεσμα θα ήταν ενδεχομένως η θέσπιση υποχρέωσης των κρατών να υιοθετήσουν μέτρα πρόσκλησης προς τους αρμόδιους δημόσιους και συλλογικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στο Διαδίκτυο, για την ενθάρρυνση της κατάρτισης κωδίκων συμπεριφοράς που θα λαμβάνουν υπόψη την ιδιαιτερότητα των ιστολογίων ως φορέων ενάσκησης της ελευθερίας της έκφρασης αφενός αλλά και ως φορέων ενάσκησης της ελεύθερης επικοινωνίας και ανταπόκρισης στο πλαίσιο του απορρήτου των επικοινωνιών.
- Μια τέτοια ρύθμιση θα πρέπει να επιβεβαιώνει ρητά ότι οι πολίτες που χρησιμοποιούν ιστολόγια απολαμβάνουν πλήρως των δικαιωμάτων που προβλέπονται από το υφιστάμενο εθνικό και υπερεθνικό δίκαιο της προστασίας της ιδιωτικότητας και της ελευθερίας της έκφρασης και ότι η παρέμβαση των κρατών θα πρέπει να περιορίζεται στην ενθάρρυνση και την παροχή μέσων για την συνεννόηση των πολιτών ως προς τις

κοινές συνισταμένες που θα πρέπει να τηρούνται προκειμένου να καθίστανται σεβαστά τα δικαιώματα των τρίτων. Ταυτόχρονα η ρύθμιση αυτή θα προδιαγράφει το δεοντολογικό πλαίσιο στο οποίο θα πρέπει να γίνουν οι σχετικές συζητήσεις από τους πολίτες των κρατών και όχι να θεσπίσει νέους περιορισμούς που παραγνωρίζουν τη φύση του μέσου και το εξομοιώνουν με τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης. Προς την κατεύθυνση αυτή, θα πρέπει να μελετηθεί ιδιαίτερα η υπάρχουσα νομολογία των δικαστηρίων των κρατών μελών της ευρωπαϊκής ένωσης, αλλά και των Η.Π.Α. ως προς τη μεταχείριση των ιστολογίων και η έρευνα να μην περιοριστεί στην νομολογία του ΕΔΔΑ που αφορά έως σήμερα τουλάχιστον τα «παραδοσιακά» μέσα έκφρασης και επικοινωνίας.

- Τέλος, πρέπει να καταστεί συνείδηση όλων –του νομοθέτη, του δικαστή, των χρηστών και γενικά όλων των συμμετεχόντων στην κοινωνία της πληροφορίας- ότι το διαδίκτυο δεν είναι συνιστά ένα χώρο και χρόνο επέκεινα της πραγματικής ζωής. Είναι μονάχα ένα νέο μέσο έκφρασης, επικοινωνίας και πληροφόρησης. Και σαν ένα νέο μέσο πρέπει να το αντιμετωπίσουμε με τα εργαλεία και τους μηχανισμούς που ήδη διαθέτουμε, αφού λάβουμε υπόψη την πλανητική διάσταση και τις ιδιαιτερότητες του φαινομένου που ονομάζεται συμμετοχικό διαδίκτυο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αγγελής Ι., «Διαδίκτυο (Internet) και ποινικό δίκαιο, Εγκλημα στον κυβερνοχώρο», Ποινικά Χρονικά 2000, Εκδ. Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας

Αγγελής Ι., Η προς ψήφιση σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο: Η σχέση της με την ελληνική έννομη τάξη, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.eofn.gr/attachments/084_aggelis.pdf.

Αγγελόπουλος Δ., Κυβερνοχώρος: το διεθνές «γίνεσθαι» στο ελληνικό «είναι», διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t19/t19_03.htm.

Ακριβοπούλου Χ., «Το δικαίωμα στην εικόνα ως πτυχή της προσωπικότητας του ατόμου», ΕΔΔ, 2009.

Ακριβοπούλου Χ., Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων μέσα από το φακό του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.constitutionalism.gr/html/ent/213/ent.2213.asp#_ftn29.

Ανδριωτάκης Μ., Blog. Ειδήσεις απ' το δικό σου δωμάτιο, Εκδόσεις Νεφέλη, 2007.

Ανθόπουλος Χ., Κοντιάδης Ξ., Παπαθεοδώρου Θ. (επιμ.) Ασφάλεια και δικαιώματα στην κοινωνία της διακινδύνευσης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005.

Αυλωνίτης Α., «Βάζουν κουκούλα στα δικαιώματα», ΕΘΝΟΣ, 19/3/2009, διαθέσιμο στον ιστότοπο
<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=2714799&tag=8334>.

Γεραρής Χ., Τα προσωπικά δεδομένα και οι νέες προκλήσεις, ΔιΜΜΕ 2010, σελ.42 επ.

Γέροντας Α., Πληροφορική και Δίκαιο, Συλλογή Μελετών, Αθήνα Κομοτηνή, 1991.

Γεωργιάδου Β., Οι Διακινδυνεύσεις στην Ύστερη Νεωτερικότητα. Μια πολιτική-κοινωνιολογική ανάλυση, σε Λ. Λουλούδης/Β. Γεωργιάδου/Γ. Σταυρακάκης. Φύση, Κοινωνία, Επιστήμη στην Εποχή των Τρελών Αγελάδων. Διακινδύνευση και αβεβαιότητα, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1999.

Γιόκαρης Α., Το διεθνές νομικό καθεστώς των Ραδιοηλεκτρονικών-Δορυφορικής τηλεόρασης, Αντ. Σάκκουλα, 1996.

Γκλαβίνης Π., Η νομική διάσταση της παγκοσμιοποίησης. Από το διεθνές στο διεθνικό και ήδη στο παγκόσμιο, Εκδ. Σάκκουλα, 2002.

Γκρίτζαλης Σ., Κάτσικας Σ., Γκρίτζαλης Δ., Ασφάλεια Πληροφοριακών Συστημάτων, Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών, Αθήνα, 2004.

Γραμματικάκη-Αλεξίου Α., Internet και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο – Συμβατικές και αδικοπρακτικές ενοχές στον κυβερνοχώρο, Αρμ. 1998, σ. 409 επ.

Δαγτόγλου Π., Ατομικά δικαιώματα, Τόμος Α', 2^η έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2005.

Δελούκα – Ιγγλέση Κ., Η προστασία του καταναλωτή από την άμεση διαφήμιση στο διαδίκτυο, ΔιΜΕΕ 2004, σελ. 485 επ.

Δερτούζος Μ., Η ανολοκλήρωτη επανάσταση, Νέα Σύνορα-Α.Λιβάνης, 2001.

Ζαραφωνίτου Χρ., Ανασφάλεια και επέκταση του κοινωνικού ελέγχου: Ποινικοποίηση των “αντικοινωνικοτήτων” και της “αταξίας”, Ποινικός Λόγος, 4/2004, σελ. 2049-2050.

Ζέρη Π., Κρατική ρύθμιση και αυτορρύθμιση των υπερλεωφόρων των πληροφοριών, ΤοΣ, 1999, σ. 418 επ.

Ηλιοπούλου-Στράγγα Τ., Χρήση παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων και δικαίωμα υπεράσπισης κατηγορουμένου. Η αποδεικτική απαγόρευση του άρθρου 19 παρ. 3 του αναθεωρηθέντος Συντάγματος, Αθήνα-Κομοτηνή 2003.

Ιγγλεζάκης Ι., Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα. Επεξεργασία ειδικών κατηγοριών προσωπικών δεδομένων και οι συνέπειές της, Ανατύπωση 2004, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004.

Καμτσιδου Ι., Αυτορρύθμιση και συνταγματικές αρχές στο πεδίο της δημόσιας επικοινωνίας, στον τόμο Αυτορρύθμιση, (διευθ. σειρά Γ. Παπαδημητρίου), Σάκκουλας, 2005.

Καράκωστας Β. – Γεωργοπούλου – Αθανασούλη Ε., «Το Σύνταγμα Ερμηνευτικά σχόλια – νομολογία», Άρθρα 11-16, εκδ. Νομικής Βιβλιοθήκης.

- Καράκωστας Ι., Δίκαιο και Internet – Νομικά ζητήματα του διαδικτύου, Αντ. Σάκκουλας, 3^η έκδοση, 2009.
- Καράκωστας Ι., Προσωπικότητα και Τύπος, 3^η έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000.
- Καραμπάσης Ζ., Το blogging στην Ελλάδα: προφίλ, κίνητρα και πρακτικές των ελληνόφωνων bloggers, Διπλωματική εργασία - Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Ψυχολογίας, ΠΜΣ "Δυνητικές Κοινότητες: Κοινωνιοψυχολογικές προσεγγίσεις και τεχνικές εφαρμογές", 2008.
- Καρδασιάδου Ζ., Ευρωπαϊκές Εξελίξεις στον τομέα της προστασίας προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες και το μέλλον της ευρωπαϊκής Οδηγίας 95/46/ΕΚ, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 28 Ιανουαρίου 2010, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.dpa.gr/APDPXPortlets/htdocs/documentSDisplay.jsp?docid=10,232,86,40,50,209,222,67>.
- Καστοριάδης Κ., Η άνοδος της ασημαντότητας, μετάφραση Κουρεμένου Κ., εκδόσεις Υψιλον/Βιβλία, Αθήνα 2000, σελ. 271-272.
- Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου Δ., στον τόμο: «Χαριστήριον», Σύμμεικτα προς τιμήν Γεωργίου Μ. Παπαχατζή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1989, σελ. 889 επ.
- Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου Δ./Κουτούπα-Ρεγκάκου Ε., Εμβάθυνση Δημοσίου Δικαίου, Ειδικά Θέματα Διοικητικού Δικαίου, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005.
- Λαζαράκος Γρ. Ανωνυμία και Διαδίκτυο, ΔΙΜΜΕ 2/2005, σελ. 197-205.
- Λαζαράκος Γ., Το δικαίωμα πρόσβασης και η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, σε: Καλλιόπη Σπανού-Συνήγορος του Πολίτη (επιμ.), Πρόσβαση στα έγγραφα και διαφάνεια της διοικητικής δράσης, Αθήνα 2010.
- Λαζαράκος Γ., Το δικαίωμα πρόσβασης στη δημόσια πληροφορία, Ανοιχτή Διοίκηση και Κοινωνία της Πληροφορίας, Αθήνα 2006.
- Λαμπροπούλου Ε., Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2001.
- Μαγκάκης Γ.- Α., Περί της ποινικής προστασίας του απορρήτου των τηλεφωνημάτων, ΠοινΧρον 1964, σ. 10 επ.

Μανδραβέλης Π., Λογοκρισία στον κυβερνοχώρο, 1995, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.medium.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=904:2009-01-07-10-44-57&catid=84:internet-&Itemid=106.

Μάνεσης Α., Ατομικές ελευθερίες, εκδ. Σάκκουλα, 8^η έκδ., 1982.

Μανιτάκης Α., Συνταγματική οργάνωση του κράτους, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., 2001.

Μαρίνος Α., Το διαδίκτυο στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών, 2003, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Μασούρας Α, Νομικό πλαίσιο, ηθική και δεοντολογία στα blogs και στη δημοσιογραφία των πολιτών, Διπλωματική εργασία - ΔΔΠΜΣ "Προηγμένα Συστήματα Υπολογιστών και Επικοινωνιών", Θεσσαλονίκη, 2007.

Μαυριάς Κ., Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1982.

Μαυριάς Κ./Παντελής Α., Συνταγματικά Κείμενα, Ελληνικά και Ξένα, 3^η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996.

Μήτρου Λ., (Αυτο)ρύθμιση στον Κυβερνοχώρο;, στον τόμο Αυτορρύθμιση, (διευθ. σειρά Γ. Παπαδημητρίου), Αθήνα 2005, σελ. 75-97.

Μήτρου Λ., Η προστασία προσωπικών δεδομένων, σε ΕΕΤΤ, Η αγορά του Internet στην Ελλάδα, Αθήνα, 1999.

Μήτρου Λ., Παραδόσεις στο μάθημα «Κανονιστικό πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας», Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα πληροφοριακών και επικοινωνιακών συστημάτων, Παράδοση 1: το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας – Ι, σελ. 7-8, διαθέσιμο στον ιστό.

Μήτρου Λ., Παραδόσεις στο μάθημα «Κανονιστικό πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας», Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Τμήμα πληροφοριακών και επικοινωνιακών συστημάτων, Παράδοση 2: το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας – Ι, διαθέσιμο στον ιστό.

Μήτρου Λ., Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας, Σάκκουλα, 2002.

Μουζέλης Ν., Τι είναι η κοινωνία των πολιτών-Πολυσημικότητα και πολλαπλότητα, δημοσιευμένο 14/12/1997 στην εφημερίδα το Βήμα, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=94080>.

Μουλινός Κ. - Καμπουράκη Κ., E-Business και Προστασία Προσωπικών Δεδομένων: σεβασμός του πολίτη στην Ψηφιακή Εποχή.» Διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.dpa.gr/Documents/Gre/Com/article.doc>.

Μούσης Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία, πολιτική, Παπαζήσης, 2008.

Μυλωνόπουλος Χ., Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και Ποινικό Δίκαιο, Σειρά Ποινικά, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1991.

Παναγιωτάκης Μ., Ανωνυμία, ψευδωνυμία και επωνυμία στο διαδίκτυο, 21/08/2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=634166>.

Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φ., Οι ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης ως εθνική, ευρωπαϊκή και διεθνής πρόκληση της προστασίας της ιδιωτικότητας, Αθήνα, 2010.

Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φ., Περί της ελευθερίας των ιστολογίων (blogs), Εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010.

Παπαθεοδώρου Θ., Επιτηρούμενη Δημοκρατία: Η ηλεκτρονική παρακολούθηση των πολιτών στην κοινωνία της διακινδύνευσης, Βιβλιόραμα, 2009.

Παπακωνσταντίνου Α., Κράτος και διεθνές δίκαιο. Η συνταγματική διαρρύθμιση των σχέσεων εσωτερικού και διεθνούς δικαίου, 2001.

Παπακωνσταντίνου Ε., Δίκαιο Πληροφορικής, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2010.

Παπακωνσταντίνου Ε., Νομική αντιμετώπιση των ιστολογίων (blogs): με αφορμή τη δημοσιοποίηση αποτελεσμάτων δημοσκοπήσεων, ΕφημΔΔ 2009.

Παππάς Γ., «Η κοινωνία της πληροφορίας και των δικτύων», άρθρο διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://mhmdas.blogspot.com/2011/02/blog-post.html>.

Σημίτης Σ., Νομικό και πολιτικό πλαίσιο της προστασίας των προσωπικών πληροφοριών και της ιδιωτικής σφαίρας, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://legacy.lawnet.gr/pages/eofn/2/nom_pol.asp.

- Σκόρδας Α., Το διεθνές δίκαιο την εποχή της παγκοσμιοποίησης, ΝοΒ 53/2005, σελ. 1537-1556.
- Σμυρναίος Ν., Διαδίκτυο, κρίση και κοινωνικο-οικονομικές μεταλλαγές στα ΜΜΕ, 13 Απριλίου 2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.slideshare.net/smyrnaivos/ss-7588366>.
- Σωτηρέλης Γ., Σύνταγμα και Δημοκρατία στην εποχή της «παγκοσμιοποίησης», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000.
- Σωτηρόπουλος Β., Αναζητώντας τους κανόνες της δημοσιογραφίας των πολιτών: υπάρχουν offshore της ενημέρωσης;, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.jour.auth.gr/civic/docs/sotiropoulos-speech.pdf>.
- Σωτηρόπουλος Β., Ελευθερία έκφρασης και όρια: εγχειρίδιο για bloggers, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://elawyer.blogspot.com/2005/11/bloggers.html>.
- Σωτηρόπουλος Β., «Το Πρωτοδικείο Λαμίας εφαρμόζει το νόμο περί τύπου σε ιστολόγιο», διαθέσιμο στον ιστότοπο http://elawyer.blogspot.com/2011/11/blog-post_18.html.
- Σωτηρόπουλος Β., Το θεμελιώδες δικαίωμα της πρόσβασης στο Διαδίκτυο, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://elawyer.blogspot.com/2010/05/to.html>.
- Σωτηρόπουλος Β., Εσφαλμένη και η τρίτη γνωμοδότηση Εισαγγελίας Αρείου Πάγου για την ανωνυμία, 31.5.2011, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://elawyer.blogspot.com/2011/05/blog-post_31.html.
- Σωτηρόπουλος Β., Η συνταγματική προστασία των προσωπικών δεδομένων, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα Θεσσαλονίκη 2006.
- Σωτηρόπουλος Β., Κώδικας Δεοντολογίας Ιστολογίων, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://elawyer.blogspot.com/2007/03/blog-post_6732.html.
- Σωτηρόπουλος Β./Ταλίδου Ζ., Η προληπτική διατήρηση των τηλεπικοινωνιακών δεδομένων για σκοπούς καταπολέμησης του εγκλήματος (Οδηγία 26/2004/ΕΚ), ΔιΜΜΕ 2/2006, σελ. 181-195.
- Τάκης Α., Κοινωνία της Πληροφορίας και Σύνταγμα – Μια πρώτη προσέγγιση, ΝοΒ 50, 2002, σελ. 29 επ.

Τασόπουλος Γ., Αυτορρύθμιση: προοπτικές της κοινωνίας των πολιτών και αξίες του κράτους δικαίου, στον τόμο Αυτορρύθμιση, (διευθ. σειρ. Γ. Παπαδημητρίου), Σάκκουλας, 2005.

Τουντόπουλος Β., «Η διασύνδεση αρχείων στο Ν. 2472/1997», Νομικό Βήμα 1999, σελ. 1242 επ.

Τσιμιτάκης Μ., Η Ε.Ε. και τα ιντερνετικά μυστικά μας, δημοσιευμένο στην εφημερίδα Καθημερινή 21/9/2008 και διαθέσιμο στον ιστότοπο http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_world_2_21/09/2008_285378.

Φουντεδάκη Π., Απόπειρα ανατομίας της προωθούμενης Αναθεώρησης: Σε αναζήτηση έρματος, Το Σύνταγμα, 3/2006, σελ. 783-821.

Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 3η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006.

Χρυσόγονος Κ., Συνταγματικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Θεσσαλονίκη, 2003.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Berry Ch., Shared understanding and the democratic way of life, στο συλλογικό έργο: J.W. Chapman/I. Shapiro (eds), Democratic Community, New York 1993.

Blood, R, (2004), How blogging software reshapes the online community, Communications of the ACM, December 2004. Vol. 47, No 12

Blood, R, (2004). "How blogging software reshapes the online community", Communications of the ACM, December 2004. Vol. 47, No 12.

Brady, M. (2005) 'Blogging, personal participation in public knowledge-building on the web', Chimera Working Paper 2005-02>. Colchester: University of Essex, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.essex.ac.uk/chimera/content/pubs/wps/CWP-2005-02-Blogging-in-the-Knowledge-Society-MB.pdf>.

Bright P., Europe proposes a "right to be forgotten", 26/1/2012, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://arstechnica.com/tech-policy/news/2012/01/eu-proposes-a-right-to-be-forgotten.ars>.

Burkert H., Establishing the law applicable to the networks – Standards applicable to the Internet: Benefits and limitations (general report), International Colloquium, Internet law –European and international approaches, Paris 2001

Dammann U./Simitis S., EG-Datenschutzrichtlinie, Kommentar, Baden-Baden 1997

Dash A., Interview with Paul Bausch 2003, cited March 24 2004. Διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.sixapart.com/log/2003/09/interview_with_.shtml.

Deuze M. The Web and its Journalisms: Considering the Consequences of Different Types of Newsmedia Online, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://nms.sagepub.com/content/5/2/203.abstract>.

Drezner, D.W., & Farrell, H. (2004). The power and politics of blogs. Paper presented at the American Political Science Association, Chicago. August. Διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.utsc.utoronto.ca/~farrell/blogpaperfinal.pdf>.

Elmer-Dewitt P., First Nation in Cyberspace, TIME International - Dec. 6, 1993, No.49, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.chemie.fu-berlin.de/outerspace/internet-article.html>

Frowein J., Artikel 8, Recht auf Achtung des Privat- und Familienlebens, σε Jochen Abr. Frowein/Wolfgang Peukert (επιμ.), Europäische Menschenrechtskonvention, EMRK-Kommentar, Kehl am Rhein, 2009.

Gavison R., Privacy and the Limits of Law, 89 Yale L.J. 421, 1979-1980.

Greenberg M., A return to lilliput: the LICRA V. YAHOO! case and the regulation of online content in the world market, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://www.mg-km.com/art/18_04_05.pdf.

Grewlich K., Governance in Cyberspace, Access and Public Interest in Global Communications, Kluwer Law International, 1999, σ. 19 επ.

Habermas J., Ο Μεταεθνικός Αστερισμός, μφρ Αναγνώστου Λ., εκδόσεις Πόλις, 2003

Hambridge S., Netiquette Guidelines, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.dtcc.edu/cs/rfc1855.html>.

Held D., The transformation of political community: Rethinking democracy in the context of globalization, στο συλλογικό έργο: I. Shapiro/C. Hacker-Cordon (eds.), Democracy's Edges, Cambridge 1999

Held D./McGrew A., Globalization/Anti-Globalization, 2002, και σε ελληνική μετάφραση της Κ. Κιτίδη, Παγκοσμιοποίηση/Αντι-παγκοσμιοποίηση, 2004

Herring, S.C. et al., (2005). Conversations in the Blogosphere: An Analysis "From the Bottom Up". Proceedings of the Thirty-Eighth Hawai'i International Conference on System Sciences. Los Alamitos, USA

Hettne B., The double movement: Global market versus regionalism, στο συλλογικό έργο: R. Cox (ed.), The New Realism: Perspectives on Multilateralism and World Order, Tokyo 1998

Hoffmann-Riem W., Regulating Media, New York/London 1996

Hudson D. Jr., Blogging, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://archive.firstamendmentcenter.org/press/topic.aspx?topic=blogging&printer-friendly=y>.

Hughes J., The Internet and the Persistence of Law, Cardoso Law School – Research Paper Series No 61, 2003

Huxley A., Θαυμαστός καινούργιος κόσμος, Πάπυρος Εκδοτικός Οργανισμός, 1997.

Johnson D.R./Post D. G., The new "civic virtue" of the Internet: A Complex Systems Model for the Governance of Cyberspace, The Emerging Internet (Annual Review of the Institute for Information Studies) Firestone 1998, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.temple.edu/lawschool/dpost/Newcivicvirtue.html>.

Johnson, T. J., & Kaye, B. K. (2004). Wag the blog: How reliance on traditional media and the Internet influence credibility perceptions of weblogs among blog users. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 81 (3), 622–642.

Kalven H., Privacy in Tort Law—Were Warren & Brandeis Wrong?, 31 *L. & Contemp. Probs*, 1966

Karavas V./Teubner G., <http://www.companynamesucks>: Grundrechte gegenüber "privaten" im autonomen Recht des Internets, Beitrag für das Kolloquium der

Forschungsstelle für Recht und Innovation Hamburg (CERI): "Innovationsoffene Regulierung im Internet", November 2002.

Karst K. L., «The files: legal controls over the accuracy and accessibility of stored personal data», Law & Contemporary Problems, 1966

Kochler H., Philosophical Aspects of Globalisation, σε Hans Kochler (ed.), Globalization versus Democracy? The Changing Nature of International Relations in the Era of Globalization. Studies in International Relations, XXV. Vienna: International Progress Organization, 2000

Kommers D., The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany, Duke University Press, 1997

Kuhn M., C.O.B.E: A Proposed Code of Blogging Ethics, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://rconversation.blogs.com/COBE-Blog%20Ethics.pdf>.

Lessig L., Code : Version 2.0, 2006.

Lessig L., The Architecture of Privacy, 1998, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://cs.wellesley.edu/~cs342/papers/LessigArchitectureOfPrivacy.pdf>.

Levin A.-Nicholson M. J., Privacy Law in the United States, the EU and Canada: The Allure of the Middle Ground, 2 Ottawa L. & Tech. J., 2005

Li D. (2005). Why do you blog: A uses-and-gratifications inquiry into bloggers' motivations. Master's thesis, Marquette University.

Mattelart A., Histoire de la société de l'information, Repères, La Découverte, Paris 2001

Mayer-Schonberger V., Informationsrecht für die Informationsgesellschaft, SLZ 97, 2001

Mayer-Schonberger V., Informationsrecht für die Informationsgesellschaft, SLZ, 2001

Mortensen T. & Walker, J. (2002). Blogging thoughts: personal publication as anonline research tool. In A.Morrison (Ed.), Researching ICTs in Context.InterMedia report3/2002

Nardi, B. A. et al., (2004). Blogging as social activity, or, would you let 900 million people read your diary? Proceedings of the 2004 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work, New York, USA

O' Brien R., Global Financial Integration: The End of Geography, London 1992

Perritt H., Cyberspace Self-Government: Town Hall Democracy or Rediscovered Royalism?, Berkeley Technology Law Journal 413, vol. 12, 1997.

Pouillet Y., Basic Concept of Data Protection and new information technologies, στον τόμο νομοθετικά προβλήματα της προστασίας προσωπικών πληροφοριών, 1992

Pouillet Y./ Dinan J. M. t, «The internet and private life in Europe» σε New dimensions in privacy law: international and comparative perspectives επιμ. A. T. Kenyon/ M. Richardson), Cambridge University Press, 2006

Reidenberg J. R., Governing Networks and Rule-Making in Cyberspace, 45 Emory Law Journal 911 (1996) reprinted in "borders in cyberspace", Brian Kahin and Charles Nesson, eds, MIT Press: 1997.

Reidenberg J., Governing Networks and Rule-Making in Cyberspace, 45 Emory Law Journal 911, 1996, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://web.archive.org/web/19971119123936/http://www.law.emory.edu/ELJ/volumes/sum96/reiden>.

Reidenberg J., Privacy Protection and the Interdependence of Law, Technology and Self-Regulation, II (Paper prepared for the Conference "On the Brink of New Evolutions in the Law of Information Technology", Namur 2000)

Rheingold, H. The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier. New York: Addison-Wesley, 1993.

Schulz W./Held T., Regulierte SelbstRegulierung als Form modernen Regierens, Arbeitspapier des Hans-Bredow-Instituts, Oktober 2001

Shapiro I./ Hacker-Cordon C. (eds.), Democracy's Edges, Cambridge 1999.

Solove D., A Tale of Two Bloggers: Free Speech and Privacy in the Blogosphere, 84 Washington University Law Review, 2006

Teitel R., Global Rule of Law: Universal and Particular, στον τόμο Human Rights with Modesty: The Problem of Universalism, επιμ. András Sajó Κεφάλαιο 10ο, 2004.

Trudel P., The influence of the Internet on establishing the law (paper), International Colloquium, Internet law –European and international approaches, Paris 2001

Van Loon, J., Virtual Risks in an Age of Cybernetic Reproduction, σε B. Adam/U. Beck/J. Van Loon, επιμ., The Risk Society and Beyond. London 2000, Sage Publications.

Volio F., Legal personality, privacy, and the family, The International Bill of Rights : the Covenant on Civil and Political Rights, New York : Columbia University Press, 1981

Warren and Brandeis, The right to privacy, Harvard law Review, vol.IV December 15, 1890 No5, διαθέσιμο στον ιστότοπο http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/articles/privacy/Privacy_brand_warr2.html.

Westin A., Social and Political Dimensions of Privacy, 2003, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.privacysummersymposium.com/reading/westin.pdf>.

Winter G., Das Recht der Risikogesellschaft, Kritische Justiz, Heft 4, 1998

Woan S., 44 California Western Law Review, 2008, σελ. 477 επ. και επίσης Glendon M., 2 Northwestern University Journal of International Human Rights, 2004

Woznicki K., Die Globalisierung hat Recht, διαθέσιμο στον ιστότοπο www.heise.de/tp/deutsch/inhalt/buch/16934/1.html.

ABSTRACT

This thesis, especially considering the nature of the Internet as a mainly decentralized and global medium, the variability that characterizes the Information Society and the supranational economic, political and social environment, which – among others - affects the production and interpretation of the Internet rules and laws, addresses - among the many legal issues relating to the Internet - some of the issues relating to the dipole "freedom and security online", particularly in the field of weblogs. Of course, it's not feasible for this thesis to study all the legal issues that arise out of the internet and subsequently of weblogs (such as the protection of intellectual property on the weblogs). For this reason, this paper deals primarily with some issues relating to the freedom of speech, anonymity, privacy and personal data protection online and the relationship between them and the demand of Internet security. Obviously, this thesis cannot answer the crucial question of the legal regulation of the Internet and the weblogs. Its main ambition is to raise some critical issues and key questions and to point out certain aspects which should be taken into account by a future legislature of the Internet.

The whole thesis consists of six chapters. A methodology of the general-to-specific approach is followed, which at the same time sets the process of evolution of weblogs: starting from the constitutional rules and supranational law, the question regarding the application of Press laws in the weblogs and the issue of the lifting of the confidentiality of communications, continuing to the effort of delimitation of the rights of privacy, informational self-determination and security on the Internet and specifically weblogs, discussing the important issue of blogger's and commentator's liability, and, finally, urging upon the need for adopting a Blogger's Code of Ethics. More specifically, in chapter 1 we deal with the concept of "participatory journalism" or "citizen journalism" which arises through a new non-public and non-private at the same time sphere, the weblogs, which are studied in opposition to the traditional means of expression and communication, within the Participatory Web and civil society.

In chapter 2 we examine the legal framework of the protection of freedom of expression and information in weblogs, at the national and supranational level, emphasising on the interactive nature of weblogs. Especially, we study cases of infringements of personality, honour and reputation via posts on weblogs, as exceptions and limitations to the freedom of expression. The right to anonymous or pseudonymous expression as a component of freedom of expression and the right to privacy on the Internet are also highlighted, in an attempt to demonstrate the reason why any attempt to censor the Internet is destined to fail. Then, we attempt to answer the crucial question regarding the proportional inclusion -or not- of the weblogs to the Press laws, concluding

that such an inclusion could not be possible, partly because there is no "legal vacuum" that would justify such a proportional implementation, and on the other hand because weblogs, by their nature, do not appertain to the traditional means of communication and expression.

In the 3rd chapter, we study the conflict between the rights of freedom of expression and information in the weblogs and the right of "social" privacy and personal data protection of the individual - user or non-user - of the internet. At this point, we attempted to define a new, still under development, legal right, that of the "social" privacy, which is a legal right with a special communication aspect that connects the individual with his social environment, within a non purely public while at same time non purely private environment. This sphere is akin to what the Greek philosopher, economist and psychoanalyst Cornelius Castoriadis describes as "public / private sphere" or "agora" (market), in its ancient Greek meaning, in opposition to the concept of "Oikos" ("house") - in its ancient Greek meaning again- that corresponds to the "private / private sphere " and "ekklisia" (church) that corresponds to the " public / public sphere." Then, we investigate the risk for the individuals from the procession of their personal data, which are possible to be used in order to create a "mosaic" of the user's personality through their online behaviour and choices, possibility provided by the very nature of the participatory Web.

In the fourth chapter, we try to find the appropriate balance between the rights of information freedom and public safety, with emphasis given to the need for protection from cyber crime and the need for privacy on the internet and of course on weblogs. It's also examined whether there could be a right to internet oblivion on the Internet and finally to what extent a national legislature is allowed to intervene in the name of public security by limiting the right of information freedom, an issue which is studied in relation to whether Internet access could be considered as a fundamental right. The fifth chapter deals with the issue of liability within the "risk society". Especially, we deal with the issue of liability of the Internet Service Provider, the liability of the blogger and the user that comments to a blog and finally how a individual can exercise his rights if being offended. Following that, there is an attempt of reviewing the intention of the Greek legislature to extend the conditions under which the lifting of the confidentiality of communications could be allowed, and also to identify the bloggers by setting an obligation of precautionary declaration of their identification, in the name of public security and combating cyber crime that occurs through weblogs.

Finally, in the 6th chapter, it is proposed, as an "antidote" to traditional legal regulation, the model of self-regulation as an alternative, more flexible and tailored to the needs of the "network" communications, which is examined

coupled with the problems of validity and applicability of national law. This thesis, ends with a proposition of a Blogger's Code of Ethics, where some of the main principles that should govern the operation of weblogs, are proclaimed.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΟΡΩΝ

Blog (ιστολόγιο) - Είναι κάθε συχνά ανανεωνόμενος ιστότοπος, με χρονολογικά αντίστροφα διαταγμένες εγγραφές, ήτοι από την πιο πρόσφατη στην παλαιότερη.

Cyberspace - Αναφέρεται και ως Κυβερνοχώρος και αποτελεί έναν άλλον ορισμό για το Internet και τις υπηρεσίες του.

Cybersquatting - Αποδίδεται στα ελληνικά με τον όρο Κυβερνοσφετερισμός και είναι η μη νόμιμη πρακτική της καταχώρησης ενός domain name (ονόματος χώρου) από κάποιον, το οποίο, όμως, αποτελεί κατατεθέν εμπορικό όνομα κάποιας άλλης εταιρίας, με το σκεπτικό ότι η εταιρία - νόμιμος κάτοχος του εμπορικού ονόματος θα καταβάλει αργότερα υψηλό αντίτιμο για την εξαγορά των δικαιωμάτων του domain name. Ο Κυβερνοσφετερισμός αποτελεί ποινικό αδίκημα σε μερικές χώρες του εξωτερικού, ιδίως όταν γίνεται οργανωμένα και σε ευρεία χρήση και με απώτερο σκοπό το κέρδος.

E-mail - Electronic mail ή ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, είναι μια από τις πολλές υπηρεσίες του Internet για άμεση ανταλλαγή μηνυμάτων με κείμενο, φωτογραφίες, αρχεία κ.ά. μεταξύ των χρηστών του.

Encyption - Είναι η διαδικασία της κρυπτογράφησης, δηλ. η μέθοδος που χρησιμοποιείται στο Internet, αλλά και αλλού, για την ασφαλή αποστολή δεδομένων, τα οποία κωδικοποιούνται με πολύπλοκους αλγόριθμους.

Hacker - Χρήστης ο οποίος εισβάλλει σε σύστημα στο οποίο δεν έχει νόμιμη πρόσβαση, αλλά μόνο για πειραματισμό και ευχάριστη απασχόληση καθώς και για να εντοπίσει και να υποδείξει κενά στα συστήματα ασφαλείας των υπολογιστικών συστημάτων. Διακρίνονται από τους λεγόμενους Crackers, οι οποίοι προκαλούν ζημιές ή κάνουν μη νόμιμες ενέργειες.

Hyperlink - Ο γενικός όρος που χρησιμοποιείται για τον γνωστό σύνδεσμο (link), όπου μ' ένα απλό κλικ του ποντικιού σε μια λέξη ή φράση ή εικόνα ή πλήκτρο ή ο,τιδήποτε, μπορούμε να μεταφερθούμε σ' ένα άλλο σημείο στην ίδια ιστοσελίδα ή σε μια άλλη ιστοσελίδα του ίδιου δικτυακού τόπου ή σ' έναν άλλον δικτυακό τόπο.

Hypertext - Γνωστό και ως υπερκείμενο, είναι ο γνωστός σύνδεσμος (link), όπου μ' ένα απλό κλικ του ποντικιού σε μια λέξη ή φράση μπορούμε να μεταφερθούμε σ' ένα άλλο σημείο στην ίδια ιστοσελίδα ή σε μια άλλη ιστοσελίδα του ίδιου δικτυακού τόπου ή σ' έναν άλλον δικτυακό τόπο. Σήμερα έχει επικρατήσει ο όρος hypermedia, καθώς μπορούμε πλέον να χρησιμοποιήσουμε ως σύνδεσμο και μια εικόνα.

Internet - Είναι ένα παγκόσμιο δίκτυο υπολογιστών που αποτελείται από χιλιάδες δίκτυα υπολογιστών και από μερικά εκατομμύρια απλούς υπολογιστές, που είναι όλοι συνδεδεμένοι μεταξύ τους. Αναφέρεται και σαν Δίκτυο (Net) ή Διαδίκτυο ή Κυβερνοχώρος (CyberSpace) ή Παγκόσμιος Ιστός (Web).

IP Address - Είναι η μοναδική διεύθυνση που αποκτά ο κάθε υπολογιστής που συνδέεται στο Internet και αποτελείται από 4 ακέραιους αριθμούς, με τιμές από 0 έως και 255, χωρισμένους με τελείες, όπως για παράδειγμα 192.10.254.28. Η IP διεύθυνση μπορεί να αποδίδεται αυτόματα από τον router ή τον server, οπότε αποκαλείται δυναμική, ή να είναι συγκεκριμένη (στατική).

Moderation - Η χρήση φίλτρων μετριασμού των σχολίων στα blogs, με σκοπό την άμβλυνση-έλεγχο των σχολίων για ενδεχόμενες ακρότητες. Πρόκειται ουσιαστικά για προέγκριση των σχολίων, πριν τη δημοσίευσή τους στο blog.

Privacy (ιδιωτικότητα) - Είναι το δικαίωμα απομόνωσης και ελευθερίας ενός χρήστη από αδικαιολόγητες παρεμβάσεις και «εισβολές» στην ιδιωτική ζωή του.

Privacy Policy - Αποδίδεται στα ελληνικά με τον ότο Δήλωση Εμπιστευτικότητας και είναι η πολιτική μιας επιχείρησης που διαθέτει δικό της δικτυακό τόπο (Web site) ως προς τη συλλογή και χρήση των προσωπικών (ιδιωτικών) δεδομένων των επισκεπτών/πελατών της.

Router - Δρομολογητής. Ειδική συσκευή πολύ εξελιγμένης τεχνολογίας, που συνδέεται με τον διανομέα (Hub) ενός τοπικού δικτύου και με τη γραμμή ISDN ή ADSL και που ο βασικός του σκοπός είναι να δρομολογεί τα πακέτα δεδομένων από και προς το Internet και τους σταθμούς εργασίας του τοπικού δικτύου και που αποδίδει αυτόματα IP διευθύνσεις στους σταθμούς εργασίας. Ένας router μπορεί να προγραμματισθεί (ρυθμισθεί) με τη βοήθεια ενός φορητού υπολογιστή.

Spam, Spamming - Έτσι αποκαλείται η μαζική αποστολή ανεπιθύμητων ή απρόκλητων διαφημιστικών μηνυμάτων μέσω e-mail σε χιλιάδες χρήστες. Η επίσημη απόδοση του φαινομένου στα ελληνικά είναι μη ζητηθείσα εμπορική επικοινωνία και το spamming αντιμετωπίζεται ως ποινικό αδίκημα σε πολλές χώρες του εξωτερικού.

TCP/IP - Transmission Control Protocol/Internet Protocol. Πρότυπο (σύνολο πρωτοκόλλων) του Internet για τη μετάδοση δεδομένων μεταξύ υπολογιστών που είναι συνδεδεμένοι σε δίκτυο. Αποτελείται από πολλά πρωτόκολλα, τα δύο βασικότερα από τα οποία είναι το TCP για τη διανομή (δρομολόγηση) των πακέτων και το IP για την κατάτμηση των πληροφοριών σε πακέτα.

Διακομιστής (Server) - Ένας υπολογιστής στον οποίο αποθηκεύονται θέσεις ιστού, ομάδες ειδήσεων ή άλλα προγράμματα. Οι διακομιστές μεσολαβούν για τη σύνδεσή μας με το Internet με τη βοήθεια ειδικών προγραμμάτων.

Διεύθυνση IP - Μια διεύθυνση που ακολουθεί τις συμβάσεις του πρωτοκόλλου του Internet και προσδιορίζει έναν συνδεδεμένο υπολογιστή.

Εξυπηρετητής (Server) - Ειδικό λογισμικό ή υπολογιστής που μπορεί να προσφέρει υπηρεσίες (εξυπηρετήσι) άλλο λογισμικό ή άλλους υπολογιστές.

Δρομολόγηση Πακέτων (Routing) - Επιλογή μιας ακολουθίας καλωδιακών συνδέσεων ανάμεσα στον πομπό και στον δέκτη για τη μεταφορά των πακέτων.

Ιστοσελίδα (Web Page) - Ένα έγγραφο που είναι γραμμένο στη γλώσσα HTML με τη χρήση ετικετών (tags) και μπορεί να διαβαστεί από τους φυλλομετρητές του ιστού.

Πακέτο (Packet) - Σύνολο από bits που περιέχουν δεδομένα και μια ή δύο διευθύνσεις και χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά δεδομένων.

Φορέας Υπηρεσιών Internet (Internet Service Provider - ISP) - Μια εταιρεία ή ένας οργανισμός που παρέχει, έναντι χρηματικής αμοιβής, πρόσβαση σ' άλλους υπολογιστές οι οποίοι είναι άμεσα συνδεδεμένοι στο Internet. Μπορούμε να συνδεθούμε με τον υπολογιστή του φορέα μέσω ενός modem και να έχουμε πρόσβαση στο Internet μέσω του υπολογιστή της εταιρείας. Οι φορείς υπηρεσιών

Internet μπορούν να μας παραχωρήσουν και χώρο για τη δημοσίευση των δικών μας θέσεων ιστού.

Χρήστης - Ο ενδιαφερόμενος για την απόκτηση μιας υπηρεσίας του διαδικτύου, την απόκτηση ενός προϊόντος με χρήση τεχνολογιών που βοηθούν στην ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου κ.λ.π.